

Wielkopolski Ośrodek Doradztwa Rolniczego w Poznaniu

ROZWÓJ OBSZARÓW WIEJSKICH
I ROLNICTWA
WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO
DO 2030 ROKU

projekt

Poznań, wrzesień 2017

**Skład zespołu ds. analizy szans i zagrożeń oraz potencjalnych kierunków rozwoju obszarów wiejskich
do 2030 roku w województwie wielkopolskim**

Prezydium

Wiesława Nowak, Dyrektor Wielkopolskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego – przewodnicząca
Zbigniew Król, Zastępca Dyrektora Wydziału Infrastruktury i Rolnictwa Wielkopolskiego Urzędu
Wojewódzkiego w Poznaniu – wiceprzewodniczący
Bogdan Fleming, Wiceprezes Wielkopolskiej Izby Rolniczej i Przewodniczący Rady Społecznej
Doradztwa Rolniczego – Sekretarz

Członkowie zespołu

Adam Błochowiak, Dyrektor Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Roślin i Nasiennictwa w Poznaniu
Krzysztof Adamkiewicz, Dyrektor Wielkopolskiego Oddziału Regionalnego Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji
Rolnictwa w Poznaniu
Małgorzata Gniot, Główny specjalista w Wydziale Badań Ankietowych Urzędu Statystycznego w Poznaniu
Izabela Mroczek, Dyrektor Departamentu Programów Rozwoju Obszarów Wiejskich Urzędu Marszałkowskiego
Województwa Wielkopolskiego
Grażyna Smolibowska-Hruszka, Naczelnik Wydziału Ocen Oddziaływania na Środowisko Regionalnej Dyrekcji
Ochrony Środowiska
Jolanta Nawrocka, Członek Zarządu Wielkopolskiej Izby Rolniczej
Teofil Marciniak, Burmistrz Książa Wlkp.
Dariusz Strugała, Wiceprzewodniczący Zarządu Związku Gmin Wiejskich RP
Henryk Litka, Członek Zarządu Związku Gmin Wiejskich RP
Lech Janicki, Przewodniczący Konwentu Powiatów Województwa Wielkopolskiego, Starosta Ostrzeszowski
Andrzej Najewski, Kierownik Pracowni Badania i Oceny Wartości Gospodarczej Odmian Roślin Zbożowych Centralnego
Ośrodka Badania Odmian Roślin Uprawnych w Poznaniu
Wiesław Małkowski, Zastępca Dyrektora Stacji Doświadczalnej Oceny Odmian Centralnego Ośrodka Badania Odmian
Roślin Uprawnych w Poznaniu
Andrzej Żytkowski, Pełnomocnik Dyrektora ds. Gospodarowania Majątkiem Instytut Włókien Naturalnych i Roślin
Zielarskich w Poznaniu
Prof. dr hab. Jan Kryszak, Kierownik Zakładu Bioróżnorodności Ekosystemów Katedry Łąkarstwa i Krajobrazu
Przyrodniczego Wydziału Rolnictwa i Bioinżynierii Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu
Prof. dr hab. Walenty Począta, Dziekan Wydziału Ekonomiczno-Społecznego Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu
Dr hab. Arkadiusz Sadowski, Wydział Ekonomiczno-Społeczny Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu
Dr Piotr Idczak, Katedra Europeistyki Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu
Andrzej Baehr, Prezes Zarządu Wielkopolskiego Centrum Hodowli i Rozrodu Zwierząt w Poznaniu z siedzibą w Tulcach
Grzegorz Cetner, Centrum Doradztwa Rolniczego w Brwinowie Oddział w Poznaniu
Dr hab. Roman Kierzek, Instytut Ochrony Roślin – Państwowy Instytut Badawczy w Poznaniu
Grzegorz Majchrzak, Prezes Wielkopolskiego Związku Hodowców Trzody Chlewnej w Poznaniu
Prof. dr hab. Adam Gut, Prezes Regionalnego Związku Hodowców Owiec i Kóz w Poznaniu
Piotr Polok, Kierownik Okręgu Zachodniego Polskiego Związku Hodowców i Producentów trzody Chlewnej „POLSUS”
z siedzibą w Poznaniu
Grzegorz Wegiera, Powiatowy Lekarz Weterynarii w Poznaniu
Wojciech Perczak, Dyrektor Oddziału Terenowego Agencji Nieruchomości Rolnych w Poznaniu
Przemysław Marciniak, Wielkopolski Inspektorat Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych w Poznaniu
Cezary Siniecki, Zastępca Dyrektora Wielkopolskiego Zarządu Melioracji i Urządzeń Wodnych
Krzysztof Graf, Kierownik Działu Agrochemicznej Obsługi Rolnictwa Okręgowej Stacji Chemiczno-Rolniczej w Poznaniu
Maciej Pohl, Wielkopolski Związek Hodowców i Producentów Bydła w Krotoszynie

oraz pracownicy Wielkopolskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Poznaniu

Spis treści

SPIS TREŚCI	3
I. DIAGNOZA SYTUACJI SPOŁECZNO-EKONOMICZNEJ OBSZARÓW WIEJSKICH I ROLNICTWA WOJEWÓDZTWA WRAZ Z IDENTYFIKACJĄ POTRZEB I POTENCJAŁÓW ROZWOJOWYCH	5
1.1. Ogólne informacje na temat województwa	5
1.1.1. Powierzchnia, liczba ludności	5
1.1.2. Rozwój gospodarczy na przestrzeni ostatnich 10 lat	5
1.1.3. Warunki naturalne i klimatyczne, techniczne	8
1.1.4. Struktura gospodarki plus	Błąd! Nie zdefiniowano zakładki.
1.2. Szczegółowy opis sytuacji społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich województwa	12
1.2.1. Informacje ogólne dotyczące obszarów wiejskich w województwie	12
1.2.2. Kapitał ludzki i społeczny na obszarach wiejskich w województwie	20
1.2.3. Rynek pracy i przedsiębiorczość na obszarach wiejskich	27
1.2.4. Dochody i ubóstwo mieszkańców obszarów wiejskich	37
1.2.5. Infrastruktura na obszarach wiejskich	57
1.2.6. Zasoby środowiskowe na obszarach wiejskich i zagospodarowanie przestrzenne	75
1.2.7. Zasoby dziedzictwa kultury na obszarach wiejskich	81
1.3. Diagnoza sytuacji w rolnictwie w województwie	92
1.3.1. Zasoby ziemi rolniczej i struktura jej użytkowania	93
1.3.2. Środowiskowy wymiar produkcji rolnej	107
1.3.3. Struktura gospodarstw	116
1.3.4. Wartość produkcji rolniczej	123
1.3.5. Rola rolnictwa w kształtowaniu wzrostu gospodarczego województwa i kraju	164
1.3.6. Przetwórstwo rolno-spożywcze i pozostała działalność gospodarcza związana z rolnictwem	169
II. ANALIZY SWOT	179

2.1.	Analiza SWOT obszarów wiejskich województwa	179
2.2.	Analiza SWOT rolnictwa, w tym przetwórstwa, w województwie	183
2.3.	Kierunki rozwoju	184
III.	ROZWÓJ FUNKCJONALNY I PRZESTRZENNY OBSZARÓW WIEJSKICH	186
3.1.	Zróżnicowanie funkcjonalne obszarów wiejskich	186
3.1.1.	Dominujące typy obszarów wiejskich w województwie wymiarze przestrzennym wynikające z głównych funkcji gospodarczych	187
3.1.2.	Zróżnicowanie obszarów wiejskich w województwie pod kątem stopnia urbanizacji	189
3.2.	Rozwój przestrzenny obszarów wiejskich	190
3.2.1.	Spójność środowiskowa obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym	192
3.2.2.	Spójność gospodarcza obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym	200
3.2.3.	Spójność społeczna i kulturowa obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym	201
3.3.	Wnioski	202

I. Diagnoza sytuacji społeczno-ekonomicznej obszarów wiejskich i rolnictwa województwa wraz z identyfikacją potrzeb i potencjałów rozwojowych

1.1. Ogólne informacje na temat województwa

1.1.1. Powierzchnia, liczba ludności

Województwo wielkopolskie położone jest w zachodniej części Polski i sąsiaduje z 7 województwami: pomorskim, kujawsko-pomorskim, łódzkim, opolskim, dolnośląskim, lubuskim i zachodniopomorskim. Powierzchnia województwa wynosi 29 826 km² tj. 2 982 650 ha, co stanowi ok. 9,5% powierzchni kraju. W województwie wielkopolskim jest 35 powiatów, w tym 4 miasta na prawach powiatu, oraz 226 gmin – 19 miejskich, 90 miejsko-wiejskich oraz 117 wiejskich.

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego 31 grudnia 2016 r. liczba ludności województwa wielkopolskiego wynosiła 3 481 625 osób, w tym 1 693 965 mężczyzn i 1 787 660 kobiet, co odpowiednio stanowi 48,7% i 51,3% ogółu ludności Wielkopolski.

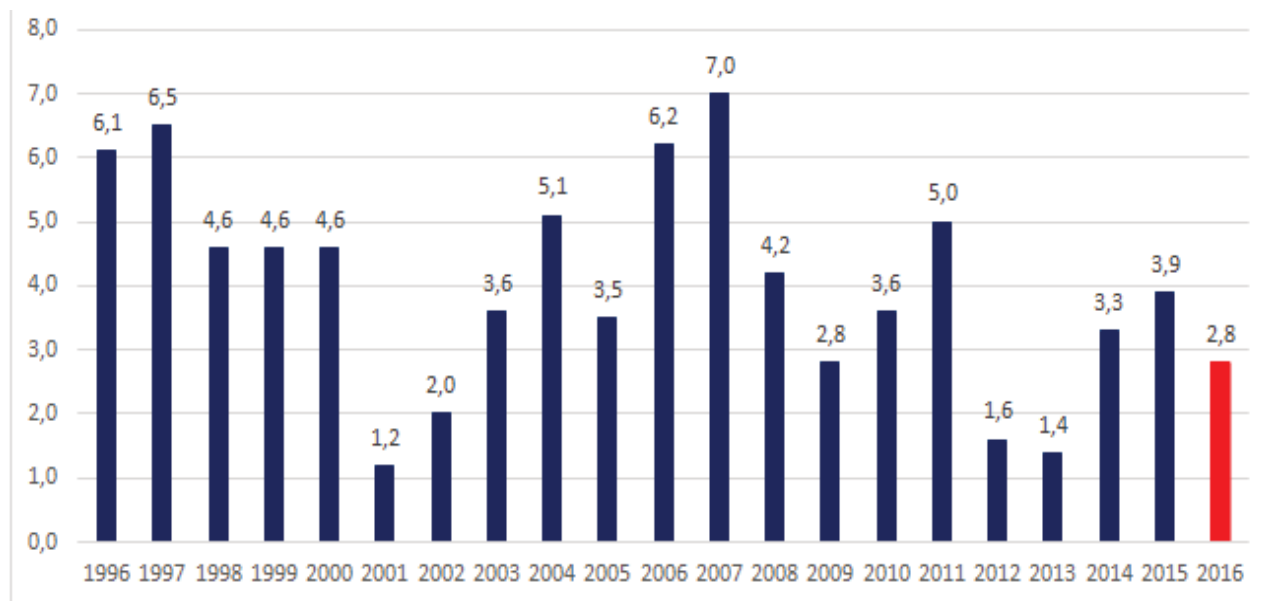
1.1.2. Rozwój gospodarczy na przestrzeni ostatnich 10 lat

W momencie wejścia Polski do Unii Europejskiej zmiany, jakie dokonały się w gospodarce, umocniły pozycję Wielkopolski wśród najsilniejszych gospodarczo regionów kraju. Udało się w ostatnich latach uzyskać stabilność makroekonomiczną oraz trwały i silny wzrost gospodarczy.

Najważniejszym wskaźnikiem mierzącym wielkość gospodarki i jej dynamikę jest PKB. W latach 2007-2011 wartość PKB w Wielkopolsce wzrosła o 30,6%, podczas gdy w całym kraju o 29,9%. Lata 2014-2015 wskazują silny wzrost gospodarczy. Według danych, które podał GUS w I kwartale 2017 roku PKB niewyrównany sezonowo (w cenach stałych średniorocznych roku poprzedniego) wzrósł realnie w pierwszym kwartale 2017 r. o 4,0% w porównaniu z tym samym kwartałem poprzedniego roku. Podawane wyniki są niezwykle optymistyczne, jest to duży sukces.

W ciągu ostatnich lat odnotowano również szybki spadek bezrobocia.

Wykres 1. Wzrost gospodarczy opracowany według danych z GUS.

Struktura gospodarki, choć jak na standardy krajowe dość zróżnicowana, ze względu na duży udział rolnictwa i niedorozwój usług w wymiarze europejskim ma nadal charakter tradycyjny. Więcej niż w kraju było także podmiotów prowadzących działalność gospodarczą w przeliczeniu na 10 000 ludności. Mocno zróżnicowane jest przestrzenne rozmieszczenie przedsiębiorstw. Działalność gospodarcza skoncentrowana jest w stolicy regionu oraz w ośrodkach powiatowych. Obszary te stanowią bieguny wzrostu. Rozwój przedsiębiorczości w Wielkopolsce uwarunkowany jest zarówno czynnikami wewnętrznymi – lokalnymi i regionalnymi, jak i zewnętrznymi – makroekonomicznymi.

Do korzystnych, wewnętrznych uwarunkowań rozwoju przedsiębiorczości należą przede wszystkim:	Do głównych wewnętrznych czynników utrudniających rozwój przedsiębiorczości i przedsiębiorstw należy:
<ul style="list-style-type: none"> • duża i szybko rosnąca liczba przedsiębiorstw, szczególnie podmiotów małych i średnich, • znaczny oraz stale rosnący ich potencjał ekonomiczno-wytwórczy, • wysokie kwalifikacje pracowników i długie tradycje wielu branż i przedsiębiorstw, • zdecydowana przewaga własności prywatnej, • znaczny napływ kapitału zagranicznego, • korzystna struktura rodzajowa przedsiębiorstw, • stosunkowo duża dynamika eksportu, • relatywnie wysoka produktywność firm i duża dynamika jej wzrostu, • rosnąca świadomość społecznie odpowiedzialnego biznesu oraz budowanie partnerstw wielosektorowych na rzecz przedsiębiorczości społecznej. 	<ul style="list-style-type: none"> • niedostateczne wyposażenie kapitałowe i dekapitalizacja majątku dużej części firm, • słabo rozwinięte powiązania integracyjne przedsiębiorstw, • zbyt mała liczba przedsiębiorstw „wysokiej techniki” i „dużej szansy”, • wykorzystywanie technologii zewnętrznych, a tylko w niewielkim zakresie projektów oferowanych przez rodzime jednostki badawcze, • wysokie koszty własne i niska rentowność dużej części przedsiębiorstw, zwłaszcza publicznych, • opór społeczny przed nowymi inwestycjami.

Dalszy rozwój przedsiębiorczości wymaga eliminacji lub przynajmniej ograniczenia niekorzystnego oddziaływania wszystkich tych zjawisk. Wymienione wyżej czynniki lokalne i regionalne kształtują atrakcyjność inwestycyjną – ujmowaną jako syntetyczną miarę charakteryzującą daną jednostkę terytorialną, wypadkową licznych i różnorodnych zmiennych opisujących sytuację społeczno-gospodarczą. Pod tym względem Poznań znajduje się w czołówce stolic województw. Wśród ośrodków zajmujących wysokie miejsca w tego typu rankingach znajdują się też inne, mniejsze miasta i jednostki terytorialne Wielkopolski. Istotnym elementem rozwoju przedsiębiorczości i przedsiębiorstw jest system instrumentów i instytucji wsparcia biznesu. W ostatnich latach dokonał się postęp w tym zakresie, lecz stan ten jest niewystarczający. Brak jest nadal odpowiedniej liczby dobrze przygotowanych instytucji wspierania przedsiębiorstw, szczególnie działających non profit, zakładanych przez samorządy lub organizacje pozarządowe. Niedostateczne jest dopasowanie oferty tych instytucji do potrzeb przedsiębiorstw. Dominują podstawowe usługi doradcze przy ograniczonej ofercie usług specjalistycznych. Rozwijane powinny być nadal instytucje finansowe, takie jak: fundusze pożyczkowe, poręczeniowe, gwarancyjne, kapitału początkowego, czy wysokiego ryzyka. Nie jest także wystarczająca komercyjna oferta instytucji świadczących usługi szkoleniowe, doradcze, marketingowe i inne. Ważne dla gospodarki województwa jest także to, iż wsparcia wymagają nie tylko przedsiębiorstwa, ale także organizacje pozarządowe działające na rzecz gospodarki i będące jednym z istotnych pracodawców. Przewiduje się, że głównym motorem wzrostu gospodarczego pozostanie spożycie prywatne, ze względu na rosnące płace, zatrudnienie i transfery fiskalne

W województwie wielkopolskim znajduje się 9,2% ogółu polskich przedsiębiorstw, które zatrudniają 8,3% zatrudnionych w Polsce. Wielkopolski przemysł skupia 11,2% krajowego zatrudnienia i dostarcza 10,9% ogólnej wartości produkcji sprzedanej przemysłu (pod tym względem region znajduje się na trzecim miejscu w Polsce). W zróżnicowanej branżowo strukturze przemysłu dominuje sektor przetwórstwa rolno-spożywczego.

Rolnictwo Wielkopolski jest jednym z najważniejszych jej potencjałów. Pod względem poziomu gospodarowania oraz wysokości plonów i wydajności wyróżnia się ono na tle kraju. Ze względu na strukturę wielkościową gospodarstw rolnych oraz na wysoki odsetek pracujących nadal podstawą wielkopolskiego rolnictwa są gospodarstwa rodzinne. Niekorzystne dla rolnictwa są warunki klimatyczne oraz glebowe i gruntowowodne. Czynniki te stawiają rolnictwo Wielkopolski w trudnej pozycji konkurencyjnej względem rolnictwa innych krajów UE. Z kolei atutem jest niski poziom chemizacji oraz niskie koszty pracy. Wielkopolska jest czołowym w skali kraju regionem produkcji zwierzęcej. Zajmuje się tym aż 90% gospodarstw. Osiągane wyniki są powyżej średniej krajowej. W strukturze upraw dominują zboża, a następnie rośliny przemysłowe, w tym rzepak i buraki cukrowe. Jednocześnie maleje areał uprawy ziemniaków. Stosunkowo dobrze rozwinięty jest rynek owoców i warzyw oraz grupy producenckie. Nadal jednak zbyt słabe jest powiązanie producentów z przedsiębiorstwami przetwórczymi i handlowymi. Konieczny jest znaczący

rozwój rynków hurtowych produktów rolniczych oraz sieci sprzedaży produktów tradycyjnych i regionalnych. Sektor przetwórstwa rolno-spożywczego jest jednym z głównych działów gospodarki Wielkopolski. Pod względem regionalnych i tradycyjnych produktów rolnictwo Wielkopolski może konkurować i konkuruje z powodzeniem na rynkach UE. Wielkopolską wieś dotyka wiele problemów natury społecznej, m.in. słaba infrastruktura transportowa łącząca ją z większymi ośrodkami miejskimi, wykluczenie cyfrowe, ukryte bezrobocie oraz niski stopień wyposażenia w infrastrukturę komunalną.

W kształtowaniu ogólnie pojętego rozwoju obszarów wiejskich i rolnictwa w Wielkopolsce szczególnie ważną rolę pełnią służby doradcze. Ośrodki doradztwa rolniczego, choć głęboko niedofinansowane, wywierają niebagatelny wpływ na różne aspekty codziennego życia na wsi. Są źródłem pomocy dla mieszkańców obszarów wiejskich i rolników w ich problemach, jednocześnie wspierają rozwój i realizują zadania centralnej polityki rolnej. Pominięcie tych jednostek w dalszej perespektywie może skutkować pogłębieniem problemów wsi.

1.1.3. Warunki naturalne i klimatyczne, techniczne

W krajobrazie województwa wielkopolskiego dominują rozległe, płaskie połacie pól oraz duże kompleksy leśne. Wielkopolska znajduje się na 12 miejscu w kraju pod względem lesistości (lesistość województwa – ok. 26%). Powierzchnia gruntów leśnych w województwie stanowi ok. 787 tys. ha, z czego lasy zajmują ok. 767 tys. ha.

Województwo wielkopolskie leży na pograniczu dwóch regionów wodnych – Warty i środkowej Odry. Region wodny Warty obejmuje przeważający obszar województwa i stanowi główną oś hydrograficzną województwa wielkopolskiego. W sieci hydrologicznej dorzecza Warty największe rzeki to Noteć z głównymi dopływami Gwdą i Drawą w części prawobrzeżnej oraz Prosną i Obrą. W dorzeczu Odry główną rzeką jest Barycz – prawy dopływ Odry, a jej największymi dopływami na terenie województwa wielkopolskiego – Orla i Rów Polski.

Pod względem występowania wód powierzchniowych stojących województwo jest dość zróżnicowane, znajduje się wiele jezior różnej wielkości, ale dominują o powierzchniach nie przekraczających 100 ha.

Klimat

Województwo wielkopolskie jest jednym z najsuchszych i najcieplejszych regionów Polski. Masy powietrza są pochodzenia polarno-morskiego, przez co lata są chłodniejsze, a zimy łagodniejsze w porównaniu ze wschodnią, bardziej kontynentalną częścią Polski. Przeważają wiatry zachodnie. Pogoda bywa tutaj zmienna za sprawą frontów atmosferycznych. Nad regionem najczęściej przemieszczają się fronty chłodne, w lecie z burzami, dużymi wahaniami

temperatur oraz z silnymi wiatrami. Średnie roczne ciśnienie atmosferyczne wynosi około 1005 hPa, najniższe wiosną najwyższe jesienią. Średnia roczna temperatura wynosi około 8,2°C. W okresie letnim temperatury dochodzą do +38°C, a w okresie najbardziej surowych zim spadają do -30°C. Okres wegetacyjny należy do najdłuższych w Polsce. Na Nizinie Południowowielkopolskiej wynosi ok. 228 dni i na północ od Gniezna i Szamotuł zaczyna powoli spadać do 216 dni na krańcach północnych regionu.

Średnie sumy roczne opadów wynoszą 500-550 mm, najmniejsze opady występują na wschodzie województwa. Nierównomierny jest rozkład opadów w ciągu roku, więcej opadów w okresie letnim notuje się w pobliżu zbiorników. Cechą klimatu Wielkopolski jest nieregularność opadów, oraz długie okresy bez opadów.

Wielkopolska jest regionem o dużym potencjale przyrodniczym i gospodarczym. Obszary chronione zajmują około 1/3 powierzchni, a 1/4 stanowią lasy. Rolnictwo jest jednym z najważniejszych elementów gospodarki, a produkcja zwierzęca jest jedną z najliczniejszych w kraju. W ostatniej dekadzie dynamicznie rozwinął się przemysł, dlatego należy przedsięwziąć wiele działań, aby zabezpieczyć się przed negatywnymi skutkami rozwoju. Trzeba wziąć pod uwagę:

- ochronę przeciwpowodziową obszarów położonych na terenach zalewowych,
- rozpoznanie możliwości uprawy roślin ciepłolubnych,
- przygotowanie programów zabezpieczenia w wodę dobrej jakości w długich okresach czasu.

Gleby

Warunki glebowe województwa wielkopolskiego zmieniają się od dobrych na wysoczyznach morenowych do niekorzystnych na sandrach, wysoczyznach, w strefach krawędziowych i w dolinach zbudowanych z utworów piaszczystych. W warstwie przypowierzchniowej dominują utwory piaszczyste i gliniaste. Większość gleb to gleby lekkie i bardzo lekkie, reprezentowane przez:

- a) gleby autogeniczne, w tym
 - gleby brunatnoziemne (brunatne i pseudobielicowe),
 - gleby bielicoziemne,
- b) gleby hydrogeniczne, w tym
 - gleby bagienne (mułowe i torfowe),
 - gleby pobagienne (murszowe i czarne ziemie),
- c) gleby napływowe, w tym
 - gleby aluwialne (mady rzeczne).

Najczęściej spotykane gleby w województwie wielkopolskim to gleby średniej i niskiej jakości, należące do najsłabszych w kraju. Gleby wysokich klas bonitacyjnych wymagają szczególnej ochrony przed zmianą dotychczasowego rolniczego użytkowania, natomiast gleby nieurodzajne klasy V, VI, VIz mogą być sukcesywnie przeznaczane pod zalesienia. Gleby w Wielkopolsce są bardzo zróżnicowane i aż 64% ma słabą przydatność w produkcji roślinnej. Wielkopolska jest regionem o dużym zasobie użytków rolnych. Stanowią one 65,2% ogólnej powierzchni województwa (w kraju 52%). Średnio na jednego mieszkańca przypada 0,57 ha użytków rolnych (w Polsce 0,42 ha).

Według publikacji GUS „Ochrona środowiska 2015” struktura odczynu gleb w województwie wielkopolskim (na podstawie danych Krajowej Stacji Chemiczno-Rolniczej) w latach 2011-2014 wynosiła:

- 11% – odczyn bardzo kwaśny pH <4,5;
- 25% – odczyn kwaśny pH 4,6-5,5;
- 35% – odczyn lekko kwaśny pH 5,6-6,5;
- 17% – odczyn obojętny pH 6,6-7,2;
- 12% – odczyn zasadowy pH >7,2.

Lasy

Lasy województwa są rozmieszczone nierównomiernie. Lesistość województwa wielkopolskiego w 2014 roku wg danych GUS wynosiła 25,7%, przy lesistości dla Polski 29,4%. Powierzchnia gruntów leśnych ogółem wynosiła 787 559,36 ha, z czego lasy zajmowały 767 530,76 ha. Powierzchnia lasów publicznych wynosiła 683 739,22 ha, a lasów prywatnych 83 791,54 ha.

Przemysł

Najważniejszymi składowymi przemysłu w Wielkopolsce są: zróżnicowany przemysł, wysokotowarowe rolnictwo oraz rozbudowana sieć usług, finansowych i handlowych.

W przemyśle Wielkopolski największe sektory to:

- przetwórstwo rolno-spożywcze,
- produkcja pojazdów mechanicznych-odlewniczy,
- farmaceutyczny,
- meblarski,
- sprzętu oświetleniowego i gospodarstwa domowego,
- ceramiczny i szklarski,
- wyrobów z tworzyw sztucznych dla budownictwa,
- oponiarski,

- włókienniczy i odzieżowy,
- górnictwo węgla brunatnego,
- hutnictwo,
- wytwarzanie energii w okręgu konińskim.

Rurociągi przesyłowe

Przez obszar województwa przebiega rurociąg naftowy „Przyjaźń” obsługiwany przez firmę Przedsiębiorstwo Eksploatacji Rurociągów Naftowych „Przyjaźń” S.A. Płock, który może stanowić zagrożenie zarówno pożarowe (pożarowo-wybuchowe), jak i zagrożenie ekologiczne. Rurociąg przebiega po trasie: Sompolno, Ślesin, Kleczew, Ostrowite, Września, Kostrzyn, Czerwonak, Tarnowo Podgórne, Pniewy, Kwilcz, Gorzyń. Głębokość posadowienia pod ziemią 100-120 cm, ciśnienie 5,5 i 6,4 MPa.

Ponadto przez część obszaru województwa przebiega rurociąg paliwowy w relacji: Nowa Wieś Wielka (województwo kujawsko-pomorskie) - Rejowiec (przez gminy Mieleszyn, Kłęcko, Skoki). Rurociąg posadowiony jest w ziemi na głębokości minimum 130cm, ciśnienie robocze 6,3 MPa.

Solidne fundamenty pod wszystkie inwestycje

Wielkopolska na tle pozostałych regionów kraju może pochwalić się dobrze rozwiniętą infrastrukturą. Na infrastrukturę regionu składa się wiele czynników. To m.in. sieć drogowa i kolejowa, a także możliwości transportu wodnego i lotniczego. Istotny jest także model zaopatrywania terenu w energię elektryczną, gaz i ropę. Dobra infrastruktura jest podstawą dla wszelkich inwestycji. Tych w Wielkopolsce jest wiele. Oznacza to, że infrastruktura spełnia wymagania przedsiębiorców. Władze województwa, jak i sami mieszkańcy, widzą jednak konieczność dalszego poszerzania infrastrukturalnego zaplecza. Bez stałego rozwoju infrastruktury województwa nie byłoby możliwe pełne otwarcie się regionu na inwestorów i turystów z całego świata oraz zaspokojenie potrzeb stałych mieszkańców.

Infrastruktura drogowa

Całkowita długość sieci dróg publicznych o nawierzchni twardej w Wielkopolsce wynosi 28 010 km, co stanowi 9,7% długości sieci całego kraju. Do najważniejszych elementów sieci drogowej w Wielkopolsce należą drogi krajowe i wojewódzkie. Łączna długość dróg krajowych na obszarze województwa wynosi 1 736,4 km. Całkowita długość dróg wojewódzkich wynosi natomiast 2 683,8 km, z czego 364,2 km znajduje się w granicach miast. Południowa część województwa posiada dobrze rozwiniętą sieć dróg krajowych uzupełnianą przez drogi wojewódzkie, natomiast północna część regionu charakteryzują się słabo rozwiniętą siecią dróg krajowych i bardzo gęstą siecią dróg wojewódzkich.

Energia i gaz

Wielkopolska jest dobrze zabezpieczona w energię elektryczną. Istniejący układ sieci elektroenergetycznych najwyższych (400 kV i 220 kV) i wysokich (110 kV) napięć, składający się na Krajowy System Przesyłowy i Dystrybucyjny, umożliwia wyprowadzenie energii elektrycznej z Zespołu Elektrowni Pątnów Adamów Konin do innych regionów oraz jej dostarczenie z pozostałych elektrowni znajdujących się na terenie kraju. Najważniejsze elektrownie zlokalizowane są we wschodniej części regionu

Na obszarze województwa znajduje się 247 instalacji do produkcji energii ze źródeł odnawialnych o łącznej mocy 788,9 MW. Większość instalacji to elektrownie wiatrowe (192) o łącznej mocy 626,7 MW.

1.2. Szczegółowy opis sytuacji społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich województwa

1.2.1. Informacje ogólne dotyczące obszarów wiejskich w województwie

Powierzchnia obszarów wiejskich w województwie wielkopolskim wynosi 28 305,00 km², co stanowi 9,73 % powierzchni obszarów wiejskich ogółem w kraju (290 865,00 km²);

Liczba ludności obszarów wiejskich w województwie wielkopolskim wynosi 1 568 424 osób, co na tle liczby ludności na obszarach wiejskich w kraju, wynoszącej 15 270 810 osób, stanowi 10,27%. Gęstość zaludnienia na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego wynosi 55 osób/km² i na tle trzech badanych lat, tj. 2013, 2014 i 2015, nie obserwuje się zmian. Gęstość zaludnienia w naszym województwie jest o dwie osoby wyższa niż gęstość zaludnienia na obszarach wiejskich w kraju, która wynosi 53 osoby/km² (*wygenerowanie gęstości zaludnienia jest możliwe tylko dla poszczególnych gmin wiejskich i obszarów wiejskich w gminach miejsko-wiejskich – tabela 1*).

Tabela 1. Gęstość zaludnienia na obszarach wiejskich – (2) gminy wiejskie, (5) obszary wiejskie w gminach miejsko-wiejskich.

Nazwa	Ludność na 1 km ² – rok 2015 [osoba]
Budzyń (2)	40
Chodzież (2)	28
Margonin – obszar wiejski (5)	29
Szamocin – obszar wiejski (5)	26
Czarnków (2)	33
Drawsko (2)	36

Nazwa	Ludność na 1 km ² – rok 2015 [osoba]
Krzyż Wielkopolski – obszar wiejski (5)	15
Lubasz (2)	45
Połajewo (2)	44
Trzcianka – obszar wiejski (5)	20
Wieleń – obszar wiejski (5)	16
Czarniejewo – obszar wiejski (5)	46
Gniezno (2)	62
Kiszkowo (2)	47
Kłecko – obszar wiejski (5)	40
Łubowo (2)	56
Mieleszyn (2)	41
Niechanowo (2)	55
Trzemeszno – obszar wiejski (5)	39
Witkowo – obszar wiejski (5)	33
Borek Wielkopolski – obszar wiejski (5)	42
Gostyń – obszar wiejski (5)	62
Krobia – obszar wiejski (5)	72
Pępowo (2)	69
Piaski (2)	86
Pogorzela – obszar wiejski (5)	33
Poniec – obszar wiejski (5)	39
Granowo (2)	76
Grodzisk Wielkopolski – obszar wiejski (5)	46
Kamieniec (2)	50
Rakoniewice – obszar wiejski (5)	49
Wielichowo – obszar wiejski (5)	48
Jaraczewo (2)	63
Jarocin – obszar wiejski (5)	104
Kotlin (2)	88
Żerków – obszar wiejski (5)	49
Blizanów (2)	62
Brzeziny (2)	46
Ceków-Kolonia (2)	55
Godziesze Wielkie (2)	88
Koźminek (2)	85
Lisków (2)	70
Mycielin (2)	44
Opatówek (2)	104
Stawiszyn – obszar wiejski (5)	73

Nazwa	Ludność na 1 km ² – rok 2015 [osoba]
Szczytniki (2)	71
Żelazków (2)	82
Baranów (2)	105
Bralin (2)	71
Kępno – obszar wiejski (5)	88
Łęka Opatowska (2)	68
Perzów (2)	51
Rychtal (2)	40
Trzcinica (2)	65
Babiak (2)	60
Chodów (2)	41
Dąbie – obszar wiejski (5)	37
Grzegorzew (2)	78
Kłodawa – obszar wiejski (5)	52
Koło (2)	74
Kościelec (2)	64
Olszówka (2)	56
Osiek Mały (2)	69
Przedecz – obszar wiejski (5)	34
Golina – obszar wiejski (5)	77
Grodziec (2)	45
Kazimierz Biskupi (2)	106
Kleczew – obszar wiejski (5)	57
Kramsk (2)	84
Krzymów (2)	85
Rychwał – obszar wiejski (5)	56
Rzgów (2)	69
Skulsk (2)	73
Sompolno – obszar wiejski (5)	52
Stare Miasto (2)	121
Ślesin – obszar wiejski (5)	79
Wierzbinek (2)	51
Wilczyn (2)	75
Czempiń – obszar wiejski (5)	44
Kościan (2)	79
Krzywiń – obszar wiejski (5)	48
Śmigiel – obszar wiejski (5)	66
Kobylin – obszar wiejski (5)	45
Koźmin Wielkopolski – obszar wiejski (5)	46

Nazwa	Ludność na 1 km ² – rok 2015 [osoba]
Krotoszyn – obszar wiejski (5)	49
Rozdrażew (2)	66
Zduny – obszar wiejski (5)	37
Krzemieniewo (2)	74
Lipno (2)	73
Osieczna – obszar wiejski (5)	55
Rydzyzna – obszar wiejski (5)	46
Święciechowa (2)	58
Wijewo (2)	61
Włoszakowice (2)	73
Chrzypsko Wielkie (2)	40
Kwilcz (2)	45
Międzychód – obszar wiejski (5)	26
Sieraków – obszar wiejski (5)	14
Kuślin (2)	52
Lwówek – obszar wiejski (5)	35
Miedzichowo (2)	18
Nowy Tomyśl – obszar wiejski (5)	63
Opalenica – obszar wiejski (5)	47
Zbąszyń – obszar wiejski (5)	37
Oborniki – obszar wiejski (5)	47
Rogoźno – obszar wiejski (5)	34
Ryczywół (2)	48
Nowe Skalmierzyce – obszar wiejski (5)	84
Odolanów – obszar wiejski (5)	71
Ostrów Wielkopolski (2)	91
Przygodzice (2)	73
Raszków – obszar wiejski (5)	74
Sieroszewice (2)	59
Sośnie (2)	35
Czajków (2)	35
Doruchów (2)	53
Grabów nad Prosną – obszar wiejski (5)	48
Kobyła Góra (2)	48
Kraszewice (2)	48
Mikstat – obszar wiejski (5)	50
Ostrzeszów – obszar wiejski (5)	54
Białośliwie (2)	66
Kaczory (2)	53

Nazwa	Ludność na 1 km ² – rok 2015 [osoba]
Łobżenica – obszar wiejski (5)	36
Miasteczko Krajeńskie (2)	46
Szydłowo (2)	33
Ujście – obszar wiejski (5)	35
Wyrzysk – obszar wiejski (5)	58
Wysoka – obszar wiejski (5)	34
Chocz – obszar wiejski (5)	44
Czermin (2)	50
Dobrzyca – obszar wiejski (5)	52
Gizałki (2)	43
Gołuchów (2)	77
Pleszew – obszar wiejski (5)	75
Buk – obszar wiejski (5)	71
Czerwonak (2)	328
Dopiewo (2)	217
Kleszczewo (2)	101
Komorniki (2)	385
Kostrzyn – obszar wiejski (5)	55
Kórnik – obszar wiejski (5)	94
Mosina – obszar wiejski (5)	112
Murowana Goślina – obszar wiejski (5)	39
Pobiedziska – obszar wiejski (5)	56
Rokietnica (2)	198
Stęszew – obszar wiejski (5)	53
Suchy Las (2)	142
Swarzędz – obszar wiejski (5)	181
Tarnowo Podgórne (2)	243
Bojanowo – obszar wiejski (5)	49
Jutrosin – obszar wiejski (5)	46
Miejska Górka – obszar wiejski (5)	61
Pakosław (2)	62
Rawicz – obszar wiejski (5)	76
Łądek (2)	59
Orchowo (2)	40
Ostrowite (2)	50
Powidz (2)	28
Słupca (2)	63
Strzałkowo (2)	73
Zagórów – obszar wiejski (5)	39

Nazwa	Ludność na 1 km ² – rok 2015 [osoba]
Duszniki (2)	56
Kaźmierz (2)	64
Obrzycko (2)	40
Ostroróg – obszar wiejski (5)	36
Pniewy – obszar wiejski (5)	30
Szamotuły – obszar wiejski (5)	66
Wronki – obszar wiejski (5)	26
Dominowo (2)	38
Krzykosy (2)	63
Nowe Miasto nad Wartą (2)	76
Środa Wielkopolska – obszar wiejski (5)	47
Zaniemyśl (2)	64
Brodnica (2)	51
Dolsk – obszar wiejski (5)	37
Książ Wielkopolski – obszar wiejski (5)	40
Śrem – obszar wiejski (5)	60
Brudzew (2)	53
Dobra – obszar wiejski (5)	37
Kawęczyn (2)	52
Malanów (2)	61
Przykona (2)	40
Tuliszków – obszar wiejski (5)	51
Turek (2)	86
Władysławów (2)	90
Damaśławek (2)	53
Gołańcz – obszar wiejski (5)	28
Mieścisko (2)	45
Skoki – obszar wiejski (5)	28
Wapno (2)	69
Wągrowiec (2)	35
Przemęt (2)	62
Siedlec (2)	62
Wolsztyn – obszar wiejski (5)	70
Kołaczkowo (2)	52
Miłosław – obszar wiejski (5)	53
Nekla – obszar wiejski (5)	49
Pyzdry – obszar wiejski (5)	32
Września – obszar wiejski (5)	77
Jastrowie – obszar wiejski (5)	11

Nazwa	Ludność na 1 km ² – rok 2015 [osoba]
Krajenka – obszar wiejski (5)	20
Lipka (2)	29
Okonek – obszar wiejski (5)	15
Tarnówka (2)	23
Zakrzewo (2)	30
Złotów (2)	33

Źródło:

Autorzy projektu „Planu zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego – Wielkopolska 2020+” stwierdzają, że „Wielkopolska charakteryzuje się dużo wyższą od wartości ogólnopolskiej gęstością zaludnienia miast (1 265 osoby/km² w miastach województwa, przy 1 062 osoby/km² w miastach kraju)”. Stwierdzają również, że „w ujęciu wewnątrzregionalnym największą gęstość zaludnienia odnotowuje się w centralnej części regionu, a najniższą w północnej części województwa. W ujęciu powiatowym najwyższymi wartościami wskaźnika gęstości zaludnienia charakteryzują się miasta na prawach powiatu i sąsiadujące z nimi powiaty ziemskie (w tym poznański – 193 osoby/km² i ostrowski 139 osób/km²), natomiast najniższą wartość posiada powiat złotowski (42 osoby/km²). Charakterystycznym zjawiskiem jest znaczny stały wzrost wartości wskaźnika w otoczeniu ośrodków miejskich z równoczesnym jego spadkiem w granicach największych jednostek osadniczych. Zjawisko to wynika przede wszystkim ze spadku liczby ludności miast na rzecz wzrostu liczby mieszkańców gmin położonych wokół największych ośrodków miejskich na skutek intensywnych procesów suburbanizacji. Prognozy demograficzne wskazują jednak na spadek liczby mieszkańców województwa (3 471 tys. osób w 2030 roku) oraz zmianę udziału liczby osób zamieszkujących miasta i tereny wiejskie. Aktualnie udział ludności miejskiej w ogólnej liczbie mieszkańców wynosi 55,1% (1 912 tys. osób), natomiast w 2030 roku wyniesie on 51,3% (1 782 tys. osób), a w roku 2045 spadnie do poziomu 47,9% (1 601 tys. osób). Odwrotna sytuacja będzie miała miejsce na terenach wiejskich. W roku 2030 udział ludności wiejskiej województwa zwiększy się z obecnych 44,9% (1 560 tys. osób) do poziomu 48,7% (1 689 tys. osób), a w roku 2045 wzrośnie do 52,1% (1 739 tys. osób), a tym samym przewyższy udział ludności miejskiej [17]. Spadek liczby mieszkańców dotyczyć będzie przede wszystkim mieszkańców największych miast oraz gmin położonych na obrzeżach województwa, zwłaszcza w części północnej i wschodniej. W pozostałych gminach prognozuje się wzrost liczby mieszkańców, w tym zdecydowanie największy w gminach powiatu poznańskiego”.

Liczba miejscowości na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego wynosi 3 944, co stanowi 9,5% wszystkich miejscowości na obszarach wiejskich w kraju.

Liczba miejscowości na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w podziale na podregiony kształtuje się następująco:

- podregion kaliski (zawierający powiaty kępiński, ostrzeszowski, ostrowski, kaliski, pleszewski, krotoszyński, jarociński) obejmuje 789 miejscowości;
- podregion koniński (zawierający powiaty kolski, turecki, koniński, słupecki, wrzesiński, gnieźnieński) obejmuje 1229 miejscowości;
- podregion leszczyński (zawierający powiaty międzychodzki, nowotomyski, grodziski, wolsztyński, kościański, leszczyński, gostyński, rawicki) obejmuje 761 miejscowości;
- podregion pilski (zawierający powiaty złotowski, pilski, chodzieski, czarnkowsko-trzcianecki, wągrowiecki) obejmuje 499 miejscowości;
- podregion poznański (zawierający powiaty poznański, obornicki, szamotulski, śremski, średzki) obejmuje 666 miejscowości.

Autorzy projektu „Planu Zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego – Wielkopolska 2020+” stwierdzają, że „średnia wielkość wsi w Wielkopolsce (361 osób) jest nieznacznie większa od średniej dla kraju (355). Jednocześnie odnotowuje się stały wzrost średniej wielkości wsi na terenie województwa, przy czym proces ten jest znacznie zróżnicowany przestrzennie – największa dynamika występuje w podregionie poznańskim (na przestrzeni ostatnich 5 lat wzrost o 50 osób), natomiast w podregionie pilskim w tym samym okresie obserwuje się spadek mieszkańców z 359 do 352. Obecnie największe wsie w województwie wielkopolskim występują w podregionie poznańskim (493 osoby) i kaliskim (400 osób), a najmniejsze w podregionie konińskim (252 osoby)”.

Powierzchnia obszarów wiejskich wykorzystywanych przez rolnictwo w Wielkopolsce wynosi 1 437 439 ha, co stanowi 50,78% obszarów wiejskich województwa.

Wnioski

1. Gęstość zaludnienia na obszarach wiejskich w województwie wielkopolskim jest o dwie osoby wyższa niż gęstość zaludnienia na obszarach wiejskich w kraju i wynosi 55 osób/km². Wynika to z uwarunkowań historycznych, ale i większej atrakcyjności i poziomu rozwoju obszarów wiejskich w Wielkopolsce w stosunku do innych regionów Polski. Wpływ na to ma lepsze wyposażenie obszarów wiejskich w niezbędną infrastrukturę techniczną typu drogi utwardzone, kanalizacja, wodociągi, niż ma to miejsce na terenie pozostałych obszarów wiejskich w kraju.
2. Najwyższa gęstość zaludnienia na terenach wiejskich występuje wokół dużych miast. Wysokie wartości są związane z jednej strony atrakcyjnością tych terenów dla osadnictwa rolniczego z powodu bliskości rynków zbytu, a z drugiej strony obszary wiejskie są również atrakcyjne dla mieszkańców dużych miast.
3. Od wielu lat obserwuje się zjawisko intensywnych procesów suburbanizacji. Jednym z powodów suburbanizacji jest możliwość zapewnienia rodzinie większej i lepszej przestrzeni życiowej. Najwyższe wskaźniki gęstości zaludnienia wokół Poznania odnotowuje się

w Komornikach, Czerwonaku i Tarnowie Podgórnym – kolejno 385, 328, 243 osób/km². Najniższymi wskaźnikami gęstości zaludnienia charakteryzują się z kolei obszary wiejskie położone na peryferiach województwa wielkopolskiego: na północy województwa gmina Jastrowie 11 osób/km², Okonek 15 osób/km² oraz północnym zachodzie województwa Krzyż Wielkopolski 15 osób/km², Wieleń 16 osób/km², Sieraków 14 osób/km². Teren północny i północno-zachodni charakteryzuje się niekorzystnym układem dróg dla ruchu kołowego. Jest to związane z naturalnymi barierami jakimi są Puszcza Notecka oraz rzeki Warta i Noteć. Polityka województwa winna dążyć do zmniejszenia dysproporcji w zakresie gęstości zaludnienia na obszarach wiejskich i stworzyć warunki do zwiększenia atrakcyjności osadniczej na mało zaludnionych terenach poprzez ułatwienia komunikacyjne, w tym budowę nowych dróg i nowych przepraw przez rzekę Wartę i Noteć.

1.2.2. Kapitał ludzki i społeczny na obszarach wiejskich w województwie

Wiek, płeć i struktura wykształcenia mieszkańców

Tabela 2. Ludność obszarów wiejskich Wielkopolski według płci i wieku.

Wyszczególnienie	31 XII 2014	30 VI 2015	31 XII 2015	30 VI 2016	31 XII 2016
Ludność ogółem	1 560 357	1 562 678	1 568 424	1 571 781	1 577 995
Ludność w wieku 0-14 lat	277 589	277 951	278 572	279 168	280 408
Ludność w wieku 15-64 lat	1 094 756	1 093 847	1 095 156	1 094 468	1 095 409
Ludność w wieku 65 lat i więcej	188 012	190 880	194 696	198 145	202 178
Ludność mężczyźni	779 201	780 387	783 359	785 072	788 070
Ludność w wieku 0-14 lat	143 304	143 518	143 952	144 202	144 859
Ludność w wieku 15-64 lat	560 094	559 523	560 184	559 835	560 131
Ludność w wieku 65 lat i więcej	75 803	77 346	79 223	81 035	83 080
Ludność kobiety	781 156	782 291	785 065	786 709	789 925
Ludność w wieku 0-14 lat	134 285	134 433	134 620	134 966	135 549
Ludność w wieku 15-64 lat	534 662	534 324	534 972	534 633	535 278
Ludność w wieku 65 lat i więcej	112 209	113 534	115 473	117 110	119 098

Wykres 2. Ludność według płci i grup wieku.

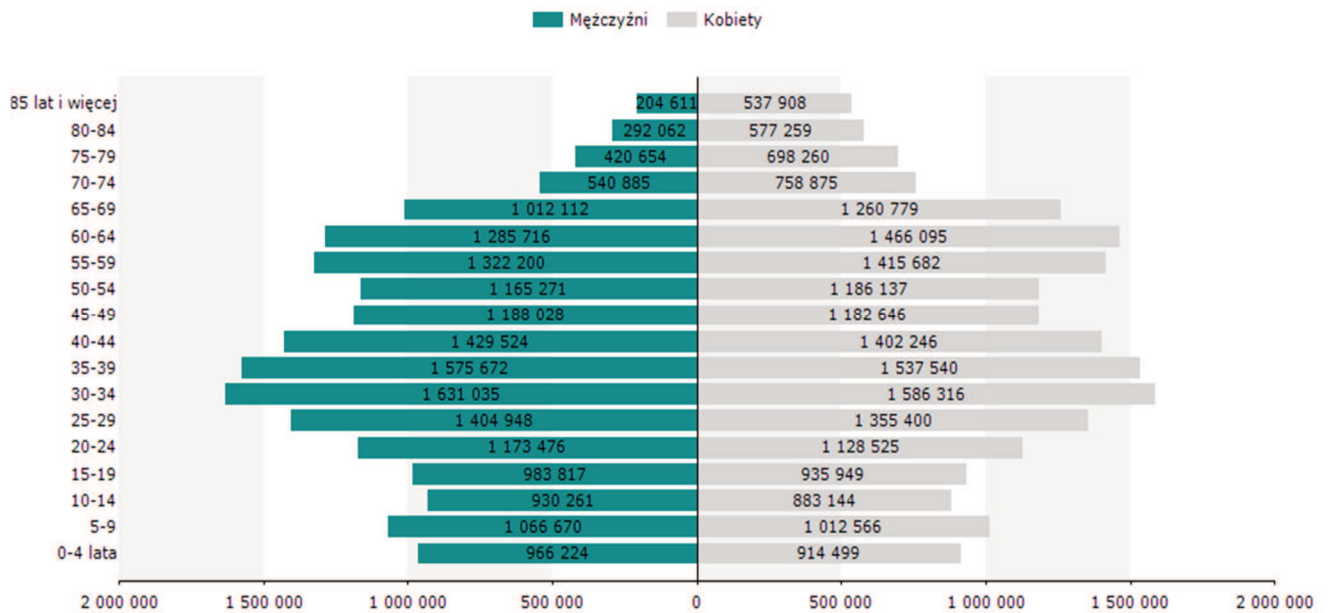
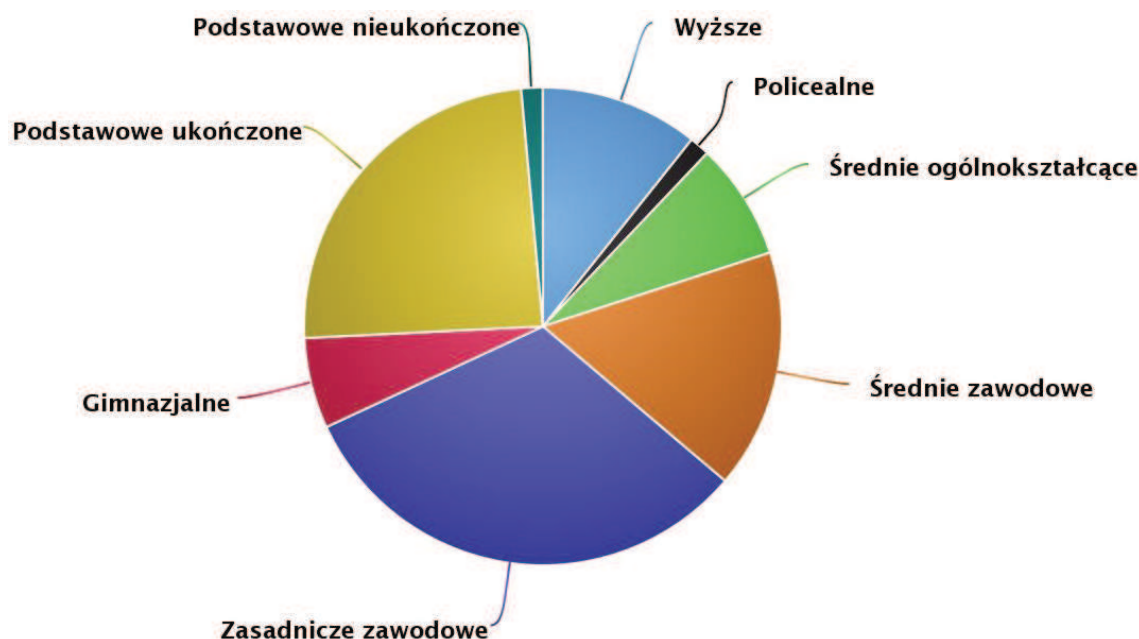

Tabela 3. Struktura według wykształcenia.

Wykształcenie	Polska [%]	Wielkopolska [%]	Wieś [%]
Wyższe	17,90	16,90	10,70
Średnie i policealne	33,30	31,70	25,50
Policealne	2,70	2,30	1,40
Średnie ogólnokształcące	12,40	11,30	7,90
Średnie zawodowe	18,10	18,10	16,20
Zasadnicze zawodowe	22,90	26,90	31,90
Gimnazjalne	5,20	5,30	6,10
Podstawowe	19,30	18,30	24,30
Podstawowe nieukończone	1,40	1,10	1,40

Źródło: Narodowy Spis Powszechny 2011.

Wykres 3. Poziom wykształcenia (na wsi) – woj. wielkopolskie.

Źródło: Narodowy Spis Powszechny 2011.

Zmiany demograficzne

Zmiany demograficzne na obszarach wiejskich są konsekwencją procesu starzenia się ludności, spadku dzietności, wydłużenia się życia ludzkiego, a także niżu i wyżu demograficznego z minionych okresów oraz zagranicznych migracji. Z badań przeprowadzonych przez Urząd Statystyczny w Poznaniu wynika, że przemiany demograficzne na obszarach wiejskich w Wielkopolsce, takie jak wzrost liczby ludności czy zmiany struktury ludności według miejsca zamieszkania lub ekonomicznych grup wieku wynikają z ruchów migracyjnych.

Należy zwrócić uwagę między innymi na wzrost wiedzy i świadomości ekologicznej wśród rolników, znaczną poprawę infrastruktury gospodarczej i ekonomicznej wiejskich rodzin, co powoduje poprawę warunków życia na wsi i zmniejszenie poczucia pokrzywdzenia i deprivacji.

Obserwuje się też, wraz ze wzrostem dostępności komunikacyjnej obszarów pozamiejskich, zjawisko rozlewania się miast na sąsiadujące z nimi obszary wiejskie, czyli tzw. zjawisko suburbanizacji. Suburbanizacja dotyczy migracji na obszary wiejskie ludności miejskiej, co skutkuje również innymi przemianami np.: wzrostem przyrostu naturalnego i zmianami struktury wiekowej, bowiem na tereny podmiejskie często przenoszą się młode rodziny.

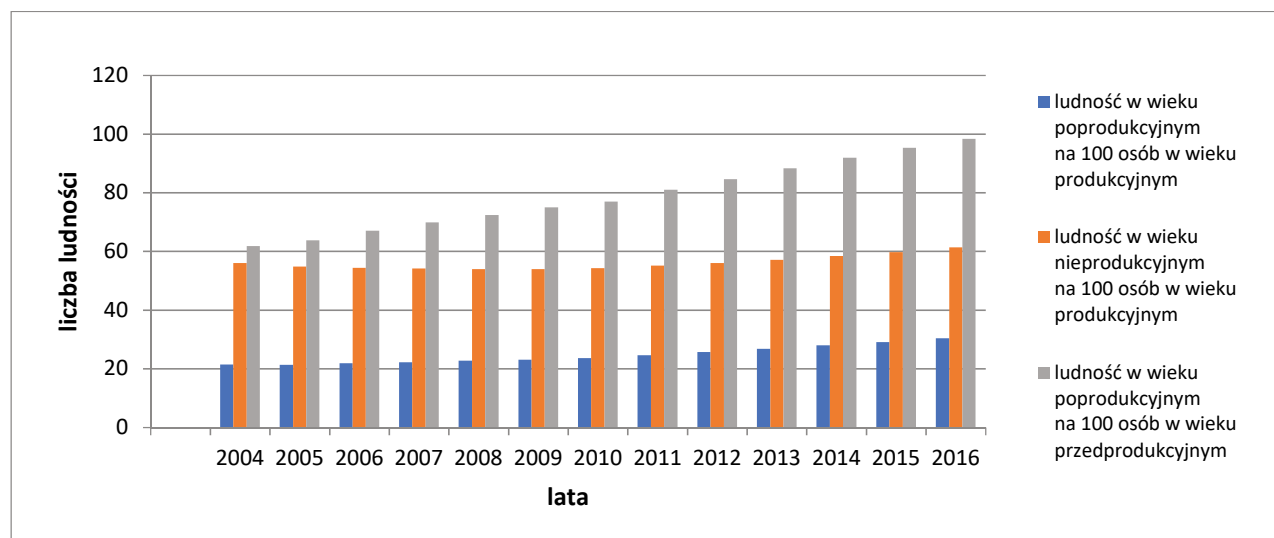
Zmiany ludnościowe na obszarach wiejskich przebiegają dwukierunkowo, tj. bilans migracyjny dodatni jedynie na obszarach położonych bliżej dużych aglomeracji i ujemny na obszarach wiejskich położonych peryferyjnie.

Współczynnik obciążenia demograficznego

Tabela 4. Współczynnik obciążenia demograficznego Wielkopolski.

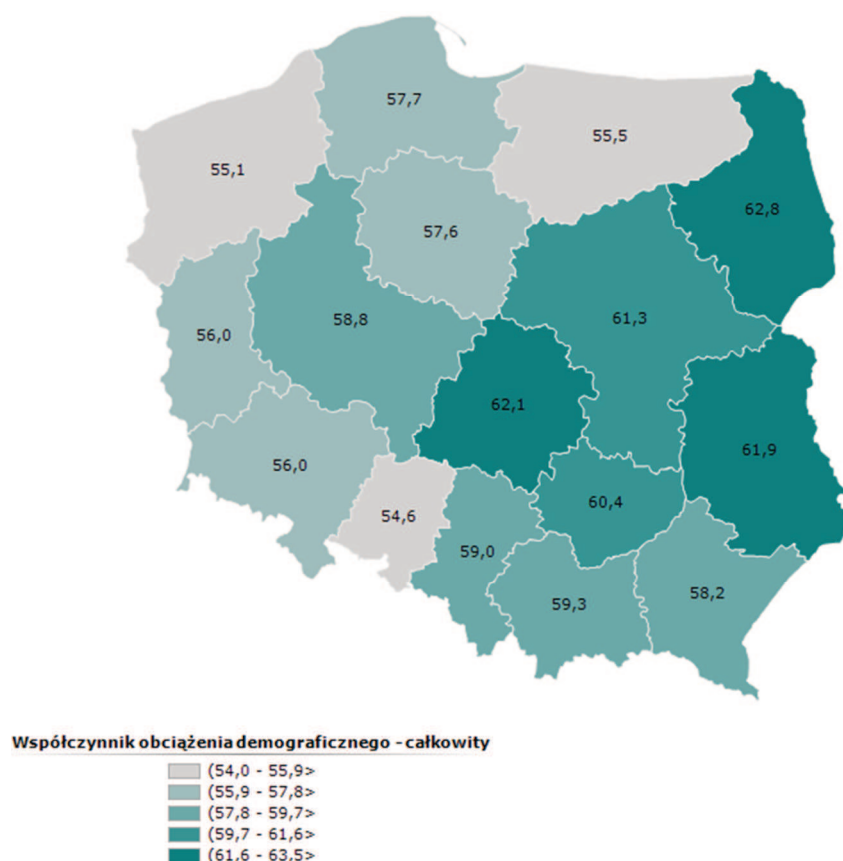
Wyszczególnienie	31 XII 2014	30 VI 2015	31 XII 2015	30 VI 2016	31 XII 2016
Ludność ogółem	3 472 579	3 473 920	3 475 323	3 477 755	3 481 625
Współczynnik obciążenia demograficznego - całkowity	58,4	X	59,7	X	61,3
Współczynnik obciążenia demograficznego ludnością w wieku przedprodukcyjnym	30,4	X	30,6	X	30,9
Współczynnik obciążenia demograficznego ludnością w wieku poprodukcyjnym	28,0	X	29,1	X	30,4
Ludność wiejska	1 560 357	1 562 678	1 568 424	1 571 781	1 577 995
Współczynnik obciążenia demograficznego - całkowity	57,2	X	57,9	X	58,8
Współczynnik obciążenia demograficznego ludnością w wieku przedprodukcyjnym	33,7	X	33,6	X	33,7
Współczynnik obciążenia demograficznego ludnością w wieku poprodukcyjnym	23,6	X	24,3	X	25,1

Wykres 4. Współczynnik obciążenia demograficznego na przestrzeni lat.

Źródło: GUS.

Rysunek 1. Współczynnik obciążenia demograficznego na wsi (stan na 31.12.2016) – całkowity.

Obszary wiejskie Wielkopolski wyróżniają się wyższym niż na terenach miejskich przyrostem naturalnym. Na obszarach położonych z dala od większych aglomeracji, występują procesy starzenia się i zmniejszania liczby ludności. Towarzyszy temu malejący wskaźnik obciążenia demograficznego na co ma wpływ zmniejszająca się liczba ludności w wieku przedprodukcyjnym (ludność w wieku poprodukcyjnym i produkcyjnym wzrosła), niższy współczynnik feminizacji niż na obszarach miejskich oraz migracja ludności ze wsi do miast w celu kontynuacji nauki i poszukiwania pracy.

Struktura gospodarstw domowych

Na podstawie badań przeprowadzonych przez GUS, mimo prognozowanego powolnego spadku gospodarstw domowych w najbliższych latach przewidywany jest wzrost liczby gospodarstw domowych. Wynika to w dużej mierze ze starzenia się ludności, większej liczby osób starszych i bardzo starych co przekłada się na zwiększenie liczby gospodarstw zamieszkałych przez dwie osoby lub w pojedynkę. Ta para to najczęściej małżeństwo, którego dzieci wyprowadziły się i usamodzielnili. Natomiast mieszkający samotnie to często wdowcy i wdowy.

W związku z tym zacznie spadać znaczenie gospodarstw dużych zamieszkałych przez 4 osoby i więcej, a wzrastać będzie znaczenie gospodarstw małych.

Tabela 5. Gospodarstwa domowe w latach 2016-2030 według liczby mieszkańców w podziale na miasto i wieś (jako % ogółu gospodarstw domowych w danym roku).

Liczba osób	Ogółem				Miasto				Wieś			
	2016	2020	2025	2030	2016	2020	2025	2030	2016	2020	2025	2030
1	25,9	27,7	30,0	31,9	29,4	31,6	34,0	35,6	18,7	19,9	22,6	25,2
2	26,7	27,4	28,4	29,4	29,3	30,0	30,8	31,5	21,3	22,1	23,8	25,5
3	20,2	19,9	19,5	19,0	20,8	20,2	19,5	18,7	19,0	19,3	19,5	19,4
4	15,3	14,4	13,3	12,2	13,7	12,6	11,4	10,4	18,5	18,0	16,8	15,4
5+	12,0	10,6	8,9	7,6	6,8	5,5	4,4	3,7	22,5	20,7	17,4	14,5

Źródło: Prognoza gospodarstw domowych GUS z 2016 roku.

Maleć będzie średnia liczba mieszkańców, choć w dalszych latach wraz z wymieraniem gospodarstw składających się z seniorów urodzonych w okresie powojennym, średnia wielkość gospodarstw domowych ma wzrastać.

Z uwagi na przemieszczanie się (suburbanizacja) zamożniejszych mieszkańców miast na obszary wiejskiej, bardziej widoczny będzie wzrost liczby gospodarstw na wsi niż miastach, choć w skali kraju liczba ta będzie wzrastać.

Osoby zależne

Nowym wyzwaniem dla władz oraz całego społeczeństwa jest problem starzenia się. Osoby starsze i zależne wymagają zapewnienia im dobrej jakości życia, aktywności społecznej i zawodowej, opieki długoterminowej i łatwiejszego dostępu do infrastruktury społecznej.

Następujące zmiany demograficzne nabierają nowego znaczenia jeżeli spojrzymy na nie przez pryzmat cech charakterystycznych dla polskiej wsi. Obok ludzi aktywnych zawodowo i społecznie, cieszących się dobrym zdrowiem, rozwijających się mamy osoby przewlekłe chore, niesamodzielne, pozostające na marginesie życia społecznego, niemające możliwości prowadzenia aktywności zawodowej, niechętnie zmianom. Seniorzy jednak mogą stanowić niewykorzystany kapitał na obszarach wiejskich, motor rozwoju wielkopolskiej wsi wymagający jednak propozycji samorealizacji i aktywizacji. Z drugiej strony osoby w podeszłym wieku mogą być biernymi odbiorcami opieki socjalnej i zdrowotnej wymagającymi wsparcia w zakresie zaspokojenia podstawowych potrzeb egzystencjalnych. Dla tych osób niezbędne jest zaprojektowanie odpowiednich dla terenów wiejskich zabezpieczeń socjalnych przede wszystkim efektywną i wysokiej jakości opiekę długoterminową często na terenach rozległych i mało dostępnych.

Szacuje się że na obszarach wiejskich zamieszkuje ponad 15,2 mln osób, z czego ponad 2,1 mln stanowią osoby po 65 roku życia. Prognozuje się, że liczba tych osób wzrośnie o ponad 50% do 2035 r. Będzie się to przejawiać we wzroście liczby osób w podeszłym wieku, jak i w proporcji osób starszych do ogółu mieszkańców obszarów wiejskich. Tak więc coraz

więcej osób będzie wymagało wsparcia w funkcjonowaniu i zbudowaniu oferty specjalnie dla nich. Starzenie się społeczeństwa wynika także z rosnącej długości życia w tym życia w zdrowiu – wzrastać będzie także liczba osób aktywnych będących w starszym wieku, pragnących brać czynny udział w życiu zawodowym, społecznym i towarzyskim.

Grupa najbardziej narażona na marginalizację to osoby niepełnosprawne. Wynika to z braku równości szans dostępu do wielu obszarów. Rozwiązaniem byłby projekt wsparcia środowiska osób zależnych z obszarów wiejskich aktywizujący społecznie i zawodowo.

Podmioty społeczne

Poziom życia oraz koncentracja wielu negatywnych zjawisk w stosunku do terenów zurbanizowanych charakteryzuje obszary wiejskie Wielkopolski. Wynika to z mniejszej dostępności dóbr i usług, jak również niższej świadomości ich mieszkańców. Skutkiem tego jest niewielki stopień aktywności mieszkańców obszarów wiejskich w zakresie podejmowania oddolnych inicjatyw na rzecz rozwiązywania problemów swojej społeczności w różnych dziedzinach życia, szczególnie w sferze integracji społecznej i samorealizacji.

Wsparcie rozwoju inicjatyw lokalnych przyczyniające się do rozwoju kapitału ludzkiego na terenach wiejskich jest szczególnie ważne w tej sytuacji. Istotna jest też dla budowania społeczeństwa obywatelskiego umiejętność partnerskiego współdziałania i zaangażowania różnych sił społecznych. Jednak doświadczenie i wiedza w tym zakresie są niewystarczające oraz brak jest wzorów takiej współpracy.

Lepsza możliwość rozpoznawania specyficznych problemów i potrzeb jest możliwa dzięki budowie lokalnych sieci współpracy, a przez to efektywniejsze ich rozwiązanie.

Programy unijne zaowocowały powstaniem lokalnych stowarzyszeń (lokalnych grup działania), które jako instytucje koordynujące działania na rzecz rozwoju obszarów wiejskich, dbają o zrównoważony rozwój obszaru objętego lokalną strategią rozwoju (LSR), a także o wzrost integracji społecznej i rozwój kapitału ludzkiego tych obszarów. W dalszej perspektywie konieczne jest wykorzystanie zbudowanego już potencjału i doświadczenia LGD w procesie integracji lokalnych społeczności.

Wydatkowanie środków i podejmowanie odpowiedzialności na poziomie lokalnym zapewnia w większym stopniu zrównoważony rozwój obszarów wiejskich i wykorzystanie zasobów.

Negatywne wzorce życiowe i dziedziczenie ubóstwa jest wielkim problemem mieszkańców wsi. Dlatego też istotne jest rozpoznanie problemów już od najwcześniejszych lat życia i podjęcie środków zaradczych.

Tabela 6. Podmioty Gospodarki Narodowej w Rejestrze REGON na obszarach wiejskich w województwie wielkopolskim o charakterze społecznym.

Podmiot	Lata	
	2010	2013
Stowarzyszenia i organizacje społeczne	3550	4078
Fundacje	104	167

Dane: Urząd Statystyczny w Poznaniu.

Wnioski

Ludność obszarów wiejskich Wielkopolski jest jedną z największych populacji regionalnych w Polsce.

Jednym z ważniejszych uwarunkowań konkurencyjności i źródłem procesów rozwojowych polskich obszarów wiejskich jest kapitał ludzki.

Aktywność obywatelska, skłonność do współpracy i poziom wzajemnego zaufania są na ogół wskaźnikami jakości kapitału ludzkiego

Właściciele gospodarstw rolnych na obszarach wiejskich są grupą budującą kapitał społeczny. Rozwój obszarów wiejskich w dużym stopniu ma charakter rozwoju lokalnego, którego sednem są działania lokalnej ludności wykorzystującej endogeniczne zasoby terenu w celu zwiększenia poziomu jego rozwoju. Muszą one obejmować sferę gospodarczą, społeczną, przestrzenną i ekologiczną. Problemy lokalne obszarów wiejskich dzięki istniejącym zasobom oraz sieci stowarzyszeń i organizacji tworzą nowoczesny kapitał społeczny. Instytucje regionalne dają wielki wkład w tworzenie kapitału społecznego na wsi realizując doradztwo, szkolenia, seminaria i konferencje dla ludności wiejskiej i liderów lokalnych na rzecz rozwoju przedsiębiorczości pozarolniczej oraz propagowania ustawicznego kształcenia dorosłych i promocji dziedzictwa kulturowego wsi z wykorzystaniem funduszy UE.

1.2.3. Rynek pracy i przedsiębiorczość na obszarach wiejskich

Struktura zatrudnienia mieszkańców obszarów wiejskich ogółem, według wieku

Jednym z ważniejszych elementów w sytuacji społeczno-gospodarczej obszarów wiejskich, w tym przypadku Wielkopolski, jest rynek pracy oraz charakter przedsiębiorczości, ponieważ wpływają one bezpośrednio na funkcjonowanie ludności w tych regionach.

Tabela 7. Struktura zatrudnienia mieszkańców obszarów wiejskich Wielkopolski według wieku na przestrzeni ostatnich 3 lat.

Przedział wieku	15-24 lata			18-59/64			50 lat i więcej		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016

Wskaźnik zatrudniania w %	34,8	37,6	38,5	69,1	70,3	71,4	32,6	33,8	36,0
---------------------------	------	------	------	------	------	------	------	------	------

Źródło: BDL GUS.

W powyższych danych wyraźnie kształtuje się tendencja wzrostowa stanu zatrudnienia z roku na rok w każdej z grup wiekowych. Świadczy to niewątpliwie o właściwym kierunku zmian, aczkolwiek wciąż niedostatecznym, jest zatem pole do działań na rzecz poprawy tej sytuacji. W kwestii struktury zatrudnienia wg sektorów na obszarach wiejskich zaznaczyć należy, iż wbrew powszechnym opiniom nie jest to domena wyłącznie sektora rolniczego. Na przestrzeni lat obszar zatrudnienia w tej dziedzinie na obszarach wiejskich stale maleje na rzecz innych sektorów. Obecnie odsetek zatrudnionych w rolnictwie wynosi poniżej 40% i przechodzi w kierunku usług, handlu, przemysłu czy budownictwa.

Główne dziedziny aktywności gospodarczej

Strukturę aktywności gospodarczej najlepiej zobrazować w podziale według sektorów. Poniższa tabela przedstawia zmiany na przestrzeni 3 lat w zakresie przepływu aktywności pomiędzy sektorem rolniczym, przemysłowym i usługowym.

Tabela 8. Zmiany na przestrzeni 3 lat w zakresie przepływu aktywności pomiędzy sektorem rolniczym, przemysłowym i usługowym.

	Sektor rolniczy			Sektor przemysłowy			Sektor usługowy		
	2014	2015	2016	2014	2015	2016	2014	2015	2016
Odsetek pracujących %	12,9	12,9	11,7	35,1	34,7	35,6	51,9	52,4	52,7

Źródło: BDL GUS.

Wyraźnie zauważyć można, choć zmiany nie są wielkie, tendencję zmniejszającą w rolnictwie na rzecz pozostałych.

Aktywność gospodarcza jest uwarunkowana wieloma czynnikami takimi jak stale się poprawiający stan gospodarki krajowej, korzystne zmiany administracyjne, ułatwiające interakcję przedsiębiorcy z urzędnikiem i lepsze oraz szybsze załatwienie sprawy. Również uproszczenie formalności związanych z zakładaniem firm, bądź innej działalności, obsługa w jednym miejscu czy za pomocą narzędzi online może zachęcić mieszkańców i stymulować dodatkową aktywność. Administracja samorządowa, która działa bez zarzutu, a także sprawna współpraca pomiędzy jednostkami terytorialnymi w sposób zdecydowanie korzystny może wpłynąć na efektywność i powodzenie zamierzonych działań.

Mobilność zawodowa to kolejny element, który umożliwia zwiększenie możliwości rynku pracy na terenach wiejskich. Stałe podwyższanie aktywności zawodowej oraz zdolność modyfikacji zasobów pracy poprzez przekwalifikowanie to także ważne czynniki determinujące większą skalę działalności gospodarczej wśród mieszkańców. Niemale znaczenie ma także poziom wykształcenia, który zwiększa szanse rozwojowe i inicjuje

większą aktywność. Ogromne możliwości można wskazać w zakresie rozwoju usług, turystyki, także wiejskiej, agroturystyki, rzemiosła czy handlu. Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej, powiązane z gospodarstwem rolnym lub zupełnie nie związane z sektorem rolniczym, wspomagane także przy pomocy funduszy UE jest kolejnym istotnym elementem wzbogacającym zakres mechanizmów wpływających na to co dzieje się w sferze szeroko pojętej działalności na obszarach wiejskich.

Kolejnych szans należy upatrywać we wzmocnieniu potencjału gospodarczego oraz zwiększeniu udziału podmiotów z poziomu regionalnego w stymulowaniu procesów rozwojowych. Rolnictwo w Wielkopolsce należy do czołówki tego potencjału. Poziom gospodarowania jaki reprezentuje, np. wysokości plonów, jakość produkcji czy parametry wydajności w wielu obszarach wyróżniają się zdecydowanie na tle kraju. Jak chodzi o powierzchnię gospodarstw rolnych, to wynosi ona średnio 13,5 ha, nie jest to dużo w porównaniu do krajów UE ale dość wysoka w skali całej Polski. Głównie jest to efektem utrzymującego się nadal dużego udziału mniejszych gospodarstw rodzinnych. Dominuje wśród nich produkcja zwierzęca, jest to niemal 90% gospodarstw. Istotnie wyższa w skali kraju jest między innymi obsada bydła, trzody chlewnej i drobiu. W strukturze upraw przeważają zboża, niemały udział mają także rośliny przemysłowe np. rzepak czy buraki cukrowe. Relatywnie dobrze jest rozwinięty rynek owoców i warzyw a także grupy producenckie, które w niektórych częściach Wielkopolski skonsumowały niemały zakres dotacji unijnych. Powiązanie jednak producentów rolniczych z przedsiębiorstwami przetwórczymi i podmiotami handlowymi jest niestety niewielkie, należy więc do słabych stron obecnej sytuacji. Istnieje zatem potrzeba działań zmierzających do zmiany w tej kwestii np. poprzez tworzenie nowych sieci sprzedaży produktów tradycyjnych i regionalnych czy rozwój rynków hurtowych. Przetwórstwo rolno-spożywcze jest także jednym z ważniejszych działów wielkopolskiej gospodarki. Sektor ten jest dość wyraźnie zróżnicowany, jednak niska koncentracja, zmniejsza jego konkurencyjność. Zmianę tego trendu można by uzyskać np. przez wzrost aktywności gospodarczej a także popytu na żywność ekologiczną, regionalną czy tradycyjną.

Niezwykle modnym w dzisiejszych czasach ale też bardzo ważnym jest aspekt innowacyjności przedsiębiorstw, które to zjawisko może być motorem do przyspieszenia rozwoju i jego stabilizacji. Tworzenie nowych miejsc pracy czy coraz wyższa konkurencyjność wpływa bezpośrednio na rozwój gospodarki przez: napływ inwestycji, wzrost eksportu, zatrudnienia, rynku usług dla gospodarstw rolnych i ludności wiejskiej, turystyki, rzemiosła czy rękodzieła.

Wielkość przedsiębiorstw i ich lokalizacja oraz dominujące rodzaje działalności gospodarczej

Ciekawym miernikiem poziomu przedsiębiorczości wśród mieszkańców jest np. liczba podmiotów gospodarczych będących w rejestrze REGON spośród 10 tys. mieszkańców.

W Wielkopolsce w latach 2014-2016 stale się zwiększała. Dla przykładu w 2014 roku przypadało 1844 podmiotów na 10 tys. mieszkańców w stosunku do roku 2016 r. zanotowano wzrost do poziomu 1921. Wartość ta jest nieco wyższa od ogólnopolskiej, która w roku 2016 wyniosła 1783 podmioty. Jeśli porównać wieś i miasto można zauważyć zdecydowaną przewagę tego wskaźnika w miastach: wieś 1414 – miasto 2354 podmioty. Wskaźnik zarejestrowanych podmiotów w systemie REGON dla wsi wielkopolskiej wynosi 1414 i jest znacznie wyższy niż analogiczny wskaźnik dla wsi w Polsce ogółem – 1195. W podziale wg powiatów również można zaobserwować ciekawe relacje i tak np. roku 2016 najlepiej wypadły powiaty: poznański (2448 podmioty gospodarcze na 10 tys. mieszkańców), wolsztyński (1871 podmiotów), nowotomyski (1778) i wrzesiński (1774). Najgorszy wynik zanotowano natomiast w powiatach: złotowskim (1175 podmiotów gospodarcze na 10 tys. mieszkańców); tureckim (1186); konińskim (1201) i kolskim (1251).

Rodzaje działalności i ich wzajemne relacje dość dobrze określa udział poszczególnych sekcji w ogólnym rejestrze, szczególnie w odniesieniu liczb krajowych do Wielkopolski oraz relacji ogółu do wsi wskazane w poniższej tabeli.

Tabela 9. Liczba podmiotów gospodarczych według klasyfikacji PKD 2007 w województwie wielkopolskim i na tle kraju w 2016 r.

Sekcje wg PKD 2007	Opis sekcji	Polska	Polska wieś	Wielkopolskie	Wielkopolskie wieś
Sekcja A	Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	75 076	54 267	11 447	8 627
Sekcja B	Górnictwo i wydobywanie	4 863	2 109	470	256
Sekcja C	Przetwórstwo przemysłowe	377 167	129 054	39 500	15 887
Sekcja D	Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych	9 223	2 269	852	257
Sekcja E	Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją	14 475	5 562	1 461	683
Sekcja F	Budownictwo	494 724	190 134	52 860	22 890
Sekcja G	Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	1 044 727	283 732	103 548	34 445
Sekcja H	Transport i gospodarka magazynowa	260 156	80 255	24 520	9 043
Sekcja I	Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	130 927	36 574	9 685	2 939
Sekcja J	Informacja i komunikacja	142 561	20 293	13 208	2 539
Sekcja K	Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	124 643	23 507	11 525	2 872
Sekcja L	Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości	240 621	23 052	17 748	3 656

Sekcja M	Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	421 565	71 448	41 352	9 833
Sekcja N	Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	126 902	30 346	12 760	4 046

Źródło: BDL GUS.

Pomimo, iż nie są to wszystkie sekcje PKD można zaobserwować pewne prawidłowości we wzajemnych relacjach. Udział podmiotów w poszczególnych sekcjach Wielkopolski w stosunku do Polski ogółem jest zbliżony do ok. 10% z niewielkimi wahaniami. Większa różnica wypada np. w sekcji A, gdzie udział Wielkopolski w liczbie krajowej to ponad 15%, co jasno obrazuje siłę rodzajów działalności zawartych w tej sekcji (rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo) na tle Polski. Również w relacji wieś do ogółu obserwujemy wyższy udział działalności na wielkopolskiej wsi w stosunku do skali całej Wielkopolski niż to samo odniesienie skali krajowej – przykład: Sekcja C (Polska wieś/ogół 34%; Wielkopolska wieś/ogół 40%). Wyniki te są zgodne z oczekiwaniami, nie znaczy to jednak, że należy zaniechać prób poprawy sytuacji, wręcz przeciwnie.

Bariery w rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich

Mechanizmy wpływające na rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich podlegają różnym ograniczeniom lub są osłabiane przez różne czynniki. Pomimo pewnych różnic regionalnych, w skali kraju mają one bardzo podobne podłoże. Trafnie określiła je Iwona Nurzyńska w swoim opracowaniu jako „Słabości i atuty obszarów wiejskich, jako miejsca prowadzenia działalności gospodarczej”. Przyspieszenie zatem dynamiki rozwoju przedsiębiorczości należy upatrywać w przeciwdziałaniu wykazanym słabościom przy wykorzystaniu wszystkich wspomnianych atutów.

Tabela 10. Słabości i atuty obszarów wiejskich jako miejsca prowadzenia działalności gospodarczej.

Słabości	Atuty
<ol style="list-style-type: none"> 1. Poziom rozwoju lokalnego rynku: niski popyt związany z niskimi dochodami rolników i mieszkańców wsi (dysparytet dochodów rodzin rolniczych – dochody niższe o 40% w stosunku do rodzin miejskich). 2. Peryferyjność obszarów wiejskich utrudniająca dostęp do docelowego odbiorcy usług i produktów i niska gęstość zaludnienia wsi. 3. Relatywnie niższe kwalifikacje i kompetencje mieszkańców wsi. 4. Brak wykwalifikowanych specjalistów, którzy niechętnie dojeżdżają do pracy na wieś bez specjalnego systemu zachęt (dodatki finansowe, mieszkanie etc.). 5. Gorzej rozwinięta infrastruktura techniczna (drogi, 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Naturalne zasoby lokalne, na bazie których można rozwijać drobne przetwórstwo w gospodarstwach rolnych (produkty lokalne, regionalne i tradycyjne). 2. Niższe koszty działalności: łatwy dostęp do tańszych pracowników (co jest szczególnie ważne dla nowo uruchamianych podmiotów gospodarczych, tzw. start-up). 3. Potencjalna dostępność terenów inwestycyjnych w gminach wiejskich. 4. Mniejsze ograniczenia dla lokalizacji działalności wytwórczej uciążliwej dla otoczenia. 5. Specyficzne więzi, indywidualizacja problemów, znajomości nieformalne korzystnie wpływające na stosunek urzędników do przedsiębiorców. 6. Dedykowane programy wsparcia z funduszy unijnych

<p>wodociągi, kanalizacja, sieć elektryczna i telekomunikacyjna), a która pociąga za sobą dodatkowe koszty dla potencjalnych inwestorów zewnętrznych.</p> <p>6. Utrudniony dostęp do instytucji finansujących działalność gospodarczą na wsi.</p> <p>7. Ograniczony dostęp do informacji i do sieci instytucji i organizacji doradczych świadczących usługi dla osób rozpoczynających działalność gospodarczą.</p> <p>8. Niska kultura przedsiębiorcza (postawy, postrzeganie roli przedsiębiorcy w społeczeństwie).</p> <p>9. Niedostateczny poziom kapitału społecznego (zaufanie, wola współpracy w grupie).</p> <p>10. Brak silnie ukierunkowanej polityki krajowej różnicującej wsparcie dla potencjalnych przedsiębiorców i istniejących podmiotów gospodarczych.</p> <p>11. Ograniczony zakres wsparcia finansowego możliwy do zastosowania przez samorządy gmin wiejskich (niskie dochody własne gmin wiejskich z powodu ograniczonej bazy podatkowej).</p>	<p>dla podmiotów gospodarczych, szczególnie z sektora MSP, w tym preferencje dla podmiotów zakładających działalność na obszarach wiejskich.</p>
---	--

Źródło: Iwona Nurzyńska, Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich, IRWiR PAN. Uwarunkowania, bariery, instrumenty wsparcia.

Bezrobocie

Bezrobocie na terenach wiejskich województwa jest wynikiem między innymi: mechanizacji pracy w rolnictwie połączonej z niechęcią do zdobywania nowych kwalifikacji, niechęci do podejmowania pracy niskopłatnej, z dala od miejsca zamieszkania, a także dziedziczenia skłonności do niepodjęcia aktywności zawodowej.

Bezrobocie to nadal jeden z poważnych problemów gospodarczych. Najpowszechniejszym sposobem pomiaru wielkości tego zjawiska jest stopa bezrobocia rejestrowanego.

Liczba bezrobotnych czy poszukujących pracy na koniec grudnia 2016 roku wynosiła 79 411 osób i była niższa o 13 900 osób (14,9%) niż w roku poprzednim. Osoby bezrobotne stanowiły dominującą część tej populacji (77 697 osób – czyli o 15 614 osób, tj. o 16,7%, mniej niż w roku poprzednim).

Skala zmiany liczby osób bezrobotnych, czy to w powiatach Wielkopolski czy w subregionach dosyć mocno się różniła. Warto jednak wskazać, gdzie wahania te były największe lub najmniejsze:

- najbardziej zmniejszyła się liczba osób bezrobotnych w subregionach: kaliskim (o 20,5%) oraz poznańskim (o 18,4%), a najmniej w subregionie konińskim (o 13,4%) oraz pilskim (o 14,5%),

- bezrobocie natomiast najbardziej spadło w powiatach: wolsztyńskim (o 31,7%), wrzesińskim (o 29,1%) i śremskim (o 27,8%), najmniejsza zmiana to obniżenie rzędu 7,2% w powiatach konińskim, obornickim oraz chodzieskim.

Wojewódzka stopa bezrobocia w Wielkopolsce na koniec grudnia 2016 roku, w porównaniu z tym samym okresem 2015 roku zmniejszyła się o 1,1% i osiągnęła 5,0%.

We wszystkich powiatach województwa zaobserwowano jego obniżenie, największe jednak w powiatach: jarocińskim (3,1%), kolskim (2,7%), wrzesińskim (2,6%) i złotowskim (2%), a najmniejszy spadek w powiatach: kępińskim, poznańskim i obornickim (odpowiednio o 0,4%; 0,5% i 0,6%). Reszta powiatów notowała różnice od 0,8 do 1,9 punktu procentowego.

Tabela 11. Stopa bezrobocia w powiatach województwa wielkopolskiego w latach 2015-2016.

Powiaty	XII 2015	XII 2016	Tendencja wzrost/spadek 2016-2015
WOJEWÓDZTWO	6,1	5	-1,1
Chodzieski	11,2	10,4	-0,8
Czarnkowsko-trzcianecki	8,3	7	-1,3
Gnieźnieński	9,5	7,8	-1,7
Gostyński	8,3	7,3	-1
Grodziski	6,3	5,1	-1,2
Jarociński	8,9	5,8	-3,1
Kaliski	5,4	4,4	-1
Kępiński	2,6	2,2	-0,4
Kolski	12,8	10,1	-2,7
Koniński	13,4	12,5	-0,9
Kościański	5,8	4,9	-0,9
Krotoszyński	5,8	4,8	-1
Leszczyński	5,4	4,6	-0,8
Międzychodzki	7,2	5,5	-1,7
Nowotomyski	3,9	3,1	-0,8
Obornicki	6,7	6,1	-0,6
Ostrowski	5,9	4,7	-1,2
Ostrzeszowski	6,8	5,7	-1,1
Piński	8	6,9	-1,1
Pleszewski	6,8	5,5	-1,3
Poznański	2,5	2	-0,5
Rawicki	7	5,9	-1,1
Słupecki	11,3	9,6	-1,7
Szamotulski	5,9	4,7	-1,2
Średzki	10,9	9,5	-1,4

Śremski	5,5	4	-1,5
Turecki	7	5,3	-1,7
Wągrowiecki	10,6	8,7	-1,9
Wolsztyński	3,9	2,6	-1,3
Wrzesiński	9,3	6,7	-2,6
Złotowski	12,1	10,1	-2

Źródło: Ocena sytuacji na wielkopolskim rynku pracy i realizacji zadań w zakresie polityki rynku pracy w 2016 r.

Na koniec grudnia 2016 roku było zarejestrowanych w powiatowych urzędach pracy jako bezrobotne 37 473 osób bezrobotnych zamieszkałych na wsi. Stanowiły one 48,2% ogółu bezrobotnych. Na przestrzeni ostatnich lat udział tej grupy w rejestrach urzędów pracy niewiele się zmieniał. W grupie tej udział kobiet to 60,3% w stosunku do 58,8% udziału kobiet w relacji do ogółu bezrobotnych. Jeden na siedmiu mieszkańców wsi miał prawo do zasiłku, co stanowi 15,1%.

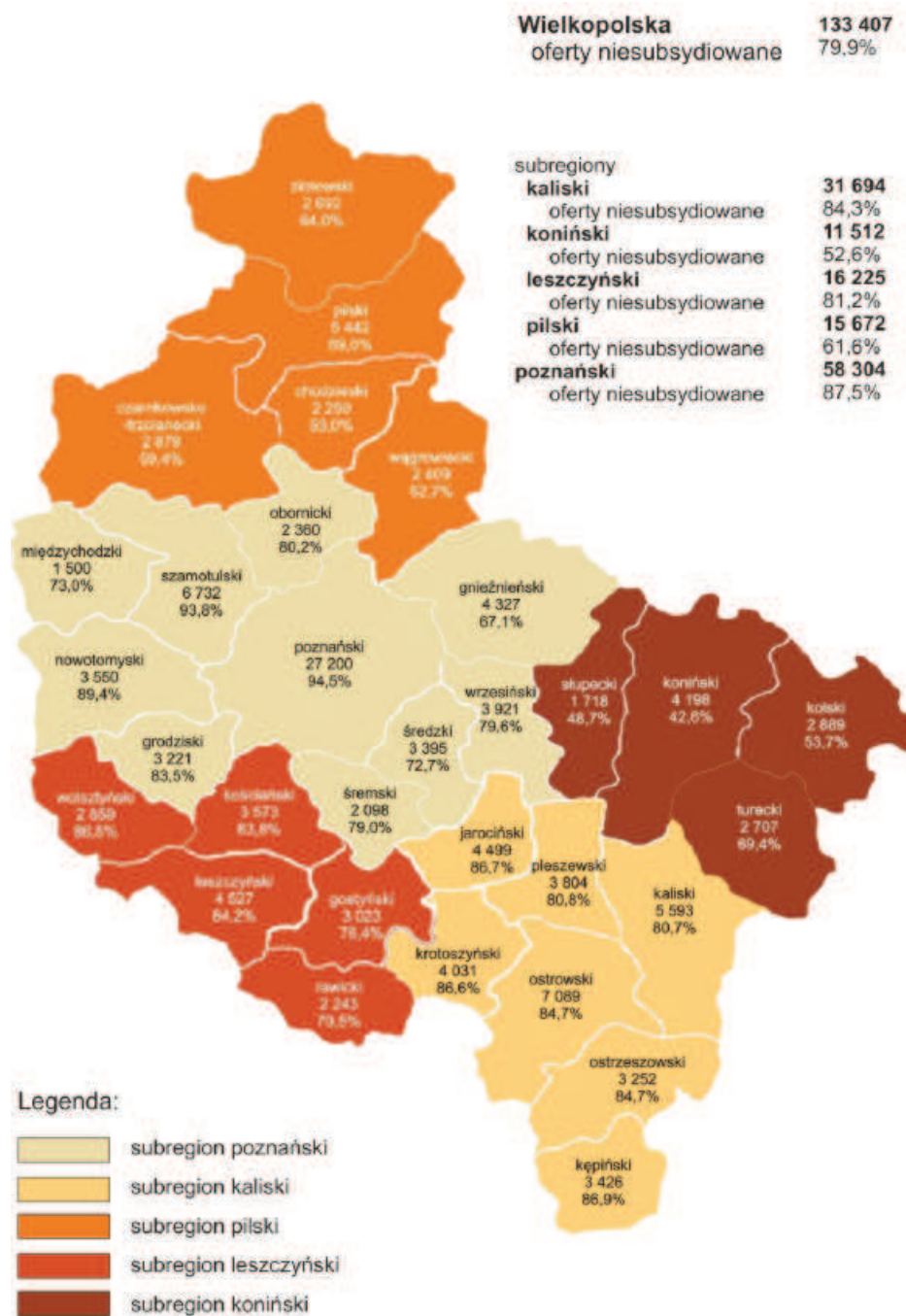
W relacji wiekowej 48,3% to osoby do 34 roku życia, 20,3% osoby 35-44 latnie a 31,4% w wieku powyżej 45 roku życia. Najbardziej mobilną część społeczności wiejskiej stanowią oczywiście najmłodsi tj. grupa do 34 lat. To oni częściej korzystają z narzędzi internetowych czy jednostek pośrednictwa oraz pomimo niedostatków komunikacyjnych, częściej szukają pracy poza miejscem swojego zamieszkania. W kwestii wykształcenia mieszkańcy wsi wypadają gorzej od ogółu bezrobotnych. Wyższym wykształceniem poszczycić się może 9,8% ogółu bezrobotnych z tej populacji, natomiast 61,6% tej grupy nie posiada nawet średniego. Ogół bezrobotnych w Wielkopolsce charakteryzuje się wartościami 13,0% i 56,3%.

Obszary/tereny z największymi trudnościami w zakresie rynku pracy

Rozmieszczenie gmin i powiatów o relatywnie wysokim potencjale do rozwoju działalności gospodarczej na wielkopolskiej wsi jest wyraźnie skorelowana z lokalizacją głównych aglomeracji – największych miast i ich otoczenia. Wiąże się to także z bezpośrednim sąsiedztwem lub ogólnym dostępem do sieci transportowych, dróg wojewódzkich krajowych, komunikacji, łączności, i jest powiązana z gęstością zaludnienia. Ma to bezpośrednie przełożenie na potencjał popytowy uzależniony od dostępności odbiorców. Oczywiście w różnych branżach różnie się kształtują problemy w zakresie prowadzenia działalności a w konsekwencji rynku pracy ale ilość podmiotów gospodarczych, które są głównym oferentem miejsc pracy ma niebagatelne znaczenie dla funkcjonowania rynku pracy.

Trudności na tym polu zobrazować może rozmieszczenie ofert pracy w Powiatowych Urzędach Pracy wg Wojewódzkiego Urzędu Pracy w Poznaniu wskazanym w „Ocenie sytuacji na wielkopolskim rynku pracy...” za rok 2016:

Rysunek 2. Oferty pracy zgłoszone do powiatowych Urzędów Pracy w 2016 roku oraz udział % pracy niesubsydiowanej.

Źródło: Ocena sytuacji na wielkopolskim rynku pracy i realizacji zadań w zakresie polityki rynku pracy w 2016 r.

Oczekiwane kwalifikacje a wykonywane zawody, rzemiosło, ginące zawody

Bardzo istotnym elementem w funkcjonowaniu i rozwoju rynku pracy są kwalifikacje oraz kompetencje i kwalifikacje potencjalnych pracowników. Duży nacisk wśród przedsiębiorców kładzie się np. na posiadanie prawa jazdy (najwięcej w kategorii B, C i C+E oraz D), biegłość w obsłudze komputera i Internetu, wciąż bardzo ważna jest znajomość języków obcych

(niemiecki i/lub angielski ale także np. rosyjski i inne), uprawnienia specjalistyczne takie jak np. spawanie nowymi metodami, obsługa wózka jezdniowego z napędem silnikowym, obsługa kas fiskalnych, ogólni pracownicy biurowi z obsługą programów fakturujących, magazynierzy itd. Obok samych umiejętności i kwalifikacji także cechy osobowe pracownika są bardzo ważne. Można tu wskazać np.: motywację, odpowiedzialność, zaangażowanie a także innowacyjność, pomysłowość, kreatywność, umiejętność pracy w grupie i wiele innych. Trzeba zwrócić także uwagę na doświadczenie w praktyce danego zawodu, które nierzadko bywa ważniejsze od samego przygotowania teoretycznego.

Ginące zawody to m.in. profesje związane ze zmechanizowaniem pracy np. bednarstwo czy rymarstwo lub ze sztuką ludową, rzeźba, częściowo garncarstwo, krawiectwo-stroje ludowe, tkactwo, kowalstwo, wiatraki-młynarstwo, plecionkarstwo, stolarstwo-kołodziejstwo itd. Niektóre zawody powracają do łask dzięki modzie i popytowi na elementy estetyki np. zduństwo – piec kaflowy jako element wystroju lub też zabudowa ekskluzywnych kominków.

Wnioski

1. Analiza sytuacji na rynku pracy i w obszarze działalności gospodarczej wielkopolskiej wsi wskazuje na konieczność tworzenia miejsc pracy poza rolnictwem.
2. Konieczne jest wprowadzenie mechanizmów stymulujących rozwój przedsiębiorczości, której efektem na obszarach wiejskich będzie:
 - a) zapewnienie mieszkańcom obszarów wiejskich dostępu do potrzebnych towarów i usług;
 - b) wzrost gospodarczy;
 - c) zmniejszenie migracji wieś-miasto;
 - d) zwiększenie bezpieczeństwa i poprawa opieki społecznej na obszarach wiejskich;
 - e) stymulowanie tworzenia nowych przedsiębiorstw;
 - f) zachęcanie do rozwijania istniejących miejsc pracy.
3. Bardzo potrzebne jest także przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu oraz zjawisku długotrwałego oraz dziedzicznego bezrobocia.
4. Konieczne jest polepszenie jakości zasobów kadrowych (ludzi wykwalifikowanych/specjalistów w różnych dziedzinach) na wsi oraz napływ ludności o stosunkowo wyższych niż przeciętne aspiracjach w dziedzinie działalności gospodarczej i innych sfer życia, nie tylko zawodowego ale także społecznego.
5. Do najważniejszych zadań na lata kolejne należy wyeliminowanie jak największej liczby wspomnianych wcześniej barier/słabości ograniczających rozwój przedsiębiorczości oraz podjęcie działań stymulujących wykorzystanie odpowiednich atutów obszarów wiejskich

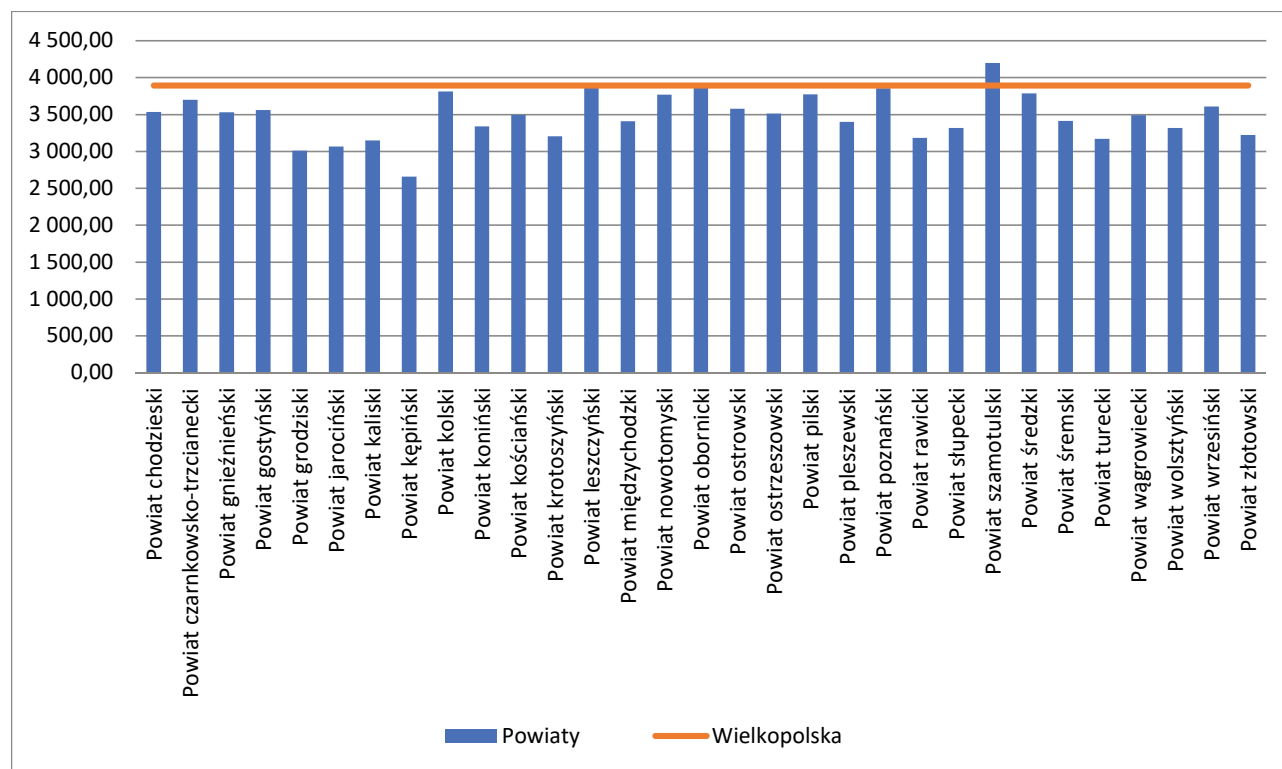
Szybki rozwój może być zapewniony wyłącznie poprzez odpowiednie postawy, w szczególności przedsiębiorcze a także innowacyjne. Osadzone winny one być silnie w kulturze oraz mieć ogólne przyzwolenie i wsparcie społeczne. Dla stymulowania przedsiębiorczości, nie wystarczą same regulacje prawne, odpowiednie finanse czy posiadanie technologii. Potrzebne jest dotarcie do mentalności ludzi i określenie gruntu kulturowego, który pozwoli wykorzystywać szanse i osiągać sukcesy w zgodzie z własną osobowością. Wpływy kulturowe mogą mieć zatem większe znaczenie i być bardziej trwałe od uwarunkowań prawnych czy innych czynników gospodarczych. Nie jest wykluczone, że właśnie ten aspekt życia może być zarówno największą barierą dla rozwoju jak i ogromną szansą przy zrozumieniu charakteru odpowiednim podejściu do ludności obszarów wiejskich.

1.2.4. Dochody i ubóstwo mieszkańców obszarów wiejskich

Informacja o strukturze wynagrodzeń

Przeciętne miesięczne wynagrodzenie dla województwa wielkopolskiego w 2016 roku wynosiło 3 894,10 zł. Przeciętne wynagrodzenie w powiatach w 2016 roku kształtowało się w zakresie od 2 658,47 zł do 4 196,53 zł. Najniższe przeciętne wynagrodzenie odnotowano w powiecie kępińskim, a najwyższe w powiecie szamotulskim. Tylko w dwóch powiatach województwa wielkopolskiego odnotowano przeciętne wynagrodzenie wyższe od średniej wojewódzkiej (powiat szamotulski i leszczyński). Wynagrodzenie zbliżone do średniej wojewódzkiej odnotowano jeszcze w powiatach nowotomyskim, pilskim, średzkim, kolskim, poznańskim i obornickim.

Wykres 5. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w powiatach województwa wielkopolskiego w 2016 roku, bez miast na prawach powiatu.

Źródło: GUS, Bank danych lokalnych.

Badając dynamikę wzrostu dochodów w poszczególnych powiatach w latach 2010-2016 najwyższy wzrost dochodu odnotowały powiaty: szamotulski (38%), wrzesiński (36%), pleszewski i obornicki (34%), wolsztyński (33%) oraz leszczyński, nowotomyski i rawicki (po 31%). Najniższy wzrost dochodu w latach 2010-2016 odnotowano w powiatach: konińskim, tureckim, złotowskim, grodziskim i kolskim.

Tabela 12. Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w województwie wielkopolskim w latach 2010-2016.

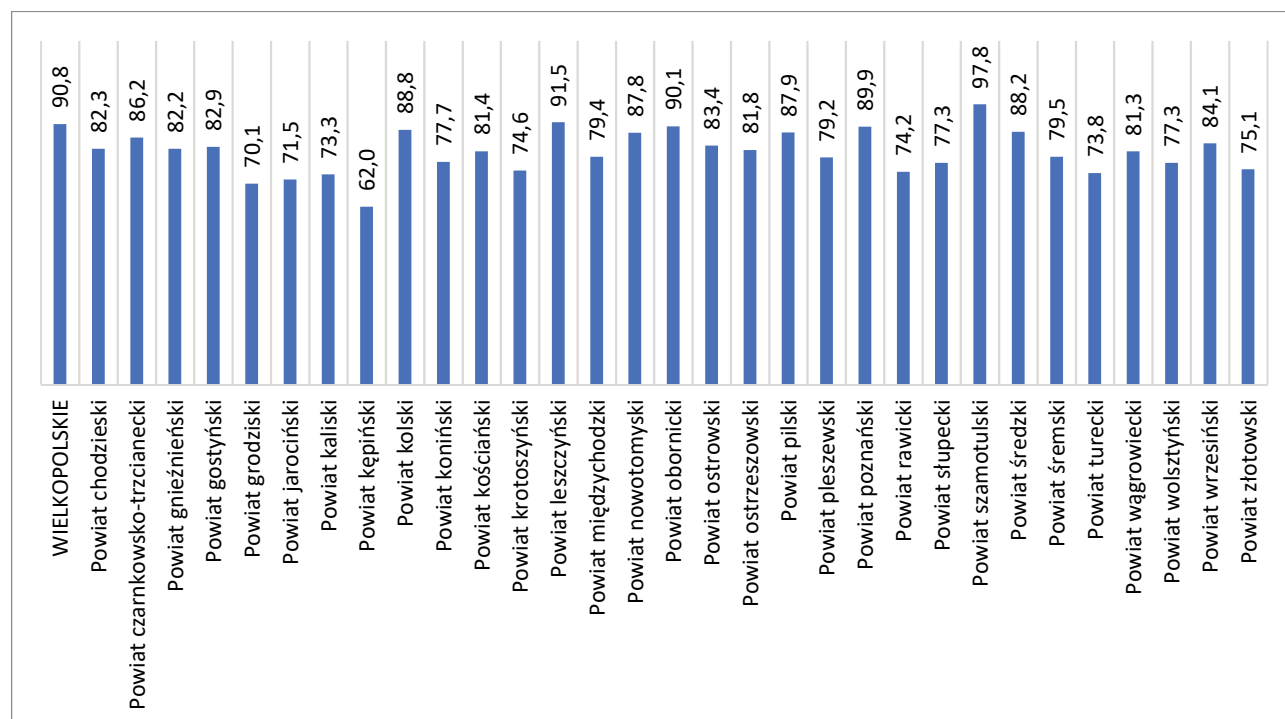
Powiat	Ogółem							Zmiana 2010/2016
	2010 [zł]	2011 [zł]	2012 [zł]	2013 [zł]	2014 [zł]	2015 [zł]	2016 [zł]	
WOJEWÓDZTWO	3 126,36	3 284,41	3 397,25	3 515,31	3 597,69	3 728,52	3 894,10	125%
Chodzieski	2 743,98	2 860,30	3 020,99	3 226,41	3 303,09	3 488,04	3 532,53	129%
Czarnkowsko-trzecieński	2 848,43	3 009,40	3 149,29	3 226,12	3 410,14	3 506,61	3 699,41	130%
Gnieźnieński	2 718,78	2 874,23	3 006,57	3 143,38	3 253,35	3 386,42	3 528,01	130%
Gostyński	2 855,27	3 004,76	3 124,88	3 238,49	3 282,64	3 415,02	3 557,77	125%
Grodziski	2 501,47	2 639,86	2 819,79	2 945,14	2 976,94	2 931,27	3 006,21	120%
Jarociński	2 378,79	2 547,56	2 596,34	2 729,43	2 803,80	2 898,12	3 066,45	129%
Kaliski	2 561,69	2 665,26	2 723,72	2 826,99	3 007,45	3 035,70	3 145,60	123%
Kępiski	2 106,84	2 224,07	2 349,11	2 456,46	2 544,18	2 568,52	2 658,47	126%

Kolski	3 153,48	3 387,32	3 350,56	3 582,55	3 624,38	3 696,10	3 808,90	121%
Koniński	3 060,01	3 178,62	3 219,51	3 297,59	3 328,35	3 319,18	3 335,85	109%
Kościański	2 746,53	2 855,66	2 955,65	3 149,89	3 257,11	3 398,70	3 491,93	127%
Krotoszyński	2 499,96	2 635,10	2 729,22	2 807,81	2 849,87	2 931,62	3 202,47	128%
Leszczyński	3 005,53	3 194,85	3 450,36	3 533,58	3 678,43	3 812,62	3 924,99	131%
Międzychodzki	2 642,45	2 790,82	2 839,46	2 996,65	3 172,75	3 207,93	3 406,58	129%
Nowotomyski	2 882,44	3 038,62	3 167,43	3 283,41	3 466,29	3 547,42	3 768,93	131%
Obornicki	2 893,44	3 031,88	3 197,81	3 214,37	3 595,79	3 620,93	3 867,54	134%
Ostrowski	2 779,34	2 896,13	3 002,27	3 086,65	3 212,43	3 357,37	3 576,57	129%
Ostrzeszowski	2 700,86	2 875,32	3 010,05	3 032,51	3 193,68	3 338,34	3 509,40	130%
Pilski	3 059,54	3 186,50	3 263,28	3 539,58	3 635,85	3 569,05	3 772,08	123%
Pleszewski	2 541,49	2 722,15	2 881,88	3 079,05	3 190,51	3 308,08	3 399,21	134%
Poznański	3 161,97	3 313,05	3 405,01	3 513,25	3 520,37	3 697,14	3 855,60	122%
Rawicki	2 426,25	2 574,75	2 716,43	2 829,57	2 920,61	3 045,68	3 182,07	131%
Słupecki	2 651,45	2 783,93	2 886,83	2 951,09	3 093,66	3 171,47	3 317,41	125%
Szamotulski	3 036,38	3 268,61	3 569,58	3 821,96	3 817,63	3 975,80	4 196,53	138%
Średzki	3 053,97	3 195,94	3 238,52	3 310,35	3 466,94	3 626,56	3 785,23	124%
Śremski	2 758,09	2 893,71	2 998,45	3 060,02	3 108,41	3 250,33	3 411,22	124%
Turecki	2 768,39	2 958,85	2 977,38	2 959,12	3 025,00	2 999,24	3 167,19	114%
Wągrowiecki	2 679,02	2 897,22	3 084,27	3 074,53	3 135,77	3 346,90	3 488,88	130%
Wolsztyński	2 490,09	2 594,94	2 708,32	2 812,19	3 013,55	3 189,94	3 315,96	133%
Wrzesiński	2 653,68	2 816,34	2 932,62	3 083,46	3 264,85	3 406,61	3 607,50	136%
Złotowski	2 675,54	2 788,01	2 922,82	2 969,30	3 019,42	3 114,52	3 221,67	120%

Źródło: GUS, Bank danych lokalnych.

Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w powiatach województwa wielkopolskiego w porównaniu do średniej krajowej w 2016 roku obrazuje wykres 2. Województwo wielkopolskie w roku 2016 osiągnęło poziom około 91% średniej krajowej. Do poziomu średniej krajowej zbliżyła się tylko średnia uzyskana w powiecie szamotulskim.

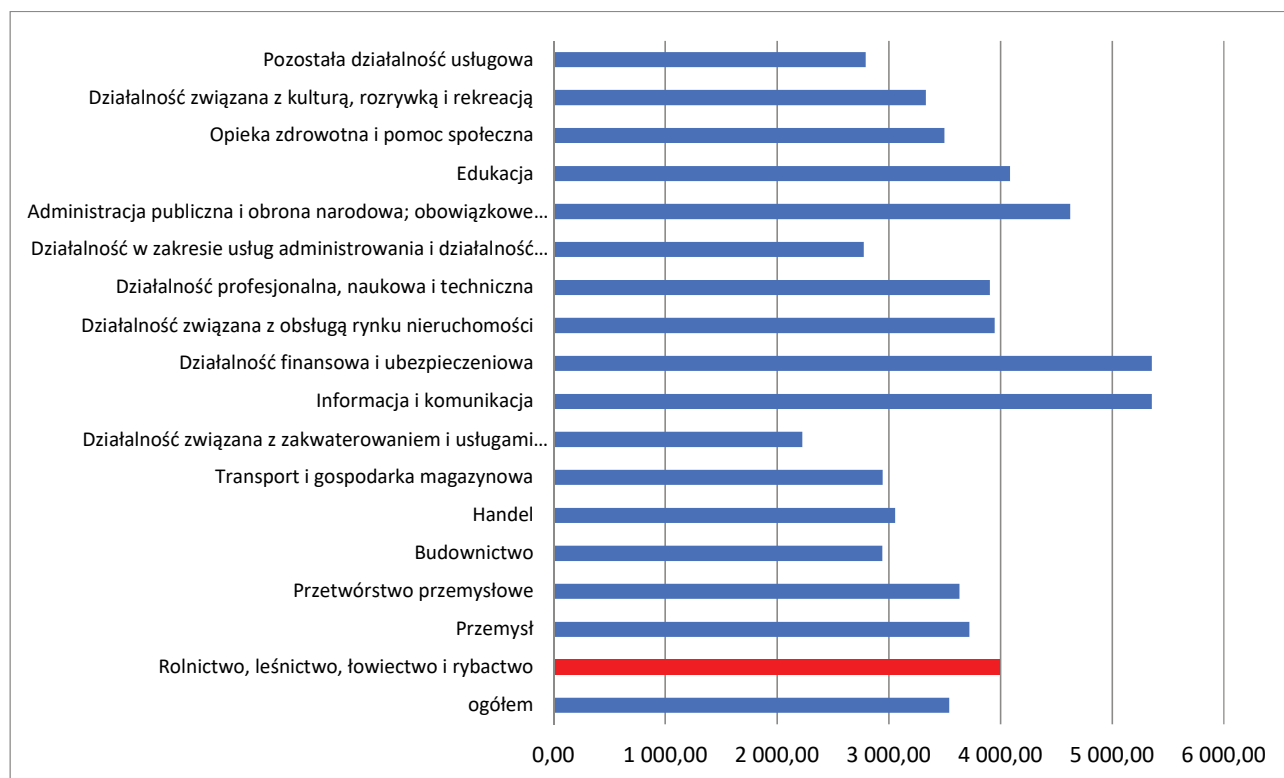
Wykres 6. Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w powiatach województwa wielkopolskiego w relacji do średniej krajowej w 2016 roku.

Źródło: GUS, Bank danych lokalnych.

Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w poszczególnych działach gospodarki obrazuje wykres 3. Najniższe wynagrodzenia odnotowano wśród osób wykonujących zawody związane z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi oraz w działalności w zakresie usług administrowania, transporcie, handlu i budownictwie. Najwyższe wynagrodzenia otrzymywali pracownicy z sektora administracji publicznej i obrony narodowej, pracownicy firm związanych z działalnością finansową i ubezpieczeniową oraz pracownicy branży informatycznej. Przeciętne wynagrodzenie pracowników sektorów związanych z rolnictwem, leśnictwem, łowiectwem i rybactwem było wyższe od przeciętnego wynagrodzenia w województwie o ponad 12%.

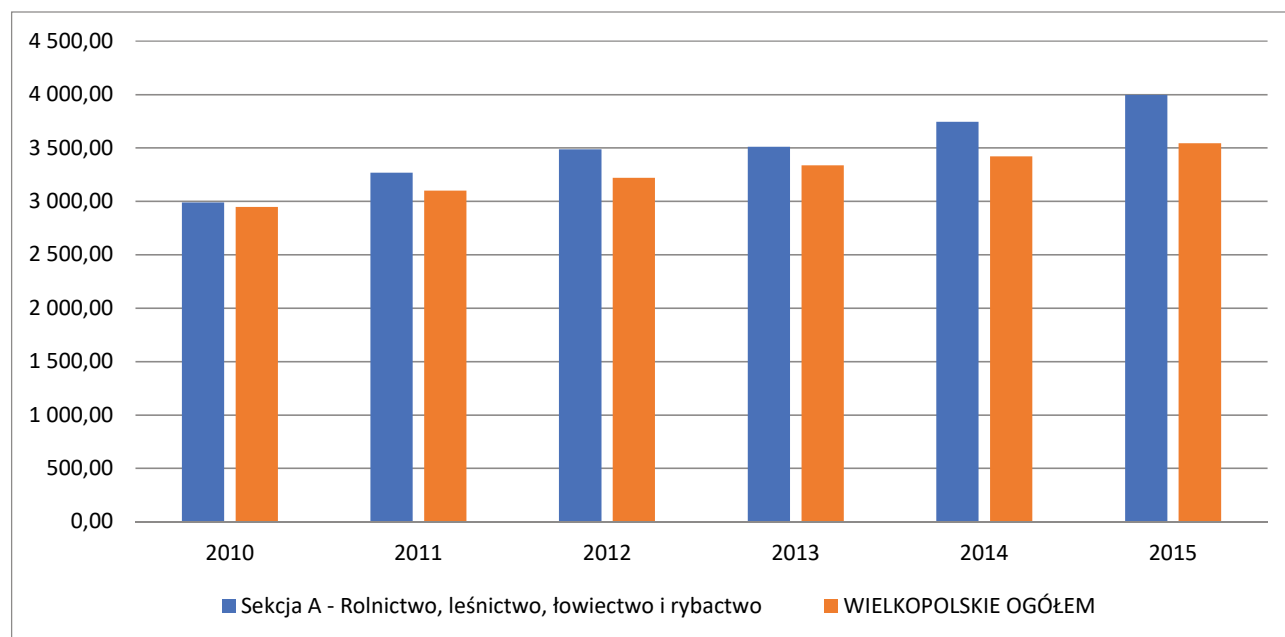
Wykres 7. Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto w gospodarce narodowej według PKD 2007 w województwie wielkopolskim.

Źródło: GUS, Bank danych lokalnych.

Porównując dynamikę wzrostu przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia brutto w gospodarce narodowej wg PKD 2007 w stosunku do wynagrodzenia otrzymywanego przez pracowników przedsiębiorstw sklasyfikowanych w dziale A (rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo) w latach 2010-2015 można zauważyć, że wynagrodzenia w analizowanej grupie rosły szybciej niż średnie wynagrodzenia oraz że w całym analizowanym okresie były wyższe od średniej.

Wykres 8. Wzrost wynagrodzeń w sekcji A – rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo w latach 2010-2015.

Źródło: GUS, Bank danych lokalnych.

Dane o wynagrodzeniach w poszczególnych powiatach wskazują, że z wyjątkiem powiatu szamotulskiego wynagrodzenia w pozostałych powiatach są niższe od średniej wojewódzkiej. Najwyższy wskaźnik przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia osiągnięto w Poznaniu. Był on w 2016 roku wyższy od średniej wojewódzkiej o ponad 22%.

Główne źródła utrzymania ludności

Według danych GUS (Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011) w Wielkopolsce znajdowało się 1 129 tys. gospodarstw domowych zamieszkałych przez 3 430 tys. osób. Na terenach wiejskich było 418 tys. gospodarstw, co stanowiło 1 516 tys. osób. Według definicji GUS główne źródło utrzymania gospodarstwa domowego jest to „źródło, z którego pochodzi przeważająca część środków w budżecie domowym, przeznaczana na potrzeby wszystkich członków gospodarstwa”.

Źródła utrzymania gospodarstw domowych zostały podzielone na źródła zarobkowe, źródła niezarobkowe oraz na utrzymaniu.

Porównując dane statystyczne zebrane podczas NSP 2002 i NSP 2011 można zauważyć wyraźny wzrost osób utrzymujących się z pracy. Wzrost ten dotyczy zarówno mieszkańców miast, jak i wsi. Jednocześnie nastąpił spadek odsetka osób utrzymujących się z pracy w rolnictwie, który w 2002 roku dla wsi wynosił 11,2%, a w roku 2011 już tylko 7,2%.

Analizując sytuację w obszarze niezarobkowych źródeł dochodów można zauważyć spadek odsetka osób, dla których tego typu źródła dochodów stanowiły główne źródło utrzymania. W miastach spadek ten jest minimalny, natomiast na wsi odsetek osób

utrzymujących się z tego źródła spadł z 25,3% w roku 2002 do 23% w roku 2011. Warto zauważyć, że liczba emerytów nieznacznie wzrosła, a liczba rencistów wyraźnie zmalała. W analizowanym okresie znacznie zmniejszył się odsetek osób pozostających na utrzymaniu, dotyczy to zarówno mieszkańców miast, jak i wsi. Podsumowując, można wywnioskować, że nastąpił przepływ osób z grupy na utrzymaniu do grupy osób utrzymujących się z pracy. Zapewne zmiana ta jest powiązana bezpośrednio ze spadkiem stopy bezrobocia w województwie wielkopolskim.

Tabela 13. Ludność Wielkopolski według głównego źródła utrzymania w latach 2002 i 2011.

Wyszczególnienie	Ogółem		Miasta		Wieś	
	2002	2011	2002	2011	2002	2011
WEDŁUG GŁÓWNEGO ŹRÓDŁA UTRZYMANIA – w odsetkach						
OGÓŁEM	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Posiadający własne źródło utrzymania	61,1	66,3	62,6	68,7	58,9	63,3
Praca	34,4	40,7	35,0	41,0	33,5	40,2
w sektorze publicznym	10,2	9,7	12,5	11,8	7,0	7,1
w sektorze prywatnym	24,2	31,0	22,5	29,2	26,5	33,2
w tym praca w rolnictwie	5,2	3,4	0,7	0,5	11,2	7,2
Niezarobkowe źródło	26,6	25,5	27,6	27,5	25,3	23,0
w tym:						
emerytury	11,9	16,1	12,4	17,9	11,2	13,9
renty	10,6	6,1	10,8	5,9	10,4	6,3
w tym z tytułu niezdolności do pracy	7,8	4,0	7,7	3,7	7,9	4,3
Dochody z własności	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,1
Na utrzymaniu	38,3	31,0	36,4	27,9	41,0	34,8
Nie ustalono	0,6	2,7	1,0	3,4	0,1	1,9

Źródło: GUS, NSP 2011.

Sytuacja ludności analizowana w aspekcie głównego źródła utrzymania na terenie Wielkopolski na przestrzeni ostatnich lat uległa pozytywnej zmianie. Różna jest natomiast dynamika tych zmian w poszczególnych podregionach Wielkopolski. Najwyższy odsetek osób utrzymujących się z pracy w 2011 roku odnotowano w podregionie poznańskim oraz leszczyńskim, który wynosił odpowiednio 44,3% i 42,4%, przy czym dla wsi w podregionie poznańskim wskaźnik wyniósł 44,6%, a w regionie leszczyńskim 42,3%. Podregion poznański oraz podregion kaliski to dwa obszary, na których analizowany wskaźnik jest wyższy dla wsi w porównaniu z miastami. Przyczyną takiej sytuacji jest najprawdopodobniej migracja mieszkańców wielkich miast na obszary podmiejskie, które stanowią jednocześnie obszary wiejskie.

Najniższy odsetek osób utrzymujących się z pracy odnotowano w podregionie konińskim (37,4% ogółem i 37,1% wieś) oraz podregionie pilskim (37% ogółem i 36,1% wieś). W tych

podregionach odnotowano również najniższy przyrost analizowanego wskaźnika pomiędzy rokiem 2002 i 2011.

Tabela 14. Ludność według głównego źródła utrzymania w latach 2002 i 2011 w podregionach Wielkopolski.

Wyszczególnienie	Główne źródło utrzymania ludności							
	2002				2011			
	ogółem	w tym			ogółem	w tym		
		dochody z pracy	niezarobkowe źródło	na utrzymaniu		dochody z pracy	niezarobkowe źródło	na utrzymaniu
OGÓŁEM	3 351 915	1 151 705	892 894	1 285 451	3 447 441	1 402 381	818 120	1 067 296
miasta	1 934 790	677 176	533 717	704 295	1 925 817	790 319	488 854	537 507
wieś	1 417 125	474 529	359 177	581 156	1 521 624	612 062	329 266	529 789
Podregion kaliski	665 854	224 065	182 757	256 429	672 539	263 434	165 549	214 630
miasta	322 332	107 094	94 551	118 632	318 695	123 466	85 578	92 452
wieś	343 522	116 971	88 206	137 797	353 844	139 968	79 970	122 178
Podregion koniński	648 283	20 9077	176 198	261 319	660 098	246 602	165 491	220 409
miasta	315 808	103 416	88421	122 697	313 232	117 924	83 552	95 164
wieś	332 475	105 661	87 777	138 622	346 866	128 678	81 940	125 245
Podregion leszczyński	534 679	188 408	138 088	206 673	550 145	233 372	125 201	173 848
miasta	249 257	89 520	66 654	91 933	252374	107 448	62 348	72 680
wieś	285 422	98 888	71 434	114 740	297 771	125 924	62 853	101 169
Podregion pilski	404 691	127 951	111 426	164 083	414 311	153 163	100 260	135 737
miasta	223 415	73 665	63 066	85 812	226 212	85 167	58 076	67 425
wieś	181 276	54 286	48 360	78 271	188 099	67 997	42 183	68 312
Podregion poznański	519 522	189 691	123 828	204 643	595 652	263 958	119 970	191 070
miasta	245 092	90968	60 428	92 917	260 608	114 463	57 650	78 184
wieś	274 430	98 723	63 400	111 726	335 044	149 495	62 320	112 886

Wyszczególnienie	2002	2011
	Odsetek osób utrzymujących się z pracy	Odsetek osób utrzymujących się z pracy
OGÓŁEM	34,4	40,7
miasta	35,0	41,0
wieś	33,5	40,2
Podregion kaliski	33,7	39,2
miasta	33,2	38,7
wieś	34,1	39,6
Podregion koniński	32,3	37,4

miasta	32,7	37,6
wieś	31,8	37,1
Podregion leszczyński	35,2	42,4
miasta	35,9	42,6
wieś	34,6	42,3
Podregion pilski	31,6	37,0
miasta	33,0	37,6
wieś	29,9	36,1
Podregion poznański	36,5	44,3
miasta	37,1	43,9
wieś	36,0	44,6

Źródło: GUS, NSP 2011.

Zagrożenie ubóstwem

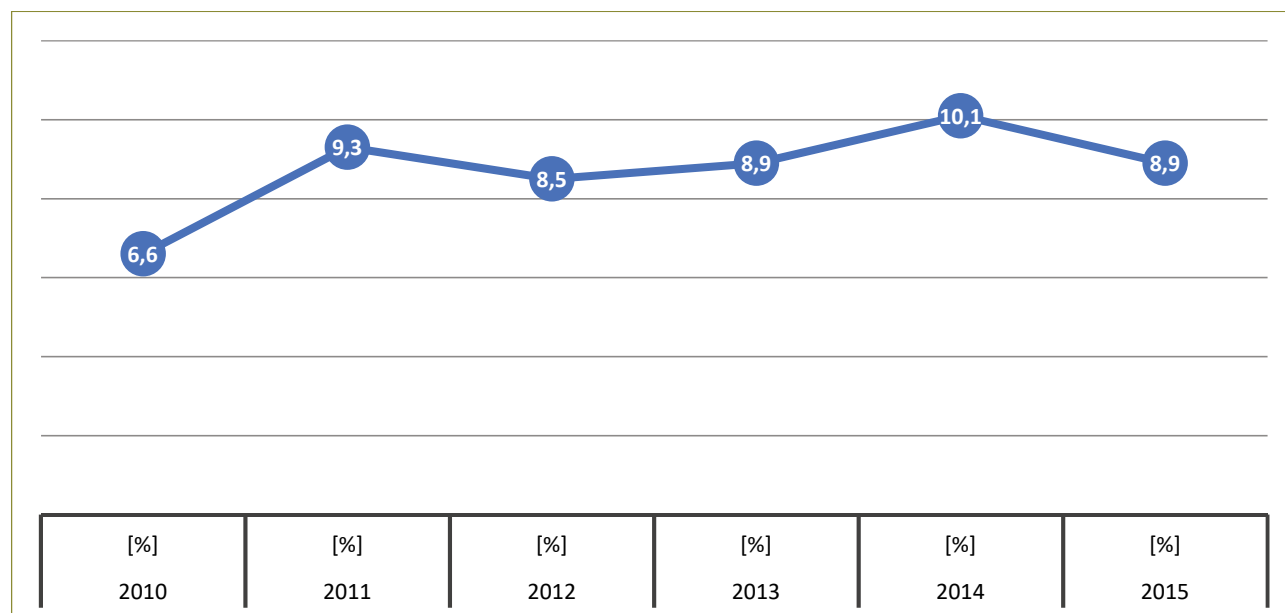
Istnieje wiele definicji ubóstwa. W roku 1975 Rada Ministrów EWG przyjęła, że „ubóstwo odnosi się do osób, rodzin lub grup osób, których środki są ograniczone w takim stopniu, że poziom ich życia obniża się poza akceptowane minimum w kraju zamieszkania”. Natomiast Grzegorz Ciura w publikacji „Definicje ubóstwa i metody jego pomiaru” wydanej przez Biuro Studiów i Ekspertyz Kancelarii Sejmu, 1997 r., przytacza definicję banku światowego opisującą ubóstwo jako „niemożność osiągnięcia minimalnego standardu życiowego”. Dlatego, aby określić poziom ubóstwa musimy zawsze odnieść się do sytuacji ludności na badanym obszarze. W Polsce badania na temat ubóstwa trwają od wielu lat. Wcześniej zjawisko ubóstwa określano jako biedę. Obecnie w badaniach statystycznych prowadzonych przez GUS wyodrębnione zostały trzy granice ubóstwa ekonomicznego:

1. Poziom minimum egzystencji – przyjmowany jako granica ubóstwa skrajnego. Minimum egzystencji obliczane jest przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych (IPiSS). Uwzględnia ono jedynie te potrzeby, których zaspokojenie nie może być odłożone w czasie, a konsumpcja niższa od tego poziomu prowadzi do biologicznego wyniszczenia.
2. Ustawowa granica ubóstwa – określona jako kwota, która zgodnie z obowiązującą ustawą o pomocy społecznej uprawnia do ubiegania się o przyznanie świadczenia pieniężnego z pomocy społecznej.
3. Relatywna granica ubóstwa – ustalona na poziomie 50% średnich wydatków ogółu gospodarstw domowych (obliczonych na podstawie wyników badania budżetów gospodarstw domowych).

W województwie wielkopolskim w roku 2010 poziom skrajnego ubóstwa wynosił ponad 6% i wykazywał tendencję wzrostową, przekraczając w roku 2014 poziom 10%. W roku 2015

odnotowano spadek odsetka osób w gospodarstwach domowych znajdujących się poniżej minimum egzystencji poniżej 9%.

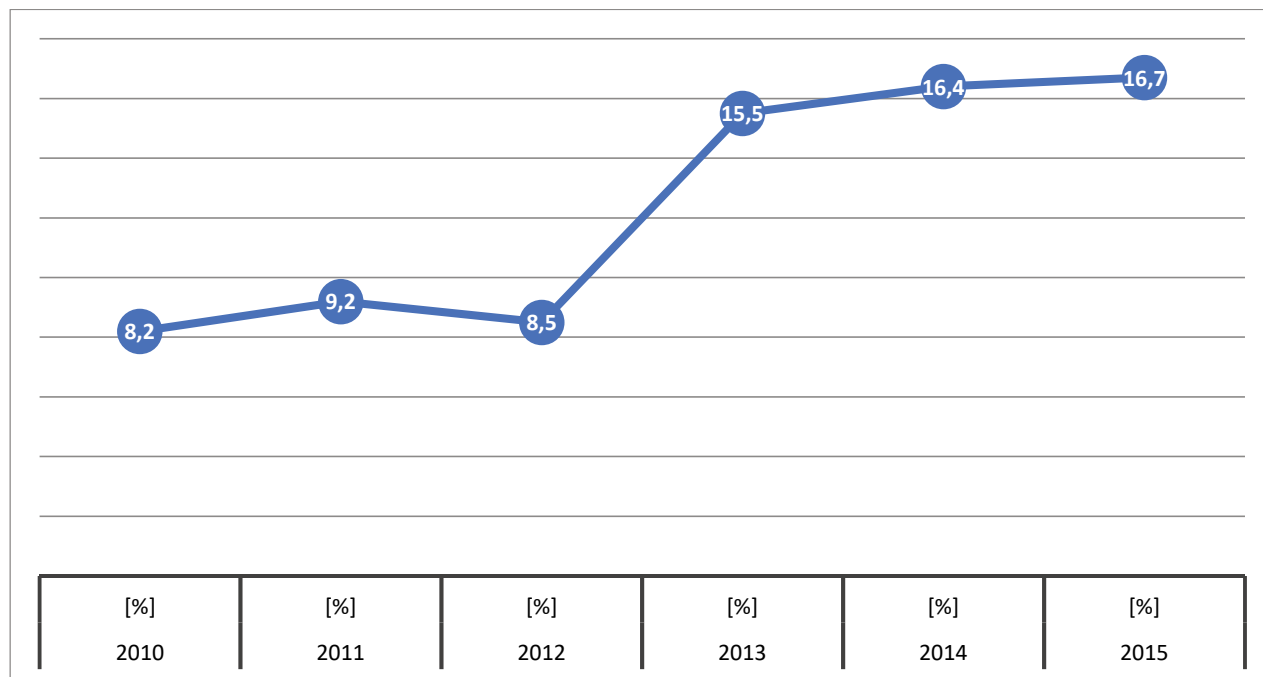
Wykres 9. Wskaźniki zagrożenia ubóstwem w Wielkopolsce w % osób w gospodarstwach domowych znajdujących się poniżej minimum egzystencji.

Źródło: GUS, Działowe bazy wiedzy.

Analizując wskaźnik ustawowej granicy ubóstwa można zauważyć stały wzrost odsetka osób w gospodarstwach domowych znajdujących się poniżej tej granicy ubóstwa. Wskaźnik ten wzrósł dla województwa wielkopolskiego od roku 2010 do roku 2015 ponad dwukrotnie.

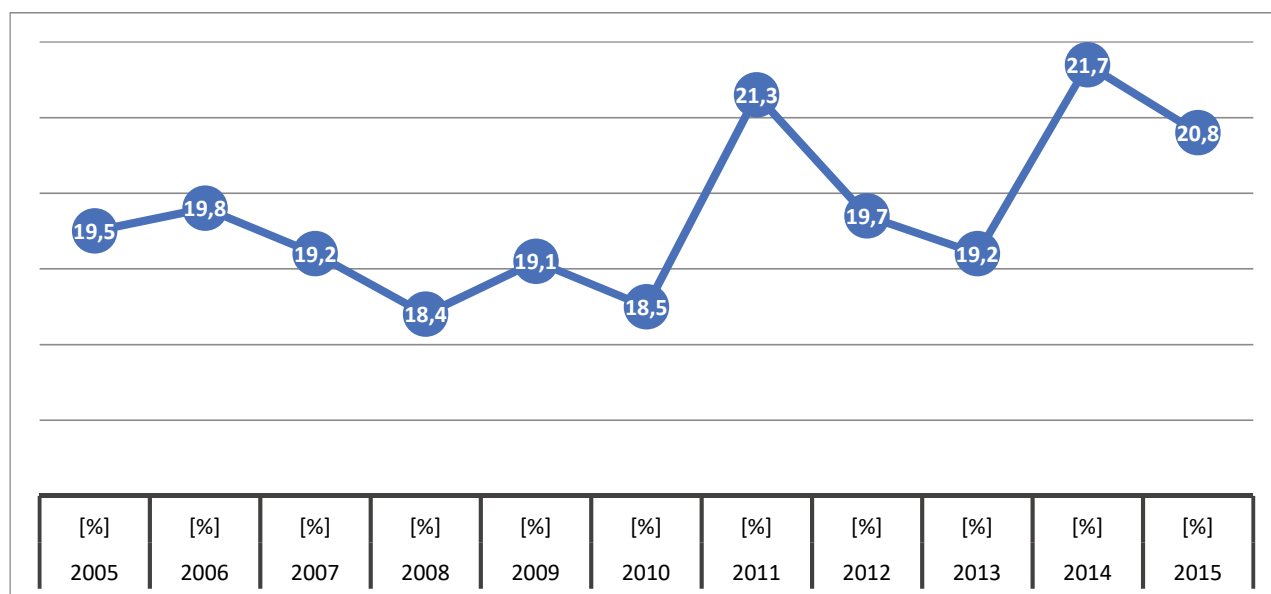
Wykres 10. Wskaźniki zagrożenia ubóstwem w Wielkopolsce w % osób w gospodarstwach domowych znajdujących się poniżej ustawowej granicy ubóstwa.

Źródło: GUS, Działowe bazy wiedzy.

Również tendencję wzrostową wykazuje wskaźnik relatywnej granicy ubóstwa, który wzrósł z poziomu 19,5% w roku 2005 do 20,8% w roku 2015. Najwyższy odsetek osób zagrożonych relatywnym ubóstwem odnotowano w roku 2014, gdzie wskaźnik ten osiągnął poziom 21,7%.

Wykres 11. Wskaźniki zagrożenia ubóstwem w Wielkopolsce w % osób w gospodarstwach domowych znajdujących się poniżej relatywnej granicy ubóstwa.

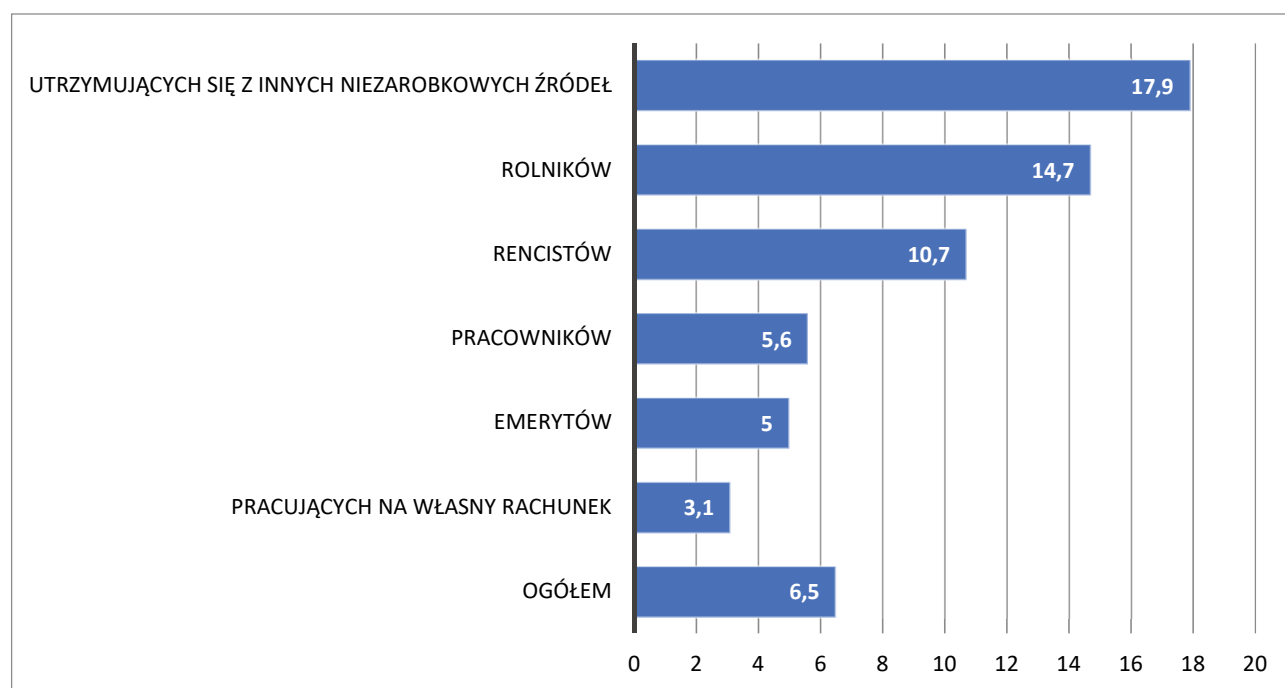

Źródło: GUS, Działowe bazy wiedzy.

Ze względu na brak dostępnych danych statystycznych charakteryzujących strukturę ubóstwa w Wielkopolsce analizę przeprowadzono w oparciu o dane ogólnopolskie.

Z analizy danych przedstawionych przez GUS w opracowaniu „Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2015 r.” wynika, iż zasięg ubóstwa skrajnego analizowany w zależności od grup społeczno-ekonomicznych w największym stopniu dotyczy osoby utrzymujące się z innych niezarobkowych źródeł oraz rolników i rencistów. Dla wszystkich tych grup wartość wskaźnika przekracza 10%.

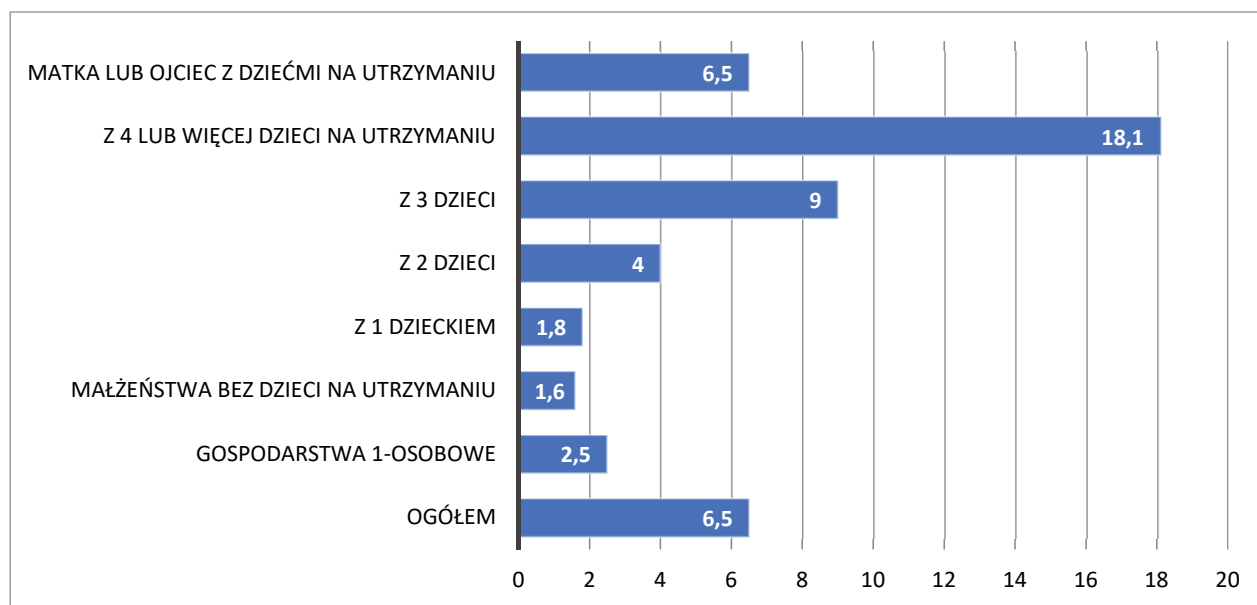
Wykres 12. Zasięg ubóstwa skrajnego w 2015 r. według źródeł utrzymania.

Źródło: GUS, Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2015 r.

Jednym z czynników decydujących o zasięgu ubóstwa jest wielkość rodziny, a ściślej liczba posiadanych dzieci. Według badań GUS na temat ubóstwa w Polsce w roku 2015 prawie co piąta osoba żyjąca w rodzinie wielodzietnej z 4 lub więcej dzieci na utrzymaniu zagrożona była ubóstwem skrajnym. W przypadku rodzin z 3 dzieci odsetek ten wyniósł 9%, natomiast w rodzinach niepełnych zagrożenie ubóstwem skrajnym było niższe niż w rodzinach wielodzietnych i wynosiło 6,5%. W najlepszej sytuacji były rodziny bez dzieci na utrzymaniu, gdzie analizowany wskaźnik wyniósł zaledwie 1,6%.

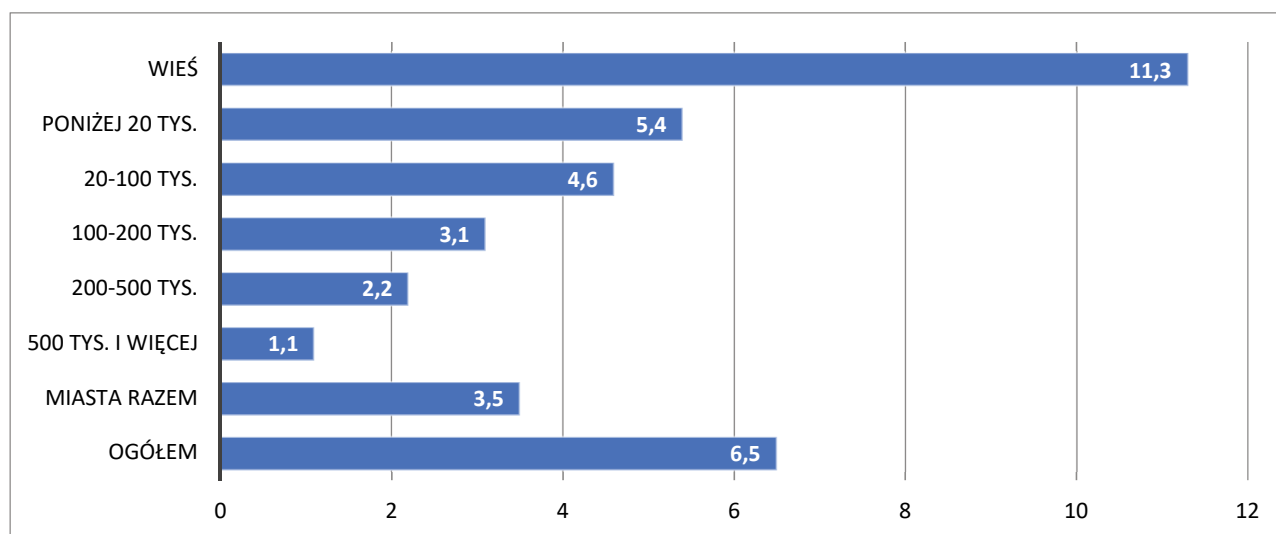
Wykres 13. Zasięg ubóstwa skrajnego w 2015 r. według wielkości rodzin.

Źródło: GUS, Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2015 r.

Nie bez znaczenia dla zagrożenia ubóstwem pozostaje miejsce zamieszkania. Analizując dane GUS z 2015 roku można dostrzec wyraźną zależność pomiędzy miejscem zamieszkania a zagrożeniem ubóstwem. Zagrożenie to dla mieszkańców wsi było 10-krotnie wyższe niż w odniesieniu do mieszkańców miast powyżej 500 tys. mieszkańców. Już w miastach poniżej 20 tys. mieszkańców zasięg ubóstwa skrajnego był o połowę niższy niż na wsi i wynosił 5,4%. Według danych GUS liczba mieszkańców miast dotknięta skrajnym ubóstwem wynosiła około 3,5%, natomiast na wsi liczba osób żyjących poniżej minimum egzystencji wynosiła ponad 11%.

Wykres 14. Zasięg ubóstwa skrajnego w 2015 r. według klasy miejscowości zamieszkania.

Źródło: GUS, Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2015 r.

Analizując poszczególne granice ubóstwa w odniesieniu do mieszkańców wsi i miast w latach 2010,-2015 widać wyraźną przewagę zagrożenia ubóstwem na obszarach wiejskich.

Tabela 15. Ubóstwo według podziału kraju na miasto i wieś.

	2010		2011		2012		2013		2014		2015	
	wieś	miasto	wieś	miasto	wieś	miasto	wieś	miasto	wieś	miasto	wieś	miasto
Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym [%]	25,9	11,9	25,4	11,4	24,5	11	24	11,2	24,4	11	24,4	10
Wskaźnik zagrożenia ubóstwem ustawowym [%]	12,2	4,3	10,7	4,1	11,1	4,6	19,6	8,4	18,7	8	19,8	7,4
Wskaźnik zagrożenia ubóstwem skrajnym [%]	9,6	3,4	11	4,1	10,6	4,3	11,6	4,6	11,8	4,6	11,3	3,5
Wskaźnik zagrożenia ubóstwem po uwzględnieniu w dochodach transferów społecznych [%]	25,3	12,6	25,2	12,7	24,3	12,3	24,9	12,1	24,7	11,7	25,2	12,5
Wskaźnik zagrożenia ubóstwem bez uwzględnienia w dochodach transferów społecznych innych niż świadczenia związane z wiekiem i renty rodzinne [%]	34,5	18	33,4	18,1	31,5	17,2	32	16,8	31,7	17,3	31,1	17,3
Wskaźniki zagrożenia ubóstwem: relatywnym, skrajnym i ustawowym (stopy ubóstwa) są obliczane na podstawie Badania budżetów gospodarstw domowych. Wskaźniki zagrożenia ubóstwem: po uwzględnieniu w dochodach transferów społecznych oraz bez uwzględnienia w dochodach transferów społecznych innych niż świadczenia związane z wiekiem i renty rodzinne są obliczane na podstawie Europejskiego badania warunków życia (EU-SILC).												

Źródło: GUS, Dziedziczne bazy wiedzy.

Ubóstwo w Wielkopolsce mierzone syntetycznym miernikiem ubóstwa opracowano na podstawie „Ubóstwo w gminach województwa wielkopolskiego na podstawie syntetycznego miernika ubóstwa (SMU)”, Regionalny Ośrodek Pomocy Społecznej w Poznaniu, Poznań 2016 r.

Problem ubóstwa w Wielkopolsce bardzo szczegółowo opisuje zespół Obserwatorium Integracji Społecznej, działający w ramach Wielkopolskiego Regionalnego Obserwatorium Terytorialnego. Zespół posługuje się tzw. syntetycznym miernikiem ubóstwa. Koncepcja pomiaru poziomu ubóstwa na podstawie wskaźnika syntetycznego powstała podczas realizowanego przez Obserwatorium Integracji Społecznej w Poznaniu w 2013 roku badania „Społeczno-ekonomiczne wymiary ubóstwa w perspektywie różnic terytorialnych w Wielko-

polsce”. W powyższym badaniu wyodrębnione zostały trzy kryteria cząstkowe wchodzące w skład syntetycznego miernika ubóstwa: finansowe, warunków życia oraz sytuacji na rynku pracy.

W ramach kryterium finansowego badane są trzy wskaźniki: dochód w gminie przypadający na jednego mieszkańca, liczba osób, którym przyznano świadczenie (pieniężne/niepieniężne), przypadająca na każde 1000 mieszkańców gminy oraz odsetek osób długotrwale korzystających z pomocy z liczby wszystkich osób korzystających z pomocy.

Kryterium warunków życia scharakteryzowano również za pomocą 3 wskaźników: odsetka mieszkań wyposażonych w instalacje, powierzchni użytkowej mieszkania w przeliczeniu na 1 mieszkańca w gminie oraz odsetka mieszkań w zasobach gminnych, w których zaległość w opłatach wynosi ponad 3 miesiące, w stosunku do ogółu mieszkań gminnych, których mieszkańcy zalegają w opłatach.

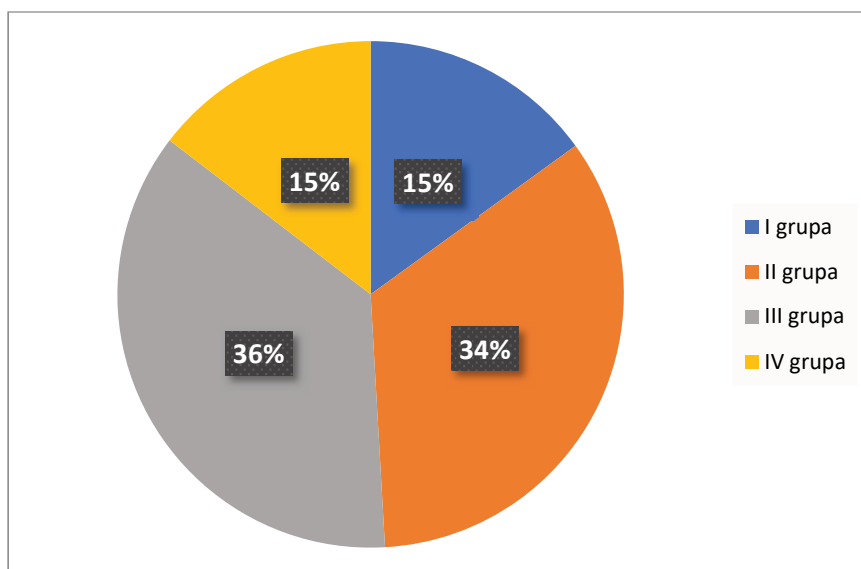
Sytuację na rynku pracy opisują wskaźniki bezrobocia oraz odsetka osób długotrwale bezrobotnych w liczbie wszystkich osób bezrobotnych.

Według autorów tej koncepcji pomiaru ubóstwa możliwa jest ocena tego zjawiska na poziomie gmin i powiatów za pomocą powszechnie dostępnych danych GUS, bez konieczności przeprowadzania kierunkowych badań. W wyniku analizy wskaźników cząstkowych wyszczególnionych w ramach poszczególnych kryteriów powstały trzy rankingi gmin województwa wielkopolskiego, tzw. wymiary cząstkowe wskaźnika SMU: wymiar finansowy, wymiar warunków życia oraz wymiar sytuacji na rynku pracy. Nałożenie tych trzech wskaźników na siebie pozwoliło określić dla poszczególnych gmin syntetyczny miernik ubóstwa i stworzyć ranking gmin wielkopolskich.

Gminy w ramach rankingu zostały podzielone na cztery grupy charakteryzujące natężenie poziomu ubóstwa. Grupa I o najniższym wskaźniku SMU to gminy o relatywnie bardzo wysokim poziomie ubóstwa, grupa II to gminy o relatywnie wysokim poziomie ubóstwa, grupa III – gminy o relatywnie przeciętnym poziomie ubóstwa i grupa IV to gminy o relatywnie niskim poziomie ubóstwa – o najwyższym wskaźniku SMU.

W rankingu sklasyfikowano 226 gmin województwa wielkopolskiego. Wartość wskaźnika SMU kształtowała się w zakresie od 0,21 do 0,83. Analizując strukturę wielkopolskich gmin pod względem natężenia poziomu ubóstwa w 2014 roku można dostrzec, że około połowa gmin należy do grupy I i II, czyli gmin o relatywnie bardzo wysokim i wysokim poziomie ubóstwa, a pozostała część należy do grupy III i IV o relatywnie przeciętnym i niskim poziomie ubóstwa.

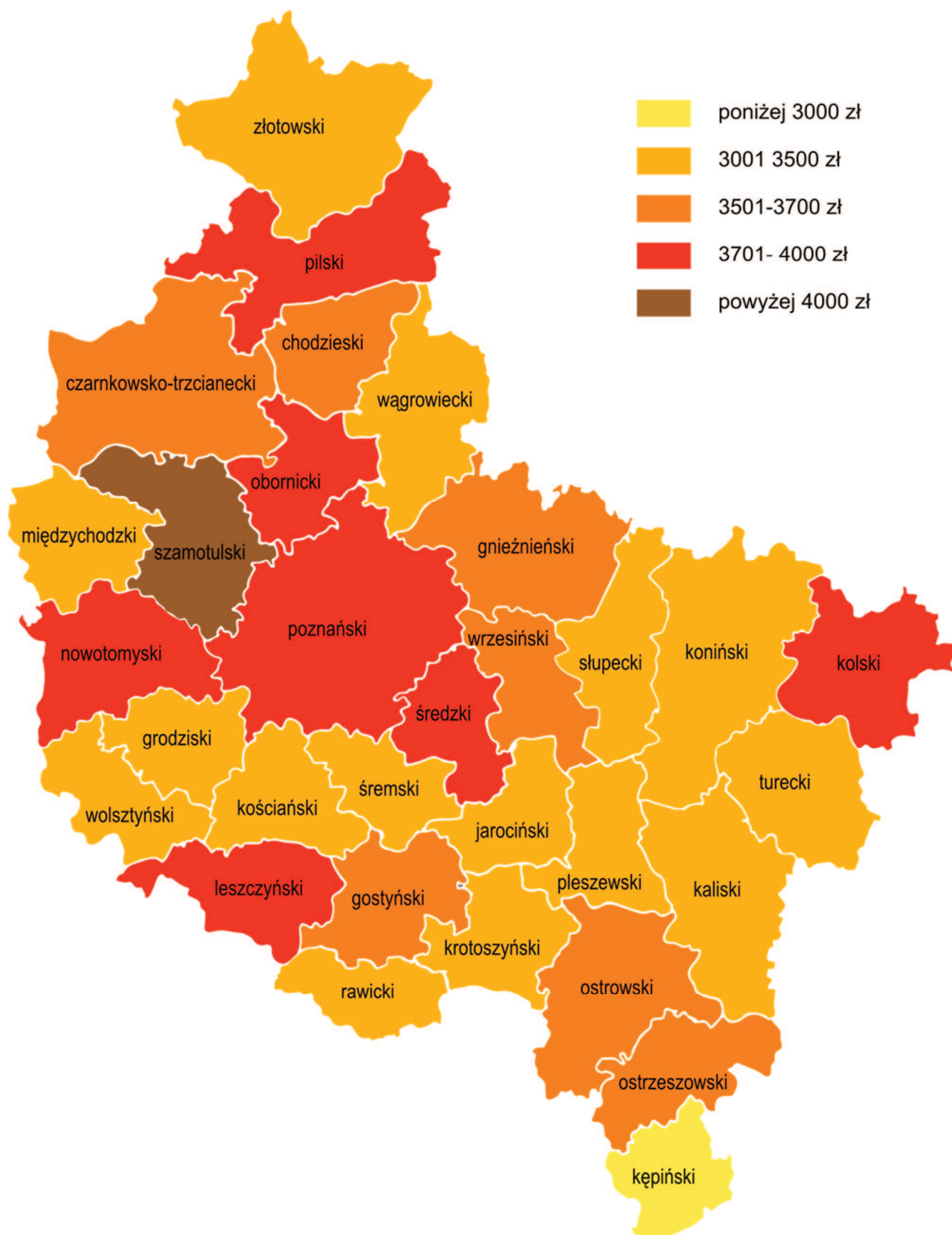
Wykres 15. Struktura wielkopolskich gmin pod względem wartości SMU w 2014 r..

Źródło: Ubóstwo w gminach województwa wielkopolskiego na podstawie syntetycznego miernika ubóstwa (SMU), Regionalny Ośrodek Pomocy Społecznej w Poznaniu, Poznań 2016 r.

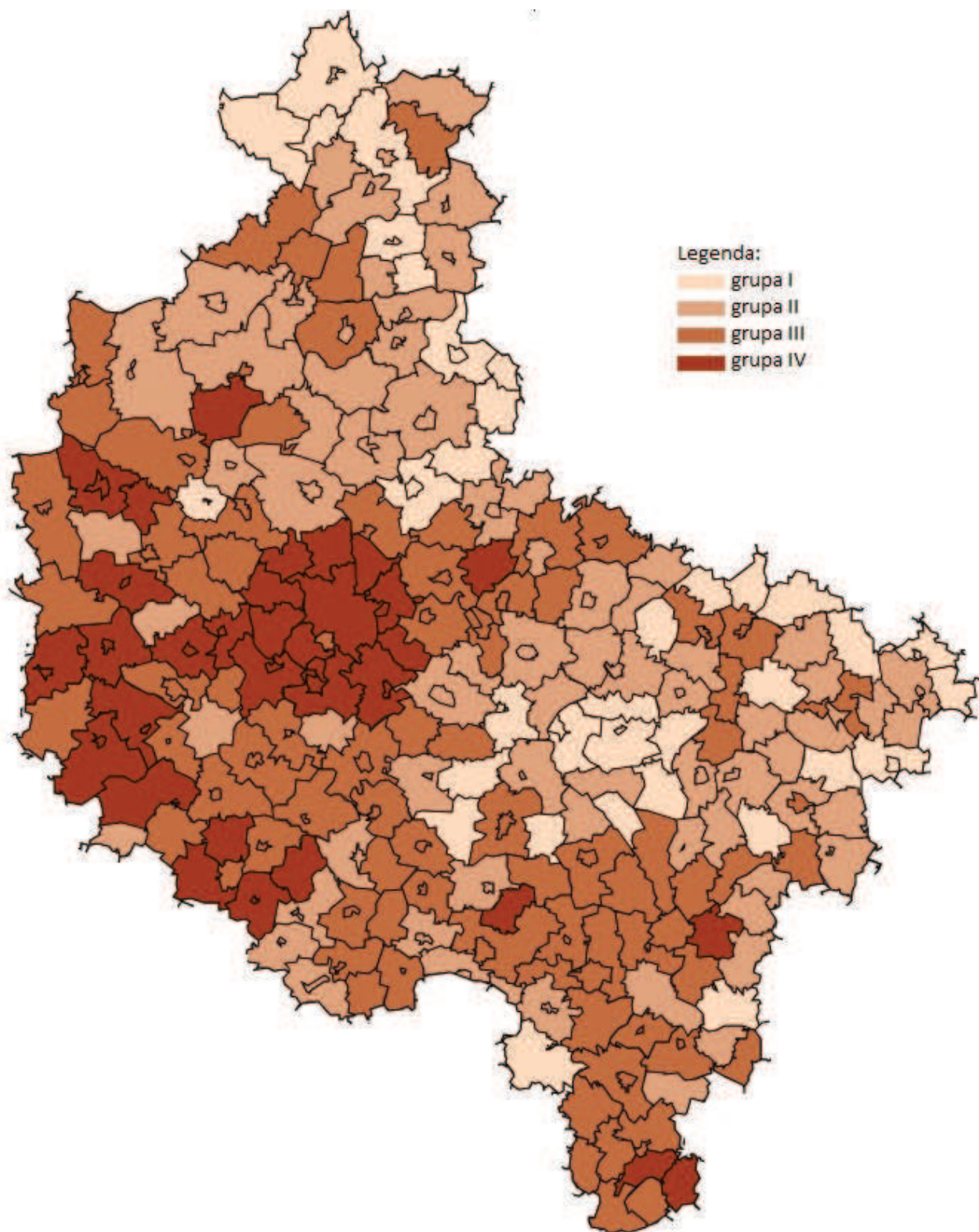
Do grupy gmin znajdujących się w najlepszej sytuacji możemy zaliczyć gminy powiatu poznańskiego, szczególnie te przylegające bezpośrednio do miasta Poznania. W grupie 10 najwyższej klasyfikowanych gmin znalazła się tylko jedna gmina spoza powiatu poznańskiego – Opalenica w powiecie nowotomyskim. Ponadto można zaobserwować dobrą sytuację w gminach znajdujących się w zachodniej Wielkopolsce.

Rysunek 3. Przeciętne miesięczne wynagrodzenie brutto w powiatach województwa wielkopolskiego w 2016 roku, bez miast na prawach powiatu.

Do gmin o najgorszej sytuacji, czyli najniższym wskaźniku SMU, możemy zaliczyć gminy wschodniej Wielkopolski, szczególnie powiatów: konińskiego, kolskiego, słupeckiego, pleszewskiego i jarocińskiego oraz na północy regionu – gminy powiatu złotowskiego. Do gmin o relatywnie przeciętnym natężeniu ubóstwa możemy zaliczyć gminy południowej Wielkopolski. Podobne wyniki badań uzyskano w 2012 roku. W „Ocenie zasobów pomocy społecznej województwa wielkopolskiego za rok 2013”, stanowiącej Załącznik do Uchwały Nr XLVII/883/14 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 23 czerwca 2014 r., czytamy „Poniżej założonej granicy ubóstwa znalazło się 16 wielkopolskich gmin, leżących na północnym i wschodnim krańcu województwa”. W odniesieniu do gmin znajdujących się w najlepszej sytuacji wyciągnięte wnioski były również podobne: „W przypadku zbiorczego wskaźnika widać ich koncentrację wokół Poznania – niemal wszystkie te gminy leżą w powiecie poznańskim. Wyjątkiem jest gmina Włoszakowice”.

Rysunek 4. Ubóstwo w gminach wielkopolskich na podstawie SMU.

Źródło: *Ubóstwo w gminach województwa wielkopolskiego na podstawie syntetycznego miernika ubóstwa (SMU)*
Regionalny Ośrodek Pomocy Społecznej w Poznaniu, Poznań 2016 r.

Podsumowanie

W roku 2015 zanotowano nieznaczny spadek wskaźnika ubóstwa skrajnego i ubóstwa relatywnego w Wielkopolsce. Trend spadkowy został odnotowany również we wskaźnikach ogólnopolskich. Według danych GUS w roku 2015 nastąpiła poprawa sytuacji w większości grup społecznych z wyjątkiem gospodarstw domowych utrzymujących się z rolnictwa, gdzie nastąpił wzrost zasięgu ubóstwa. Niezmiennie od wielu lat na zagrożenie ubóstwem narażone są rodziny wielodzietne, mieszkańcy wsi i małych miejscowości oraz osoby utrzymujące się z innych niezarobkowych źródeł i rolnicy, szczególnie posiadacze drobnych gospodarstw rolnych do 2 ha (źródło: GUS, Ubóstwo w Polsce w 2011 r). W odniesieniu do położenia gmin na obszarze Wielkopolski zdecydowanie najbardziej narażeni na ubóstwo są mieszkańcy wschodnich i północnych gmin regionu.

Zagrożenie ubóstwem oraz wykluczeniem społecznym ściśle związane jest z zagrożeniem bezrobociem oraz źródłami utrzymania ludności. Są to składowe syntetycznego miernika ubóstwa. Dlatego w powiatach, w których mamy do czynienia z najwyższymi wskaźnikami bezrobocia oraz wysokim odsetkiem mieszkańców utrzymujących się z innych niż zarobkowe źródła utrzymania, można również zaobserwować wyższe zagrożenie zjawiskiem ubóstwa. W Wielkopolsce do takich obszarów z pewnością można zaliczyć wschodnie i północne powiaty województwa.

„Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu Europa 2020” zakłada pięć wymiernych celów UE na rok 2020. Są to: zatrudnienie, badania i innowacje, zmiany klimatu i energia, edukacja oraz walka z ubóstwem. Pokazuje to jak ważną jest kwestia ubóstwa w działaniach UE. Strategia zakłada ograniczenie liczby Europejczyków żyjących poniżej krajowej granicy ubóstwa o 25%, co będzie wymagać wydobycia z ubóstwa ponad 20 mln osób.

Strategia mówi o konieczności współdziałania i zaangażowania wszystkich europejskich instytucji i przywódców w celu osiągnięcia założonych celów oraz o wzajemnym oddziaływaniu poszczególnych celów. Realizacja jednego celu będzie sprzyjała i umożliwiała realizację pozostałych celów. Dlatego, aby w długoterminowej perspektywie możliwe było rozwiązanie problemu ubóstwa, konieczny jest rozwój innowacyjnej gospodarki w tych regionach, edukacja, co przełoży się na większą ochronę środowiska i klimatu czy też poprawę sytuacji na rynku pracy.

Wnioski

Średnie wynagrodzenie na obszarach wiejskich jest niższe od średniego wynagrodzenia w województwie wielkopolskim. Wynika to z wyższego wynagrodzenia w dużych miastach, w szczególności w Poznaniu.

Od wielu lat następuje stały spadek liczby osób utrzymujących się z pracy w rolnictwie. Obszary wiejskie tracą charakter typowo rolniczy.

Mimo wzrostu wynagrodzeń oraz zwiększenia liczby osób utrzymujących się z pracy nastąpił także wzrost liczby osób zagrożonych ubóstwem. Zagrożenie ubóstwem jest znacznie większe na obszarach wiejskich niż w dużych miastach.

Obszary wiejskie województwa wielkopolskiego nie są jednorodne pod względem głównych źródeł utrzymania oraz zagrożenia ubóstwem. Podregion poznański, kaliski i leszczyński to obszary na których odnotowano wyższe wskaźniki odsetka osób utrzymujących się z pracy oraz mniejsze zagrożenie ubóstwem. Podregion koniński i pilski to obszary o niższym wskaźniku odsetka osób utrzymujących się z pracy oraz większym zagrożeniu ubóstwem.

Nie ma bezpośredniej zależności pomiędzy wysokością przeciętnego wynagrodzenia a zagrożeniem ubóstwem. Jednak na obszarach o wyższym zagrożeniu ubóstwem wzrost dochodów oraz wzrost liczby osób utrzymujących się z pracy następuje wolniej w stosunku do pozostałych obszarów województwa. Dynamika rozwoju tych obszarów jest niższa w porównaniu z pozostałymi podregionami województwa wielkopolskiego.

1.2.5. Infrastruktura na obszarach wiejskich

Informacje ogólne dotyczące powierzchni obszarów wiejskich objętych siecią kanalizacyjną, wodociagową

W województwie Wielkopolskim poziom rozwoju całej infrastruktury sieci wodociągowej jest na dobrym poziomie. Zadawalający poziom potwierdza wskaźnik ludności, która korzysta z sieci wodociągowej na poziomie 93,1% (jest to zaopatrzenie w wodę z ujęć komunalnych). Rozkład odsetka ludności miejskiej i wiejskiej korzystającej z wodociągów kształtuje się następująco – ludność miejska 96,8% a wiejska 88,5%. Na terenie województwa dostęp do sieci wodociągowej jest mniejszy na obszarach wiejskich. Dobry poziom rozwoju systemów wodociagowych potwierdza fakt zwodociagowanych wszystkich gmin na terenie województwa. Teren jest bardzo zróżnicowany pod względem rozmieszczenia ujęć oraz niedoborem wód podziemnych, co ma bardzo negatywny wpływ na równomierne dostarczanie wody. Najbardziej niekorzystna sytuacja występuje na wschodniej części województwa. Biorąc pod uwagę wskaźnik skanalizowania województwa, który wynosi 64,6% można stwierdzić że jest on także na zadawalającym poziomie. Oczywiście najwyższa wartość wskaźnika odnotowana jest dla miasta a tym samym gorzej wypada obszar wiejski. Wynika to z faktu bardzo skomplikowanego i drogiego systemu budowy kanalizacji, który na obszarach wiejskich jest bardzo zróżnicowany pod względem odległości do poszczególnych gospodarstw domowych. Województwo wielkopolskie ma największą liczbę oczyszczalni w kraju – 346 oczyszczalni komunalnych, 96 przemysłowych i 59 biologicznych. Takie wyniki stawiają Wielkopolskę na pierwszym miejscu w kraju.

Jakość dróg lokalnych i systemy transportu zbiorowego na obszarach wiejskich umożliwiające dojazd do najbliższego miasta liczącego 5-10 tys. mieszkańców, 10-20 tys. mieszkańców i powyżej 20 tys. mieszkańców

Wielkopolska jako województwo dysponuje stosunkowo dobrze rozbudowaną infrastrukturą dróg gminnych i powiatowych. Udział dróg powiatowych w długości drogowej sieci regionu wynosi 40,7 % a gminnych 43,3%. Są to drogi za pośrednictwem których ludność z obszarów wiejskich przemieszcza się do głównych dróg i miast. Odpowiedzialność za stan techniczny dróg gminnych i powiatowych ponoszą odpowiednio samorząd gminny i powiatowy. Gęstość lokalnych dróg na terenie województwa wielkopolskiego wynosi 78,3km/100km² wskaźnik ten jest bardzo zbliżony do średniej kraju, która wynosi 75,9 km/100km². W roku 2013 długość dróg gminnych utwardzonych wynosiła ok. 12 tys. km . a dróg powiatowych ok. 11 tys. km Długości tych dróg z roku na rok ulegają zmianie ze względu na inwestycje w nowe odcinki i zmiany kategoryzacji dróg. Powyższe dane nie obejmują dróg wewnętrznych.

Wykorzystanie i dostępność Internetu szerokopasmowego na obszarach wiejskich

Wielkopolska jako województwo ma jeden z najwyższych wskaźników w Unii Europejskiej jeżeli chodzi o liczbę abonentów na stu mieszkańców w dostępie Internetu stacjonarnego szerokopasmowego. Jako dominującą formę szybkiego Internetu w Polsce i Europie możemy wskazać technologię ADSL (asymetryczna cyfrowa linia abonencka). Nowa generacja (NGA) sieci jest niedostępna dla połowy ludności zamieszkałej w województwie i prawie 99 % miejscowości. Według danych GUS dostęp do Internetu (niezależnie do rodzaju łącza) wynosi 81,7 % dla miast i 77,8 % dla wsi, także dostęp do Internetu na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego jest na dość dobrym poziomie.

Stan dostępności energii elektrycznej. Sieć elektroenergetyczna

Zużycie energii elektrycznej w Polsce wyniosło w 2015 roku 150,3 TWh.

W województwie wielkopolskim całkowite roczne zużycie energii elektrycznej w 2015 roku wyniosło 11 921 GWh (GUS 2016), w tym zużycie energii elektrycznej przez rolnictwo (bez zużycia w gospodarstwach domowych rolników) wyniosło 228 GWh (GUS 2016).

Linie napowietrzne wysokiego napięcia oraz główne punkty zasilania cechuje zróżnicowany stan techniczny ze względu na wiek linii i zdolności przesyłowe.

Zarówno część sieci średniego napięcia, jak i stacji transformatorowych, jest mocno wyeksploatowana i wymaga modernizacji oraz przebudowy. Podobnie przedstawia się stan techniczny części sieci niskiego napięcia, która także wymaga w większości modernizacji i przebudowy. Konieczny jest dalszy rozwój systemów przesyłowych energii elektrycznej,

rozbudowa i modernizacja sieci dystrybucyjnych w celu zwiększenia bezpieczeństwa energetycznego oraz zmniejszenia strat energii w przesyłach i dystrybucji.

Niezbędne jest zwiększenie przepustowości linii elektroenergetycznych i ograniczenie przesyłu energii liniami 110 kV na dalekie odległości.

Głównym źródłem energii na terenie województwa jest Zespół Elektrowni Pątnów I i II – Adamów – Konin S.A. (ZE PAK), który dostarcza na rynek około 14% energii elektrycznej wytwarzanej w kraju i jest drugim co do wielkości krajowym producentem energii elektrycznej otrzymywanej z węgla brunatnego. Łączna moc zainstalowana w ZE PAK stanowi około 12% mocy krajowej i wynosi 2 734 MW.

Położenie województwa w stosunku do głównych korytarzy sieci przesyłowych kraju wymusza konieczność dalszej rozbudowy systemu energetycznego.

Strukturalna zmiana układu zasilania województwa, przyczyniająca się do poprawy bezpieczeństwa energetycznego całego regionu ma być osiągnięta dzięki planowanym przez przedsiębiorstwo Polskie Sieci Elektroenergetyczne Operator inwestycjom w nowe pierścienie linii 400 kV zasilane z istniejących i planowanych elektrowni systemowych, zmianę wyeksploatowanych linii 220 kV na linie 400 kV oraz budowę nowych stacji 400/110 kV.

Inwestycje planowane w zakresie modernizacji sieci dystrybucyjnej województwa na obszarach działalności dwóch operatorów, Enea S.A. i Energa S.A., dotyczą budowy linii 110 kV oraz wcięć do linii już istniejących, budowy stacji GPZ oraz podjęcie prac modernizacyjnych na liniach średniego i niskiego napięcia, których efektem będzie eliminacja ryzyka występowania spadków napięć oraz występowania niedoborów dostaw energii elektrycznej.

Realizacja zaplanowanych inwestycji musi uwzględniać zmianę modelu użytkowania systemu elektroenergetycznego, czego efektem będzie możliwość podłączania do sieci nowych, rozproszonych jednostek wytwórczych. Zwiększenie zdolności przyłączeniowych systemu pozwoli na lepsze planowanie inwestycji w odnawialne źródła energii, m.in. w oparciu o dostępne informacje nt. wolnych mocy przyłączeniowych.

Tabela 16. Dostępne moce (MW) z uwzględnieniem czynnika sieciowego zawarte w Informacji Polskich Sieci Elektroenergetycznych o dostępności mocy przyłączeniowej do sieci przesyłowej (stan na 31 maja 2017 r.).

3.	Obszar WIELKOPOLSKA-KUJAWY	320	820	1298,6	0	0
3.1.	Grupa AGLOMERACJA POZNAŃSKA	170	220		0	0
	Plewiska	0	50		0	0
	Czerwonak	0	0		0	0
	Poznań południe	0	0		0	0

	Kromolice	170	170	0	0
3.2.	Grupa Piła	0	0	0	0
	Piła Krzewina	0	0	0	0
3.4.	Grupa PĄTNÓW-ADAMÓW-KONIN	0	0	0	0
	Pątnów	0	0	0	0
	Konin	0	0	0	0
	Adamów	0	0	0	0

Wykorzystanie OZE i potencjał dotyczący OZE

Jednym z istotnych komponentów zrównoważonego rozwoju przynoszącego wymierne efekty ekologiczne i energetyczne jest wykorzystanie energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych, tj. energii wiatru, wody, promieniowania słonecznego, geotermalnej lub biomasy.

Rozwój wykorzystania odnawialnych źródeł energii w Polsce jest postrzegany głównie jako działanie zmniejszające obciążenie środowiska oraz zwiększające bezpieczeństwo energetyczne kraju. Ma to szczególne znaczenie w sytuacji, gdy polska elektroenergetyka oparta jest w około 90% na węglu, w związku z czym zdywersyfikowanie źródeł wytwarzania energii elektrycznej jest niezwykle istotne. Rozwój energetyki odnawialnej powinno opierać się przede wszystkim na generacji rozproszonej, która jednocześnie przyczyni się do zmniejszenia strat związanych z przesyłem energii, a tym samym istotnie poprawi bezpieczeństwo energetyczne i zredukuje emisję gazów cieplarnianych.

Aktualnym dokumentem strategicznym w zakresie rozwoju energetyki państwa jest Polityka energetyczna Polski do 2030 r. i już trwają prace nad projektem Polityki energetycznej Polski do 2050 roku. Jednym z priorytetów strategii jest zapewnienie osiągnięcia przez Polskę w 2020 r. co najmniej 15% udziału energii z odnawialnych źródeł w zużyciu energii finalnej brutto.

Zobowiązanie osiągnięcia powyższego celu wynika bezpośrednio z dyrektywy 2009/28/WE w sprawie promowania stosowania energii ze źródeł odnawialnych.

W ramach realizacji zobowiązań zawartych w tej dyrektywie Rada Ministrów przyjęła „Krajowy plan działania w zakresie energii ze źródeł odnawialnych”. Plan ten określa krajowe cele w zakresie udziału energii ze źródeł odnawialnych zużyte w sektorze transportowym, sektorze energii elektrycznej, sektorze ogrzewania i chłodzenia w 2020 r.

Osiągnięcie powyższego celu oparte będzie o dwa filary zasobów dostępnych i możliwych do wykorzystania w Polsce, tj. poprzez wzrost wytwarzania energii elektrycznej z generacji wiatrowej oraz większe wykorzystanie energetyczne biomasy.

Polski system prawny w 2015 roku został uzupełniony przez uchwalenie ustawy poświęconej odnawialnym źródłom energii, której zapisy regulują również sprawy związane

z funkcjonowaniem energetyki prosumenckiej, mikro i małych źródeł energii. Kolejnym ważnym efektem wdrożenia ustawy o odnawialnych źródłach energii staje się wdrożenie jednolitego i czytelnego systemu wsparcia dla producentów zielonej energii, który stanowić będzie wystarczającą zachętę inwestycyjną dla budowy nowych jednostek wytwórczych, w szczególności opartych o lokalne zasoby odnawialne.

Oszczędne gospodarowanie zasobami energii i wody oraz zahamowanie negatywnego zjawiska zmian klimatu mogą być realizowane poprzez inwestycje w rolnictwie i gospodarce żywnościowej ukierunkowane na zmniejszenie zużycia zasobów, ograniczanie emisji, wykorzystanie odnawialnych źródeł energii.

Europejskie rolnictwo jest jedynym sektorem gospodarki, który produkuje wielokrotnie więcej energii z OZE niż zużywa, i to rolnicy mają największy wkład w osiągnięcie unijnych celów związanych z OZE.

Potwierdza to raport pt. „Wpływ energetyki odnawialnej na europejskich rolników”, sporządzony dla Dyrekcji Generalnej do spraw Rolnictwa (DG Agri) Scenariusz ujęty w raporcie mówi o koniecznym pięciokrotnym wzroście energii produkowanej z OZE w gospodarstwach rolnych – z 11,8 mln toe (ton ekwiwalentu ropy naftowej) w 2008 roku do 36-63 mln toe w 2020 roku. Wzrost ten w przeważającej mierze ma dotyczyć produkcji energii elektrycznej z OZE (ponad 80% całości wytwarzanej energii na terenach rolnych do końca 2012 r. generowały głównie elektrownie wiatrowe). Natomiast przyrost produkcji ciepła z OZE, z uwagi na poprawę efektywności jego wykorzystania, pozostaje niewielki.

Precyzyjne określenie zasobów odnawialnych źródeł energii nie jest możliwe. Rolnictwo i obszary wiejskie dysponują największym ze wszystkich działów gospodarki i, jak dotychczas, w znikomym jedynie zakresie wykorzystanym potencjałem OZE, a w szczególności energii słonecznej i wiatru. W naszych warunkach klimatycznych, przy rocznych sumach promieniowania słonecznego na poziomie 1000 kWh/m² (3600 TJ/km²), z 1 km² przeznaczanego na produkcję energii z OZE można uzyskać odpowiednio: 1440 TJ z energii słonecznej termicznej (kolektory słoneczne o sprawności 40%), 360 TJ z energii słonecznej fotowoltaicznej (sprawność 10%) oraz odpowiednio do 70 TJ z energii wiatru (przy dużym zagęszczeniu wiatraków – 8 MW/km²) i do 15 TJ z biomasy (przy najbardziej wydajnych roślinach energetycznych).

Energetyka w rolnictwie to problem strategiczny, wpływający na bezpieczeństwo energetyczne, żywnościowe, środowiskowe oraz funkcjonowanie gospodarki (firmy pracujące na rzecz rolnictwa, bilans handlowy kraju), a także na warunki życia wszystkich mieszkańców, nie tylko rolników i osób mieszkających na obszarach wiejskich.

Wprowadzane przez Ministerstwo Energii zmiany do ustawy o OZE wskazują, że nawet w przypadku dostaw biomasy dla energetyki beneficjentem ma się stać państwowe leśnictwo,

a nie prywatne rolnictwo (rodzinne gospodarstwa rolne). Zmiany te (system opustów) pozbawiają też rolników zapisanego już w ustawie prawa do produkcji energii elektrycznej i jej sprzedaży w systemie taryf gwarantowanych, a to jedyny sprawdzony w UE instrument wsparcia OZE, który pozwala zwiększyć produktywność i dochodowość gospodarstw rolnych. Fakty te wskazują na istniejące dalej sprzeczności w kształtowanej od nowa polityce rolnej i energetycznej. Jak dotychczas możliwości aktywnego wytwarzania energii i aspiracje polskich rolników w zakresie produkcji i wykorzystania energii z OZE pozostają dalece niespełnione. Dalsze opóźnienia grożą poważnymi konsekwencjami gospodarczymi i społecznymi dla wsi, rolnictwa oraz spójności społeczno-gospodarczej. Wzajemne relacje rolnictwa i energetyki, w tym odmienne podejście do wykorzystania OZE, powinny stać się przedmiotem pogłębionej analizy.

Według badań GUS ok. 6% energii finalnej w Polsce jest zużywane w rolnictwie, a niemalże 30% w gospodarstwach domowych, wśród których największe zużycie najbardziej wysokoemisyjnego paliwa, jakim jest węgiel, ma miejsce na obszarach wiejskich. Bezpośrednie zużycie węgla stanowi ponad 40% całkowitego zużycia energii w rolnictwie, udział paliw gazowych wynosi mniej niż 3%, natomiast wykorzystanie najbardziej pożądanej w nowoczesnej produkcji rolnej energii elektrycznej nie przekracza poziomu 4%. Warto odnotować, że w całej Polsce, a w szczególności w województwach z dużym udziałem gospodarki rolnej, od kilku lat obserwowany jest trend wzrostowy zużycia energii elektrycznej. Według najnowszych danych GUS krajowe zużycie energii elektrycznej najszybciej rośnie właśnie na obszarach wiejskich.

Według danych Eurostatu, w 2007 roku koszty energii niezbędnej do produkcji rolnej w Polsce przekraczały 12% ogólnych nakładów i były dwukrotnie wyższe od średniej unijnej. Warto też zwrócić uwagę, że udział kosztów energii w produkcji rolnej w Polsce był trzykrotnie wyższy od kosztów energii w produkcji przemysłowej, które w Polsce utrzymują się na poziomie ok. 3%. Utrudnia to konkurowanie krajowego rolnictwa na rynku europejskim i międzynarodowym.

Rolnikom nie jest łatwo także ze względu na obowiązujące regulacje. Wcześniej rolnicy indywidualni korzystali z taryf regulowanych w tzw. grupie „G”, właściwych dla gospodarstw domowych, do których włączone są gospodarstwa drobnotowarowe, albo ze specjalnych, dedykowanych rozwiązań. Obecnie rolnicy coraz powszechniej traktowani są jak mali przedsiębiorcy i zostają przypisani do grupy „C”, która za energię elektryczną wraz z dostawą płaci najwięcej. Przechodzenie rolników z grupy taryfowej „G” do „C” wiąże się ze wzrostem rachunków za energię, m.in. z tytułu dodatkowych opłat za moc zamówioną.

Oznacza to, że mali przedsiębiorcy w Polsce, w tym rolnicy towarowi, muszą płacić za energię o 50-100% więcej niż odbiorcy indywidualni w gospodarstwach domowych, ale warto też dodać, że z uwagi na strukturę taryf oraz pozycję negocjacyjną znacznie mniej za zaopatrzenie w energię elektryczną płacą w Polsce duże przedsiębiorstwa, a w szczegól-

ności te energochłonne, które korzystają z ulg w podatku akcyzowym i opłatach z tytułu promocji energii z OZE.

Problemy związane z zaopatrzeniem rolnictwa w energię zaczynają się nawarstwiać. Wyzwanie stanowią m.in. dalsze procesy liberalizacji rynku energii, w tym perspektywa wdrożenia rynku mocy. Jednakże zasadniczym zagrożeniem jest dalsze postępowanie niekorzystnych zmian klimatu, w tym nasilenie zjawisk ekstremalnych, takich jak huragany (co najbardziej zmniejsza bezpieczeństwo dostaw energii elektrycznej na obszarach wiejskich i peryferyjnych) oraz dokuczliwe susze (co już teraz wywołuje pogorszenie bilansu zasobów wodnych i zwiększa zapotrzebowanie na energię do pompowania wody oraz do chłodzenia przechowywanych produktów rolnych i spożywczych). Obecny, oddalony od odbiorcy wiejskiego krajowy system wytwarzania energii, oparty na spalaniu węgla w centralnych elektrowniach ciepłych (wymagających chłodzenia coraz bardziej deficytową wodą), bez zasadniczych zmian nie będzie w stanie sprostać oczekiwaniom sektora. Potrzebne są kompleksowe traktowanie spłotu „woda-żywność-energia” oraz nowe koncepcje w energetyce, bazujące na lokalnym wytwarzaniu energii z rozproszonych odnawialnych zasobów energii, do których bezpośredni dostęp mają m.in. rolnicy. W tym modelu rolnicy sami stają się producentami energii i aktywnymi uczestnikami jej rynku, a ich zwaloryzowane gospodarstwa odgrywają kluczową rolę w zapewnianiu bezpieczeństwa energetycznego.

Uwarunkowania rozwoju dla energetyki wykorzystującej źródła odnawialne są w Wielkopolsce zróżnicowane obszarowo. Możliwe jest wskazanie tych miejsc i obszarów, gdzie istnieją potencjalnie najkorzystniejsze warunki dla rozwoju poszczególnych rodzajów energii odnawialnej:

- najbardziej korzystne możliwości wykorzystania energii wiatrowej występują w środkowej części województwa, w pasie przechodzącym z zachodu na wschód Wielkopolski,
- największe zasoby biomasy w województwie zlokalizowane są na obszarach intensywnego rolnictwa (południowa, a także centralna i wschodnia część Wielkopolski) oraz na terenach o największej lesistości (rejony północne Wielkopolski),
- biogaz jest potencjalnie możliwy do uzyskania w rozproszonych na całym obszarze województwa oczyszczalniach ścieków, składowiskach odpadów oraz fermach hodowli zwierząt,
- ze względu na największe przepływy wody w rzekach, najbardziej korzystny dla lokalizacji małych elektrowni wodnych jest rejon północnej części województwa,
- zdecydowana większość obszaru województwa wielkopolskiego (poza obszarami południowo-zachodnimi) stanowi perspektywiczny rejon dla eksploatacji wód termalnych i wykorzystania ich do rekreacji i balneoterapii,
- województwo jest jednorodne pod względem potencjału energii słonecznej, która może być wykorzystana na całym obszarze Wielkopolski.

Większość gmin województwa ma potencjalne możliwości do praktycznego wykorzystania energii odnawialnej z co najmniej dwóch źródeł. Pozwala to na różnorodne uzyskiwanie tego rodzaju energii i dostosowane do lokalnych zasobów oraz uwarunkowań.

Rolniczy charakter gospodarki Wielkopolski powoduje, że największym i najbardziej dostępnym źródłem energii odnawialnej są zasoby biomasy pochodzenia roślinnego i zwierzęcego. Biogazownie mogą być związane z fermami hodowlanymi oraz dużymi gospodarstwami rolnymi, a także zakładami przetwórstwa rolno-spożywczego. Instalacje biogazowe umożliwiają m.in. dostawę biogazu rolniczego do gospodarstw wiejskich oraz podmiotów gospodarczych. Biogazownie rolnicze są również szansą na wytwarzanie znaczących ilości energii elektrycznej i ciepłej z odpadów przemysłu rolno-spożywczego. Ponadto istnieją możliwości uzyskiwania biogazu w oczyszczalniach ścieków oraz na składowiskach odpadów komunalnych.

Najbardziej powszechnie dostępnym rodzajem energii odnawialnej pod względem możliwości wykorzystania jest energia słoneczna. Kolektory słoneczne i ogniwa fotowoltaiczne mogą być uzupełnieniem systemów ogrzewania lub umożliwiać produkcję energii elektrycznej na obszarach pozbawionych bezpośredniego zasilania z sieci elektroenergetycznych. Energia promieniowania słonecznego wykorzystywana w systemach grzewczych i urządzeniach fotowoltaicznych jest najbardziej atrakcyjną z ekologicznego punktu widzenia energią odnawialną.

Wielkopolska posiada duże możliwości do rozwoju energetyki wiatrowej. Lokalizacja elektrowni wiatrowych wymaga uwzględnienia szeregu uwarunkowań związanych z ochroną środowiska przyrodniczego, kulturowego oraz wymogami ochrony krajobrazu, a przede wszystkim terenów zabudowy, szczególnie mieszkaniowej. Nie wszystkie korzystne miejsca pod względem siły wiatru mogą być wykorzystane pod budowę siłowni wiatrowych.

Najmniej wykorzystywanym źródłem energii odnawialnej w Wielkopolsce jest energia pochodząca z wnętrza Ziemi. Pozyskiwanie ciepła z energii geotermalnej może być sposobem na zmniejszenie zanieczyszczenia atmosfery poprzez zastąpienie kotłowni tradycyjnych systemami ogrzewania opartymi na pozbawionej emisji technologii geotermalnej. Szczególne znaczenie ma to na obszarach cennych przyrodniczo, a także w strefach o podwyższonym zanieczyszczeniu powietrza, np. w obrębie obszarów intensywnej zabudowy.

Wielkopolska posiada niewielkie możliwości wykorzystania energii wodnej. Brakuje bowiem warunków do budowy dużych elektrowni wodnych o mocy powyżej 5 MW. Istnieją jednak warunki do realizacji małych elektrowni wodnych (MEW). Budowa małych elektrowni wodnych jest potencjalnie możliwa na istniejących i projektowanych piętrzeniach. Powiększanie retencji wód poprzez budowę zbiorników w ramach programu małej retencji jest istotnym działaniem, zwłaszcza w kontekście ich małych zasobów w Wielkopolsce. Budowa elektrowni wodnych nawet na najmniejszych piętrzeniach, wraz z działaniami podnoszącymi retencję

wód województwa, mogą być działaniami o charakterze synergii łączącymi wykorzystanie energii odnawialnej z innymi działaniami takimi jak poprawa zasobów wód.

W celu charakterystyki tego sektora gospodarki w Polsce, województwie wielkopolskim, również w ujęciu powiatowym przedstawiono w tabeli liczbę instalacji OZE i moc w nich zainstalowaną. Są to instalacje, które uzyskały koncesję Urzędu Regulacji Energetyki na produkcję energii elektrycznej z odnawialnych źródeł energii.

Tabela 17. Moc zainstalowana w koncesjonowanych instalacjach OZE, zgodnie z podziałem przyjętym w systemie informatycznym URE na 31 XII 2016 r.

POLSKA		
Typ instalacji	Liczba instalacji	Moc [MW]
Elektrownie biogazowe	301	233.967
Elektrownie biomasowe	41	1281.065
Wytwarzające z promieniowania słonecznego	473	99.098
Elektrownie wiatrowe	1193	5807.416
Elektrownie wodne	761	993.995
Elektrownie realizujące technologię współspalania	35	0.000
RAZEM	2804	8415.541
WOJEWÓDZTWO WIELKOPOLSKIE		
Typ instalacji	Liczba instalacji	Moc [MW]
Wytwarzające z biogazu z oczyszczalni ścieków	7	6.277
Wytwarzające z biogazu rolniczego	9	10.426
Wytwarzające z biogazu składowiskowego	9	6.216
Wytwarzające z biomasy z odpadów leśnych, rolniczych, ogrodowych	1	1.862
Wytwarzające z biomasy mieszanej	3	119.500
Wytwarzające z promieniowania słonecznego	40	6.452
Elektrownia wiatrowa na lądzie	218	686.820
Elektrownia wodna przepływowa do 0,3 MW	28	2.126
Elektrownia wodna przepływowa do 1 MW	4	1.680
Elektrownia wodna przepływowa do 5 MW	5	8.690
Realizujące technologię współspalania (paliwa kopalne i biomasa)	2	0.000
WEDŁUG POWIATÓW WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO		
Powiat chodzieski		
Typ instalacji	Liczba instalacji	Moc [MW]
Elektrownia wiatrowa na lądzie	3	122.100
Powiat czarnkowsko-trzcianecki		
Typ instalacji	Liczba instalacji	Moc [MW]
Elektrownia wiatrowa na lądzie	5	8.325
Elektrownia wodna przepływowa do 0,3 MW	3	0.370
Elektrownia wodna przepływowa do 1 MW	1	0.360

Powiat gnieźnieński		
Typ instalacji	Liczba instalacji	Moc [MW]
Wytwarzające z biogazu rolniczego	1	0.999
Wytwarzające z promieniowania słonecznego	1	0.030
Elektrownia wiatrowa na lądzie	12	17.600
Elektrownia wodna przepływowa do 0,3 MW	1	0.015
Powiat gostyński		
Typ instalacji	Liczba instalacji	Moc [MW]
Wytwarzające z promieniowania słonecznego	1	0.040
Elektrownia wiatrowa na lądzie	3	75.500
Powiat grodziski		
Typ instalacji	Liczba instalacji	Moc [MW]
Elektrownia wiatrowa na lądzie	3	5.610
Powiat jarociński		
Typ instalacji	Liczba instalacji	Moc [MW]
Wytwarzające z promieniowania słonecznego	1	0.035
Elektrownia wiatrowa na lądzie	7	12.300
Powiat kaliski		
Typ instalacji	Liczba instalacji	Moc [MW]
Wytwarzające z biogazu rolniczego	1	1.600
Wytwarzające z biogazu składowiskowego	1	0.250
Wytwarzające z promieniowania słonecznego	1	0.009
Elektrownia wiatrowa na lądzie	9	8.460
Elektrownia wodna przepływowa do 0,3 MW	1	0.075
Powiat Kalisz		
Typ instalacji	Liczba instalacji	Moc [MW]
Wytwarzające z promieniowania słonecznego	2	0.028
Elektrownia wodna przepływowa do 0,3 MW	1	0.065
Powiat kolski		
Typ instalacji	Liczba instalacji	Moc [MW]
Elektrownia wiatrowa na lądzie	34	42.450
Powiat Konin		
Typ instalacji	Liczba instalacji	Moc [MW]
Wytwarzające z biogazu rolniczego	1	2.134
Wytwarzające z biogazu składowiskowego	1	0.876
Wytwarzające z biomasy mieszanej	1	55.000
Wytwarzające z promieniowania słonecznego	2	0.050
Powiat koniński		
Typ instalacji	Liczba instalacji	Moc [MW]
Wytwarzające z biogazu składowiskowego	1	1.600

Elektrownia wiatrowa na lądzie	37	71.195
Elektrownia wodna przepływowa do 0,3 MW	2	0.097
Powiat kościański		
Typ instalacji	Liczba instalacji	Moc [MW]
Elektrownia wiatrowa na lądzie	3	11.000
Powiat krotoszyński		
Typ instalacji	Liczba instalacji	Moc [MW]
Wytwarzające z biogazu rolniczego	1	1.200
Elektrownia wiatrowa na lądzie	5	9.250
Powiat leszczyński		
Typ instalacji	Liczba instalacji	Moc [MW]
Wytwarzające z biogazu składowiskowego	1	0.966
Wytwarzające z promieniowania słonecznego	2	0.140
Elektrownia wiatrowa na lądzie	4	10.745
Powiat Leszno		
Typ instalacji	Liczba instalacji	Moc [MW]
Wytwarzające z promieniowania słonecznego	1	0.007
Powiat międzychodzki		
Typ instalacji	Liczba instalacji	Moc [MW]
Wytwarzające z biogazu składowiskowego	1	0.400
Wytwarzające z biomasy z odpadów leśnych, rolniczych, ogrodowych	1	1.862
Wytwarzające z promieniowania słonecznego	1	0.900
Elektrownia wiatrowa na lądzie	1	2.000
Powiat nowotomyski		
Typ instalacji	Liczba instalacji	Moc [MW]
Wytwarzające z promieniowania słonecznego	2	0.296
Elektrownia wiatrowa na lądzie	5	22.400
Elektrownia wodna przepływowa do 0,3 MW	1	0.020
Powiat obornicki		
Typ instalacji	Liczba instalacji	Moc [MW]
Wytwarzające z promieniowania słonecznego	1	0.300
Elektrownia wiatrowa na lądzie	4	6.050
Elektrownia wodna przepływowa do 0,3 MW	4	0.249
Elektrownia wodna przepływowa do 1 MW	1	0.500
Powiat ostrowski		
Typ instalacji	Liczba instalacji	Moc [MW]
Wytwarzające z biogazu z oczyszczalni ścieków	1	0.384
Wytwarzające z biomasy mieszanej	1	1.500
Wytwarzające z promieniowania słonecznego	5	0.050
Elektrownia wiatrowa na lądzie	18	25.000

Powiat ostrzeszowski		
Typ instalacji	Liczba instalacji	Moc [MW]
Wytwarzające z biogazu rolniczego	1	0.990
Wytwarzające z promieniowania słonecznego	2	3.000
Elektrownia wiatrowa na lądzie	2	3.400
Powiat pільski		
Typ instalacji	Liczba instalacji	Moc [MW]
Wytwarzające z biogazu rolniczego	1	0.526
Wytwarzające z biogazu składowiskowego	1	0.400
Wytwarzające z promieniowania słonecznego	1	0.002
Elektrownia wiatrowa na lądzie	1	0.900
Elektrownia wodna przepływowa do 0,3 MW	6	0.332
Elektrownia wodna przepływowa do 1 MW	1	0.320
Elektrownia wodna przepływowa do 5 MW	2	3.190
Powiat pleszewski		
Typ instalacji	Liczba instalacji	Moc [MW]
Wytwarzające z biogazu z oczyszczalni ścieków	2	0.856
Elektrownia wiatrowa na lądzie	9	45.500
Elektrownia wodna przepływowa do 0,3 MW	1	0.300
Powiat Poznań		
Typ instalacji	Liczba instalacji	Moc [MW]
Wytwarzające z biogazu z oczyszczalni ścieków	2	2.121
Wytwarzające z biomasy mieszanej	1	63.000
Wytwarzające z promieniowania słonecznego	1	0.007
Realizujące technologię współspalania (paliwa kopalne i biomasa)	1	0.000
Powiat poznański		
Typ instalacji	Liczba instalacji	Moc [MW]
Wytwarzające z biogazu z oczyszczalni ścieków	1	2.793
Wytwarzające z biogazu rolniczego	2	1.080
Wytwarzające z biogazu składowiskowego	3	1.724
Wytwarzające z promieniowania słonecznego	3	0.121
Elektrownia wiatrowa na lądzie	1	1.000
Elektrownia wodna przepływowa do 0,3 MW	1	0.045
Powiat rawicki		
Typ instalacji	Liczba instalacji	Moc [MW]
Wytwarzające z promieniowania słonecznego	2	0.095
Elektrownia wiatrowa na lądzie	1	5.000
Powiat słupecki		
Typ instalacji	Liczba instalacji	Moc [MW]
Elektrownia wiatrowa na lądzie	13	26.860

Powiat szamotulski		
Typ instalacji	Liczba instalacji	Moc [MW]
Elektrownia wiatrowa na lądzie	1	1.000
Powiat średzki		
Typ instalacji	Liczba instalacji	Moc [MW]
Wytwarzające z promieniowania słonecznego	2	0.065
Elektrownia wiatrowa na lądzie	5	12.800
Powiat śremski		
Typ instalacji	Liczba instalacji	Moc [MW]
Wytwarzające z biogazu z oczyszczalni ścieków	1	0.123
Elektrownia wiatrowa na lądzie	1	5.000
Powiat turecki		
Typ instalacji	Liczba instalacji	Moc [MW]
Wytwarzające z biogazu rolniczego	1	1.897
Wytwarzające z promieniowania słonecznego	2	1.039
Elektrownia wiatrowa na lądzie	8	5.635
Realizujące technologię współspalania (paliwa kopalne i biomasa)	1	0.000
Powiat wągrowiecki		
Typ instalacji	Liczba instalacji	Moc [MW]
Wytwarzające z promieniowania słonecznego	1	0.040
Elektrownia wiatrowa na lądzie	5	88.550
Powiat wolsztyński		
Typ instalacji	Liczba instalacji	Moc [MW]
Wytwarzające z promieniowania słonecznego	2	0.068
Elektrownia wiatrowa na lądzie	2	2.490
Powiat wrzesiński		
Typ instalacji	Liczba instalacji	Moc [MW]
Wytwarzające z promieniowania słonecznego	3	0.090
Elektrownia wiatrowa na lądzie	12	22.350
Powiat złotowski		
Typ instalacji	Liczba instalacji	Moc [MW]
Wytwarzające z promieniowania słonecznego	1	0.040
Elektrownia wiatrowa na lądzie	4	16.350
Elektrownia wodna przepływowa do 0,3 MW	7	0.558
Elektrownia wodna przepływowa do 1 MW	1	0.500
Elektrownia wodna przepływowa do 5 MW	3	5.500

Stan infrastruktury mieszkaniowej

Zasoby mieszkaniowe Wielkopolski w 2013 roku (1 149,4 tys. mieszkań) stanowiły 8,3% ogółu mieszkań w kraju, co plasuje region na 3 miejscu po województwach mazowieckim

i śląskim. Zdecydowana większość mieszkań (63%) zlokalizowana jest w miastach. Liczba zasobów mieszkaniowych rokrocznie regularnie zwiększa się, a ich obecna liczba jest o 11,3% większa w stosunku do stanu sprzed dekady.

Poziom zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych, mierzony liczbą mieszkań na 1000 mieszkańców, był w 2012 roku jednym z najniższych w kraju (328,5 mieszkania; drugie miejsce po województwie podkarpackim) i również poniżej średniej dla Polski (równej 356). Analiza w układzie powiatowym wykazała, że tylko w 4 miastach na prawach powiatu (Leszno, Kalisz, Konin, Poznań) przekroczona została średnia dla województwa. Największe zasoby mieszkaniowe (powyżej 320 mieszkań na 1000 mieszkańców), oprócz 4 ww. miast na prawach powiatu, znajdują się w powiatach: gnieźnieńskim, międzychodzkiem, pilskim oraz poznańskim. Wartość wskaźnika dla województwa liczona bez ww. 4 powiatów jest znacznie niższa i wynosi 296,3 mieszkania na 1000 mieszkańców. W odniesieniu do tak liczonej średniej, niższy wskaźnik występuje tylko w 1/3 powiatów Wielkopolski. Najmniejsze zasoby mieszkaniowe posiadają powiaty: leszczyński, kaliski i wolsztyński (poniżej 270 mieszkań na 1000 mieszkańców). Wskaźnik powierzchni użytkowej mieszkania, przypadającej na 1 osobę w Wielkopolsce minimalnie przewyższa wartość średnią dla kraju (równą 26,3 m²) i wynosi 26,7 m²/osobę. Jedynie w 8 powiatach wartość ta została przekroczona.

Przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania w Wielkopolsce wyniosła 80,4 m² i również przewyższa średnią dla kraju (73,1 m²). Statystyczna wielkość mieszkań w blisko 1/3 wielkopolskich powiatów przekracza średnią wojewódzką.

Odsetek mieszkań podłączonych do sieci wodociągowej, kanalizacyjnej i gazowej był w 2012 roku wysoki i zbliżony do średnich wartości krajowych. Zdecydowanie lepiej wyposażone w urządzenia sieciowe są mieszkania zlokalizowane w miastach. Największa różnica dotyczy sieci kanalizacyjnej – 87,7% mieszkań w miastach posiada bezpośredni dostęp do urządzeń tej sieci, podczas gdy na terenach wiejskich korzysta z niej tylko 34,2% gospodarstw domowych. Podobnie kształtuje się sytuacja w zakresie dostępu do sieci gazowej – mieszkania zlokalizowane w miastach w 70,0% wyposażone są w instalację gazową, natomiast na wsi – tylko w 20,4%. Wysoki jest stopień zwodociągowania gospodarstw domowych, zarówno w ośrodkach miejskich, jak i na terenach wiejskich Wielkopolski (odpowiednio: 96,8% i 88,2%).

Przeciętny odsetek wyposażenia wszystkich mieszkań w województwie w sieć wodociągową (93,0%) przewyższa średnią krajową o 5,1 punktu procentowego.

Liczba mieszkań oddanych do użytkowania w 2013 roku w Wielkopolsce wyniosła 13,6 tys., co stanowiło 9,4% wszystkich nowo oddanych mieszkań w kraju. Ponad połowa wszystkich nowych lokali mieszkalnych zlokalizowana była w granicach podregionu poznańskiego oraz miasta Poznania (odpowiednio: 32,9% i 19,1%). Najmniej nowych mieszkań oddano do użytkowania w podregionie pilskim (6,8% ogółu nowych lokali mieszkalnych).

Wskaźnik obrazujący liczbę mieszkań oddanych do użytkowania na 1000 mieszkańców w Wielkopolsce (3,92) wypada nieco korzystniej niż średnia wartość obliczona dla kraju (3,77). Rozkład przestrzenny zjawiska (z uwzględnieniem podregionów) jest w zasadzie zbieżny z ogólną liczbą mieszkań oddanych do użytkowania – najniższą wartość wskaźnik przyjmuje w podregionie pilskim (2,24 mieszkania na 1000 mieszkańców), natomiast najbardziej korzystną (najwyższą) – w mieście Poznań (4,73) oraz w podregionie poznańskim (7,27).

Z mieszkalnictwem związany jest ściśle stan tych zasobów. Istotnym elementem infrastruktury mieszkaniowej jest jej wyposażenie w instalacje do ogrzewania i stan izolacji budynków. Wiąże się to z zapotrzebowaniem energetycznym budynków. Niestety GUS nie prowadzi tak szczegółowych badań.

Zgodnie z nowymi przepisami obowiązującymi w Unii Europejskiej, domy obecnie budowane muszą charakteryzować się niższym niż dawniej zapotrzebowaniem na nieodnawialną energię. Jej wskaźnik oznaczany symbolem EP (energia pierwotna) powinien w idealnej sytuacji osiągać poziom poniżej 70 kWh/(m²/rok). Zgodnie z normą ISO zapotrzebowanie na energię wyznacza standard budynku. I tak dom energooszczędny to taki, który zużywa 30-70 kWh/(m²/rok), niskoenergetyczny 15-30 kWh/(m²/rok), pasywny 0-15 kWh/(m²/rok), a zeroenergetyczny 0 kWh/(m²/rok). Na razie niezbyt liczne nowoczesne budynki wznoszone w Europie mogą pochwalić się dodatnim bilansem energetycznym. Nazywamy je domami plus energetycznymi.

Wskaźnik zapotrzebowania na energię w polskich domach plasuje się średnio na poziomie około 140 kWh/(m²/rok). Jest on mocno oddalony od wymagań obwarowanych przepisami. Od 2014 roku normy unijne nakazują, aby EP nie przekraczał 120 kWh/(m²/rok). Wymagania będą się nadal zmieniały z biegiem lat i tak od 2017 roku współczynnik zapotrzebowania na energię będzie musiał wynosić maksymalnie 95 kWh/(m²/rok). Z kolei od 2021 roku wskaźnik EP budynku jednorodzinnego budowanego na terenie kraju nie będzie mógł przekroczyć 70 kWh/(m²/rok).

Wszystkie kraje unijne są zobligowane do systematycznego podnoszenia efektywności wykorzystywania energii zużywanej w domach do ogrzewania wewnątrz, podgrzewania wody użytkowej i zasilania urządzeń elektrycznych. Przy tym obostrzenia dla Polski zostały rozłożone w czasie, gdy tymczasem inne państwa Unii Europejskiej mają obowiązek, by domy budowane od 2021 roku były zbliżone swym zapotrzebowaniem na energię do budynków zeroenergetycznych.

Domy, które mogą być zakwalifikowane jako energooszczędne, to dziś nie tylko te, które wykorzystują jeden materiał budowlany lub instalację przeznaczoną do tego typu budownictwa. Muszą odznaczać się szeregiem rozwiązań, składających się na realne oszczędności. Dom energooszczędny powinien charakteryzować się odpowiednią termoizolacją przegród zewnętrznych, wykonaną w sposób, który uniemożliwi nadmierną ucieczkę ciepła z ogrzewa-

nych pomieszczeń. Dodatkowo konieczne jest zastosowanie wentylacji mechanicznej z odzyskiem ciepła, czyli z rekuperacją. Dom energooszczędny musi być wyposażony w urządzenia grzewcze, które dobiera się po dokonaniu obliczeń zapotrzebowania budynku na ciepło. Pomogą w tym instalacje pozyskujące energię z odnawialnych źródeł takich jak słońce, wiatr, ciepło ziemi lub wody. Niebagatelne jest też usytuowanie budynku na posesji, które ma mieć na celu ograniczenie ucieczki ciepła z domu oraz kumulowanie energii pochodzącej z natury w okresie grzewczym.

W województwie wielkopolskim na potrzeby kolejnego okresu programowania opracowano **Wielkopolski Regionalny Program Operacyjny na lata 2014-2020**.

Jedną z osi priorytetowych, tj. **Oś priorytetowa 3. Energia**, w tym **Działanie 3.2. Poprawa efektywności energetycznej w sektorze publicznym i mieszkaniowym** oraz Poddziałanie 3.2.1. Kompleksowa modernizacja energetyczna budynków użyteczności publicznej, Poddziałanie 3.2.2. Kompleksowa modernizacja energetyczna wielorodzinnych budynków mieszkalnych, Poddziałanie 3.2.3. Poprawa efektywności energetycznej w sektorze publicznym i mieszkaniowym w ramach ZIT i OSI, realizuje cel tematyczny: Wspieranie przejścia na gospodarkę niskoemisyjną we wszystkich sektorach.

Priorytet inwestycyjny:

Wspieranie efektywności energetycznej, inteligentnego zarządzania energią i wykorzystywania odnawialnych źródeł energii w infrastrukturze publicznej, w tym w budynkach publicznych i sektorze mieszkaniowym.

Cel szczegółowy działania:

Zwiększenie efektywności energetycznej sektorów publicznego i mieszkaniowego.

Typy projektów:

Dla Poddziałania 3.2.1. Kompleksowa, głęboka modernizacja energetyczna budynków użyteczności publicznej będących własnością jednostek samorządu terytorialnego oraz podległych mu organów i jednostek organizacyjnych związana m.in. z:

- g) ociepleniem obiektu,
- h) wymianą okien, drzwi zewnętrznych,
- i) przebudową systemów grzewczych (wraz z wymianą i podłączeniem do źródła ciepła), systemów wentylacji i klimatyzacji,
- j) instalacją OZE w modernizowanych energetycznie budynkach, w tym z zastosowaniem kogeneracji,
- k) instalacją systemów chłodzących, w tym również z OZE,
- l) wymianą oświetlenia na energooszczędne,

- m) systemami monitorowania i zarządzania energią,
- n) finansowaniem opracowanych audytów energetycznych dla sektora publicznego – jako elementu kompleksowego projektu.

Dla Poddziałania 3.2.2. Kompleksowa, głęboka modernizacja energetyczna wielorodzinnych budynków mieszkalnych związana m.in. z:

- a) ociepleniem obiektu,
- b) wymianą okien, drzwi zewnętrznych,
- c) przebudową systemów grzewczych (wraz z wymianą i podłączeniem do źródła ciepła), systemów wentylacji i klimatyzacji,
- d) instalacją OZE w modernizowanych energetycznie budynkach, w tym z zastosowaniem kogeneracji,
- e) instalacją systemów chłodzących, w tym również z OZE,
- f) wymianą oświetlenia na energooszczędne (w przypadku wielorodzinnych budynków mieszkalnych tylko ich części wspólnych),
- g) systemami monitorowania i zarządzania energią,
- h) finansowaniem opracowanych audytów energetycznych dla sektora mieszkaniowego – jako elementu kompleksowego projektu.

Typ beneficjenta:

- a) jednostki samorządu terytorialnego i ich związki,
- b) jednostki zależne od jednostek samorządu terytorialnego, posiadające osobowość prawną, w tym spółki komunalne realizujące zadania własne gminy,
- c) państwowe i samorządowe jednostki organizacyjne, w tym państwowe jednostki budżetowe,
- d) organizacje pozarządowe (dotyczy podmiotów posiadających osobowość prawną),
- e) szkoły wyższe,
- o) spółdzielnie i wspólnoty mieszkaniowe,
- p) Towarzystwa Budownictwa Społecznego,
- q) podmioty prawne kościołów i związków wyznaniowych,
- r) uczestnicy PPP realizujący projekty hybrydowe na rzecz partnera publicznego,
- s) podmioty będące dostawcami usług energetycznych w rozumieniu dyrektywy 2012/27/UE.

Wkład ze środków unijnych na działanie 96 000 000,00 euro.

Maksymalny % poziom dofinansowania UE wydatków kwalifikowalnych na poziomie projektu do 85% kosztów kwalifikowalnych projektu z zastrzeżeniami.

Wnioski

- 1. Na obszarach wiejskich należałoby rozbudować infrastrukturę wodociągową przynajmniej tak, aby był taki sam odsetek ludności miejskiej i wiejskiej korzystającej z wodociągów.**
- 2. Należy rozbudowywać infrastrukturę dróg gminnych i powiatowych gdyż jest to ważny element rozwoju gospodarczego. Mimo dosyć dobrego dostępu do Internetu na obszarach wiejskich należy rozbudowywać tą dziedzinę gdyż w dzisiejszej dobie stanowi ona bardzo ważny element w codziennym funkcjonowaniu.**
- 3. Konieczność dostosowania się do nowych wymogów wprowadzonych dla dużych obiektów energetycznego spalania (instalacje będą musiały dostosować się do nowych zaostrzonych wymogów emisyjnych dla NOX, SO2 i pyłu) wiąże się z poważnymi nakładami finansowymi na nowe inwestycje.**

Konieczne są dalsze inwestycje Polskich Sieci Elektroenergetycznych na liniach przesyłowych wysokiego napięcia ale także modernizacji sieci dystrybucyjnej województwa (dotyczą budowy linii 110 kV oraz wcięć do linii już istniejących, budowy stacji GPZ oraz podjęcie prac modernizacyjnych na liniach średniego i niskiego napięcia, których efektem będzie eliminacja ryzyka występowania spadków napięć oraz występowania niedoborów dostaw energii elektrycznej.

Inwestycje w sieci energetyczne powinny uwzględniać zmianę modelu użytkowania systemu elektroenergetycznego, w wyniku czego będzie możliwość podłączania do sieci nowych, rozproszonych jednostek wytwórczych (w tym wykorzystujących odnawialne źródła energii).

- 4. Wyczerpywanie się surowców energetycznych na świecie, ale również w województwie wielkopolskim powoduje, że niezbędne jest by coraz większy udział w produkcji energii miały odnawialne źródła energii, w tym przede wszystkim stabilne źródła energii – geotermia i biomasa (biogazownie).**

Wysokie koszty takich inwestycji i szereg wymogów prawnych, jakie muszą spełniać rolnicy/grupy producenckie powodują, że inwestycje w biogazownie rolnicze mogą być podejmowane przez rolników/grupy producenckie, ale we współpracy z potencjalnymi partnerami, tj. gminami, dostawcami technologii oraz podmiotami przetwórstwa rolnego, np. gorzelniami, mleczarniami itp. Konieczne w związku z tym jest stworzenie programu wsparcia dla tego typu partnerskich inwestycji.

- 5. Wspieranie efektywności energetycznej, inteligentnego zarządzania energią i wykorzystywania odnawialnych źródeł energii w infrastrukturze publicznej, w tym w budynkach publicznych i sektorze mieszkaniowym.**

1.2.6. Zasoby środowiskowe na obszarach wiejskich i zagospodarowanie przestrzenne

Powierzchnia obszarów szczególnie cennych przyrodniczo, zalesień

W Wielkopolsce obszary szczególnie cenne przyrodniczo, tj. parki narodowe, parki krajobrazowe, rezerваты przyrody, obszary chronionego krajobrazu, obszary Natura 2000, użytki ekologiczne oraz zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, zajmują powierzchnię 1 802 546,59 ha województwa, co stanowi 60,4% całego obszaru.

Rozmieszczenie tych form ochrony przyrody jest zróżnicowane w stosunku do całego województwa nie we wszystkich gminach występują, natomiast są gminy które objęte są całkowicie ochroną prawną.

Tabela 18. Powierzchnie cennych przyrodniczo obszarów w województwie wielkopolskim.

Nazwa	Powierzchnia w ha
Parki narodowe	7 997,66
Parki krajobrazowe	177 222,81
Rezerваты przyrody	4 124,08
Obszary chronionego krajobrazu	ok. 957 000
Obszary Natura 2000	650 266,3
Użytki ekologiczne	ok. 3 332,50
Zespoły przyrodniczo-krajobrazowe	2 603,24
Pomniki przyrody w szt.	3 884

Źródło: Akta prawne powołujące poszczególne formy ochrony przyrody oraz obliczenia własne Wydziału Ocen Oddziaływania na Środowisko Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska.

Powierzchnia terenów przeznaczonych pod rewitalizację

W wyniku zmian społeczno gospodarczych pewne rejony tracą swoje funkcje. W związku z tym należy dokonać wprowadzenia pewnych działań mających na celu nadania nowych funkcji na obszarach wiejskich, które ulegają zmianom.

W Wielkopolsce jak i w całym kraju występują obszary tracące dotychczasowe funkcje społeczno-gospodarcze, które zostały zakwalifikowane w koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do grupy obszarów funkcjonalnych wymagających zmian restrukturyzacji z przeznaczeniem nadania nowych funkcji za pomocą wsparcia polityki regionalnej.

W opracowaniu „Zasady i kryteria wyznaczania obszarów funkcjonalnych w województwie wielkopolskim” autorzy skupiają się na terenach, które tracą dotychczasowe, wiodące funkcje społeczno-gospodarcze. „Dotyczy to szczególnie terenów przemysłowych, powojennych, poeksploatacyjnych, pokomunikacyjnych i powydobywczych oraz dzielnic miast będących w zastoju. W skali regionalnej największą koncentrację niekorzystnych

zjawisk zdiagnozowano na terenie Konińskiego Obszaru Przemysłowego, który obejmuje: miasto Konin; powiat ziemski koniński, w skład którego wchodzi gminy miejsko-wiejskie: Golina, Kleczew, Rychwał, Sompolno, Ślesin oraz gminy wiejskie: Grodziec, Kazimierz Biskupi, Kramsk, Krzymów, Rzgów, Skulsk, Stare Miasto, Wierzbiniek, Wilczyn; powiat kolski, w skład którego wchodzi gmina miejska Koło, gminy miejsko-wiejskie: Dąbie, Kłodawa, Przedecz oraz gminy wiejskie: Babiak, Chodów, Grzegorzew, Koło, Kościelec, Olszówka, Osiek Mały; powiat turecki, w skład którego wchodzi: gmina miejska Turek, gminy miejsko-wiejskie: Dobra, Tuliszków, gminy wiejskie: Brudzew, Kawęczyn, Malanów, Przykona, Turek, Władysławów. Dla zwiększenia spójności województwa, zgodnie z założeniami SRWW, interwencja w ramach tego obszaru funkcjonalnego powinna być przede wszystkim realizowana przez: kompleksowe działania w zakresie infrastruktury technicznej i społecznej; inwestycje w edukację; aktywizację gospodarczą; kompleksowe, zintegrowane programy rewitalizacji obejmujące instrumenty stosowane w ramach innych celów, ukierunkowane na specyficzną sytuację na tych obszarach; modernizację oraz lepsze wykorzystanie linii wąskotorowych regionu dla potrzeb turystyki.”

Według danych GUS w 2014 roku grunty wymagające rekultywacji, które utraciły całkowicie wartości użytkowe oraz zdegradowane o zmniejszonej wartości użytkowej w wyniku pogorszenia się warunków przyrodniczych, zmian środowiska, działalności przemysłowej, a także nieprawidłowej gospodarki rolnej – zajmowały w Wielkopolsce 10 156 ha (0,3%), w tym zdewastowane 9 949 ha, a zdegradowane 207 ha.

Obszary inwestycyjne

Autor opracowania pt. „Lokalne Strefy Aktywności Gospodarczej W Planowaniu Przestrzennym Obszarów Wiejskich Województwa Wielkopolskiego” Bartosz Wojtyra z Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu stwierdza iż „na obszarach wiejskich woj. wielkopolskiego wyróżniono trzy kategorie obszarów inwestycyjnych: strefy aktywności gospodarczej będące częściami podstref specjalnych stref ekonomicznych, lokalne strefy aktywności gospodarczej, działające niezależnie od specjalnych stref ekonomicznych oraz obszary istniejące jako zapis studium dla istniejących i projektowanych terenów działalności gospodarczej. Istnieją lokalne strefy aktywności gospodarczej, które zostały wzorowo wpisane w gminne polityki przestrzenne. W tych przypadkach konsekwentne działania planistyczne związane z gospodarką przestrzenną były zgodne z przyjętą strategią rozwoju. Polityka przestrzenna gminy zakładająca rozwój obszarów inwestycyjnych, bez odpowiednich zapisów w dokumentach planistycznych (mpzp) i kroków poczynionych w celu przygotowania terenu inwestycyjnego jest nieskuteczna. Na kolejnym etapie prac szczegółowej analizie należałoby poddać miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego uchwalane dla terenów inwestycyjnych, aby jeszcze dokładniej poznać uwarunkowania i kierunki lokalizowania stref aktywności gospodarczej na obszarach wiejskich”.

W ostatnich latach na terenach wiejskich można zauważyć znaczący wzrost inwestycji zarówno rolniczych jak i inwestycji z innych dziedzin niemających związku bezpośrednio z rolnictwem. Sprzyjają temu Programy Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 kierowane dla mieszkańców obszarów wiejskich, którzy zajmują się bezpośrednio rolnictwem oraz dla osób zamieszkujących tereny wiejskie. Znaczącymi programami, które wspomogły i nakreśliły bieg wydarzeń inwestycyjnych na terenach wiejskich to działania takie jak: „Modernizacja gospodarstw rolnych”, „Premie dla młodych rolników”, „Restrukturyzacja małych gospodarstw rolnych”, „Płatności dla rolników przekazujących małe gospodarstwa rolne” oraz programu niezwiązane bezpośrednio z rolnictwem „Przetwórstwo i marketing produktów rolnych”, „Premie na rozpoczęcie działalności pozarolniczej”.

Obszary inwestycyjne to nie tylko rolnictwo z miarą upływu lat widoczny jest wzrost firm inwestujących na terenach wiejskich po za dużymi aglomeracjami miejskimi. Na terenach wiejskich w okolicach Wrześni mieszczący się na kilku set ha powstała fabryka samochodów Volkswagen, kolejnymi przykładami to powstanie na terenach wiejskich w pobliżu większych miast firm z branży spedycyjnych, logistycznych. Usytuowanie ich to bliskość terenów miejskich ale także ciągów komunikacyjnych.

Obszary zabudowy mieszkaniowej obecne i uwzględnione w planach gmin

Obszary zabudowy mieszkaniowej obecne i uwzględnione w planach gmin dla województwa wielkopolskiego nie prowadzi się dokumentacji zbiorowej dla całego regionu. Do roku 2003 Biura Planowania Przestrzennego nakreślały ogólny zarys terenów przeznaczonych pod zabudowę mieszkaniową. Obecnie zadaniem gminy jest wyznaczenie takich terenów, lecz jest to nie obowiązkowe, gmina wytycza tereny, które będą w przyszłości terenami zabudowy mieszkaniowej. Najczęściej są to tereny przyległe do większej aglomeracji miejskiej na terenie wsi oraz tereny wynikające z takowego zapotrzebowania. W roczniku statystycznym województwa wielkopolskiego z roku 2016 wynika iż na tereny osiedlowe począwszy od roku 2005 do 2015 widoczny jest znaczny wzrost powierzchni przeznaczonej pod osiedla, gdzie powierzchnia ta wynosi 91ha w roku 2015.

Zjawiska rozlewania się miejsc lub rozbudowy stref podmiejskich na obszarach wiejskich

W Wielkopolsce od 2015 nastąpił wzrost ludności obszary wiejskie o 8,4%, do poziomu 1568 tys. Osób, co za tym idzie spadek liczby ludności zamieszkującej miasta o 1%, co skutkowało w 2015 roku wzrostem udziału ludności zamieszkującej obszary wiejskie w ogólnej liczbie ludności województwa do poziomu 45,1%. Joanna Stanisławska, Romana Głowicka-Wołoszyn z Uniwersytetu Przyrodniczego z Poznania w publikacji „Przemiany demograficzne na obszarach wiejskich województwa wielkopolskiego w latach 2005-2015” zaobserwowały „wzrost liczby ludności na obszarach wiejskich przebiegał z dużo większym natężeniem w obszarze metropolitalnym Poznania, gdzie w latach 2005-2015 liczba ludności

wzrosła aż o 35,5%, niż poza tym obszarem, gdzie odnotowano wzrost zaledwie o 4%. W tym samym okresie zaobserwowano wyludnianie się miast w województwie wielkopolskim, zwłaszcza miasta Poznania (spadek liczby ludności o 25,5 tys., co stanowiło 4,5% liczby mieszkańców w 2005 roku) oraz miast w obszarze metropolitalnym Poznania (spadek o około 14 tys. mieszkańców, co stanowiło 1,8%). Poza obszarem metropolitalnym również zaobserwowano spadek liczby ludności w miastach, ale o mniejszym natężeniu – o niecałe 5 tys. osób, co stanowiło 0,4% populacji miast w 2005 roku”

W opracowaniu „Zaktualizowana Strategia Rozwoju Województwa Wielkopolskiego Do 2020 Roku” z dnia 17 grudnia 2012 roku autorzy stwierdzają iż „w województwie wielkopolskim postępuje metropolizacja, co jest jednym z głównych obok globalizacji wyznaczników współczesnego rozwoju. W Poznaniu i powiecie poznańskim w coraz większym stopniu koncentruje się większość potencjałów społeczno-gospodarczych regionu. Jest to przede wszystkim miejsce koncentracji zarządów firm o zasięgu ponadregionalnych, wysoko kwalifikowanej kadry zarządczej, przedstawicieli nauki i kultury. Metropolia poznańska jest także miejscem absorpcji globalnych innowacji i źródłem ich rozprzestrzeniania na region, a także miejscem tworzenia innowacji regionalnych. Przez bogatą ofertę usługową i wysoki poziom życia przyciąga nowych mieszkańców. Poznań i jego otoczenie, mimo wysokich wskaźników makroekonomicznych, to także miejsce wielu problemów rozwojowych w takich dziedzinach, jak środowisko, czy transport zbiorowy. Widoczne są także objawy upadku, bądź utraty funkcji przez poszczególne dzielnice. Problemem metropolii jest także zjawisko suburbanizacji, czyli „ucieczki” mieszkańców z Poznania do powiatu poznańskiego, skutkujące spadkiem liczby ludności miasta, a także chaosem przestrzennym. Nie można także pominąć niedostatecznie rozwiniętych mechanizmów współdziałania wewnątrz obszaru metropolitalnego oraz jego integracji. Ponadto, jeszcze nie wszystkie funkcje metropolitalne i ich skala są na miarę konkurencyjności metropolii w skali europejskiej, a tym bardziej globalnej.

Z punktu widzenia rozwoju Wielkopolski istotne są przede wszystkim relacje między metropolią a otoczeniem regionalnym. Wiele przykładów świadczy o tym, że dynamicznie rozwijają się te regiony, których centrum stanowi silna metropolia. Poznań rozwija się szybciej niż reszta Wielkopolski. Rzecz jednak w tym, by nie stanowił dla regionu konkurencji, bądź nie był czynnikiem drenującym, lecz był „lokomotywą rozwoju”. Dla polityki rozwoju Wielkopolski nie jest istotne to, że Poznań rozwija się szybciej, bowiem jest to proces naturalny, lecz to, by na jego rozwoju korzystały pozostałe obszary Wielkopolski. Kluczowym instrumentem w tym zakresie jest budowanie powiązań gospodarczych i społecznych, a także poprawa dostępności komunikacyjnej, usług wyższego rzędu i nauki.

Rozwarstwienie wewnętrzne województwa jest poważnym wyzwaniem dla strategii. Nie można mu jednak sprostać bez budowy więzi i wzmacniania funkcji integrujących. W tej integracji kluczową rolę powinny odegrać ośrodki subregionalne, których poziom rozwoju

i pozycja w sieci osadniczej nie jest wystarczająco wysoka. Bez znaczącego wzmocnienia nie powstaną skuteczne kanały transmisji, dyfuzji czynników rozwojowych na cały region. Niezależnie od tempa i poziomu rozwoju Poznania, powodzenie peryferyjnych obszarów Wielkopolski w dużym stopniu zależy także od rozwoju ośrodków subregionalnych.

Zmiany obszarów podmiejskich na obszary wiejskie na podstawie zmian granic administracyjnych miast i gmin

Bartosz Wojtyra w opracowaniu „Lokalne strefy aktywności gospodarczej w planowaniu przestrzennym obszarów wiejskich województwa wielkopolskiego” opisuje to zjawisko w następujący sposób. „Spadek znaczenia rolnictwa zarówno w skali globalnej, jak i regionalnej spowodował wiele przemian na obszarach wiejskich. Współcześnie dominuje paradygmat mówiący o konieczności zróżnicowania działalności gospodarczej prowadzonej na wsi i wkomponowaniu w przestrzeń wiejską funkcji pozarolniczych. Jedną z najważniejszych koncepcji rozwoju obszarów wiejskich nawiązujących do tych zmian jest rozwój wielofunkcyjny [Kostrowicki 1976; Kłodziński 1996]. Zakłada on powstawanie i funkcjonowanie na terenach wiejskich, obok gospodarstw rolnych, także działalności usługowej, turystycznej, intensywnej zabudowy mieszkaniowej czy nowoczesnego przemysłu. Tym samym niesie za sobą ryzyko konfliktów przestrzennych spowodowanych wprowadzeniem do przestrzeni wsi zabudowy i infrastruktury dotąd obcej lub rzadkiej, jak np. tereny zakładów produkcyjnych. Koncepcja wielofunkcyjnego rozwoju nieodłącznie będzie się zatem wiązać ze zrównoważonym rozwojem (sustainable development), który zakłada przenikanie się ładu przestrzennego, politycznego, społecznego, ekonomicznego i przyrodniczego w ramach ładu zintegrowanego [Adamowicz, Smarżewska 2009, za Jezierska-Thöle 2013]. Szczególne znaczenie dla podjętej tematyki będzie miał zwłaszcza ład przestrzenny, bowiem przemiany na obszarach wiejskich nie powinny odbywać się kosztem środowiska przyrodniczego, walorów krajobrazowych oraz degradacji terenów cennych kulturowo. Do jednej z wielu form wprowadzania wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich zaliczyć można przygotowywanie terenów inwestycyjnych, a więc m.in. tworzenie lokalnych stref aktywności gospodarczej. Głównym celem opracowania jest przedstawienie problematyki powstawania oraz funkcjonowania lokalnych stref aktywności gospodarczej na obszarach wiejskich woj. wielkopolskiego w świetle dokumentów planistycznych i regulacji prawnych dotyczących gospodarki przestrzennej. Określono również pozytywne przykłady funkcjonowania takich stref zgodnie z ładem przestrzennym i zrównoważonym rozwojem. Wagę podjętej tematyki niech potwierdzi to, że obszary wiejskie zajmują ok. 95% powierzchni woj. wielkopolskiego – jednego z najszybciej rozwijających się regionów Polski, co jednoznacznie wskazuje na istotę i konieczność zrównoważonego gospodarowania przestrzenią na tym terenie. Zgodnie z koncepcją wielofunkcyjnego rozwoju obszary wiejskie powinny dążyć do zróżnicowania prowadzonej działalności gospodarczej, odchodząc tym samym od gospodarki monofunkcyjnej opartej na rolnictwie. Część gmin wiejskich rozwija się bardzo dynamicznie w tym kierunku, stając się zapleciami inwestycyjnymi dla miast. Na

współczesnej wsi coraz lepiej rozumiana jest potrzeba dywersyfikacji działalności gospodarczej. Opiera się ona jednak w dużej mierze na małych i średnich przedsiębiorstwach usługowych, często jednoosobowych, a analizowane strefy aktywności gospodarczej to tereny inwestycyjne zazwyczaj przygotowane dla inwestora z kategorii dużych przedsiębiorstw. Na organizację takich specjalnie przygotowanych obszarów często gminy nie stać. Lokalizacja stref aktywności gospodarczej wiąże się bowiem z wieloma czynnikami przestrzennymi, infrastrukturalnymi, prawnymi i finansowymi, zazwyczaj związanymi z nakładami. Do głównych uwarunkowań przestrzennych lokalizacji terenów inwestycyjnych należą: bliskość ośrodka miejskiego i głównych szlaków komunikacyjnych (atrakcyjność i renta położenia). Rozwój obszarów peryferyjnych w tym względzie jest utrudniony.”

Czy występują obszary konfliktu urbanistycznego? Jeśli tak, to gdzie, lokalizacja inwestycji uciążliwych, kopalnie i wyrobiska

Tereny konfliktu urbanistycznego w Wielkopolsce dotyczą inwestycji uciążliwych przede wszystkim kopalni węgla brunatnego, wyrobisk. Położenie tych miejsc to okolice Konina i Turku. W wyniku działalności górniczej doszło do trwałych zmian na tych terenach. Odkrywkowa metoda wydobywania złóż ma bezpośredni wpływ na przekształcenia środowiska przyrodniczego. Przez co dochodzi do zmiany rzeźby terenu, zmian w stosunkach wodnych, degradacji gleb, wpływu na użytki rolne i leśne, zanieczyszczenia atmosfery, degradacji walorów krajobrazowych zarówno w fazie eksploatacji złoża, jak i po zakończeniu wydobywania kopaliny.

Grunty zdewastowane i zdegradowane w województwie wielkopolskim zajmują największą powierzchnię w skali kraju. W roku 2012 r. wynosiła ona 9799 ha, z czego aż 7 953 ha stanowiły grunty zdegradowane i zdewastowane w wyniku działalności górnictwa i kopalnictwa surowców (w tym surowców energetycznych — 6 387 ha). Wielkość przewidywanych terenów górniczych eksploatacji węgla, na których należy przewidywać wpływ robót górniczych na środowisko, wynosi w tym rejonie około 78 000 ha. Eksploatacja związana z wydobywaniem piasków, żwirów, gliny, iłów, torfów oraz kredy jeziornej ma znacznie mniejszy wpływ na degradację środowiska oraz zmiany w stosunkach wodnych.

Wydobycie kopalin oraz innych surowców powinno odbywać się przy minimalnym konflikcie z ochroną środowiska, działalnością gospodarczą i rolniczą oraz z funkcjami mieszkalnymi. Głównym celem jest zrównoważenie poszczególnych funkcji, z uwzględnieniem wymogów w zakresie ochrony środowiska. Wielkopolska jako region o intensywnej produkcji rolniczej konieczna jest ochrona gospodarki rolniczej przed eksploatacją kopalin i otwieraniem kolejnych zakładów górniczych w sposób zrównoważony i przemysłany.

Należy zidentyfikować coraz bardziej widoczne konflikty urbanistyczne, które wyrażają się w coraz większej liczbie protestów dotyczących inwestowania w terenach rolnych:

- konflikty dotyczące wprowadzenia zabudowy jednorodzinnej w strefach podmiejskich a rozwój gospodarstw w kierunku chowu i hodowli zwierząt – konflikt mieszkańcy/rolnik;
- konflikty związane z możliwością wprowadzania wielkotowarowej hodowli i chowu zwierząt na gruntach rolnych bez jakichkolwiek ograniczeń lokalizacyjnych, ze względu na uciążliwość tego typu obiektów generuje się konflikty na liniach: mieszkańcy wsi/rolnik, prowadzący agroturystykę/rolnik;
- konflikty związane z wprowadzaniem na tereny rolne działalności innej niż rolnicza, np. elektrownie wiatrowe/rolnicy czy strefa przemysłowa/mieszkańcy wsi.

Wnioski

Powierzchnia obszarów szczególnie cennych przyrodniczo, zalesień w Wielkopolsce jest znaczna, gdyż wynosi 53,96 % w stosunku do całej powierzchni wielkopolski. Mamy do czynienia z obszarami gdzie bardzo duży udział jest obszarów chronionych oraz takimi gdzie tych obszarów nie ma wcale.

W Wielkopolsce występują tereny przeznaczone pod rewitalizację są to tereny: poprzemysłowe, powojenne, poeksploatacyjne, pokomunikacyjne i powydobywcze oraz dzielnice miast będących w spoczynku. Tereny te wymagają większego skupienia się nad nimi i nadanie im nowej roli, jak i funkcji.

Zjawisko rozlewania się miejsc lub rozbudowy stref podmiejskich na obszarach wiejskich w Wielkopolsce jest bardzo widoczne. Co raz częściej mieszkańcy miast wybierają tereny wiejskie przylegające do aglomeracji miejskiej w celu zamieszkania na tych, że terenach. Przez co tereny te przyjmują nowe funkcje społeczno- gospodarcze powstają zakłady pracy jak i placówki szkolno-wychowawcze.

Możliwość wielokierunkowego rozwoju terenów wiejskich może być zachowana tylko w przypadku wprowadzenia ładu przestrzennego i wyznaczenia jasnych reguł możliwości realizacji poszczególnych zamierzeń. Niebagatelną rolę odgrywa w tym planowanie przestrzenne, które jest narzędziem umożliwiającym spójną politykę gospodarowania przestrzenią.

1.2.7. Zasoby dziedzictwa kultury na obszarach wiejskich

„Dziedzictwo kulturowe to ważny czynnik życia i działalności każdego człowieka. Stanowi ono dorobek materialny i duchowy poprzednich pokoleń, jak również dorobek naszych czasów. Oznacza wartość – materialną lub niematerialną – przekazaną przez przodków i określającą naszą kulturę. Zawiera w sobie wszystkie skutki środowiskowe wynikające z interakcji pomiędzy ludźmi a otoczeniem na przestrzeni dziejów. Dziedzictwo może mieć różny zakres znaczeniowy. Ten sam element może stanowić ważną wartość dla jednych –

stanowią ich dziedzictwo, a dla drugich być czymś niezrozumiałym i obcym. Pewne miejsca mają znaczenie ogólnoswiatowe, stanowią istotną wartość dla ludzi niezależnie od ich kultury, rasy czy religii, są one wyróżnione wpisem na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO. Niektóre obiekty stanowią o tożsamości makro-regionu, np. miejsca będące dziedzictwem o znaczeniu europejskim są Znakami Europejskiego Dziedzictwa. Istnieje także dziedzictwo o znaczeniu krajowym kształtujące tożsamość społeczną i budujące poczucie więzi narodowej. Dla Polski tą kategorią zabytków są miejsca uznane przez Prezydenta RP za Pomniki Historii. W procesie budowania społeczeństwa obywatelskiego ważną rolę pełni idea małej ojczyzny. Dla integrowania społeczności lokalnej bardzo ważne staje się dziedzictwo regionalne, na które składają się zabytki o znaczeniu lokalnym związane z tradycją i historią danego miejsca” [1].

„Dziedzictwo kulturowe wsi jest świadectwem tego, jak żyły kolejne pokolenia, jak budowały świątynie, domy i obejścia gospodarskie, jak wytyczały drogi, uprawiały ziemię. Zwyczaje, obrzędy, wszelkie przejawy twórczości, jak i wytwory rzemiosła oraz przedmioty codziennego użytku, a także sposoby gospodarowania i nabyte umiejętności, są elementami dziedzictwa. Dziedzictwo to także krajobraz, a więc przyroda przekształcona poprzez obecność i działalność człowieka: szachownice pól, układ wsi, przebieg dróg, poszczególne zabudowania i całe panoramy. Wszystkie te elementy składają się na historię miejsc i ludzi, którzy w tych miejscach żyją. Naszym wspólnym obowiązkiem jest ochrona tych dóbr po to, by służyły nam i następnym pokoleniom. Spadek po naszych przodkach jest ważny, bo decyduje o naszej tożsamości, naszych korzeniach, o swojskości miejsca, z którego się wywodzimy. Jednocześnie może się przyczynić do rozwoju naszej okolicy – podnosi jej atrakcyjność turystyczną, pozwala tworzyć nowe miejsca pracy i źródła dochodów dla mieszkańców. Dostarcza doznań estetycznych i emocjonalnych, podnosi jakość życia, zachęca do przyjazdu” [2].

Najprostszy podział dziedzictwa kulturowego dzieli je na materialne i niematerialne, w obrębie których można wyróżnić kilka obszarów.

Dziedzictwo materialne składa się z następujących elementów:

- nieruchomości, budynki działalności rolniczej, rzemieślniczej, przemysłowej, wypoczynkowej, związanej z życiem wspólnoty, świadczące o specyficznej aktywności lub stylu architektury;

„W Wielkopolsce wśród obiektów zabytkowych dominują obiekty sakralne – kościoły i klasztory (1137 obiektów jest ujętych w rejestrze zabytków, co stanowi 9% wszystkich obiektów sakralnych wpisanych do rejestru w Polsce i ok. 15% wszystkich obiektów z rejestru na terenie województwa wielkopolskiego)” [5] . Do najcenniejszych obiektów należą m.in. katedry w Poznaniu i Gnieźnie, kościoły w Bralinie, Gieczu, Kaliszu, Kościanie, Lesznie, Przemęcie, Sierakowie, Tarnowie Pałuckim, Trzemesznie, Wągrowcu, zespoły

klasztorne lub poklasztorne w Bieniszewie, Gostyniu – Głogówku, Górcie Klasztornej, Łądzie, Lubiniu, Obrze, Woźnikach oraz kościoły drewniane, skoncentrowane przede wszystkim w środkowej części województwa, pomiędzy Poznaniem a Gnieznem, oraz na południu i południowym wschodzie Wielkopolski w powiatach kaliskim, ostrzeszowskim i kępińskim oraz o konstrukcji szkieletowej (ryglowej) występujące w północnej i północno-zachodniej Wielkopolsce. „Wielkopolska charakteryzuje się największą w Polsce liczbą obiektów architektury dworsko-parkowej, pałacowoparkowej i folwarcznej wpisanych do rejestru zabytków (790 obiektów stanowiących ponad 16% wszystkich obiektów wpisanych do rejestru w Polsce)” [5] . „Do najciekawszych należą m.in. pałace w Antoninie, Pawłowicach, Rogalinie, Śmiełowie, Turwi, Wąsowie, zamki w Gołuchowie, Koninie-Gosławicach, Kórniku, Rydzynie, Sierakowie, Szamotułach, często z zachowanymi folwarkami (917 obiektów w rejestrze zabytków stanowiących ponad 17% tego typu obiektów w Polsce) i zabudową czworaków” [5] .

- krajobrazy będące rezultatem wielowiekowego wpływu człowieka na dane środowisko, np. krajobraz wielkopolskiej wsi, wielkopolskie wierzby;

Dominującym typem krajobrazu na terenie województwa wielkopolskiego jest krajobraz wiejski, który obejmuje tereny wykorzystywane rolniczo z przewagą mozaikowo rozmieszczonych użytków rolnych. Integralną częścią tego typu krajobrazu jest sieć osadnicza, w większości o charakterze wiejskim. Dominuje tu zabudowa zagrodowa z budynkami mieszkalnymi i inwentarskimi. Ważną rolę w postrzeganiu krajobrazu pełni pagórkowata rzeźba terenu oraz elementy architektury, m.in.: kościoły, drewniane wiatraki, założenia pałacowo- i dworsko-parkowe, a także rozłogi pól z zadrzewieniami śródpolnymi.

- dobra ruchome, przedmioty codziennego użytku (np. meble w stylach regionalnych, ceramika), przedmioty związane z kultem religijnym (np. wyposażenie kościołów, kaplic) i z lokalnymi tradycjami (wozy karnawałowe, herby poszczególnych wsi i miasteczek), np. figura św. Józefa przed kościołem św. Marcina w Jarocinie, wnętrze kościoła pod wezwaniem Św. Trójcy w Rychwale
- produkty, specyficzne gatunki roślin, lokalne rasy zwierząt, a także produkty przetworzone (wina, sery, wędliny itp.), np. Wielkopolski ser smażony, świnia rasy złotnickiej pstrej

Ważnym dziedzictwem kulturowym w Wielkopolsce jest dziedzictwo kulinarne. Wielkopolska należy do Europejskiej Sieci Regionalnego Dziedzictwa Kulinarne. Na liście produktów wpisanych przez Komisję Europejską do Rejestru Chronionych Nazw Pochodzenia i Chronionych Oznaczeń Geograficznych lub do Rejestru Gwarantowanych Tradycyjnych Specjalności z terenu Wielkopolski lub wytwarzane na terenie województwa znalazły się m.in.: rogal świętomarciński, wielkopolski ser smażony, andruty kaliskie i olej rydzowy, natomiast na Krajowej liście produktów tradycyjnych Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi z terenu Wielkopolski znalazły się 92 produkty spośród ponad 1550 z całej Polski [4] .

Dziedzictwo niematerialne jest nieodłącznie związane z dziedzictwem materialnym i w jego skład wchodzi:

- techniki i umiejętności wpływające na powstawanie krajobrazów, budowę domów, produkcję sprzętów domowych i wytwarzanie produktów lokalnych;
- lokalne dialekty, muzyka, literatura mówiona wywodzące się z tradycji niepiśmiennej, również opowiadania i legendy, w których występują osoby i miejsca stanowiące część lokalnej historii, a także nazwy miejscowe, odzwierciedlające historię lub osobliwe cechy miejsc
- zachowania zbiorowe takie jak niektóre zwyczaje (procesje, pochody, itp.) lub święta (kalendarzowe, rolnicze, religijne).

Bogactwo niematerialnego dziedzictwa kulturowego obszarów wiejskich Wielkopolski

Charakterystyczna dla terenów Wielkopolski kultura ludowa kultywowana jest poprzez liczne grupy i zespoły propagujące tańce i przyśpiewki ludowe m.in.: „Biskupianie” z Domachowa (pow. gostyński), Zespół Pieśni i Tańca „Żeńcy Wielkopolscy” z Nietązkowa (pow. kościański), Zespół Regionalny im. Anny Markiewicz z Bukówca Górnego (pow. leszczyński), Zespół Folklorystyczny „Szamotuły”, Zespół Pieśni i Tańca „Wiwaty” z Pobiedzisk, Zespół Regionalny „Wesele Przyprostyńskie” (pow. zbąszyński). W samym Poznaniu działa kilka zespołów ludowych: Zespół Folklorystyczny „Wielkopole” „Cybinka”, „Łany”, „Poligrodzianie”, oraz Zespół Pieśni i Tańca „Wielkopolska” [3]. Elementami niematerialnego dziedzictwa kulturowego Wielkopolski są również umiejętności związane z wytwarzaniem lub użytkowaniem tradycyjnych instrumentów muzycznych (dudy, koźły, mazanki, bębny), języka regionalnego (gwara poznańska), z rękodziełem (m.in. hafciarstwo np.: w Jarocinie i okolicach, czy rzeźba np.: krzyże przydrożne w południowej Wielkopolsce) oraz kultywowanie obrzędów (m.in.: Boże Ciało w Spycimierzu, Święto Bamberskie w Poznaniu) [3]. Na Krajowej liście niematerialnego dziedzictwa kulturowego obejmującej w 2016 roku łącznie 20 pozycji, z obszaru Wielkopolski uwzględniono „Uroczystości obrzędowe ku czci św. Rocha połączone z błogosławieństwem zwierząt w Mikstacie” oraz „Tradycje kulturowe Biskupizny” [6].

Artefakty kultury ludowej

Stroje regionalne

Odzież obok pożywienia i budynku mieszkalnego należy do najważniejszych elementów kultury służących do zaspokojenia podstawowych potrzeb człowieka. Od wieków strój chronił przed zmiennymi warunkami atmosferycznymi, a także wyrażał pozycję społeczną, stan posiadania, podkreślał zamożność. Ubiór wiejski był także widoczną oznaką przynależności do określonej grupy terytorialnej – z dumą noszonym jej symbolem. Wyrażał także, tak

wyraźny w kulturze ludowej, podział czasu na codzienny – roboczy oraz czas niezwykle – odświętny, uroczysty. Strój również dostarczał konkretnych informacji o osobach, które go używały. Po elementach stroju, kolorze, rodzaju materiałów, sposobie dobierania detali rozpoznać można było mężatkę, gospodarza i odróżnić ich od panny na wydaniu czy parobka. Ubiory chłopskie już w średniowieczu w zdecydowany sposób różniły się od ubiorów szlachty czy mieszczan.

Na terenie Wielkopolski zachowały się również bardzo stare elementy stroju, które dawniej występowały w innych regionach kraju. Należą do nich charakterystyczne pasiaki – duże wełniane chusty służące do okrywania ramion podczas chłodu, zapinane na specjalną zapinkę.

Do najbardziej znanych w Wielkopolsce należą stroje szamotulskie, biskupiańskie, z Dąbrówki Wielkopolskiej oraz Bambrów z Poznania.

Muzyka ludowa w Wielkopolsce

Do najbardziej charakterystycznych i najstarszych znanych instrumentów muzycznych w Wielkopolsce należą z pewnością dudy. Instrumentów tych nie spotyka się w innych regionach kraju, z wyjątkiem Podhala i regionu Żywca. W Wielkopolsce jest najwięcej odmian tego instrumentu: dudy, kozioł i siesienki. Dudy występowały w południowej i południowo-zachodniej części Wielkopolski w okolicach Jarocina, Kościana, Gostynia, Leszna, Rawicza, Ostrowa Wielkopolskiego i Szamotuł. Regionem, w którym w dalszym ciągu usłyszeć można grę na kozle, są okolice Nowego Tomysła i Zbąszynia. Siesienki natomiast służyły do nauki gry na dudach i kozle, budowane były tylko na potrzeby przyszłych dudziarzy.

Do innych instrumentów ludowych występujących w Wielkopolsce należą instrumenty strunowe: skrzypce, mazanki, basy i maryna.

Skrzypce występowały niegdyś na terenie całej Wielkopolski i do dziś w kapelach ludowych są instrumentem powszechnie używanym. Ludność wiejska wykonywała je także sama na wzór tych fabrycznych.

Mazanki są bardzo podobne do skrzypiec, inaczej jednak wykonane, wydłubane z jednego kawałka drewna. Mają trzy struny wydające wysokie dźwięki, dzięki czemu doskonale współgrają w kapeli ludowej razem z kozłem ślubnym.

Basy wraz z maryną tworzą instrumenty akompaniujące w grze razem z zespołem muzycznym. Basy mają trzy lub cztery struny i nie mają ustalonych wielkości i proporcji. Ich wielkość waha się pomiędzy 100 a 160 cm. Basista opiera najczęściej instrument o ziemię i prawą ręką pociąga smyczkiem po strunach nie skracając ich palcami, tak że basy wydają jednolity dźwięk o wysokości zależnej od nastrojenia strun.

Maryna jest instrumentem trzystrunowym o wysokości ok. 2 m, o trapezowym pudle rezonansowym. Jej charakterystycznym elementem są blaszane talerzyki umieszczone na końcu szyjki instrumentu. W czasie gry muzyk uderza nim rytmicznie o podłogę uzyskując dodatkowy efekt pobrzękiwania blaszek. Często instrumentem w wielkopolskich kapelach jest także bęben.

Wszystkie wymienione rodzaje bębnów występują w okolicach Kalisza i dawniej wykonywane były prostymi sposobami wymagającymi przede wszystkim odpowiednio przygotowanych skór. Bębenki nazywano także tamborkami. W Wielkopolsce występowały różne rodzaje kapel ludowych grających do tańca w trakcie wesela. Kapele z kozłem grały niegdyś w zachodnich krańcach Wielkopolski, na południu grały dudy i skrzypce, w centralnej, północnej i wschodniej części regionu słychać było skrzypce i basy. Występowały także kapele w składzie: skrzypce oraz bębenek lub duży bęben.

Folklor taneczny

Tańce wielkopolskie odznaczają się rzadko spotykaną w innych regionach kraju dostojnością i powagą. Cechowała je duża różnorodność form a także zróżnicowanie w ramach regionu. Kilka grup tańców wykazywało jednak wspólne cechy występujące na całym obszarze regionu. Najbardziej typowymi tańcami wielkopolskimi są: wiwaty, przodki, chodzone, tańce różne oparte na różnych krokach, a także tańce obrzędowe i zabawy taneczne (z rekwizytami – chusteczkami, batami, butelkami...).

Gwara

Jednym z istotnych czynników, które decydują o odmienności regionalnej jest język, którym posługują się mieszkańcy miast i wiosek. Mowa i jej cechy, takie jak nazewnictwo, intonacja, formy gramatyczne itp. mogą być zupełnie różne i charakterystyczne tylko dla danej okolicy. Wielkopolska również i tym elementem kultury w znaczący sposób różni się od innych części kraju. Także w jej granicach występuje duże zróżnicowanie – inaczej bowiem mówi się w okolicach Wolsztyna i Krotoszyna, inaczej w Poznaniu i Gnieźnie, a jeszcze inaczej w Kaliszu i Turku. Na określenie mowy mieszkańców wsi, a niekiedy także miast używa się nazwy gwara lub dialekt. Terminem gwara określamy mowę niewielkiej grupy ludzi zamieszkującej określone terytorium – czasem jedną wieś czy miasto. Dialekt natomiast jest zespołem gwar, które mają pewną ilość wspólnych cech charakterystycznych dla większego terytorium, np. dialekt kaszubski, małopolski, mazowiecki, śląski, wielkopolski. Poza gwarami i dialektami funkcjonuje język ogólnonarodowy – ogólnopolski, zarówno w formie mówionej, jak i pisanej – literackiej. Jest on rezultatem rozwoju języka staropolskiego, którego podstawę stanowiły dialekty wielkopolskie. Język ten jest używany w miastach, często mieszając się z lokalnymi gwarami regionalnymi. Dialekty są terytorialnymi odmianami języka narodowego. Granica dialektu wielkopolskiego pokrywa się mniej więcej z obecnym województwem wielkopolskim. Występują w nim także poddialekty: centralny, kaliski,

południowy, zachodni, krajeński, północno-wschodni (obejmujący Pałuki) oraz poddialekt pogranicza kujawskiego (powiat koniński).

Budownictwo wiejskie – zagrody

W swojej tradycyjnej formie do początków XIX w. większość obiektów budownictwa wiejskiego – kościoły, chłopskie chałupy, budynki gospodarcze (stodoły, obory, spichrze) – wykonywano z drewna. Przez wiele wieków był to główny materiał budowlany, którego także i w Wielkopolsce nie brakowało. Drewno sosnowe, świerkowe, modrzewiowe stanowiło powszechnie dostępny surowiec. Było także stosunkowo łatwe w obróbce i przygotowaniu poszczególnych elementów konstrukcji. Zawodowi cieśle doskonale potrafili tak przygotować, czyli obrobić poszczególne części budowli, by etap jej stawiania przebiegał sprawnie i szybko. Budowa polegała na składaniu i dopasowywaniu poszczególnych belek konstrukcyjnych tworzących szkielet budowli, wypełnieniu ścian, które na końcu przykrywano dwu- lub czterospadowym słomianym lub trzcinowym dachem. Najwcześniejsze przykłady drewnianego budownictwa mieszkalnego odnajdujemy w odkrytych osadach archeologicznych w Wielkopolsce. W Biskupinie znaleziono pozostałości chat o układzie jednej izby z paleniskiem, z sienią oraz podcieniem. Dalszy rozwój formy tego wczesnego jedno- lub dwuczęściowego domu przebiegał w dwóch kierunkach zależnych od usytuowania drzwi wejściowych.

Budownictwo wiejskie – skanseny

Idea organizowania skansenów, mających na celu ochronę typowych obiektów budownictwa drewnianego, udostępnianie ich społeczeństwu i szerzenie wiedzy o kulturze ludowej reprezentowanego regionu, podjęta została w Polsce z początkiem XX w. W związku z szybko postępującą przebudową i modernizacją wsi, przy równoczesnym zaniku tradycyjnej kultury chłopskiej zrodziła się pilna potrzeba otoczenia opieką zagrożonych zniszczeniem obiektów budownictwa ludowego. Parki etnograficzne – skanseny chronią i zabezpieczają zabytkowe budownictwo wraz z jego otoczeniem i krajobrazem. Ukazują odrębności regionalne i ich zróżnicowane warunki gospodarcze a nawet klimatyczne w formie nie odbiegającej od prawdy historycznej. Zgrupowanie obiektów w pewnych wyodrębnionych zespołach ma na celu podkreślenie charakteru i kultury danego regionu. Skanseny prezentują bogactwo architektury polskiej wsi. Obok pomieszczeń mieszkalnych ekspozycję uatrakcyjniamy aranżacje wnętrz gospodarczych, inwentarskich i przemysłowych. Również szata roślinna pełni ważną funkcję – pokazywana jest bowiem historyczna roślinność, charakterystyczna dla danego regionu. Obraz całej ekspozycji skansenowskiej jest bardzo złożony, składa się nań wiele czynników wzajemnie dopełniających.

Do najważniejszych skansenów w Wielkopolsce należą:

- Wielkopolski Park Etnograficzny w Dziekanowicach – Oddział Muzeum Pierwszych Piastów na Lednicy. Na obszarze ok. 21 ha znajduje się ok. 60 obiektów przeniesionych tu z różnych regionów Wielkopolski.
- Muzeum Kultury Ludowej w Osieku nad Notecią – Oddział Muzeum Okręgowego w Pile. Gromadzi przykłady architektury ludowej z terenu Krajny, Pałuk, północnej Wielkopolski oraz Puszczy Noteckiej.
- Skansen Budownictwa Ludowego Zachodniej Wielkopolski w Wolsztynie – Oddział Muzeum Regionalnego w Wolsztynie. Gromadzi przykłady architektury ludowej z XVIII i XIX w. Teren objęty penetracją skansenu to pogranicze lubusko-wielkopolskie.
- Skansen Etnograficzny w Russowie – Oddział Muzeum Okręgowego Ziemi Kaliskiej. Prezentowane są w nim zabytki budownictwa ludowego związanego z regionem kaliskim.

Sztuka ludowa – rzeźba

Twórczość plastyczna w Wielkopolsce swój najwybitniejszy wyraz osiągnęła w figuralnej rzeźbie na przydrożnych krzyżach, słupach i w kapliczkach. W połowie XIX w. nastąpiła tendencja masowego fundowania przez chłopów krzyży i kaplic przydrożnych. Miały one nie tylko charakter kulturowy, religijny, ale były także pomnikami upamiętniającymi dobrodziejstwo ziemi, stanowiły widomą oznakę istnienia poszczególnych rodzin chłopskich, o czym mówiły okolicznościowe tablice. Postacie świętych patronów miały określone zadania opiekuńcze nad gospodarstwem, czy też bezpieczeństwem i zdrowiem rodziny oraz wszystkich mieszkańców danej okolicy. W krajobrazie południowej Wielkopolski zwracają uwagę także wysokie monumentalne krzyże przydrożne Pawła Brylińskiego z realistycznymi przedstawieniami Chrystusa Ukrzyżowanego w otoczeniu postaci biblijnych. Znajdziemy tam postacie Matki Boskiej Bolesnej, Adama i Ewę, Marię Magdalenę. Wypracował on swój własny styl zgodny z barokowym kanonem warsztatowym oraz programem przedstawień ikonograficznych. Jego sugestywne, pełne ekspresji rzeźby na krzyżach i w kapliczkach przydrożnych można podziwiać jeszcze w kilkunastu wsiach i miasteczkach południowej Wielkopolski np. w Mikstacie czy w Grabowie nad Prosną, w Odolanowie, w Droszewie na cmentarzu, w Kani i Nabyszycach, słup z Chrystusem Frasobliwym w Chotowie.

Partnerstwa międzyregionalne i międzynarodowe

W tym roku Województwo Wielkopolskie obchodzi jubileusz 15-lecia międzyregionalnych relacji partnerskich z Chungcheongnam-do w Korei Południowej, które oficjalnie zapoczątkowało porozumienie zawarte w 2002 r.

Regiony partnerskie

Oficjalne porozumienia, listy intencyjne i plany realizacji współpracy zostały podpisane zgodnie z dokumentem pn. „Priorytety współpracy zagranicznej województwa wielkopolskiego” z następującymi regionami:

Hrabstwo Nottinghamshire (Wielka Brytania)

Hrabstwo Västernorrland (Szwecja)

Hrabstwo Västerbotten (Szwecja)

Kraj Związkowy Dolna Saksonia (Niemcy)

Kraj Związkowy Brandenburgia (Niemcy)

Kraj Związkowy Hesja (Niemcy)

Obwód Charkowski (Ukraina)

Obwód Czernihowski (Ukraina)

Obwód Południowo-Kazachstański (Kazachstan)

Prowincja Chungcheongnam-do (Korea Południowa)

Prowincja Hainaut (Belgia)

Prowincja Północna Brabancja (Holandia)

Region Bretania (Francja)

Region Emilia-Romagna (Włochy)

Region Marché (Włochy)

Stan Karnataka (Indie)

Stan Paraná (Brazylia)

Miasto São Paulo (Brazylia)

Župania Vukovarsko-Srijemska (Chorwacja)

Wielkopolska Sieć Współpracy Zagranicznej (WSWZ)

Projekt „Wielkopolska Sieć Współpracy Zagranicznej (WSWZ)” realizowany był przez Urząd Marszałkowski Województwa Wielkopolskiego i służył wypracowaniu i wdrożeniu mechanizmów, które pozwolą uczestnikom WSWZ realizować projekty międzynarodowe.

Głównymi adresatami działań byli wielkopolscy pracownicy samorządowi odpowiadający za prowadzenie współpracy zagranicznej, którzy uczestniczyli w spotkaniach informacyjnych odbywających się w pięciu subregionach Wielkopolski (w Poznaniu – 8 maja, w Kaliszu – 18 czerwca, w Koninie – 24 czerwca, w Lesznie – 9 września oraz w Pile – 7 października). Podczas spotkań omówione zostały zagadnienia najważniejsze dla prowadzenia spójnej w skali regionu współpracy zagranicznej: „Priorytety polskiej polityki zagranicznej na lata 2012 – 2016”, „Priorytety współpracy zagranicznej Województwa Wielkopolskiego”, a także możliwości zewnętrznego finansowania współpracy zagranicznej jednostek samorządu terytorialnego. Poruszone zostały również kwestie związane z zasadami komunikacji „Marki Polska” oraz „Marki Wielkopolski”, w szczególności w kontekście promocji gospodarczej.

Projekt został podsumowany podczas debaty pn. „Współpraca zagraniczna samorządów: wielkopolska specjalność?” transmitowanej online (więcej: http://www.umww.pl/wielkopolska-siec-wspolpracy-zagranicznej-wswz_podsumowanie-debaty-wspolpraca-zagraniczna-samorzadow-wielkopolska-specjalnosc), na którą zaproszeni zostali m.in. przedstawiciele wielkopolskich władz samorządowych, organizacji pozarządowych, uczelni wyższych, studenci oraz media. Podczas tego wydarzenia, które odbyło się 19 listopada 2015 roku w Poznaniu, zaprezentowany został raport PISM pt. Dyplomacja samorządowa. Przykład Wielkopolski” autorstwa Adrianie Skorupskiej, przygotowany na bazie wyników elektronicznego badania wielkopolskich jst pod kątem prowadzonej współpracy międzynarodowej (więcej: http://www.umww.pl/wielkopolska-siec-wspolpracy-zagranicznej-wswz_raport-pism-dyplomacja-samorzadowa-przyklad-wielkopolski).

W ramach projektu stworzone zostały narzędzia ułatwiające wielkopolskim jst prowadzenie aktywnej i spójnej współpracy zagranicznej: podstrona internetowa WSWZ oraz fanpage na Facebooku umożliwiający członkom WSWZ skuteczną komunikację i zawiązywanie partnerstw projektowych.

Projekt jest współfinansowany ze środków Ministerstwa Spraw Zagranicznych w ramach konkursu „Wymiar samorządowy i obywatelski polskiej polityki zagranicznej 2015”.

Wnioski

1. Potrzeba inwestycji odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego, które będą wspierały ochronę, zachowanie i udostępnianie (w tym turystyczne) zabytkowych obiektów o znaczeniu ponadregionalnym, konserwację zabytków ruchomych i ich digitalizację
2. Niezbędne są działania dotyczące upowszechniania świadomości wartości krajobrazu kulturowego i obiektów zabytkowych jako produktu turystycznego
3. Konieczne są inwestycje przyczyniające się do włączenia społecznego poprzez kulturę, promujące różnorodność kulturową jako czynniki budujące kapitał społeczny
4. Poprawa warunków propagowania kluczowych elementów dziedzictwa kulturowego obszarów wiejskich, co będzie miało pozytywny wpływ na rozpoznawalność i atrakcyjność wsi. Dbłość o obiekty dziedzictwa kulturowego będzie sprzyjać zachowaniu tradycji kulturowych mieszkańców, sprzyjać rozwojowi turystyki, przyczyniając się do społeczno-gospodarczego rozwoju danych obszarów.

1.3. Diagnoza sytuacji w rolnictwie w województwie

Produkcja rolnicza w Wielkopolsce stanowi znaczący i wiodący element sektora żywnościowego w Polsce. Pomimo niezbyt korzystnych warunków glebowo-klimatycznych osiąga doskonałe wyniki w produkcji roślinnej i zwierzęcej.

Pod względem ukształtowania rzeźby terenu północna i środkowa część województwa wielkopolskiego charakteryzuje się większym urozmaicheniem oraz korzystniejszymi warunkami wodnymi (liczne jeziora polodowcowe). Część południowa i wschodnia nie obfituje w zbiorniki wodne i jest bardziej monotonna.

Warunki glebowe, tak istotne w produkcji rolniczej, zmieniają się od dobrych na wysoczyznach morenowych zbudowanych z glin piaszczystych (środkowa i część wschodniej Wielkopolski) do niekorzystnych na sandrach, wysoczyznach, strefach krawędziowych i dolinach zbudowanych z utworów piaszczystych (część zachodnia, północno-zachodnia, część wschodniej i południowa).

Gleby województwa należą do najsłabszych w kraju. Pod względem typologicznym dominują pseudo-bielice oraz gleby brunatne wylugowane oraz brunatne kwaśne. Jedynie w powiatach gostyńskim i krotoszyńskim udział gleb najwyższej jakości przekracza 50% ogólnej powierzchni gruntów ornych i wynosi odpowiednio 68% i 55%. W Wielkopolsce

znaczny odsetek gleb stanowią te o niskiej wartości i przydatności dla rolnictwa (klasy bonitacyjne V, VI i VI Z). Zajmują one 40% powierzchni gruntów ornych.

Powiaty, w których ponad 50% gleb w ogólnej powierzchni gruntów ornych stanowią tzw. gleby marginalne to: czarnkowsko-trzcianecki, kaliski, kępiński, koniński, międzychodzki, nowotomyski, ostrowski, ostrzeszowski, turecki i wolsztyński.

Wielkopolskę coraz częściej nękają dotkliwe susze oraz inne niebezpieczne zjawiska pogodowe takie jak gradobicia, deszcze nawalne, wiosenne przymrozki, silne porywy wiatru.

Syntetycznym wskaźnikiem przydatności gleb dla produkcji roślinnej jest wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej wyrażony w punktach, opracowany przez IUNG Puławy. Uwzględnia on takie czynniki środowiska przyrodniczego jak: jakość i przydatność rolnicza gleb, rzeźba terenu, warunki wodne oraz klimatyczne. Waloryzację rolniczej przestrzeni produkcyjnej w gminach województwa wielkopolskiego przedstawia mapa zawarta w punkcie 3.2.

1.3.1. Zasoby ziemi rolniczej i struktura jej użytkowania

Według ostatnich, dostępnych danych GUS, ogólna powierzchnia gospodarstw rolnych w Wielkopolsce (w czerwcu 2016 r.) wynosiła 1 830,4 tys. ha, co stanowiło 11,4% powierzchni użytkowanej w kraju. W porównaniu do 2015 r. powierzchnia ta zmniejszyła się o 51 tys. ha, tj. o 2,7% (w kraju o 1,4%). W rękach indywidualnych znajdowało się 1 586,8 tys. ha, tj. 86,7% ogólnej powierzchni gospodarstw w województwie (w kraju 91,8%).

Powierzchnia użytków rolnych (w dobrej kulturze oraz użytków rolnych pozostałych) wynosiła 1 698,1 tys. ha i uległa również zmniejszeniu na przestrzeni roku o 38,8 tys. ha, tj. o 2,2% (w kraju o 1,2%). Udział powierzchni użytków rolnych w ogólnej powierzchni gospodarstw w województwie kształtował się na poziomie 92,8% (w kraju 89,5%). W użytkowaniu indywidualnych gospodarstw rolnych było 1 474,3 tys. ha użytków rolnych, tj. 86,8% powierzchni użytków rolnych w województwie (w kraju 91,6%).

W strukturze użytków rolnych, te w dobrej kulturze, zajmowały 1 690,8 tys. ha, czyli 99,6% ogólnej powierzchni użytków rolnych (w kraju 99,1%), w tym na gospodarstwa indywidualne Wielkopolski przypadało 1 468,7 tys. ha, czyli 86,9% (w kraju 91,7%).

Tabela 19. Struktura użytków rolnych w gospodarstwach rolnych w 2016 roku (%)

Użytki rolne	Wielkopolska	Polska
Zasiewy na gruntach ornych	84,3	73,5
Łąki trwałe	12,6	18,7
Pastwiska trwałe	0,7	2,8

Grunty ugorowane	0,5	1,1
Uprawy trwałe	1,5	2,7
Ogrody przydomowe	0,1	0,2

Źródło: GUS, Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2016 r.

Tabela 20. Powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach rolnych według grup obszarowych w 2016 roku.

Wyszczególnienie	Ogółem	Grupy obszarowe użytków rolnych						
		Do 1 ha	Powyżej 1 ha					
			Razem	1-5	5-20	20-30	30-50	50 ha i więcej
Polska								
ha	14 375 898	19 500	14 356 398	184 2404	5 142 551	1 486 613	1 546 432	4 338 398
%				12,8	35,8	10,4	10,8	30,2
Wielkopolska								
ha	1 698 102	747	1 697 356	114 210	595 848	196 578	199 500	591 221
%				6,7	35,1	11,6	11,8	34,8

Źródło: GUS, Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2016 r.

Tabela 21. Liczba gospodarstw rolnych posiadających użytki rolne według grup obszarowych w 2016 r. (liczby bezwzględne, %)

Wyszczególnienie	Ogółem	Grupy obszarowe użytków rolnych						
		Do 1 ha	Powyżej 1 ha					
			Razem	1-5	5-20	20-30	30-50	50 ha i więcej
Polska								
liczba	1 407 704	26 528	1 381 175	718 641	527 200	61 527	40 761	33 045
%				52,0	38,2	4,5	3,0	2,4
Wielkopolska								
liczba	120 899	1 460	119 438	45 368	56 612	8 082	5 265	4 112
%				38,0	47,4	6,8	4,4	3,4

Źródło: GUS, Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2016 r.

Tabela 22. Struktura użytkowania gruntów w gospodarstwach rolnych wg rodzaju w 2016 roku.

Wyszczególnienie	Ogółem	Grupy obszarowe użytków rolnych						
		Do 1 ha	Powyżej 1 ha					
			Razem	1-5	5-20	20-30	30-50	50 ha i więcej
Polska								
ha	16 066 621	14 375 898	14 241 206	11 122 043	3 489 619	134 692	946 424	744 299
%				78,1	24,5	0,9	6,6	5,2

Wielkopolska								
ha	1 830 397	1 698 102	1 690 780	1 464 324	248 999	7 322	58 076	74 218
%				86,6	14,7	0,4	3,4	4,4
W odsetkach								
Polska	100,0	89,5	88,6	69,2	21,8	0,8	5,9	4,6
Wielkopolska	100,0	92,8	92,4	80,0	13,6	0,4	3,2	4,1

Źródło: GUS, Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2016 r., MRiRW (2016).

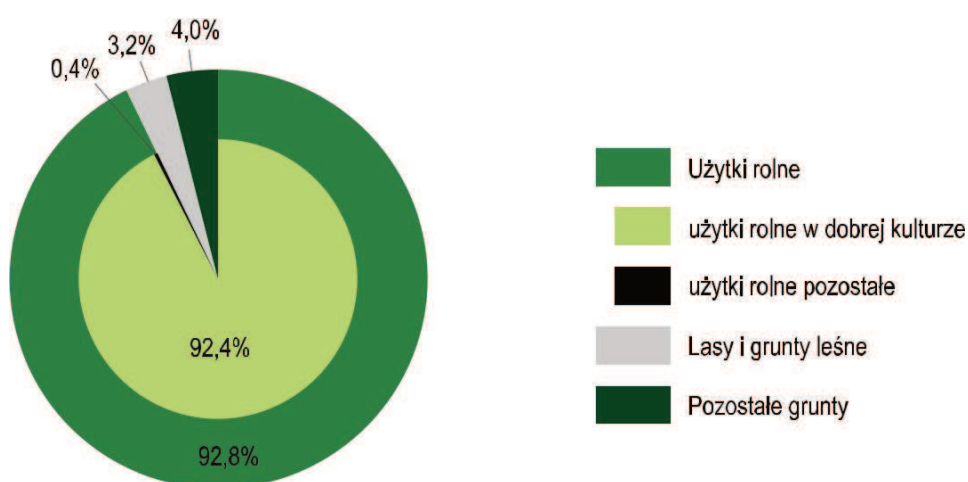
Wnioski:

1. W porównaniu z innymi krajami członkowskimi UE wskaźnik koncentracji ziemi w gospodarstwach dużych (50 i więcej ha) jest nadal w Wielkopolsce i Polsce niski. Zajmujemy pod tym względem 24. pozycję.
2. Gospodarstwa większe, wykazujące zdolności konkurencyjne i rozwojowe, wytwarzają w Wielkopolsce i w Polsce ponad 65% regionalnej i krajowej produkcji rolniczej (nie przekracza to 5% ogólnej liczby gospodarstw).

Użytki rolne według rodzajów

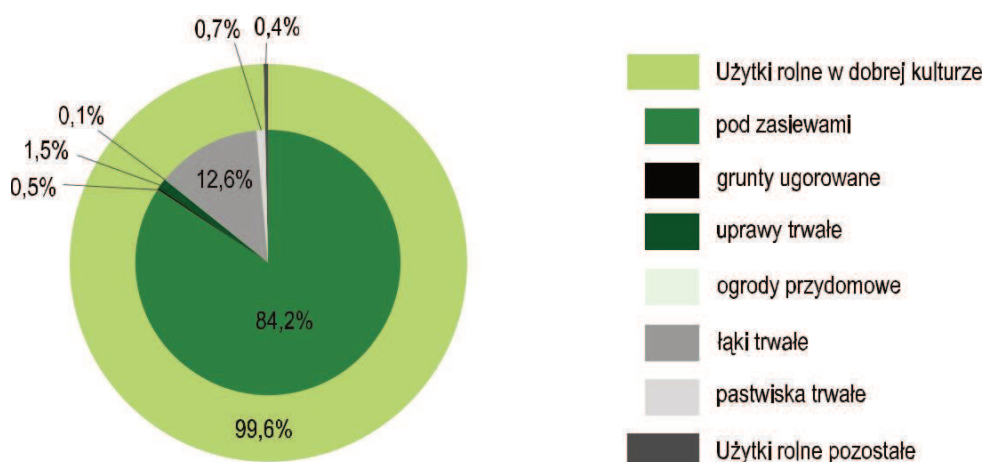
Na terenie województwa wielkopolskiego (gdzie produkcja rolnicza odgrywa duże znaczenie gospodarcze) powierzchnia, struktura użytków rolnych i użytkowania gruntów rolnych w gospodarstwach oraz powierzchnia lasów i gruntów leśnych nie zmieniły się znacząco w ostatnich latach. Uzyskane wyniki pozwalają prognozować, że trendy w użytkowaniu gruntów utrzymają się i nie ulegną większym zmianom w najbliższych latach.

Wykres 16. Struktura użytkowania gruntów w gospodarstwach rolnych w 2016 r.

Źródło: GUS, Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2016 r., Rocznik Statystyczny 2016.

Wykres 17. Struktura użytków rolnych w gospodarstwach rolnych w 2016 r.

Źródło: GUS, Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2016 r., Rocznik Statystyczny 2016.

Powierzchnia nieużytków

Tak w kraju, jak i w Wielkopolsce obserwuje się w ostatnich latach tendencję do nieznacznego, stabilnego zmniejszania się areału nieużytków. Aktualnie nieużytki w Polsce stanowią 1,5% obszaru kraju i 2,5% użytków rolnych, a w Wielkopolsce: 1,2% obszaru województwa oraz 2,2% użytków rolnych.

Tabela 23. Powierzchnia geodezyjna kraju i Wielkopolski wg kierunku wykorzystania w 2016 r.

Wyszczególnienie	Ogółem	Użytki rolne							
		razem	grunty orne	sady	łąki trwałe	pastwiska trwałe	grunty		
	rolne zabudowane						pod stawami	pod rowami	
	w ha								
Polska	31 267 967	18 620 702	13 736 468	286 793	2 252 568	1 600 862	530 789	82 317	130 906
Wielkopolska	2 982 650	1 931 291	1 569 583	15 700	202 806	78 459	41 501	7 414	15 828

Wyszczególnienie	Grunty leśne zadrzewione oraz zalesione			Grunty pod wodami			
	razem	las	grunty zadrzewione i zakrzewione	razem	morskimi wewnętrznymi	powierzchniowymi	
						płynącymi	stojącymi
	w ha						
Polska	9 714 712	9 395 171	319 541	649 041	79 104	513 378	56 559
Wielkopolska	796 426	786 015	10 411	44 014	–	37 524	6 490

Wyszczególnienie	Razem	Tereny zabudowane i zurbanizowane				
		mieszkaniowe	przemysłowe	inne zabudowane	zurbanizowane niezabudowane	rekreacji i wypoczynku

	w ha					
Polska	1 678 238	333 296	121 492	151 623	55 765	66 065
Wielkopolska	159 766	32 911	9 582	13 575	3 940	7 086

Wyszczególnienie	Grunty zabudowane i zurbanizowane				Użytki ekologiczne	Nieużytki	Tereny różne
	tereny komunikacyjne			użytki kopalne			
	rogi	kolejowe	inne				
	w ha						
Polska	807 561	100 404	13 391	28 643	37 978	469 505	97 791
Wielkopolska	78 196	8 550	1 231	4 695	3 041	34 905	13 207

Zmiany w sposobie wykorzystywania ziemi rolniczej

Jeszcze kilka lat temu wydawało się, że ze względu na „uwolnienie rynku gruntów” zainteresowanie zakupem ziemi rolnej w Wielkopolsce nie zmaleje, a wręcz przeciwnie wysoki popyt będzie generowany w dużej mierze przez inwestorów zagranicznych, zachęconych już nie tylko cenami ziemi rolnej, ale również brakiem konieczności uzyskania zezwolenia Ministra Spraw Wewnętrznych na ich zakup.

Uchwalona w sierpniu 2015 r. nowa ustawa o kształtowaniu ustroju rolnego wprowadziła szereg ograniczeń w obrocie gruntami rolnymi, w tym ograniczenie dopuszczalności swobodnego podziału gospodarstwa rolnego w celu sprzedaży nieruchomości rolnej stanowiącej jego część oraz trójstopniowy pierwokup przysługujący już nie tylko dzierżawcy sprzedawanej nieruchomości (będącemu rolnikiem indywidualnym) oraz Agencji Nieruchomości Rolnych, ale także właścicielowi nieruchomości graniczącej ze sprzedawaną nieruchomością będącemu rolnikiem indywidualnym. Niedopełnienie obowiązku powiadomienia któregośkolwiek unieważnia całą transakcję.

Główne cele nowej ustawy to poprawa struktury obszarowej gospodarstw rolnych oraz przeciwdziałanie nadmiernej koncentracji nieruchomości rolnych. Z uwagi na definicję gruntu rolnego, do której ustawa się odwołuje, obejmuje ona swoimi postanowieniami i obostrzeniami również tereny o powierzchni co najmniej 1 ha, które ze względu na klasę gleby, położenie czy wielkość, nie są uznawane przez potencjalnych sprzedających za grunty nadające się do wykorzystania w działalności rolniczej, i na których potencjalni kupujący planowali prowadzenie innej aktywności inwestycyjnej. Ustawa przewiduje także uchylenie prawa pierwszeństwa byłych właścicieli majątków ziemskich lub ich spadkobierców do nabywania nieruchomości z Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa. Wprowadza również zmiany dotyczące zbywania ziemi przez Agencję Nieruchomości Rolnych i sposobu gospodarowania nieruchomościami rolnymi Skarbu Państwu nadając dodatkowe, szerokie uprawnienia dyrektorowi terenowego oddziału Agencji Nieruchomości Rolnych (obecnie Krajowy Ośrodek Wsparcia Rolnictwa).

Nowe ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego zapoczątkowały regulację w przepisach dotyczących obrotu ziemią rolną. Projekt ustawy zakłada między innymi, że co do zasady, nabywcą ziemi rolnej może być tylko rolnik indywidualny. Wprowadza również zakaz sprzedaży nieruchomości o powierzchni powyżej 1 ha wchodzących w skład Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa przez okres pięciu lat (z wyłączeniem gruntów przeznaczonych w miejscowych planach zagospodarowania decyzją o warunkach zabudowy lub decyzją o lokalizacji inwestycji celu publicznego na cele inne niż rolne oraz nieruchomości położonych w granicach specjalnych stref ekonomicznych, jak również lokali mieszkalnych i gospodarczych). W efekcie od 2016 roku (na pięć lat) wstrzymana została sprzedaż ziemi z Zasobu, a jej zagospodarowanie w tym okresie ograniczono do dzierżaw.

Aktualnie malejąca powierzchnia gruntów rolnych w Wielkopolsce i Polsce związana jest przede wszystkim z rozwojem terenów miejskich, rozwojem budownictwa mieszkaniowego, ośrodków przemysłowych i handlowych. Duże znaczenie ma także rozwój infrastruktury komunikacyjnej. Budowa kolejnych dróg i autostrad powoduje, że część terenów rolnych jest wykupywana pod ich budowę. Rozwój osiedli mieszkaniowych, zwłaszcza wokół dużych aglomeracji miejskich, najczęściej odbywa się kosztem terenów rolnych, a rzadziej lasów. Należy jednak dodać, że w województwach gdzie produkcja rolnicza ma duże znaczenie gospodarcze, a do tych zalicza się Wielkopolska, popyt na ziemię jest większy, przez co mniej opłacalna jest zmiana jej wykorzystania na inne cele. Opisana sytuacja powoduje, że zjawisko porzucania gruntów i ich wykluczania z produkcji w Wielkopolsce występuje na mniejszą skalę i powoduje, że sprzedaż w innym celu stanowi margines.

Tabela 24. Grunty rolne wyłączone na cele nierolnicze w kraju i Wielkopolsce w 2015 r.

Wyszczególnienie	Ogółem	Kierunki wyłączenia				
		tereny			użytki kopalne	Inne cele*
		komunikacyjne	osiedlowe	przemysłowe		
	w ha					
Polska	3 113	75	1 661	546	300	531
Wielkopolska	285	8	90	48	83	56

* w tym zbiorniki wodne

Źródło: GUS.

Źródło: IERiGŻ-PIB, ANR, MRiRW Analizy Rynkowe: „Rynek Ziemi Rolniczej – stan i perspektywy, nr 19, 2016”.

Wraz z wyłączaniem gruntów rolnych na cele nierolnicze prowadzone są systematycznie procesy rekultywacji i zagospodarowywania gruntów zdewastowanych i zdegradowanych. W kraju, w 2015 roku, dzięki przeprowadzonym działaniom udało się zagospodarować 5,8% areału gruntów wymagających rekultywacji. Analogicznie, przeprowadzone rekultywacje w 2015 roku w województwie wielkopolskim pozwoliły zagospodarować 6,1% ziemi zdegradowanej i zdewastowanej.

Tabela 25. Grunty zdewastowane i zdegradowane wymagające rekultywacji oraz zrehabilitowane i zagospodarowane w 2015 r.

Wyszczególnienie	Grunty wymagające rekultywacja			Grunty (w ciągu roku)					
	ogółem	Zdewasto- wane	Zdegrado- wane	zrekultywowane			zagospodarowane		
				ogółem	w tym na cele		ogółem	w tym na cele	
					rolnicze	leśne		rolnicze	rolnicze
	W ha								
Polska	63 374	56 531	6 843	1 807		282	852	627	98
Wielkopolska	10 246	10 023	223	247	147	17	130	72	17

Źródło: Dane Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Zmiany powierzchni gruntów rolnych w wyniku włączeń na cele nierolnicze w kraju i Wielkopolsce oraz ich powiększenie lub ubytek przedstawia tabela, z której wynika, że w województwie wielkopolskim (według obowiązującej ewidencji geodezyjnej) nastąpił znaczny „przyrost” gruntów ornych, sadów, łąk oraz pastwisk trwałych w 2015 r. w stosunku do 2014 r.

Tabela 26. Zmiany powierzchni gruntów rolnych w wyniku wyłączeń na cele nierolnicze w 2015 r.

Wyszczególnienie	Przyrost (+) lub ubytek (-) gruntów ornych, sadów, łąk i pastwisk trwałych w 2015 r. w stosunku do 2014 według ewidencji geodezyjnej	Grunty orne wyłączone ogółem	Z ogółem wyłączono						
			Użytki rolne według klas bonitacji					Inne grunty	
			razem	mineralne			organiczne		
				I-II	III	IV	IV		V-VI
w ha									
Polska	3 964	3 113	2 308	214	1 187	691	97	119	805
Wielkopolska	64 385	285	174	3	130	13	6	22	111

Źródło: Dane Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi oraz w zakresie przyrostu lub ubytku gruntów – GUS.

Odrolnienia pod zabudowę

Wśród czynników, które w ostatnim dziesięcioleciu miały istotny wpływ na ograniczenia podaży na rynku ziemi rolniczej, należy uwzględnić m.in. nasilenie konwersji gruntów na cele nierolnicze. Wiązały się one zarówno z rozwojem infrastruktury w obrębie obszarów wiejskich, budową szlaków komunikacyjnych, jak i z nasileniem procesów urbanizacyjnych w wiejskich miejscowościach zlokalizowanych w obrębie oddziaływania wielkich aglomeracji.

Z danych spisów GUS wynika, że między 2002 a 2010 rokiem powierzchnia użytków rolnych uległa zmniejszeniu o ponad 8%. Według następnych badań przeprowadzonych po 2013 roku na reprezentacyjnej próbie gospodarstw rolnych ten odsetek od 2002 roku wzrósł do poziomu 13,6%. W 2015 roku w Wielkopolsce wyłączono na cele nierolnicze ogółem 285 ha (w kraju 3 113 ha), z czego tereny komunikacyjne stanowiły powierzchnię 8 ha (w kraju 75 ha), osiedlowe – 90 ha (kraj 1 661 ha), przemysłowe – 48 ha (kraj 546 ha), użytki kopalne – 83 ha (kraj 300 ha), a na inne cele przeznaczono 56 ha (kraj 531 ha).

Na podstawie informacji uzyskanej z Wielkopolskiej Izby Rolniczej w Poznaniu w 2015 r. zaopiniowano łącznie 115, a w 2016 roku 91 wniosków dotyczących odrolnienia gruntów.

Tabela 27. Powierzchnia odrolnienia gruntów w Wielkopolsce w latach 2015-2017.

Lp.	Ilość (ha)	Rok
1.	1 079, 93	2015
2.	450,57	2016
3.	320,13	2017*

* Dane do dnia 20.08.2017 r.

Źródło: Wielkopolska Izba Rolnicza w Poznaniu.

Dziedziczenie gospodarstw

W Polsce i Wielkopolsce obok transakcji rynkowych, istotny wpływ na zmiany własności miały dokonywane w formie aktów nierynkowych umowy o przejęciu nieruchomości gruntowej w ramach rodziny (obejmujące: darowizny, spadki oraz zapisy o dożywocie). W 2015 roku, z odnotowanych umów obejmujących nierynkowe przejęcie nieruchomości rolnych co do poprzednich lat, wskazywało 14% wzrost w tym zakresie (w tym wzrost darowizny o 15%, spadków o 7,1%).

Wnioski:

1. Z dotychczasowych analiz i obserwacji wynika, że zmiana własności gruntów w drodze spadków i działów rodzinnych wpływa niekorzystnie na racjonalizację struktur agrarnych i spowalnia procesy koncentracji w rolnictwie.
2. Relatywnie najmniejszą część rodzinnego obrotu ziemią stanowiły umowy o dożywocie, jednak liczba ich między 2014 a 2015 rokiem wzrosła aż o 33%, co stanowi 4,2% z puli umów dotyczących nierynkowego przeniesienia własności. Tendencja ta wskazuje, że dla starszego pokolenia ta asekuracyjna forma przekazania majątku jest atrakcyjniejsza od aktu darowizny i w przyszłości należy spodziewać się, że będzie systematycznie w następnych latach wzrastać.

3. Transakcje nierynkowego przejmowania gruntów licznie ustępują transakcjom rynkowym, lecz większość gospodarstw indywidualnych funkcjonuje nadal na bazie schedy rodzinnej.

Źródło: IERiGŻ-PIB, ANR, MRiRW Analizy Rynkowe: „Rynek Ziemi Rolniczej – stan i perspektywy, nr 19, 2016”.

Główne sposoby powiększania gospodarstw

Pomimo, że w ostatnim dziesięcioleciu liczba gospodarstw rolnych uległa zmniejszeniu o ponad jedną piątą (aktualnie w kraju zarejestrowanych jest około 1 400 tys. indywidualnych gospodarstw rolnych), a ich średni obszar wzrósł z 9,91 ha do 10,56 ha UR, to w dalszym ciągu blisko połowa tego zbioru mieści się w grupie gospodarstw do 5 ha UR. W Polsce (w 2016 roku) średnia wielkość powierzchni gruntów rolnych w gospodarstwie wynosiła 10,56 ha. Największa średnia wielkość gospodarstw występuje w województwie zachodniopomorskim i wynosi 30,2 ha. Powyżej średniej krajowej klasyfikuje się także województwo wielkopolskie ze średnią powierzchnią gospodarstwa na poziomie 13,5 ha (przyrost roczny o 0,06 ha).

Uwzględniając, że 90% gospodarstw funkcjonuje na bazie ziemi dziedziczonej, o nasileniu procesów koncentracji w rolnictwie decyduje przede wszystkim skłonność części użytkowników do likwidacji gospodarstwa lub zmniejszenia jego areалу. Z prowadzonych badań i analiz wynika, że takie decyzje najczęściej podejmowali użytkownicy gospodarstw bez następców, rodziny znajdujące się w szczególnej sytuacji losowej, inwestujący w rozwój pozarolniczej działalności i planujący zmianę miejsca zamieszkania bliżej miejsca pracy.

Do rynkowego obrotu ziemią trafiały także działki z gospodarstw, które zmniejszały areał gruntów. Taka sytuacja dotyczyła głównie grupy obszarowej 5-10 ha UR, dysponujących zbyt małym majątkiem produkcyjnym, by konkurować na rynkach rolnych. Dla większości użytkowników takich gospodarstw w kraju i Wielkopolsce podstawowym źródłem utrzymania była praca zarobkowa, co przekładało się na marginalizację produkcji rolniczej i ograniczanie jej głównie do własnych potrzeb. Ponadto zostały równocześnie uruchomione procesy scaleń gruntów finansowane z Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich.

Chociaż uwarunkowania makroekonomiczne i procesy przemian społecznych (rozszerzający się rynek pracy, możliwości migracji zarobkowej, starzenie wiejskich społeczności) sprzyjały wzrostowi podaży gruntów przeznaczanej na sprzedaż, to na większości terenów lokalnie nie zaspokajała ona skali popytu, co szczególnie dotyczyło województwa wielkopolskiego. Od strony popytowej wzrost zainteresowania powiększeniem areалу upraw należy przede wszystkim łączyć z gospodarką rynkową i narastającą konkurencyjnością na rynkach rolnych.

W sytuacji rozdrobnienia agrarnego, charakterystycznego dla polskiego rolnictwa, głównym czynnikiem umożliwiającym umocnienie sytuacji ekonomicznej większości gospodarstw

były i są inwestycje w majątek produkcyjny, w tym przede wszystkim w ziemię. Takie działania podejmowały najczęściej te grupy gospodarstw w Wielkopolsce (kraju), które osiągnęły już pewną pozycję rynkową, a ich użytkownicy dążyli (i nadal dążą) do jej dalszego wzmocnienia i pomnażania dochodów. Możliwość korzystania ze wsparcia instrumentami WPR, a zwłaszcza otrzymywane powszechnie dopłaty bezpośrednie, które wzrastały wraz z powierzchnią gospodarstwa, z jednej strony dodatkowo zachęcały do powiększania obszaru użytkowanych gruntów, a z drugiej strony stwarzały możliwości realizacji takich inwestycji. Lokalny popyt na grunty rolne w Wielkopolsce w ostatnich latach był zdeterminowany cechami struktury agrarnej gospodarstw położonych na terenie regionu. Skupiska silnych ekonomicznie jednostek generowały większy popyt na ziemię, co przekładało się dotychczas na relatywnie wysokie ceny gruntów (województwo wielkopolskie ze średnią ceną za ha w 2015 r. na poziomie ok. 40,5 tys. zł).

Narastającą nierównowagę popytowo-podażową na rynku ziemi rolniczej częściowo łagodziła działalność Agencji Nieruchomości Rolnej dysponująca do zagospodarowania gruntami pochodzącymi z Zasobu Skarbu Państwa (realizacja zadania utrudniona nierównomiernym zlokalizowaniem nieruchomości do rozdysponowania na terenie województwa – podobnie w kraju).

Znaczenie rozdysponowania i sprzedaży gruntów z ZSP po 2014 roku zdecydowanie spadło. Obecnie większość ziemi z Zasobu Skarbu Państwa jest już trwale rozdysponowana i jej podaż nie oddziałuje tak silnie na rynek ziemi jak miało to miejsce w latach wcześniejszych. Większość gruntów, które pozostały do dyspozycji posiada niską przydatność rolniczą. Nieruchomości znajdują się w dużym rozdrobnieniu, leżą na tzw. szachownicy pól, a ich rozdysponowanie jest kosztowne i organizacyjnie trudne. Jedynie około 68% ich powierzchni w kraju i około 70% w Wielkopolsce kwalifikuje się na cele rolnicze, 9% pod zalesienie, 4% pod budownictwo, 6% na inne cele. Dla 13% nie określono dotychczas docelowego sposobu zagospodarowania.

W województwie wielkopolskim (na dzień 31.12.2015 r.) zostało do rozdysponowania ok. 17 tys. ha, z czego na cele rolnicze można było przeznaczyć 12 tys. ha, ponieważ około 30% nieruchomości nie kwalifikowała się do prowadzenia ww. działalności. Ograniczona oferta ze strony Agencji Nieruchomości Rolnej, ze względu na wcześniejsze rozdysponowanie większości ziemi z Zasobu Skarbu Państwa spowodowała, że wzrost handlu nieruchomościami rolnymi w roku zaznaczył się wyłącznie w odniesieniu do obrotów na rynku prywatnym (12-13%). Natomiast w odniesieniu do kontraktów z udziałem osób prawnych liczba transakcji uległa ograniczeniu do poziomu 2-3%.

W 2015 r. na terenie województwa wielkopolskiego między prywatnymi kontrahentami dokonano na 1000 gospodarstw 60 transakcji kupna-sprzedaży ziemi rolniczej. W latach poprzednich Wielkopolska zaliczana była do grupy województw, w których wskaźnik ten kształtował się na poziomie 40 transakcji. W kraju na 1000 gospodarstw rolnych wypadało

67 umów notarialnych dotyczących kupna-sprzedaży ziemi (z tego 57 stanowiły transakcje między osobami fizycznymi, a 10 to kontrakty z udziałem osób prawnych). Na podobnym poziomie w roku 2015 kształtował się w województwie wielkopolskim wskaźnik transakcji z udziałem osób prawnych.

Zmiany legislacyjne w handlu gruntami rolnymi (2016 r.) spowodowały, że w roku poprzedzającym ich wprowadzenie uaktywniły się dążenia do realizacji planowanych transakcji, a także sprzyjały inwestowaniu w grunty rolne. Ogółem w kraju w 2015 r. sprzedano 76,7 tys. ha, w tym bez przetargu 43,1 tys. ha (z czego dzierżawcom 35,4 tys. ha). Od 20 listopada 2015 r. w Agencji wstrzymano sprzedaż ziemi na przetargach. Podpisywane są jedynie umowy sprzedaży do przetargów już rozstrzygniętych. „Realizowane są także, po weryfikacji, transakcje w trybie bezprzetargowym na rzecz spadkobierców byłych właścicieli i dzierżawców, których Agencja zawiadomiła o przeznaczeniu nieruchomości do sprzedaży” (W. Strobel, rzecznik prasowy ANR). W 2015 r. w województwie wielkopolskim podpisano 534 umowy, a powierzchnia sprzedanych gruntów rolnych Zasobu wynosiła 9 884 ha. Natomiast w 2016 r. ANR na terenie kraju rozpatrzyła ich około 1600. ANR nadal sprzedaje na przetargach nieograniczonych grunty nierolne (m.in. tereny inwestycyjne, działki budowlane i rekreacyjne) i obiekty zabytkowe. Ustawowym obowiązkiem agencji jest też współpraca z samorządami – nieodpłatne przekazywanie nieruchomości na cele własne oraz udzielanie bezzwrotnej pomocy.

Źródło: IERiGŻ-PIB, ANR, MRiRW Analizy Rynkowe: „Rynek Ziemi Rolniczej – stan i perspektywy, nr 19, 2016”.

Ceny ziemi rolniczej

Obserwowane w latach 2012-2015 ożywienie w obrocie międzysąsiedzkim ziemią rolniczą spowodowało znaczny wzrost jej ceny. Na rynku prywatnym ziemia podrożała odpowiednio w latach: 2013/2014 i 2014/2015 o 22,7% i o 19,4%. Ceny ziemi wzrastały we wszystkich regionach kraju, lecz największy progres obserwowano w województwach warmińsko-mazurskim (wcześniej ziemia tańsza) oraz kujawsko-pomorskim i wielkopolskim, tj. w regionach, które wyróżniają się wysokim poziomem kultury rolnej i dużymi skupiskami wysokotowarowych, konkurencyjnych gospodarstw. Najniższe ceny charakteryzowały województwa podkarpackie i lubelskie.

Dane zamieszczone poniżej w tabeli informują o poziomie średnich cen gruntów rolnych (zł/ha) jakie uzyskiwano w roku 2015 w obrocie prywatnym. Najwyższe ceny w zawartych transakcjach uzyskano w województwach kujawsko-pomorskim i wielkopolskim (GUS – powyżej 50 tys. zł/ha) i były one o około 37% wyższe od średnich cen w Polsce.

Tabela 28. Relacje cen gruntów różnej jakości w 2015 roku.

Wyszczególnienie	Średnia cena w zł za ha	Ceny gruntów o jakości bonitacyjnej		
		dobrej	średniej	słabej

		w % średniej ceny wojewódzkiej		
Polska	38 579	134,7	101,5	69,9
Dolnośląskie	36 024	140,4	96,2	76,1
Kujawsko-pomorskie	53 512	123,1	98,3	68,6
Lubelskie	26 331	150,7	98,8	65,1
Lubuskie	24 573	131,5	105,3	85,8
Łódzkie	34 323	143,7	104,3	71,7
Małopolskie	29 916	119,6	95,4	77,2
Mazowieckie	36 262	142,9	104,4	72,4
Opolskie	47 337	140,2	91,8	60,5
Podkarpackie	21 573	121,4	99,9	76,4
Podlaskie	34 145	148,0	106,2	79,3
Pomorskie	38 984	150,5	100,3	77,1
Śląskie	33 109	143,6	105,8	66,3
Świętokrzyskie	24 981	134,5	92,3	64,5
Warmińsko-mazurskie	36 959	123,0	102,9	84,6
Wielkopolskie	52 053	129,8	103,4	68,8
Zachodniopomorskie	27 279	130,9	102,0	82,0

Źródło: Opracowano na podstawie danych GUS „Rynek ziemi Rolniczej- stan i perspektywy”.

O ile w latach 2012-2013 grunty dobrej jakości były o 1/5 droższe niż średnia cena ziemi w skali kraju, to w 2014 roku ta rozpiętość wzrosła do 1/3, a w 2015 znacznie przekroczyła tę wielkość. W przypadku województwa wielkopolskiego ceny gruntów dobrej jakości bonitacyjnej stanowiły 129,8%, średniej jakości bonitacyjnej 103,4%, a słabej jakości bonitacyjnej 68,8% – średniej ceny wojewódzkiej w analizowanym okresie. Jeszcze większe różnice wykazują dane zawarte w tabeli sporządzonej na podstawie średnich rocznych cen gruntów ornych w obrocie prywatnym w latach 2015 i 2016.

Tabela 29. Przeciętne ceny gruntów ornych w obrocie prywatnym w 2015 i 2016 r.

Wyszczególnienie A - 2015 B - 2016			Grunty orne			
			ogółem	dobre (pszenno- buraczane)	średnie (żytnio- ziemniaczane)	Słabe (piaszczyste)
Cena za 1 ha w zł	2015	A	52 053	67 562	53 831	35 834
Cena za 1 ha w zł	2016	B	54 085	67 852	56 639	37 126
W przeliczeniu na żyto a w dt	2015	A	885,5	1 149,4	915,8	609,6
W przeliczeniu na żyto a w dt	2016	B	922,0	1 156,7	965,5	632,9

Źródło: GUS, według średnich rocznych cen na targowiskach

Skala dzierżaw

W 2017 roku podstawową formą zagospodarowania państwowych gruntów rolnych była dzierżawa. „Osoby zamierzające powiększyć lub utworzyć gospodarstwo rodzinne mogły wydzierżawić ziemię na przetargach ograniczonych licytacyjnych lub ofertowych. Okres trwania nowo zawieranych umów dzierżawy, co do zasady, wynosi 10 lat. Aktualnie ANR posiada w swoich zasobach ponad 100 tys. ha możliwych do wydzierżawienia” (W. Strobel, rzecznik prasowy ANR).

Obecnie w dzierżawie w kraju jest 1 021,6 mln ha gruntów (ok. 8% ogółu rolniczo użytkowanych na podstawie 53 232 tys. umów, ze średnią wielkością dzierżawy na poziomie 19 ha na umowę), przede wszystkim na obszarze województw zachodniopomorskiego, dolnośląskiego i wielkopolskiego (161,3 tys. ha). Agencja Nieruchomości Rolnych dla porównania podaje, że w 1996 r. w dzierżawie było niemal 2,9 mln ha. „Od tego czasu areał wydzierżawianych nieruchomości systematycznie spadał. Dopiero rok 2013 był pierwszym od wielu lat, w którym nastąpił wzrost nowo zawartych umów dzierżawy. Tendencja wzrostowa utrzymała się także w kolejnym 2014 r. Wyniosła ona 55,6 tys. ha, z tego 97% z osobami fizycznymi. W ubiegłym roku Agencja wydzierżawiła ok. 38 tys. ha gruntów”, podaje Witold Strobel, rzecznik prasowy ANR. Agencja przeprowadziła w 2015 r. w kraju ponad 7,1 tys. przetargów na dzierżawę. Zawarto 5,2 tysięcy umów. Aktualnie w województwie wielkopolskim dzierżawionych jest łącznie 210,7 tys. ha. W skali kraju w 2015 roku czynsz za dzierżawę gruntów rolnych utrzymywał się na podobnym, jak w roku poprzednim. Stagnacja wielkości opłat za najem gruntów w latach 2014/2015 była spowodowana znacznym jej wzrostem w okresie 2013/2014, w którym czynsze za dzierżawę podniosły się o 27%. Brak zmian w wysokości opłat spowodowała także preferencja zakupu gruntów w 2015 r. w kontekście niepewności przyszłych zasad prawnych w obrocie gruntami.

Tabela 30. Średnie ceny dzierżaw gruntów rolnych w obrocie prywatnym (w zł/ha).

Wyszczególnienie	Ogółem		W tym w roku 2015 w podziale według jakości bonitacyjnej		
	2014 r.	2015 r.	dobrej	średniej	słabej
Polska	908	906	1 085	917	677
Dolnośląskie	1 024	790	837	799	676
Kujawsko-pomorskie	1 308	1 268	1 438	1 239	1 047
Lubelskie	796	744	783	768	630
Lubuskie	736	771	1 025	803	680
Łódzkie	748	733	820	753	621
Małopolskie	760	730	819	695	600
Mazowieckie	787	717	750	741	648
Opolskie	827	897	1 212	794	563
Podkarpackie	587	560	681	539	431

Podlaskie	591	596	817	614	499
Pomorskie	781	824	975	860	646
Śląskie	611	597	851	607	415
Świętokrzyskie	735	746	856	722	544
Warmińsko-mazurskie	809	817	870	850	683
Wielkopolskie	1 165	1 084	1 249	1 131	782
Zachodniopomorskie	648	761	953	792	631

Źródło: Dane GUS.

Średnie ceny dzierżawy w województwach kujawsko-pomorskim i wielkopolskim były blisko dwukrotnie wyższe niż w województwach podkarpackim czy mazowieckim. Tendencję tę obserwuje się nadal i wymienione regiony w roku 2016 powiększyły skalę rozbieżności w stosunku do poprzedniego okresu. Uzależnienie wysokości czynszu od bonitacji dzierżawionej ziemi uwidoczniło się w południowo-zachodniej części kraju (za dzierżawę gruntu dobrej jakości żądano od 35 do 45% więcej od średniej w regionie – dotyczy województw śląskiego i opolskiego).

W skali kraju płatności bezpośrednie do 1 ha wynosiły w roku 2015 ok. 1100 zł (wyliczenia IERiGŻ-PIB) i były o 21% wyższe od czynszu za dzierżawę. W województwie wielkopolskim dzierżawa i dopłaty kształtowały się na jednakowym poziomie (różnica na korzyść dopłat wynosiła ok. 1,5%). Od kilku lat w województwie kujawsko-pomorskim opłata za najem ziemi przewyższała wielkość dopłat o 15%. W 2015 r. dominowały dzierżawy mniejszych nieruchomości (z przedziału 20-50 ha i z grupy obszarowej 10-20 ha). Średnia krajowa powierzchnia wydzierżawianej nieruchomości wynosiła w roku 2015 – 7,25 ha.

Czynsze dzierżawne za grunty Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa

W 2015 roku cena dzierżawy wynosiła 11,5 dt/ha pszenicy i była podobna do ceny z 2014 roku (11,7 dt/ha). Po przeliczeniu ceną pszenicy daje to ok. 772,50 zł z ha, co jest o 134 zł mniej w porównaniu z rynkiem prywatnym (2015 r. – 906 zł/ha). Wielkość czynszu dzierżawnego za grunty rolne Zasobu wydzierżawione w 2015 r. w dt/ha pszenicy są jednak bardzo zróżnicowane. Najwyższe są w województwach: wielkopolskim – 23,0 dt/ha oraz kujawsko-pomorskim – 26,9 dt/ha.

Tabela 31. Czyny dzierżawne za grunty rolne Zasobu wydzierżawione w 2015 roku w dt pszenicy/ha*.

Wyszczególnienie	I kwartał	II kwartał	III kwartał	IV kwartał	Średnio w roku
Dolnośląskie	9,9	11,8	6,7	11,4	10,8
Kujawsko-pomorskie	23,4	29,7	21,7	23,0	26,9
Lubelskie	7,1	4,9	5,4	8,3	6,4
Lubuskie	6,1	4,0	2,8	5,4	4,5
Łódzkie	2,1	18,7	3,3	10,9	16,1
Małopolskie	.	9,6	12,7	9,3	10,3

Mazowieckie	9,6	10,8	5,8	4,9	7,8
Opolskie	12,6	15,7	7,8	10,5	13,3
Podkarpackie	17,9	10,9	4,4	7,5	13,1
Podlaskie	15,4	3,8	3,3	5,2	4,6
Pomorskie	10,5	9,0	31,8	20,7	12,3
Śląskie	14,3	9,4	10,9	19,7	12,7
Świętokrzyskie	19,2	9,9	6,0	12,3	11,1
Warmińsko-mazurskie	12,2	9,6	8,0	10,4	10,8
Wielkopolskie	20,9	26,4	25,9	10,9	23,0
Zachodniopomorskie	8,4	8,6	5,1	9,0	8,0
RAZEM	12,5	11,3	10,2	11,7	11,5

Źródło: Dane ANR.

* bez gruntów zabudowanych, pod wodami lub o specyficznym charakterze, a także gruntów nierolnych.

Wnioski

1. Wielkopolska jest zróżnicowana regionalnie pod względem rzeźby terenu oraz warunków glebowych. Dominują gleby słabe o niskiej wartości i przydatności rolniczej. Jedynie w powiatach gostyńskim i krotoszyńskim udział gleb najwyższej jakości wynosi odpowiednio 68% i 55% ogólnej powierzchni gruntów ornych.
2. Województwo wielkopolskie często boryka się z niedoborem opadów oraz ich nierównomiernym rozkładem w trakcie sezonu wegetacyjnego. Posiada niezbyt duże zasoby wód powierzchniowych i podziemnych. Ewenementem jest rok bieżący, gdzie rolnictwo boryka się z nadmiarem opadów.
3. W Wielkopolsce maleje powierzchnia gruntów rolnych i związana jest z rozwojem infrastrukturalnym: komunikacji, budownictwa mieszkaniowego, ośrodków przemysłowych i handlowych.
4. Niezmiennie od wielu lat obserwuje się popyt na ziemię rolniczą, a ceny gruntów kształtują się na wysokim poziomie i należą do najwyższych w kraju.

1.3.2. Środowiskowy wymiar produkcji rolnej

Przydatność gleb do celów rolniczych

Wielkopolska ma umiarkowaną jakość gleb w porównaniu do innych obszarów kraju. Mimo to jest ważnym rolniczym regionem. Szczególnie jej południowa część wyróżnia się wysokim poziomem produkcji rolniczej.

W Wielkopolsce dominują gleby średniej jakości, tj. gleby klasy IIb – IVb. Gleby te stanowią 48% areału województwa, przy czym największy ich udział odnotowano w powiatach: pilskim (71%), wągrowieckim (63%) i poznańskim (63%). Gleby bardzo dobre

i dobre (klasa II i IIIa) stanowią tylko 13% areału województwa, w szczególności występują w powiatach: gostyńskim (49%), krotoszyńskim (36%) i gnieźnieńskim (26%). Natomiast 39% areału województwa zajmują gleby niskourodzajne (tj. klasa V i VI) oraz gleby nieprzydatne rolniczo (klasa VIz).

Najkorzystniejsze warunki glebowe występują w powiatach gostyńskim, krotoszyńskim, rawickim, leszczyńskim, kościańskim, szamotulskim, grodziskim, nowotomyskim a także gnieźnieńskim, wrzesińskim, poznańskim oraz średzkim.

Według wyników badań gleb z terenu działania OSCHR w Poznaniu w województwie wielkopolskim w 2016 roku (37 765 prób) największy procent prób glebowych pobranych z terenu Wielkopolski miało odczyn lekko kwaśny (tj. 33,08%, tabela poniżej).

Tabela 32. Odczyn prób glebowych pobranych z terenu Wielkopolski.

Odczyn	% prób glebowych pobranych z terenu Wielkopolski
Lekko kwaśny	33,08
Kwaśny	22,99
Bardzo kwaśny	10,90
Obojętny	20,55
Zasadowy	12,47

Źródło: Dane Okręgowej Stacji Chemiczno-Rolniczej w Poznaniu.

Zgodnie z powyższymi wynikami badań określono potrzeby w zakresie wapnowania. Kształtowały się one następująco:

- konieczne 12,56%,
- potrzebne 11,55%,
- wskazane 14,17%,
- ograniczone 16,77%,
- zbędne 44,94%.

Pozytywne i negatywne oddziaływanie rolnictwa na środowisko, w tym znaczenie rolniczego użytkowania ziemi dla zachowania bioróżnorodności oraz adaptacji i mityzacji do zmian klimatycznych, bilansu wodnego oraz jakości gleb i wód

Rolnictwo w Wielkopolskie jest jednym z najważniejszych działów gospodarki regionu. Działalność rolnicza prowadzona jest już na ponad połowie ogólnej powierzchni województwa i wyznacza główne funkcje rozwojowe i kierunki użytkowania ziemi. Rolnictwo jest bardzo ważnym elementem krajobrazu i w ogromnym stopniu korzysta z zasobów przyrody. Ponadto działalność rolnicza ma ogromny wpływ na stan środowiska przyrodniczego. Rolnictwo od wieków spełnia ważną rolę w tworzeniu i ochronie bogatych w gatunki

środowisk i siedlisk. Obecnie prośrodowiskowe sposoby uprawy nadal przyczyniają się do utrzymania bioróżnorodności. Bioróżnorodność rolnicza jest największym dziedzictwem biologicznym i kulturowym kraju. Gwarantuje ona zachowanie bogactwa genetycznego. Dzikie lub dawne gatunki uprawne mają wiele cech korzystnych jak odporność na choroby, susze lub zimno, mogą wcześniej wydawać owoce lub dobrze się przechowywać, podobnie jak i rodzime rasy zwierząt gospodarskich, które są przystosowane do lokalnych warunków klimatycznych i paszowych oraz odporne na choroby. Jednakże jednocześnie intensywne metody gospodarki rolnej prowadzą do zubożenia ekosystemów i ich różnorodności. Ograniczenie różnorodności biologicznej w rolnictwie wiąże się z zastępowaniem lokalnych odmian i gatunków roślin przez gatunki dostosowane do produkcji monokulturowej. Rośliny te wymagają stosowania większych ilości herbicydów i wody, co ma wyraźnie negatywny wpływ na stan środowiska. Przykładem oddziaływania monokultury na środowisko jest przyczynianie się do zwiększania intensywności zjawiska erozji.

Użytki rolne Wielkopolski wyposażone są w urządzenia melioracji szczegółowych na obszarze 973 561 ha, w tym na gruntach ornych 837 955 ha, a na użytkach zielonych 135 606 ha. Użytki rolne województwa na 12 310 ha posiadają urządzenia do nawodnień deszczownianych. Szczególnie ważne dla rozwoju i utrzymania produkcji rolnej na poziomie odpowiadającym potrzebom rolnictwa jest wykonywanie prac utrzymaniowych (konserwacji) na 6 190 km cieków naturalnych oraz 878 km kanałów. Ważnym elementem jest również utrzymanie 785,7 km wałów przeciwpowodziowych chroniących 77 546 ha użytków rolnych, a także 51 szt. pompowni melioracyjnych.

Województwo posiada 37 zbiorników wodnych o łącznej pojemności użytkowej 53 878 tys. m³ gwarantując możliwość nawodnień 41 231 ha.

Niewłaściwe praktyki rolnicze, wynikające z intensyfikacji produkcji rolniczej, w tym monokultury przyczyniają się zarówno do zmian bilansu wody, jak również zmian jakości wód.

Niskie zasoby wód powierzchniowych związane m.in. z niekorzystnym bilansem wodnym, stanowią istotne w skali regionalnej zagrożenie dla środowiska, a w dłuższej perspektywie także dla rozwoju społeczno-gospodarczego, w tym prowadzenia gospodarki rolnej. Szczególnie znaczne deficyty wód występują we wschodniej i środkowej części województwa. Wynikają one przede wszystkim z uwarunkowań klimatycznych (średnia roczna suma opadów atmosferycznych w województwie wynosi jedynie ok. 500-650 mm, przy czym najwyższe zasilanie opadowe ma miejsce w zlewniach Drawy i Gwdy, a najmniejsze w zlewniach Kanału Mosińskiego, Wełny i Górnej Noteci) oraz ograniczonych hydrogeologicznych możliwości retencyjnych (do zmniejszania się retencji gruntowej wód przyczynia się m.in. niewłaściwa melioracja). Wielkopolska posiada ponadto ograniczone możliwości naturalnej retencji wodnej (m.in.: oczka wodne, starorzecza, mokradła, torfowiska oraz lasy) wymagające wspomagania sztuczną retencją wody (m.in. poprzez budowę zbiorników

wodnych, budowli piętrzących na ciekach podstawowych, podpiętrzeń jezior, stawów wiejskich i rybnych). W efekcie obserwuje się zmniejszenie zasobów wodnych gleby i wzrost prawdopodobieństwa i intensywności hydrologicznych zjawisk ekstremalnych (wzrost częstości susz oraz czasu ich trwania).

Nieodpowiednie przechowywanie nawozów oraz ich ponadnormatywne stosowanie powoduje, że rośliny nie są w stanie pobrać całego azotu i następuje spływ do wód. Problem ten dotyczyć może w Wielkopolsce przede wszystkim gmin o szacunkowej obsadzie zwierząt powyżej 2 DJP na 1 ha użytków rolnych, do których należą: Brodnica, Czerwonak, Jarocin, Jutrosin, Koźmin Wlkp., Krobia, Krzemieniewo, Książ Wlkp., Mikstat, Miejska Górka, Mosina, Nowe Miasto nad Wartą, Ostrów Wlkp., Pępowo, Rawicz, Rozdrażew, Siedlec, Turek, Wijewo, Wolsztyn, Zaniemyśl. Podobne zjawisko występuje również w miastach Kościan, Poznań, czy Słupca, co wynika z niewielkiej powierzchni użytków rolnych, aczkolwiek nie wpływa istotnie na środowisko.

Nieodpowiednia gospodarka nawozami skutkuje przenawożeniem wód, które z kolei prowadzi do intensyfikacji zjawiska eutrofizacji i ostatecznie do zarastania zbiorników wodnych.

Aby zapobiec postępującemu zanieczyszczeniu wód azotanami pochodzenia rolniczego, Unia Europejska przyjęła, w 1991 r., Dyrektywę 91/676/EWG dotyczącą ochrony wód przed zanieczyszczeniami powodowanymi przez azotany pochodzące ze źródeł rolniczych, zwaną Dyrektywą Azotanową. Celem Dyrektywy Azotanowej jest zmniejszenie zanieczyszczenia wód azotanami pochodzącymi ze źródeł rolniczych, jak i zapobieganie takiemu zanieczyszczeniu w przyszłości. Na mocy przepisów tej dyrektywy państwa członkowskie UE są zobowiązane do określenia wód powierzchniowych i podziemnych wrażliwych na zanieczyszczenia związkami azotu pochodzenia rolniczego oraz wyznaczenia obszarów szczególnie narażonych na te zanieczyszczenia, tzw. OSN. W Polsce, w tym w Wielkopolsce dotychczas zrealizowano trzy etapy wdrażania założeń Dyrektywy Azotanowej, w latach: 2004-2008, 2008-2012 i 2012-2016. W 2017 roku, na mocy rozporządzenia nr 1/2017 Dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej we Wrocławiu z dnia 1 lutego 2017 roku w sprawie określenia w regionie wodnym Środkowej Odry wód powierzchniowych i podziemnych wrażliwych na zanieczyszczenia związkami azotu ze źródeł rolniczych oraz obszaru szczególnie narażonego, z którego odpływ azotu ze źródeł rolniczych do tych wód należy ograniczyć, wszystkie gminy lub ich fragmenty z terenu województwa wielkopolskiego znajdujące się w granicach RZGW we Wrocławiu od 1 marca 2017 roku zostały objęte zasięgiem OSN. Natomiast 14 marca br. zaczęło obowiązywać rozporządzenie Dyrektora Regionalnego Zarządu Gospodarki Wodnej w Poznaniu, które określiło cały obszar regionu wodnego Warty jako obszar szczególnie narażony na zanieczyszczenia związkami azotu ze źródeł rolniczych, z którego odpływ azotu ze źródeł rolniczych należy ograniczyć. Dla wyznaczonych obszarów zostaną przygotowane programy działań.

Reasumując:

Wielkopolska nadal należy do regionu kraju o dobrze zachowanej przyrodzie i harmonijnym krajobrazie terenów rolnych. Należy podejmować wszystkie możliwe kroki służące ekologizacji produkcji rolniczej (program rolnośrodowiskowo-klimatyczny, rolnictwo ekologiczne, zazielenienie). Jeżeli dalszy rozwój odbywałby się w sposób niekontrolowany może zostać utracona większość walorów przyrodniczych i pogorszyć się jakość produkowanej żywności. W najbliższym czasie można spodziewać się dwubiegunowo przeciwstawnych kierunków rozwoju rolnictwa w Wielkopolsce: intensyfikacji i porzucania dotychczasowego użytkowania rolnego. Efektem intensyfikacji będzie:

- upraszczanie struktury użytków rolnych w celu przyspieszenia prac i obniżenia kosztów produkcji rolniczej – łączenie pól uprawnych, wyrównywanie ich powierzchni i kształtu, likwidowanie miedz, pasów i kęp drzew i krzewów, skupień kamieni polnych, małych zbiorników wodnych i mokradeł;
- zaorywanie użytków zielonych i przekształcanie ich w grunty orne;
- budowa na gruntach podmokłych nowych systemów odwadniających w celu podniesienia wydajności gruntów rolnych;
- zwiększenie zużycia nawozów sztucznych i środków ochrony roślin;
- wprowadzenie coraz wydajniejszych odmian roślin i ras zwierząt;
- koncentracja produkcji zwierzęcej.

Natomiast w gminach (np.: Krzymów, Kramsk, Rzgów) w których dominują bardzo słabe gleby, gleby lekkie, mniej żyzne, przepuszczalne, ubogie w składniki pokarmowe, zakwaszone może następować proces porzucania użytkowania rolniczego gleb. Z powodu porzucenia dotychczasowego gospodarowania rolnego pola porosną drzewami, krzewami i stracą funkcję użytków rolnych. Skutki środowiskowe takich przekształceń rolnictwa to:

- dalsze zanieczyszczanie wody, degradacja fizyczna, chemiczna i biologiczna gleb, pogłębianie deficytu wody, narastanie problemu utylizacji odpadów powstałych w wyniku produkcji rolnej (np. gnojowica, biomasa z pól),
- zmiany siedlisk przyrodniczych, prowadzące do zanikania tych gatunków roślin i zwierząt, które mają małe zdolności adaptacji do zmieniających się warunków i rozprzestrzenianie się gatunków najbardziej żywotnych, powszechnie występujących, którym nie grozi wyginięcie, zmiany krajobrazu wielkopolskiej wsi.

Nowoczesne, wielkopolskie rolnictwo poza wytwarzaniem żywności wysokiej jakości powinno celowo utrzymywać różnorodność biologiczną. Dlatego należy zachęcać rolników, by przywracali do naturalnego stanu wszelkiego rodzaju mokradła (bagna, torfowiska, strefy przybrzeżne rzek oraz zbiorników wodnych), by te z kolei spełniały właściwe funkcje ekologiczne: poprawa i regulacja retencji wodnej, przechwytywanie składników mineralnych

spływających z pól do wód powierzchniowych, stwarzanie środowiska życiowego dla różnorodnej flory i fauny.

Straty w UR spowodowane czynnikami środowiskowymi, w tym przez zmiany klimatu, obszary niedoborów wody, obszary nadmiernego nasłonecznienia, obszary o szczególnych walorach środowiskowych do produkcji rolniczej, zmiany przeznaczenia UR na uprawy energetyczne

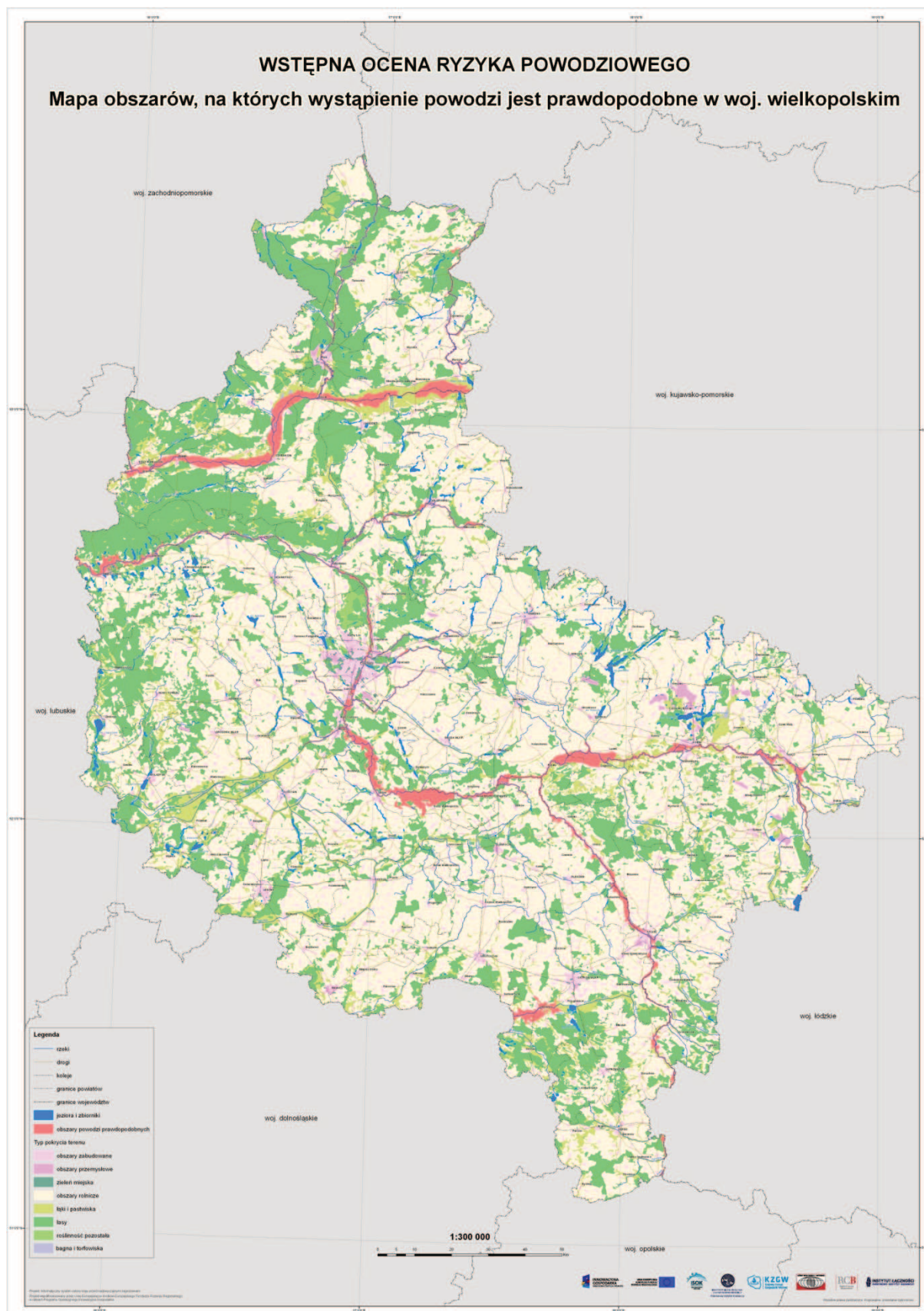
Istotnym czynnikiem ograniczającym produkcję rolną jest brak wody, w szczególności w przypadku gleb piaszczystych o słabej retencji. Dotyczy to zwłaszcza Wielkopolski. Postępujące zmiany klimatu mają coraz większy wpływ na działalność człowieka, w tym na rolnictwo. Trzeba podkreślić, że zmiany klimatyczne oraz ich konsekwencje dla rolnictwa pozostają, w ścisłej korelacji z czynnikami antropogenicznymi, bowiem intensyfikacja rolnictwa doprowadziła do zubożenia krajobrazu rolniczego o elementy „kontrolujące” obieg wody w środowisku i obniżenia zdolności retencyjnych gleby. Niekorzystnej zmianie uległa struktura użytków rolnych poprzez zmniejszenie się udziału użytków zielonych. Stosowanie ciężkich maszyn rolniczych powoduje nadmierne zagęszczenie gleby, często niekontrolowane – nadmierne stosowanie nawozów sztucznych doprowadza do zubożenia gleby w materię organiczną. Wiele niekorzystnych zmian w strukturze bilansu wodnego krajobrazu spowodowały również błędy w gospodarce wodnej. Wpływ na straty użytków rolnych poza niekorzystnym dla bilansu wodnego zakłóceniem procesów meteorologicznych i hydrologicznych mają też zmiany szaty roślinnej oraz pokrywy glebowej.

Obszary niedoborów wody należy rozpatrywać oczywiście w kategoriach szerszych niż rolnictwo, bowiem zagrożenia związane z niedoborem wody dotyczą swymi skutkami całe środowisko naturalne, także dotyczą sfery ekonomicznej i społecznej. Podsumowując i Odnosząc się do skutków środowiskowych należy podkreślić, że główne zagrożenia związane z niedoborem wody dotyczą: obniżenia poziomu wód podziemnych i powierzchniowych, spadku wielkości przepływów, wysychania obszarów podmokłych, wzrostu ilości pożarów, wzrostu natężenia defoliacji, utraty biologicznej różnorodności, wzrostu nasilenia szkodników i chorób roślin. Zmieniające się czynniki środowiskowe mają oczywiście wpływ na wykorzystywanie użytków rolnych.

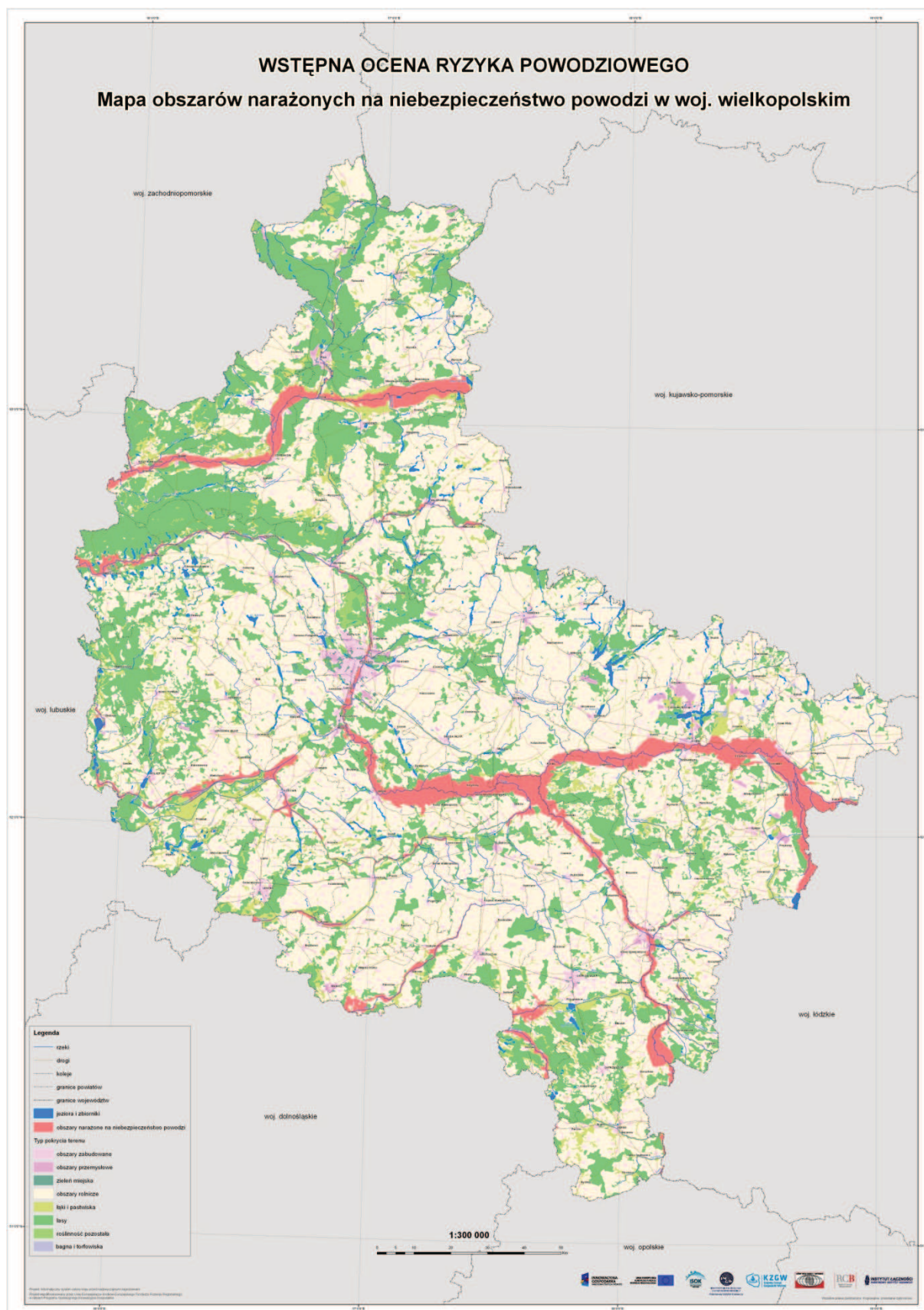
Co roku w województwie wielkopolskim występują straty w produkcji rolnej spowodowane warunkami atmosferycznymi, takimi jak nadmierne susze, przymrozki wiosenne czy gradobicie. Ze względu na uzależnienie od coraz bardziej zmiennej pogody produkcja rolna jest wysoce niestabilna. Cały sezon produkcyjny może ulec zniszczeniu w przeciągu chwili (ostatnio często pojawiające się silne deszcze i porywiste wiatry). Rolnik w sposób bezpośredni nie ma wpływu na pogodę, ale może zmniejszać jej negatywny wpływ poprzez np. stosowanie roślin bardziej odpornych, stosowanie zadrzewień czy zakrzaczeń sródpolnych.

Polska w UE postrzegana jest jako kraj o dużym potencjale OZE, zwłaszcza w zakresie produkcji biomasy na cele energetyczne. Wynika to stąd, że powierzchnia UR przypadająca na 1 mieszkańca w Polsce znacząco przekracza powierzchnię UR w stosunku do 1 mieszkańca tzw. „starej” UE. Z uwagi na małą gęstość i niską wartość opałową biomasa powinna być wykorzystywana głównie lokalnie w energetyce rozproszonej. Do produkcji biomasy na cele energetyczne można potencjalnie wykorzystywać kilka gatunków roślin. Ich dobór zależy m.in. od warunków siedliskowych. Wielkopolska jest pod tym względem – z pewnymi ograniczeniami – dobrym miejscem pod uprawę roślin energetycznych (miskant, wierzba krzewiasta, ślazier pensylwański, mózga trzcinowa, topinambur). Przeprowadzone analizy wskazują, że realne do uzyskania plony biomasy na trwałych plantacjach energetycznych można szacować na poziomie 8-10 ton/ha suchej masy. Dobór gleb do lokalizacji plantacji energetycznych w warunkach Wielkopolski, nie powinien obejmować gruntów ornych o większej przydatności rolniczej. W tej sytuacji plantacje wieloletnich roślin energetycznych powinny być lokalizowane przede wszystkim na glebach kompleksu zbożowo-pastewnego mocnego, kompleksu zbożowo-pastewnego słabego oraz kompleksu żytniego słabego. Na takich glebach nie powinno się stosować orki, aby nie spowodować szybkiej mineralizacji glebowej materii organicznej, co sprzyja wysokiej emisji CO₂. Oczywiście lokalizując uprawę roślin energetycznych trzeba uwzględnić m.in. obszary chronione, pola z siecią drenarską i o dopuszczalnej odległości od takich pól co najmniej 30 metrów. Uprawiając rośliny na cele energetyczne trzeba też zdawać sobie sprawę z konsekwencji środowiskowych. Wieloletnie rośliny uprawiane na cele energetyczne wydają znacząco większe plony biomasy niż typowe rośliny rolnicze, mają za to większe potrzeby wodne. Ponadto uprawy tych roślin w okresie wegetacji tworzą zwarty łan, który z kolei zatrzymuje na liściach do 30% wody opadowej, która tym samym nie dociera do gleby. Jest to ważna wiadomość w warunkach Wielkopolski, gdzie roczna suma opadów nie przekracza 550 mm, a ujemne wartości klimatycznego bilansu wodnego gleby zawierają się w przedziale 200-250 mm, większe powierzchnie plantacji roślin energetycznych wpływają też na obniżenie poziomu wód gruntowych. Ponadto uprawa roślin energetycznych zmniejsza mozaikowość krajobrazu rolniczego. Jednak jednocześnie może wpływać pozytywnie na bioróżnorodność np. plantacje wierzby zwiększają bogactwo gatunkowe flory oraz ptaków, są również atrakcyjniejszym siedliskiem dla małych ssaków, płazów i gadów w porównaniu do typowych upraw roślin rolniczych.

Rysunek 5. Mapa obszarów, na których wystąpienie powodzi w województwie wielkopolskim jest prawdopodobne.

Rysunek 6. Mapa obszarów narażonych na niebezpieczeństwo powodzi.

Główne wnioski możliwie w ujęciu podregionów i powiatów lub gmin

Rolnictwo jest mało odporne na zmiany klimatu, jednocześnie zmiany te, mogą mieć bardzo różnorodny wpływ na produkcję rolną. Dłuższy okres wegetacji roślin sprzyja uprawie roślin ciepłolubnych (kukurydza, soja), z drugiej jednak strony następuje zwiększenie ilości szkodników roślin uprawnych oraz nasilone występowanie chorób. Duże zagrożenie mogą też powodować okresowe nadmiary i deficyty wody. Sytuacja ta, powoduje pilną potrzebę podjęcia działań mających na celu adaptację rolnictwa do postępujących zmian klimatycznych. Działania te, powinny być nakierowane na:

- poprawę warunków wodnych;
- budowę zbiorników retencyjnych, zwłaszcza na tzw. małą retencję;
- rozbudowę i usprawnienie systemu ubezpieczeń upraw rolnych i zwierząt gospodarskich od zdarzeń losowych w kontekście nasilania się wraz ze zmianą klimatu takich zjawisk jak: deszcz nawalny, huragan, grad, susza, ujemne skutki przezimowania, przymrozki wiosenne, epidemie chorób zwierzęcych;
- wspieranie irygacji pól uprawnych;
- wprowadzanie do produkcji rolnej roślin ciepłolubnych i bardziej odpornych na niedobory wody;
- prowadzenie badań nad szkodnikami i chorobami, których występowanie nasila się wraz ze wzrostem temperatury i wilgotności;
- monitorowanie kumulacji związków szkodliwych w plonach roślin uprawnych;
- bardziej elastyczne zachowania rolników w kontekście zmieniających się warunków produkcyjnych;
- doposażanie rolników w odpowiedni sprzęt rolniczy w zmieniającej się rzeczywistości;
- zdolności dostosowawcze rolników – w oparciu m.in. o wiedzę przekazywana przez ODR;
- rozbudowę systemów monitorowania i ostrzegania przed niekorzystnymi zjawiskami pogodowymi;
- prowadzenie produkcji rolniczej przy jednoczesnej stałej dbałości o środowisko naturalne,
- rozwijanie wielofunkcyjnego modelu rolnictwa w ścisłym połączeniu bezpieczeństwa żywnościowego, ekologicznego (zmiany klimatu, zasoby wody) i energetycznego.

1.3.3. Struktura gospodarstw

W 2010 roku powierzchnia użytków rolnych (według siedziby gospodarstwa) wynosiła w woj. wielkopolskim 175321,87 ha. Powierzchnie według powiatów przedstawia mapka, wykres 2. Powiaty o największej powierzchni użytków rolnych to: poznański – 115743,71 ha, koniński – 94965,53 ha, gnieźnieński- 90236,96 ha, kaliski – 74986,65 ha, kolski – 71837,65 ha.

Liczba gospodarstw rolnych według analizy- gospodarstw rolne ogółem- użytki rolne, wynosiła 160764 szt. Rozkład w województwie przedstawia mapka, wykres 1 . Powiaty o największej ilości gospodarstw to: koniński- 16478, kaliski -12307, ostrowski – 9055, kolski – 9131, turecki – 8488.

Średnia powierzchnia gospodarstwa rolnego w woj. wielkopolskim według analizy – gospodarstwa rolne ogółem – użytki rolne wynosiła 10,82 ha. Średnią według powiatów przedstawia mapa, wykres 5 . Największa średnia wielkość gospodarstwa była w powiecie: obornickim – 19,87 ha, wągrowieckim – 19,07 ha, gnieźnieńskim- 18,62 ha. Natomiast najmniejsza średnia powierzchnia gospodarstwa była w powiatach: konińskim – 5,73 ha, tureckim – 5,89 ha, kaliskim – 6,06 ha.

Liczba osób pracujących w 1 gospodarstwie według analizy – gospodarstw indywidualne ogółem średnio w woj. wielkopolskim wynosiła 2,89 osoby. Średnią według powiatów przedstawia mapka, wykres 4. Najwięcej osób pracowało w 1 gospodarstwie w powiecie rawickim 2,84 osoby, krotoszyńskim 2,54 osoby, kaliskim 2,51 osoby. Najmniej w powiecie chodzieskim 1,68 osób, nowotomyskim 1,81osób, poznańskim 1,82 osoby.

Ilość gospodarstw ekologicznych w 2010r. wynosiła 748, łącznie zajmowały 32513 ha. W tym z certyfikatem 456 gospodarstwa o powierzchni łącznej 20755 ha i w okresie przestawiania 292 gospodarstwa o łącznej powierzchni 11758 ha.

Rolnictwo ekologiczne stanowi jedną z najszybciej rozwijających się obecnie gałęzi rolnictwa na świecie, w tym w szczególności w Unii Europejskiej. W Polsce pierwsze dziesięć lat po wejściu naszego kraju do Unii Europejskiej również charakteryzowało się stałą dynamiką wzrostu powierzchni rolnej użytkowanej ekologicznie i liczby gospodarstw ekologicznych. W 1999 roku było tylko 513 kontrolowanych gospodarstw ekologicznych, które posiadały około 6 tys. ha gruntów – 0,03% ogółu użytków rolnych kraju. Znikome zainteresowanie rolnictwem ekologicznym w tym okresie wynikało z całkowitego braku wsparcia finansowego ze strony państwa dla tego sposobu gospodarowania. Od 2001 roku do 2013 liczba gospodarstw ekologicznych w Polsce systematycznie wzrastała.

Według stanu na dzień 31.08.2016 (dane szacunkowe* z Biura Rolnictwa Ekologicznego i Produktów Regionalnych -Główny Inspektorat Jakości Handlowej – Małgorzata Waszewska) dane przedstawiają się następująco: producentów ekologicznych 23 497, ekologicznych gospodarstw rolnych 22 630. Średnia powierzchnia gospodarstw ekologicznych w Polsce wynosi obecnie 24,82 ha przy średniej krajowej 10,56 ha dla gospodarstw konwencjonalnych.

Rolnictwo ekologiczne w Wielkopolsce stanowi niszowy kierunek produkcji rolniczej. Tylko 3,58% rolników ekologicznych Polski ma gospodarstwa w Wielkopolsce. Powierzchnia upraw ekologicznych w Wielkopolsce stanowi 5,34% całej powierzchni upraw ekologicznych kraju. Średnie gospodarstwo ekologiczne w Polsce ma 24,82ha w Wielkopolsce 37,04 ha.

Stosunkowo dużo jest w Wielkopolsce przetwórni ekologicznych – na 1 przetwórnę przypada 14 gospodarstw ekologicznych, w Polsce średnio aż 41 ekologiczne gospodarstwa rolne przypadają na 1 przetwórnę.

W porównaniu do wyników PSR 2002, z 2010 liczba gospodarstw rolnych zmniejszyła się o 19,5%, liczba gospodarstw indywidualnych powierzchni powyżej 1 ha UR zmniejszyła się o 11,3%. Najliczniejszą grupę stanowiły gospodarstwa o powierzchni do 5 ha – 53,0%. Gospodarstwa najmniejsze (do 1 ha UR włącznie) stanowiły 14,9% ogółu gospodarstw prowadzących działalność rolniczą, a użytkowały zaledwie 0,5% ogólnej powierzchni użytków rolnych w dobrej kulturze. W gospodarstwach o powierzchni 15 ha i więcej UR znajdowało się 67,0% powierzchni UR w dobrej kulturze rolnej. Średnia powierzchnia ogólna gospodarstwa rolnego w 2010 wynosiła 12,2 ha i zwiększyła się o 2,29 ha w stosunku do roku 2002.

W 2010 roku na 100 gospodarstw prowadzących działalność rolniczą przypadało średnio 106 ciągników. Na 1 gospodarstwo posiadające ciągniki przypadało średnio 1,7 szt. ciągników.

Rolnictwo Wielkopolski cechuje się dużym zróżnicowaniem potencjału produkcyjnego. Główny wpływ na potencjał produkcyjny mają warunki glebowe i przyrodnicze. Stopień intensywności organizacji produkcji rolniczej określony był dla wielkopolskiego rolnictwa jako bardzo wysoki- intensywny i był najwyższy w porównaniu do innych województw.

Ze względu na zmianę definicji gospodarstwa rolnego, w pełni porównywalne do lat poprzednich są dane dla gospodarstw rolnych prowadzących działalność rolniczą, o powierzchni powyżej 1 ha UR. Na podstawie badania struktury gospodarstw rolnych przeprowadzonego w 2013r. w porównaniu z PSP 2010, z uwag analitycznych można wskazać na:

- tendencje zmniejszania się liczby gospodarstw rolnych, przy jednoczesnym wzroście ich średniej powierzchni ogólnej i powierzchni użytków rolnych,
- zmiany w strukturze gospodarstw rolnych, głównie na spadek udziału gospodarstw mniejszych,
- zmniejszenie powierzchni użytków rolnych,
- zmniejszenie liczby gospodarstw z zasiewami, przy wzroście średniej powierzchni zasiewów,
- wzrost średniej powierzchni użytków rolnych.

Według przeprowadzonych przez GUS uogólnionych badań struktury gospodarstw rolnych w 2013r., liczba gospodarstw rolnych w woj. wielkopolskim, wg siedziby użytkownika, wynosiła 122,8 tys. z czego 122,3 tys. to gospodarstwa indywidualne (wykres z tabeli excel ilość gospodarstw w 2013). Spośród 119,0 tys. gospodarstw rolnych

o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych 118,5 tys. to gospodarstwa indywidualne. W 2013r. ogólna powierzchnia gruntów w użytkowaniu gospodarstw rolnych wynosiła 1920,1 tys. ha. Średnia wielkość gospodarstw rolnych w woj. wielkopolskim w 2013r wynosiła 15,64 ha powierzchni ogólnej i 14,24 ha powierzchni użytków rolnych w tym dla gospodarstw indywidualnych odpowiednio 13,34 ha i 12,29 ha. Natomiast dla gospodarstw prowadzących działalność rolniczą, o powierzchni powyżej 1 ha użytków rolnych, średnia wielkość gospodarstwa wynosiła 16,09 ha powierzchni ogólnej i 14,67 ha powierzchni użytków rolnych. Gospodarstwa najmniejsze stanowiły 3,1% ogółu gospodarstw rolnych, a 22,4% stanowiły gospodarstwa o powierzchni użytków rolnych 15 ha i więcej. W 57,1% prowadzona była produkcja roślinna i zwierzęca, w 42,6% tylko produkcja roślinna a w 0,4% tylko produkcja zwierzęca.

Dla gospodarstw (wg ich siedziby), które w dniu 1.06.2013r. prowadziły działalność rolniczą wyodrębniono typy rolnicze:

- specjalizujące się w uprawach polowych – 56,2 tys. gospodarstw co stanowi 45,9%,
- specjalizujące się w uprawach ogrodnich – 4,3 tys. gospodarstw co stanowi 3,5%,
- specjalizujące się w uprawach trwałych – 1,9 tys. gospodarstw co stanowi 1,5%,
- specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami objętościowymi – 11,1 tys. gospodarstw co stanowi 9,0%,
- specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami treściwymi – 5,2 tys. gospodarstw co stanowi 4,3%,
- mieszane – różne uprawy – 2,1 tys. gospodarstw co stanowi 1,7%,
- mieszane – różne zwierzęta – 14,3 tys. gospodarstw co stanowi 11,7%,
- mieszane – różne uprawy i zwierzęta – 26,4 tys. gospodarstw co stanowi 21,5%,
- gospodarstwa niesklasyfikowane – 1,0 tys. gospodarstw co stanowi 0,9%.

Najwięcej gospodarstw z dominującą uprawą lub hodowlą stanowią gospodarstwa z uprawami polowymi bo aż ok. 64%. Drugą największą grupę stanowią gospodarstwa z w typie mieszane – różne uprawy i zwierzęta – 21,5%.

Największe obszarowo gospodarstwa odnotowano w typie „specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami treściwymi i objętościowymi”, gdzie średnia powierzchnia użytków rolnych wynosiła, odpowiednio: 20,48 ha oraz 19,61 ha. Najmniejsze gospodarstwa wystąpiły w grupie gospodarstw niesklasyfikowanych (3,93 ha), a wśród sklasyfikowanych – w typach "specjalizujące się w uprawach ogrodnich" (6,41 ha) oraz "specjalizujące się w uprawach trwałych" (9,75 ha). Najwyższy odsetek gospodarstw prowadzących chów poszczególnych gatunków zwierząt gospodarskich odnotowano w typie "mieszane – różne zwierzęta" – dla trzody chlewnej (92,7% ogółu gospodarstw omawianego typu), koni (21,0%) i drobiu kurzego (62,1%) oraz w typie „specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami objętościowymi” – dla bydła (91,6% ogółu gospodarstw), kóz (3,2%).

W 2013 r. na 100 gospodarstw przypadało średnio 126 szt. ciągników (w kraju 100,5 szt.).

W grupie gospodarstw o powierzchni powyżej 1 ha UR, w odniesieniu do danych z 2010, odnotowano spadek liczby gospodarstw rolnych wyposażonych w ciągniki o 2%, przy wzroście liczby ciągników o 1,9%. Średnia powierzchnia użytków rolnych przypadająca na 1 ciągnik zmniejszyła się z 11,7 ha w 2010r. do 11,3 ha w 2013r.

Tabela 33. Wyposażenie w ciągniki gospodarstw prowadzących działalność rolniczą o powierzchni powyżej 1 ha UR wg mocy ciągników w latach 2010-2013.

Wyszczególnienie	2010		2013	
	liczba gospodarstw	liczba ciągników	liczba gospodarstw	liczba ciągników
	w sztukach			
Ogółem	86 449	150 999	84 692	153 897
o mocy silnika				
do 15 kW	1 663	1 788	1 905	1 980
15-25	35 334	36 866	27 776	29 072
25-40	46 916	53 874	37 911	43 135
40-60	27 632	33 515	37 933	47 076
60-100	16 023	19 784	19 685	24 760
100 kW i więcej	3 636	5 172	5 879	7 874

Wraz ze zmianą struktury upraw zmienia się także wyposażenie gospodarstw w maszyny i urządzenia rolnicze – porównanie wyposażenia gospodarstw w latach 2010 i 2013.

Tabela 34. Wyposażenie w maszyny rolnicze gospodarstw prowadzących działalność rolniczą o powierzchni powyżej 1 ha UR wg mocy ciągników w latach 2010 i 2013.

Wyszczególnienie	2010		2013	
	liczba gospodarstw	liczba maszyn	liczba gospodarstw	liczba maszyn
	w sztukach			
Kombajny				
zbożowe	19 329	19 966	18 206	18 919
ziemniaczane	8 435	8 577	9 745	9 926
buraczane	4 588	4 638	5 265	5 354
Silosokombajny	920	1 012	1 435	1 596
Kosiarki ciągnikowe	41 739	43 700	39 671	41 580
Przyczepy zbierające	10 593	12 250	7 397	7 890
Prasy zbierające	27 571	29 362	25 398	27 408
Ładowacze	39 662	46 764	39 190	46 708
Kopaczki do ziemniaków	15 076	15 137	21 959	22 040
Sadzarki do ziemniaków	22 370	22 720	28 153	28 484

Rozsiewacze nawozów i wapna	b.d.	b.d.	b.d.	b.d.
Rozrzutnik obornika	63 755	66 442	64 495	68 126
Polowe opryskiwacze ciągnikowe	50 846	52 546, w tym ewidencjon. 36 191*	51 185	53 436, w tym ewidencjon. 38 530*

* Dane pozyskiwane przez Państwową Inspekcję Roślin i Nasiennictwa podczas kontroli stosowania środków ochrony roślin w gospodarstwach oraz w ramach prowadzonego nadzoru nad badaniami sprawności technicznej opryskiwaczy.

W 2016 r. liczba gospodarstw rolnych posiadających użytki rolne wynosiła 120,9 tys., w tym 119,4 tys. posiadało użytki rolne o powierzchni powyżej 1 ha. Większość gospodarstw posiadających użytki rolne to gospodarstwa indywidualne. W 2016 roku było ich 120,4 tys., w tym 118,9 tys. o powierzchni UR powyżej 1 ha. Średnia powierzchnia użytków rolnych gospodarstwa rolnego wynosiła 14,05 ha. Średnia powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach o powierzchni użytków powyżej 1 ha wynosiła 14,21 ha.

Średnia powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach indywidualnych wynosiła 12,25 ha, natomiast średnia powierzchnia UR w gospodarstwach o powierzchni powyżej 1 ha wynosiła 12,39 ha. Najwięcej gospodarstw rolnych znajdowało się w grupie obszarowej 1-10 ha użytków rolnych, tj. 61,4% ogólnej liczby. Gospodarstw małych, posiadających 1-3 ha użytków rolnych, było 24,2% ogólnej liczby gospodarstw. Gospodarstwa powyżej 10 ha użytków rolnych stanowiły 37,4% ogólnej liczby gospodarstw.

Struktura użytkowania gruntów w gospodarstwach rolnych w 2016 r. przedstawiała się następująco:

- użytki rolne w dobrej kulturze 92,4%,
- użytki rolne pozostałe 4,0%,
- lasy, grunty leśne 3,2%,
- pozostałe grunty 0,4%.

Wielkości ekonomiczne gospodarstw rolnych obliczono na podstawie danych uzyskanych w R-SGR 2013. Gospodarstwa rolne prowadzące działalność rolniczą podzielono na klasy wielkości ekonomicznej.

Tablica VII prezentuje gospodarstwa rolne prowadzące działalność rolniczą w dniu 1 czerwca 2013 r. w województwie wielkopolskim w podziale na klasy ekonomiczne (według siedziby gospodarstwa).

Z ogólnej liczby 122,5 tys. gospodarstw rolnych w województwie wielkopolskim (według siedziby gospodarstwa), które 1 czerwca 2013 r. prowadziły działalność rolniczą, 20,2% należało do najniższej klasy wielkości ekonomicznej – poniżej 2 tys. euro (w kraju 28,2%), a 15,5% do klasy 2–4 tys. euro, natomiast 3,7% gospodarstw osiągnęło wielkość ekonomiczną

100 tys. euro i więcej (w kraju 1,8%). Ogólna wielkość ekonomiczna gospodarstw rolnych w województwie wielkopolskim w 2013 r. wynosiła ponad 3,4 mld euro (w kraju 21,6 mld euro). Gospodarstwa najsłabsze ekonomicznie w większości należały do najmniejszych grup obszarowych użytków rolnych. Ponad 80% gospodarstw zakwalifikowanych do klasy wielkości ekonomicznej 0–2 tys. euro miało powierzchnię poniżej 3 ha UR, natomiast powierzchnię 50 ha i więcej UR miało 64,2% gospodarstw o wielkości ekonomicznej 500–1000 tys. euro oraz 74,1% gospodarstw o wielkości 1 miliona euro i więcej. Analiza liczby gospodarstw rolnych zakwalifikowanych do określonego typu rolniczego w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej wykazała, że:

- najwyższy odsetek gospodarstw słabszych ekonomicznie (klasa 0–2 tys. euro, 2–4 tys. euro, 4–8 tys. euro, 8–15 tys. euro) odnotowano dla typu „specjalizujące się w uprawach polowych” (odpowiednio: 85,2%, 68,3%, 52,2% i 35,0%),
- w klasie wielkości ekonomicznej 15–25 tys. euro najwyższy odsetek stanowiły gospodarstwa typu „mieszane – różne uprawy i zwierzęta” (36,2%),
- w klasie 25–50 tys. euro najwyższy odsetek gospodarstw (24,7%) odnotowano dla typu „mieszane – różne zwierzęta”,
- w klasie 50–100 tys. euro najwyższy odsetek gospodarstw (23,4%) odnotowano dla typu „specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami objętościowymi”,

– w gospodarstwach największych ekonomicznie obejmujących klasy 100 tys. euro i więcej najwyższy odsetek stanowiły gospodarstwa typu „specjalizujące się w chowie zwierząt żywionych paszami treściwymi” (31,1%). Obok prowadzenia produkcji rolniczej, 3,1 tys. gospodarstw prowadziło także działalność inną niż rolnicza związaną z gospodarstwem rolnym. Analizując liczbę omawianych gospodarstw w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej należy zauważyć, że: – ponad połowa gospodarstw o wielkości ekonomicznej od 0 do 50 tys. euro prowadziła tzw. inne rodzaje działalności innej niż rolnicza (np. prowadzenie sklepu z produktami wytworzonymi w gospodarstwie), – drugim najczęściej prowadzonym rodzajem działalności innej niż rolnicza były rolnicze prace kontraktowe, odnotowane głównie w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej 50–500 tys. euro. Średnia powierzchnia użytków rolnych rosła w miarę wzrostu wielkości ekonomicznej gospodarstw: od 2,19 ha w klasie 0–2 tys. euro i 3,87 ha w klasie 2–4 tys. euro do 283,85 ha w klasie 500–1000 tys. euro oraz 957,34 ha w klasie 1000 tys. euro i więcej. We wszystkich klasach wielkości ekonomicznej dominowały gospodarstwa uprawiające zboża (ponad 77% ogółu gospodarstw w danej klasie). Najwyższy odsetek takich gospodarstw wystąpił w klasie wielkości ekonomicznej 25–50 tys. euro (95,2% ogółu gospodarstw w tej klasie). Analiza gospodarstw utrzymujących zwierzęta gospodarskie wykazała, że w gospodarstwach słabszych ekonomicznie (do 8 tys. euro) najczęściej prowadzony był chów drobiu kurzego, a w gospodarstwach o wielkości ekonomicznej 8–25 tys. euro i 100–500 tys. euro najczęściej utrzymywano świnie, natomiast w gospodarstwach z klas wielkości 25–100 tys. euro oraz 500

tys. euro i więcej najczęściej prowadzono chów bydła. Najwyższy odsetek gospodarstw prowadzących chów: – bydła odnotowano w klasie wielkości ekonomicznej 25–50 tys. euro (67,4% ogółu gospodarstw w tej klasie), – świń i drobiu kurzego – w klasie 15–25 tys. euro (odpowiednio: 64,8% i 47,5%), – owiec – w klasie 1000 tys. euro i więcej (2,2%), – kóz – w klasie 4–8 tys. euro (2,8%), – koni – w klasie 2–4 tys. euro (18,1%). Główne wnioski:

1. W województwie wielkopolskim zdecydowaną większość (blisko 46%) stanowią gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych, gospodarujące na obszarze całego województwa.
2. Wyłącznie produkcją zwierzęcą zajmuje się 25 % gospodarstw województwa z czego najważniejszymi gałęziami produkcji są trzoda chlewna, bydło opasowe i bydło mleczne. Główna koncentracja produkcji zwierzęcej Wielkopolski to obszary południowo zachodnie województwa oraz centralne.
3. Wyższe zatrudnienie w porównaniu ze średnią krajową wynika z większej od średniej krajowej powierzchni gospodarstwa, dużej intensyfikacji produkcji rolnej w województwie oraz większą ilość w porównaniu z resztą kraju gospodarstw dużych.
4. Istotnym problemem głównie dużych gospodarstw staje się zapotrzebowanie na pracę najemną stałą lub dorywczą, gdzie odnotowuje się tendencje wzrostową szczególnie w rejonach centralnych i południowych województwa.
5. Poziom mechanizacji a co za tym idzie innowacyjności wzrasta wraz z powierzchnią gospodarstwa rolnego oraz jego intensyfikacją produkcji. Nie bez znaczenia jest także wiek rolnika, skłonność młodych rolników do większych zmian w gospodarstwie i wprowadzania innowacji w gospodarstwie.
6. Im wyższa klasa wielkości ekonomicznej gospodarstwa oraz dostępność funduszy pomocowych tym większa skłonność do inwestowania i wprowadzania innowacji w gospodarstwie.
7. Istotny wpływ na przemiany strukturalne gospodarstw rolnych na obszarach wiejskich Wielkopolski mają działania PROW 2014-2020 a w szczególności działanie „Rozwój gospodarstw”, którego poddziałanie inwestycyjne operacji: Modernizacja gospodarstw rolnych, wpłynie na zwiększenie specjalizacji gospodarstw rolnych, przyczyni się do wprowadzenia nowoczesnych rozwiązań innowacyjnych gospodarstwa. Podobne znaczenie ma operacja „Premie dla młodych rolników” a także „Restrukturyzacja małych gospodarstw”

1.3.4. Wartość produkcji rolniczej

Globalna produkcja roślinna i zwierzęca, w tym towarowa

Globalna produkcja rolnicza w województwie wielkopolskim w 2015 r. (w cenach stałych 2014 r.) osiągnęła wartość 17 681,5 mln zł i była mniejsza o 0,2% w porównaniu z 2014 r.

Wartość produkcji roślinnej w ciągu roku zmniejszyła się o 11,2%, osiągając poziom 6 571,0 mln zł, co stanowiło 37,2% wartości globalnej (41,8% w 2014 r.). Wartość produkcji zwierzęcej zwiększyła się w tym czasie o 7,7% do poziomu 11 110,5 mln zł. Udział produkcji zwierzęcej w globalnej produkcji rolniczej wyniósł 62,8% (58,2% w 2014 r.). Wartość towarowej produkcji rolniczej w 2015 r. wyniosła 14 873,0 mln zł i była o 5,9% większa niż w 2014 r. Końcowa produkcja rolnicza osiągnęła wartość 15 091,5 mln zł i przewyższała o 1,3% uzyskaną przed rokiem.

Udział województwa wielkopolskiego w ogólnokrajowej globalnej produkcji rolniczej w 2015 r. wyniósł 17,3%, a udziały w ogólnopolskiej produkcji końcowej oraz towarowej kształtowały się odpowiednio na poziomie 17,8% i 18,6%. W tworzeniu globalnej produkcji rolniczej w województwie wielkopolskim dominowały gospodarstwa indywidualne, których udział wyniósł 78,6% wobec 76,6% w 2014 r. Wartość wytworzonej tu produkcji ukształtowała się na poziomie 13 889,6 mln zł i była o 2,4% większa od notowanej przed rokiem. Produkcja zwierzęca w gospodarstwach indywidualnych stanowiła 60,5% wartości globalnej produkcji rolniczej tych gospodarstw, a produkcja roślinna – 39,5% (w 2014 r. udziały te wyniosły odpowiednio 54,5% i 45,5%).

Skup wybranych produktów rolnych i ich ceny

W 2016 r. w województwie wielkopolskim skupiono produkty rolne o łącznej wartości 10 773,1 mln zł (według cen bieżących, bez podatku VAT), tj. o 0,4% większej niż w 2015 r. (w kraju wzrost o 2,5%). Udział województwa wielkopolskiego w krajowej wartości skupu produktów rolnych zmalał i wynosił 18,4% wobec 18,8% w 2015 r. Wartość produktów roślinnych skupionych w województwie wielkopolskim stanowiła 26,7% ogólnej wartości skupu w województwie, a w 2015 r. – 27,8% (w kraju 32,2% wobec 32,6%).

Tabela 35. Przeciętne ceny roczne podstawowych produktów rolnych w skupie i na targowiskach (2016).

Wyszczególnienie	Skup		Targowiska	
	w zł	2015 = 100	w zł	2015 = 100
Województwo wielkopolskie				
Ziarno zbóż za 1 dt:				
pszenica	63,59	93,70	79,75	99,80
żyto	51,51	100,20	58,66	99,80
Ziemniaki jadalne(bez wczesnych) za 1 dt	59,75	104,80	98,03	119,20
Żywiec rzeźny za 1 kg	6,13	98,00		x
bydło (bez cieląt)	4,73	109,00		x
trzoda chlewna	1,09	96,20		x
Mleko za 1 l	1,14	81,70		x
Polska				
Ziarno zbóż za 1 dt:				

pszenica	62,02	92,80	75,11	99,40
żyto	51,73	100,60	59,33	101,10
Ziemniaki jadalne (bez wczesnych) za 1 dt	52,27	102,20	96,02	117,00
Żywiec rzeźny za 1 kg				
bydło (bez cieląt)	5,91	98,20	6,54	100,30
trzoda chlewna	4,68	108,80	4,61	101,50
Mleko za 1 l	1,11	97,70		x

Źródło: GUS, Rocznik statystyczny rolnictwa 2016 r.

Zboża

W 2016 r. skup zbóż w województwie wielkopolskim wyniósł 2 058,2 tys. t, czyli 45,7% ilości zebranych zbóż i był o 8,4% większy niż w roku poprzednim (w kraju wzrost o 6,4%). Skup zrealizowany w województwie stanowił 16,1% krajowego skupu zbóż, a biorąc pod uwagę jego wielkość, wielkopolskie było największym dostawcą zbóż w kraju. Z gospodarstw indywidualnych skupiono 1 371,9 tys. t ziarna, tj. 66,7% ilości skupionej w województwie. W przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych skupiono 1 212,0 kg ziarna zbóż (w kraju 888,7 kg). Skup zbóż podstawowych (z mieszankami zbożowymi) kształtował się na poziomie 1 302,4 tys. t i był niższy od ubiegłorocznego o 3,3%. Skup ten stanowił 37,9% zbiorów uzyskanych w 2016 r., a z gospodarstw indywidualnych pochodziło 62,1% ziarna skupionego w województwie.

W przypadku pszenicy w 2016 r. skupiono 854,6 tys. t, tj. o 9,3% więcej niż przed rokiem, a ilość ta stanowiła 83,8% zbiorów pszenicy w województwie. Z gospodarstw indywidualnych pochodziło 56,5% pszenicy dostarczonej do skupu w województwie wielkopolskim. Skup żyta wyniósł w tym czasie 126,7 tys. t i był o 24,5% mniejszy niż w 2015 r., a 71,5% tej ilości zakupiono w gospodarstwach indywidualnych. Żyto, które trafiło do skupu stanowiło 27,5% produkcji uzyskanej w 2016 r.

Średnia roczna cena skupu zbóż podstawowych konsumpcyjnych i paszowych (z mieszankami zbożowymi, bez ziarna siewnego) wynosiła 61,05 zł za 1 dt i była o 2,8% niższa niż przed rokiem. W styczniu 2016 r. za 1 dt zbóż płacono 65,52 zł; w marcu – 62,56 zł; w czerwcu – 62,99 zł; we wrześniu – 60,45 zł, a w grudniu – 63,16 zł. Ceny targowiskowe ziarna zbóż podstawowych kształtowały się następująco: w styczniu 2016 r. wynosiły 72,83 zł za 1 dt; w marcu 71,59 zł; w czerwcu 72,17 zł; we wrześniu 68,68 zł a w grudniu 71,74 zł.

W 2016 r. w województwie wielkopolskim za 1 dt pszenicy w skupie płacono średnio 63,59 zł (o 6,3% mniej niż przed rokiem), a za żyto – 51,51 zł (o 0,2% więcej). W kraju średnia roczna cena skupu pszenicy wynosiła 62,02 zł za 1 dt (o 7,2% mniej niż przed rokiem), a żyta – 51,73 zł (o 0,6% więcej). Średnia cena pszenicy na wolnym rynku w 2016 r. kształtowała się na poziomie 79,75 zł za 1 dt (o 0,2% niższym niż przed rokiem), a za żyto płacono – 58,66 zł

(o 0,2% mniej). Na targowiskach krajowych za te produkty płacono średnio 75,11 zł (o 0,6% mniej niż w 2015 r.) i 59,33 zł (o 1,1% więcej).

Ziemniaki

W 2016 r. skup ziemniaków w województwie wielkopolskim wyniósł 477,1 tys. t i był o 18,2% większy niż przed rokiem (w kraju wzrost o 23,0%). Ziemniaki dostarczone do skupu stanowiły 48,9% zbioru uzyskanego w 2016 r. Skup zrealizowany w województwie stanowił 25,4% skupu krajowego, a wielkopolskie było największym dostawcą ziemniaków w kraju. Gospodarstwa indywidualne dostarczyły do skupu 390,7 tys. t ziemniaków, czyli 81,9% ilości skupionej w województwie. Skup ziemniaków w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych kształtował się na poziomie 280,9 kg (w kraju 130,9 kg).

Średnia roczna cena ziemniaków w skupie, wynosząca 41,22 zł za 1 dt (w kraju 38,41 zł za 1 dt), była o 1,1% niższa w odniesieniu do ceny z 2015 r. (w kraju niższa o 3,8%), natomiast średnia cena ziemniaków jadalnych (bez wczesnych) osiągnęła poziom 59,75 zł za 1 dt i była wyższa o 4,8% (w kraju 52,27 zł; wzrost o 2,2%). W obrocie targowiskowym średnia roczna cena ziemniaków jadalnych (bez wczesnych) w 2016 r. wynosiła 98,03 zł za 1 dt i była o 19,2% wyższa od notowanej przed rokiem (w kraju 96,02 zł; wzrost o 17,0%).

Buraki cukrowe

Skup buraków cukrowych w województwie wielkopolskim w 2016 r. wyniósł 2 729,1 tys. t i był większy o 13,0% od uzyskanego w 2015 r. (w kraju wzrost o 23,9%). Skup zrealizowany w województwie stanowił 20,6% skupu krajowego. Od gospodarstw indywidualnych skupiono 2 096,2 tys. t, tj. 76,8% ilości dostarczonej do skupu w województwie. W przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych skupiono 1 607,1 kg buraków cukrowych (w kraju 921,1 kg). Średnia roczna cena buraków cukrowych w skupie, wynosząca 11,33 zł za dt, była o 8,6% niższa od notowanej w 2015 r. (w kraju 11,66 zł; o 2,4% niższa).

Rzepak i rzepik

W 2016 r. skupiono 150,9 tys. t rzepaku i rzepiku, tj. o 40,2% mniej niż przed rokiem (w kraju o 29,1% mniej). Skup ten stanowił 11,2% ilości skupionej w kraju, a wielkopolskie było trzecim dostawcą wśród województw, po dolnośląskim i opolskim. Gospodarstwa indywidualne zrealizowały 58,5% skupu w województwie. W przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych skupiono 88,8 kg rzepaku i rzepiku (w kraju 93,6 kg). Średnia roczna cena w skupie kształtowała się na poziomie 160,46 zł za 1 dt i była wyższa od notowanej w 2015 r. o 3,1% (w kraju 161,67 zł; wyższa o 7,4%).

Żywiec wołowy (bez cieląt)

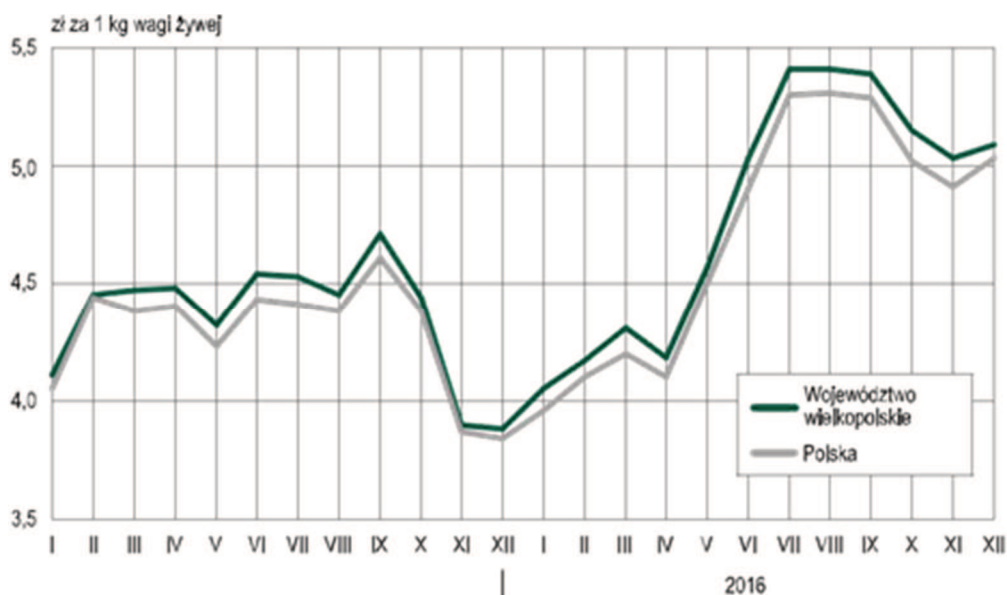
Skup żywca wołowego w województwie wielkopolskim w 2016 r. wyniósł 184,2 tys. t i był o 6,9 tys. t, tj. o 3,6%, mniejszy niż w 2015 r. (w kraju spadek o 1,7%). Ilość żywca wołowego skupiona w województwie wielkopolskim była największa wśród wszystkich województw i stanowiła 22,5% skupu krajowego. Gospodarstwa indywidualne dostarczyły do skupu 178,8 tys. t, tj. 97,1% ilości skupionej w województwie. Skup żywca wołowego w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych wynosił 108,5 kg (w kraju 56,9 kg). Przeciętna cena skupu żywca wołowego w 2016 r. wyniosła 6,13 zł za 1 kg i była niższa niż w poprzednim roku o 2,0% (w kraju 5,91 zł; spadek o 1,8%). W styczniu 2016 r. za 1 kg żywca wołowego producenci otrzymywali 6,28 zł; w marcu cena obniżyła się do 5,25 zł; w czerwcu odnotowano jej wzrost do 6,31 zł, po czym we wrześniu ponownie spadła do 6,24 zł, by w grudniu wzrosnąć do 6,45 zł.

Żywiec wieprzowy

Skup żywca wieprzowego w województwie wielkopolskim w 2016 r. wyniósł 613,3 tys. t i był o 3,2 tys. t, tj. o 0,5%, większy niż w roku poprzednim (w kraju większy o 2,9%). Ilość ta stanowiła 26,5% krajowego skupu i lokowała województwo na pierwszym miejscu w kraju. Gospodarstwa indywidualne dostarczyły do skupu 66,0% żywca wieprzowego skupionego w województwie. W przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych skup trzody chlewnej wynosił 361,1 kg (w kraju 161,0 kg). Przeciętna cena skupu 1 kg żywca wieprzowego w 2016 r. wynosiła 4,73 zł i była o 9,0% wyższa od rejestrowanej w 2015 r. (w kraju 4,68 zł; wzrost o 8,8%). W styczniu za 1 kg żywca wieprzowego płacono producentom 4,05 zł; w marcu cena wzrosła do 4,31 zł; w czerwcu zwiększyła się do 5,03 zł; we wrześniu zanotowano jej dalszy wzrost do 5,39 zł za 1 kg, ale w grudniu cena obniżyła się do poziomu 5,09 zł za 1 kg.

Relacja cen skupu żywca wieprzowego do cen targowiskowych żyta w ciągu roku mieściła się w granicach od 6,6 do 10,2 wobec 6,5 do 8,4 w 2015 r. Oznacza to, że rentowność produkcji żywca wieprzowego była większa, ale nadal utrzymywała się poniżej poziomu przyjętego za opłacalny dla tuczu trzody chlewnej (co najmniej 10-11).

Rysunek 7. Ceny skupu żywca wieprzowego.

Żywiec drobiowy

W 2016 r. w województwie wielkopolskim skupiono 520,9 tys. t żywca drobiowego, tj. o 49,0 tys. t, czyli o 10,4%, więcej niż w 2015 r. (w kraju wzrost o 10,0%). Skup zrealizowany w województwie stanowił 17,7% krajowego skupu drobiu. Z taką wielkością skupu województwo wielkopolskie zajmowało drugą pozycję w kraju, po mazowieckim. Od gospodarstw indywidualnych skupiono 470,4 tys. t żywca drobiowego, tj. 90,3% ilości skupionej w województwie. Skup żywca drobiowego w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych kształtował się na poziomie 306,7 kg (w kraju 205,2 kg). W 2016 r. średnia cena drobiu rzeźnego w skupie kształtowała się na poziomie 3,66 zł za 1 kg, tj. o 4,7% niższym niż przed rokiem (w kraju 3,68 zł; spadek o 6,6%). W pierwszym półroczu ceny żywca drobiowego rosły, tj. w styczniu za 1 kg płacono dostawcom 3,36 zł; w marcu – 3,53 zł; w czerwcu – 3,76 zł; we wrześniu płacono już mniej, tj. 3,68 zł, a w grudniu – 3,59 zł.

Mleko

W 2016 r. w województwie wielkopolskim skupiono 1 651,2 mln l mleka, tj. o 33,2 mln l (o 2,1%) więcej niż w 2015 r. (w kraju odnotowano wzrost o 2,3%). Udział województwa w krajowym skupie mleka kształtował się na poziomie 15,3%, a wielkopolskie było trzecim co do wielkości dostawcą mleka do skupu, po województwach mazowieckim i podlaskim. Z gospodarstw indywidualnych do skupu trafiło 1 378,0 mln l mleka, tj. 83,5% całkowitej ilości skupionej w województwie. W przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych skup mleka wyniósł 972,4 l (w kraju 751,9 l). Średnia roczna cena mleka w skupie wyniosła 1,09 zł za l i była niższa od ceny z 2015 r. o 3,8% (w kraju 1,11 zł; spadek o 2,3%). W ciągu roku ceny mleka zmieniały się następująco: w styczniu za 1 l płacono 1,11 zł, w marcu – 1,05 zł,

w czerwcu – 0,98 zł, we wrześniu odnotowano wzrost do 1,10 zł, a w grudniu cena wyniosła 1,36 zł.

Jaja konsumpcyjne

Skup jaj kurzych konsumpcyjnych w województwie wielkopolskim w 2016 r. wyniósł 153,7 mln sztuk i był o 74,0% mniejszy niż w 2015 r. (w kraju odnotowano spadek o 51,8%). Jaja skupione w województwie wielkopolskim stanowiły 29,5% krajowego skupu, a Wielkopolska była największym dostawcą jaj konsumpcyjnych w kraju. Gospodarstwa indywidualne dostarczyły w tym czasie 143,4 mln sztuk, tj. 93,3% ilości jaj skupionych w województwie. Średnia roczna cena jaja kurzego konsumpcyjnego w skupie wynosiła 19 gr za 1 sztukę i była o 3 gr niższa od ceny z 2015 r. (w kraju 20 gr, również o 3 gr niższa).

Powierzchnia zasiewów, w tym według rodzajów

Od 2015 roku na terenie Wielkopolski obserwuje się wzrost zasiewów podstawowych zbóż o 2,6% (w kraju o 0,3%). Szczególnie znacząco zwiększył się areał żyta – o 24 703 ha, tj. 19% (w kraju 10,4%). Zwiększył się także areał uprawy ziemniaków o 5,9% (w kraju o 3,8%). O około 9% ograniczone natomiast zastały zasiewy rzepaku i rzepiku (w kraju o 12,7%). Nie zmieniła się powierzchnia uprawy buraka cukrowego (niewielki progres: 0,7%) Natomiast w kraju areał tej rośliny zwiększył się o 14,1%.

Tabela 36. Struktura zasiewów wybranych roślin uprawnych oraz udział użytków zielonych w Polsce i Wielkopolsce w 2015 i 2016 r.

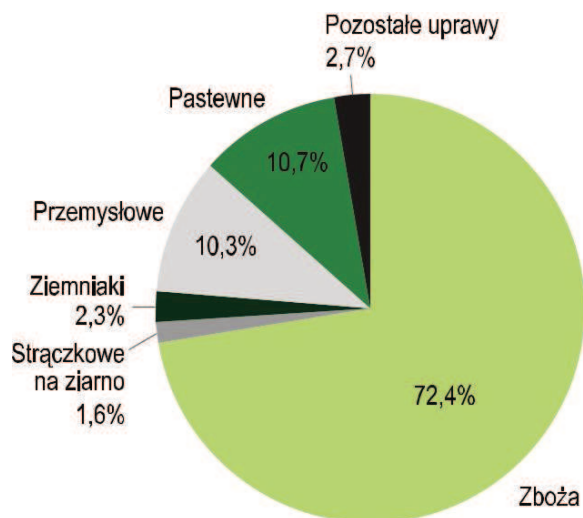
Typy upraw	Rok 2015			
	Polska		Wielkopolska	
	Powierzchnia zasiewów w ha	% udział zasiewów	Powierzchnia zasiewów w ha	% udział zasiewów
Zboża ogółem	7 511 848	40,0	1 073 679	44,7
Pszenica	2 395 451	12,8	230 101	9,6
Żyto	725 257	3,9	129 861	5,4
Jęczmień	839 265	4,5	139 231	5,8
Owies	460 695	2,5	39 186	1,6
Pszennyto	1 516 168	8,1	254 428	10,6
Mieszkanki zbożowe	812 889	4,3	107 849	4,5
Ziemniaki	300 355	1,6	31 809	1,3
Buraki cukrowe	180 119	1,0	39 909	1,7
Rzepak i rzepik	947 075	5,0	114 612	4,8
Łąki trwałe	2 658 122	14,2	222 146	9,3
Pastwiska trwałe	434 707	2,3	18 542	0,8
OGÓŁEM	18 781 951	100,0	2 401 353	100,0
Typy upraw	Rok 2016			Dynamika zmian struktury

	Polska		Wielkopolska		zasiewów w % 2015/2016	
	Powierzchnia zasiewów w ha	% udział zasiewów	Powierzchnia zasiewów w ha	% udział zasiewów	Polska	Wielkopolska
Zboża ogółem	7 462 347	40,0	1 034 425	44,4	99,3	96,3
Pszenica	2 384 016	12,8	220 120	9,5	99,5	95,7
Żyto	760 976	4,1	154 564	6,6	104,9	119,0
Jęczmień	926 147	5,0	131 329	5,6	110,4	94,3
Owies	477 854	2,6	39 165	1,7	103,7	99,9
Pszennyto	1 403 519	7,5	235 096	10,1	92,6	92,4
Mieszanki zbożowe	805 548	4,3	109 920	4,7	99,1	101,9
Ziemniaki	311 620	1,7	33 680	1,4	103,8	105,9
Buraki cukrowe	205 572	1,1	39 640	1,7	114,1	99,3
Rzepak i rzepik	826 946	4,4	104 393	4,5	87,3	91,1
Łąki trwałe	2 691 617	14,4	213 427	9,2	101,3	96,1
Pastwiska trwałe	396 470	2,1	11 874	0,5	91,2	64,0
OGÓŁEM	18 652 632	100,0	2 327 633	100,0	99,3	96,9

Źródło: GUS, Rocznik statystyczny rolnictwa 2015 i 2016., opracowanie WODR w Poznaniu

W województwie wielkopolskim (w 2016 r.) pod zasiewami znajdowało się 1 430,8 tys. ha, tj. o 32,7 tys. ha (o 2,2%) mniej niż przed rokiem. Podobnie jak w latach ubiegłych udział wielkopolskiego w krajowej powierzchni zasiewów był największy wśród wszystkich województw i wynosił 13,5%. W dominujących gospodarstwach indywidualnych obsiano 1 231,0 tys. ha, tj. o 21,1 tys. ha (o 1,7%) mniej, a powierzchnia ta stanowiła 86,0% zasiewów w województwie. W strukturze zasiewów zboża stanowiły 72,4%, strączkowe na ziarno (łącznie z mieszankami zbożowo-strączkowymi) – 1,6%, ziemniaki – 2,3%, rośliny przemysłowe – 10,3%, rośliny pastewne – 10,7%, a pozostałe uprawy – 2,7%. W stosunku do 2015 r. wzrósł udział pastewnych – o 2,3%, ziemniaków – o 0,2% oraz roślin zaliczanych do grupy „pozostałe uprawy” – o 0,1%. Mniejszy był natomiast udział zbóż i strączkowych na ziarno – o 1,0% oraz przemysłowych – o 0,6%.

Wykres 18. Struktura zasiewów ogółem w 2016 r.

Źródło: GUS, Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2016 r.

Produkcja głównych ziemiopłodów rolnych, wysokość plonów

Zboża

Powierzchnia zbóż w województwie wielkopolskim w 2016 r. wyniosła 1 034,4 tys. ha i była o 39,3 tys. ha, tj. o 3,7% mniejsza w stosunku do poprzedniego roku, a zboża podstawowe z mieszankami zajmowały obszar 890,2 tys. ha, tj. 86,1% ogólnej powierzchni zbóż.

Tabela 37. Powierzchnia zasiewów, plony i zbiory zbóż.

Wyszczególnienie	2015	2016	
	w liczbach bezwzględnych		2015 = 100
Ogółem			
Powierzchnia w ha	1 073 679	1 034 425	96,3
Plony z 1 ha w dt	39,5	43,5	110,1
Zbiory w t	4 239 087	4 504 137	106,3
W tym zboża podstawowe z mieszankami zbożowymi			
Powierzchnia w ha	900 656	890 196	98,8
Plony z 1 ha w dt	38,2	38,6	101,0
Zbiory w t	3 440 639	3 436 522	99,9

Źródło: GUS, Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2016 r.

W powierzchni uprawy zbóż przeważały zboża ozime, których udział kształtował się na poziomie 57,6%, a wśród nich dominującym gatunkiem było pszenżyto (20,8% ogólnej powierzchni zbóż), natomiast w powierzchni zbóż jarych wyróżniała się kukurydza na ziarno z udziałem 13,4%. Pod względem wielkości powierzchni uprawy zbóż województwo

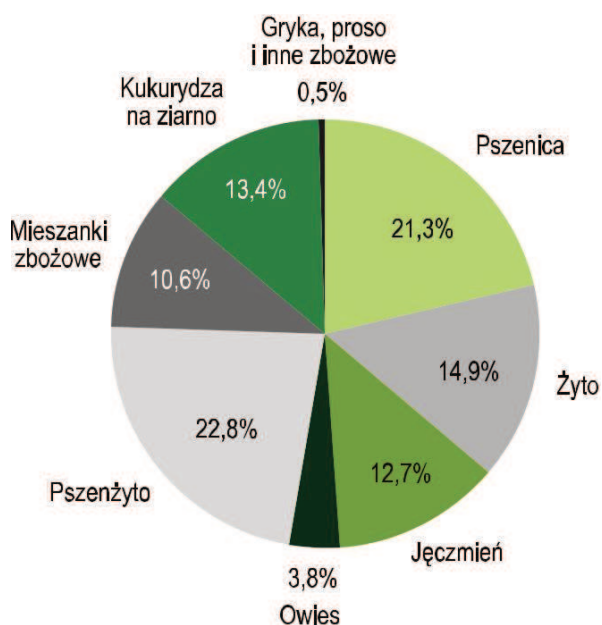
wielkopolskie plasowało się na 1. miejscu w kraju, a udział w krajowej powierzchni zbóż wyniósł 13,9%.

Tabela 38. Struktura uprawy zbóż.

Zboża	Ogółem		W tym gospodarstwa indywidualne	
	2015	2016	2015	2016
	powierzchnia zbóż ogółem = 100			
Pszenica	21,4	21,3	19,1	18,9
ozima	19,5	17,8	17,0	15,3
jara	2,0	3,5	2,1	3,6
Żyto	12,1	14,9	12,6	16,0
Jęczmień	13,0	12,7	13,0	12,6
ozimy	4,6	2,8	4,5	2,6
jary	8,4	9,9	8,6	10,0
Owies	3,6	3,8	3,9	4,0
Pszenżyto	23,7	22,8	24,8	23,9
ozime	21,2	20,9	22,0	21,8
jare	2,5	1,9	2,7	2,1
Mieszanki zbożowe	10,0	10,6	11,3	11,9
ozime	1,5	1,2	1,7	1,4
jare	8,5	9,4	9,7	10,5
Kukurydza na ziarno	15,6	13,4	14,7	12,2
Gryka, proso i inne zbożowe	0,5	0,5	0,5	0,5

Źródło: GUS, Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2016 r.

Wykres 19. Struktura uprawy zbóż w rolnictwie ogółem w 2016 r.

Źródło: GUS, Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2016 r.

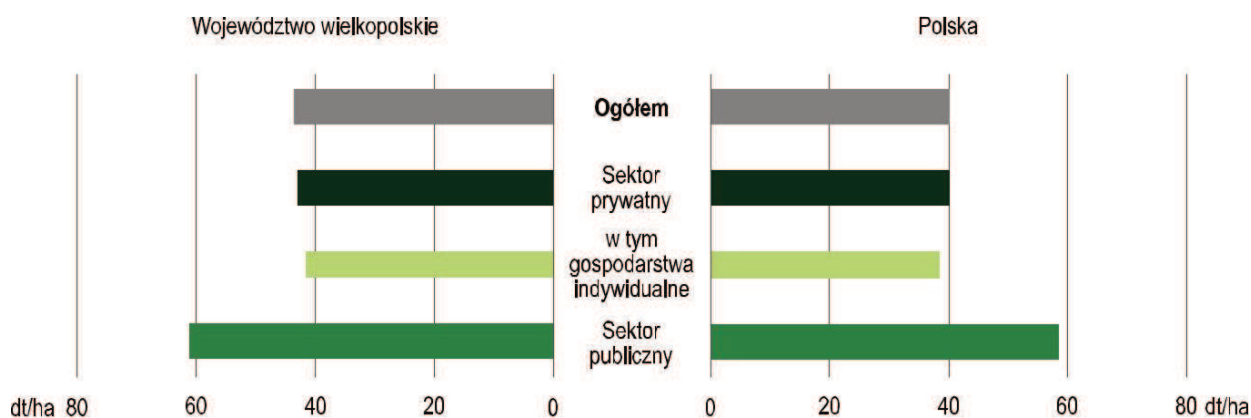
Plony zbóż, wynoszące w 2016 r. 43,5 dt z 1 ha, były o 10,1% wyższe niż przed rokiem, natomiast plony zbóż podstawowych z mieszankami wyszacowano na poziomie 38,6 dt z 1 ha, tj. o 1,0% wyższym. W porównaniu z wielkością plonów uzyskanych w 2015 r. wszystkie gatunki zbóż, oprócz pszenicy, plonowały wyżej, a wzrost określono na poziomie: żyto – o 4,6%, jęczmień – o 1,9%, owies – o 10,1%, pszenżyto – o 3,0%, mieszanki zbożowe – o 9,9%, kukurydza na ziarno – o 61,5%, gryka, proso i inne zbożowe – o 48,5%.

Spadek plonowania pszenicy określono na poziomie 2,5%, o czym decydowało niższe plonowanie pszenicy ozimej – o 1,2%, gdyż pszenica jara plonowała lepiej niż przed rokiem – o 6,5%.

Według kryterium wysokości plonu zbóż województwo wielkopolskie plasowało się na czwartej pozycji w kraju, po województwach: opolskim, dolnośląskim i śląskim.

Produkcja zbóż ogółem w 2016 r. osiągnęła poziom 4 504,1 tys. t, wyższy niż przed rokiem o 265,1 tys. t, tj. o 6,3%, a zbiory zbóż podstawowych z mieszankami, wynoszące 3 436,5 tys. t, były mniejsze o 4,1 tys. t, tj. o 0,1%. W kraju produkcja zbóż ogółem w ciągu roku zwiększyła się o 6,6%. Województwo wielkopolskie było największym producentem ziarna zbóż, z udziałem w produkcji krajowej na poziomie 15,1%.

Wykres 20. Plony zbóż w 2016 r.

Źródło: GUS, Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2016 r.

Ziemniaki

Powierzchnia uprawy ziemniaków, łącznie z uprawą w ogrodach przydomowych, wyniosła w województwie wielkopolskim 33,7 tys. ha, co oznacza, że przewyższała ubiegłoroczną o 1,9 tys. ha, tj. o 5,9%. W kraju odnotowano wzrost powierzchni uprawy o 3,8%. Powierzchnia przeznaczona pod uprawę ziemniaków w województwie stanowiła 10,8% powierzchni ziemniaków w kraju, a wielkopolskie zajmowało pod tym względem trzecią lokatę, po województwach mazowieckim i łódzkim.

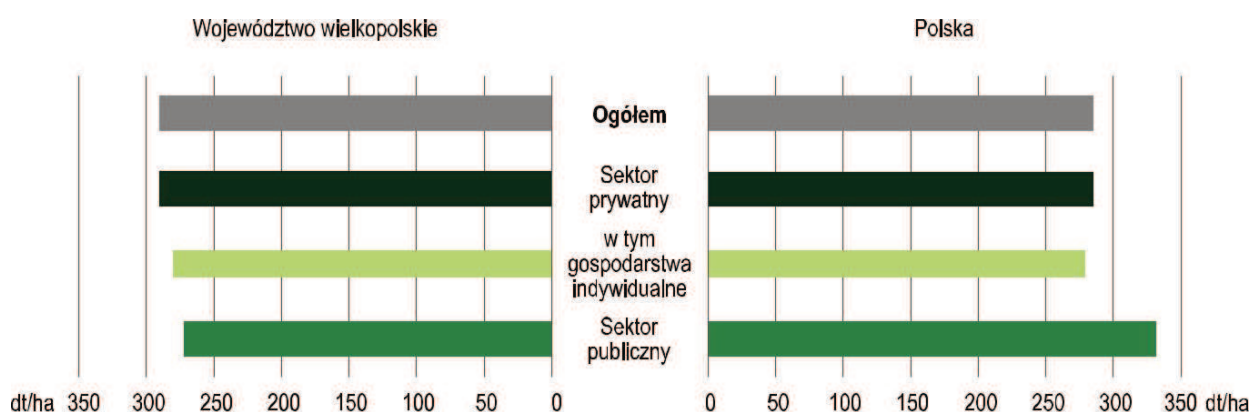
Tabela 39. Powierzchnia uprawy, plony i zbiory ziemniaków (łącznie z uprawą w ogrodach przydomowych).

Wyszczególnienie	2015	2016	
	w liczbach bezwzględnych		2015 = 100
Powierzchnia w ha	31 809	33 680	105,9
Plony z 1 ha w dt	202	290	143,6
Zbiory w t	642 856	975 569	151,8

Źródło: GUS, Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2016 r.

W 2016 r. ziemniaki plonowały znacznie lepiej niż przed rokiem, tj. na poziomie 290 dt z 1 ha i był to plon o 43,6% wyższy od ubiegłorocznego. Średni plon w kraju był wyższy o 35,7%, a przyjmując za kryterium wysokość plonów, wielkopolskie ulokowało się na ósmym miejscu, po województwach: opolskim, zachodniopomorskim, lubuskim, kujawsko-pomorskim, lubelskim, pomorskim i łódzkim. Produkcja ziemniaków kształtowała się na poziomie 975,6 tys. t i była o 332,7 tys. t (o 51,8%) większa niż w 2015 r. (w kraju większa o 40,5%). Wśród producentów ziemniaków województwo wielkopolskie zajmowało trzecią lokatę, po województwach łódzkim i mazowieckim.

Wykres 21. Plony ziemniaków w 2016 r. (łącznie z uprawą w ogrodach przydomowych).

Źródło: GUS, Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2016 r.

Buraki cukrowe

W 2016 r. buraki cukrowe w województwie wielkopolskim uprawiane były na powierzchni 39,6 tys. ha, tj. o 0,3 tys. ha (o 0,7%) mniejszej niż przed rokiem. W kraju zaznaczył się w tym czasie wzrost zainteresowania tą uprawą, gdyż jej areał zwiększył się o 14,1%. W wielkopolskim burakami obsiano drugą co do wielkości powierzchnię w kraju, po województwie kujawsko-pomorskim, a udział w krajowej powierzchni wyniósł tu 19,3%.

Średni plon, na poziomie 694 dt z 1 ha, był o 31,7% wyższy od osiągniętego w 2015 r. (w kraju wyższy o 26,5%), a z taką wysokością plonów województwo wielkopolskie zajmowało siódmą lokatę w kraju, po województwach: zachodniopomorskim, podkarpackim, pomorskim, świętokrzyskim, lubuskim i opolskim.

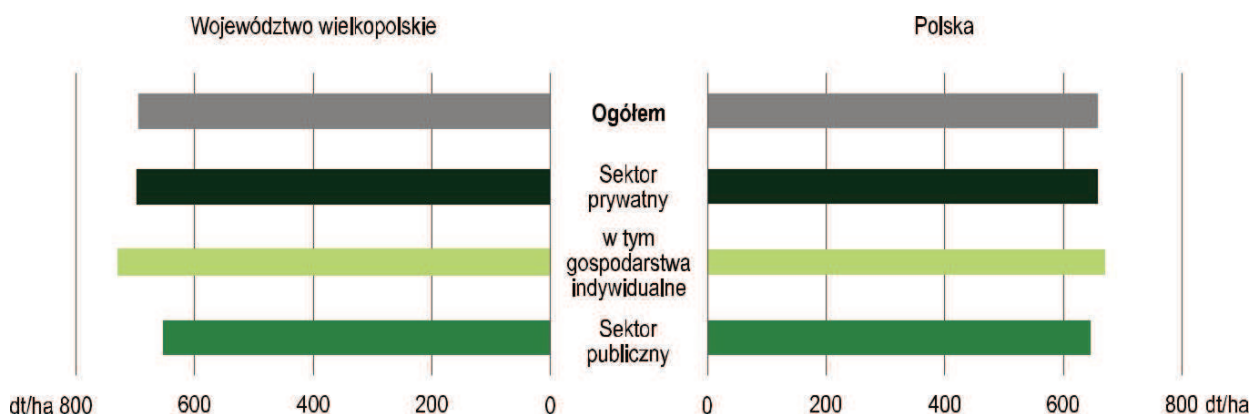
Tabela 40. Powierzchnia zasiewów, plony i zbiory buraków cukrowych.

Wyszczególnienie	2015	2016	
	w liczbach bezwzględnych		2015 = 100
Powierzchnia w ha	39 909	39 640	99,3
Plony z 1 ha w dt	527	694	131,7
Zbiory (dostarczone do cukrowni) w t	2 101 568	2 750 218	130,9

Źródło: GUS, Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2016 r.

Produkcja buraków cukrowych, rozliczona według dostaw do cukrowni, wyniosła 2 750,2 tys. t i była o 648,7 tys. t (o 30,9%) większa od ubiegłorocznej (w kraju większa o 44,4%). Województwo wielkopolskie od lat jest największym producentem buraków cukrowych w kraju i w 2016 r., mimo mniejszej powierzchni uprawy, utrzymało pierwszą pozycję.

Wykres 22. Plony buraków cukrowych w 2016 r.

Źródło: GUS, Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2016 r.

Rośliny oleiste

Powierzchnia uprawy roślin oleistych w województwie wielkopolskim w 2016 r. wyniosła 107,9 tys. ha, w tym rzepaku i rzepiku 104,4 tys. ha, co oznacza, że w stosunku do poprzedniego roku zmniejszyła się, odpowiednio: o 11,0 tys. ha (o 9,2%) oraz o 10,2 tys. ha (o 8,9%). W kraju również odnotowano ograniczenie powierzchni uprawy oleistych – o 12,8%, przy czym areał rzepaku i rzepiku był mniejszy o 12,7%. Powierzchnia przeznaczona pod te uprawy w województwie wielkopolskim była drugą co do wielkości w kraju, a więcej tych roślin uprawiano jedynie w województwie dolnośląskim. Areał uprawy rzepaku i rzepiku stanowił 96,7% ogólnej powierzchni roślin oleistych. W uprawie rzepaku i rzepiku dominowały odmiany ozime, stanowiące 91,2% powierzchni zasiewu tych roślin. Niesprzyjające warunki pogodowe przyczyniły się do gorszego plonowania oleistych, gdyż uzyskany plon był niższy o 13,6% (w kraju o 5,4%), a dominujący w tej grupie upraw rzepak i rzepik plonował niżej o 14,2% (w kraju o 6,0%).

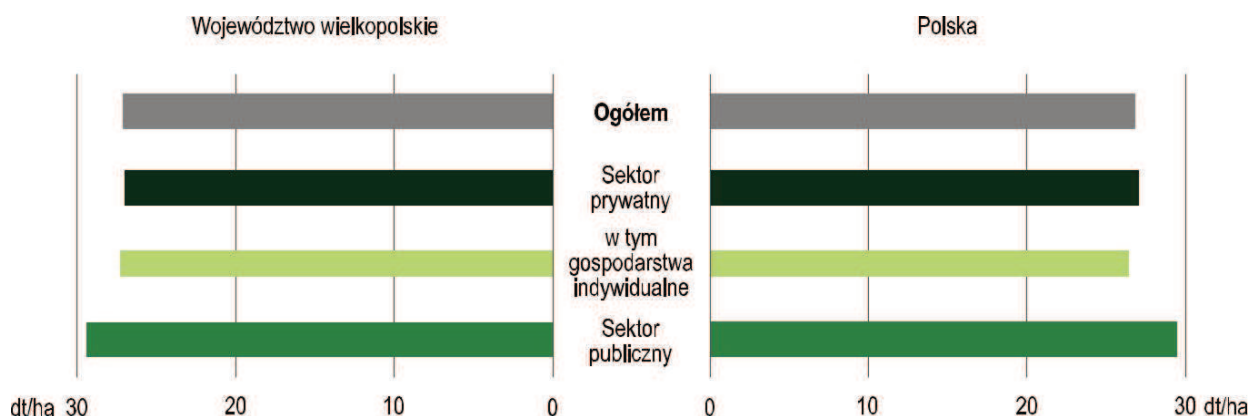
Tabela 41. Powierzchnia zasiewów, plony i zbiory roślin oleistych.

Wyszczególnienie	2015	2016	
	w liczbach bezwzględnych		2015 = 100
Ogółem			
Powierzchnia w ha	118 862	107 909	90,8
Plony z 1 ha w dt	30,9	26,7	86,4
Zbiory w t	367 300	288 261	78,5
W tym rzepak i rzepik			
Powierzchnia w ha	114 612	104 393	91,1
Plony z 1 ha w dt	31,6	27,1	85,8
Zbiory w t	362 701	283 262	78,1

Źródło: GUS, Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2016 r.

Ograniczenie powierzchni uprawy oraz niższe plonowanie zdecydowały o tym, że uzyskana produkcja oleistych była wyraźnie mniejsza niż przed rokiem. Łącznie zebrano 288,3 tys. t ziarna, tj. o 79,0 tys. t (o 21,5%) mniej (w kraju mniej o 17,5%). Zbiór rzepaku i rzepiku kształtował się na poziomie 283,3 tys. t i był mniejszy o 79,4 tys. t (o 21,9%) niż przed rokiem (w kraju o 17,8%). Województwo wielkopolskie jest jednym z głównych producentów roślin oleistych w kraju, a produkcja uzyskana w 2016 r. lokowała je na 2. miejscu, po województwie dolnośląskim.

Wykres 23. Plony rzepaku i rzepiku w 2016 r.

Źródło: GUS, Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2016 r.

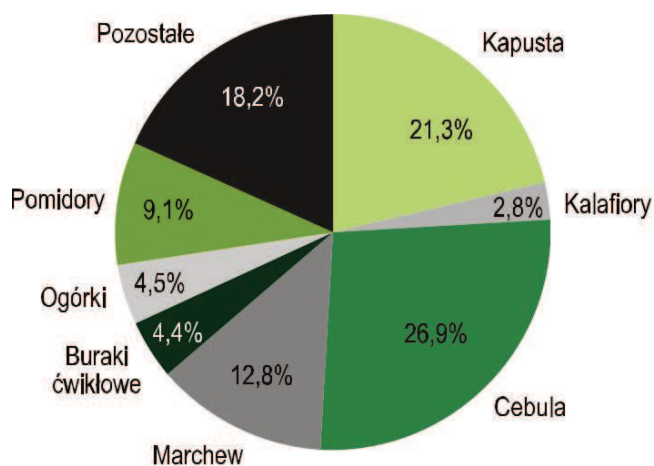
Warzywa

Ogólna powierzchnia uprawy warzyw gruntowych, łącznie z uprawą w ogrodach przydomowych, w 2016 r. w województwie wielkopolskim wyniosła 22,2 tys. ha i była mniejsza niż przed rokiem o 1,2 tys. ha (o 5,0%). Tendencja spadkowa dotyczyła większości gatunków, oprócz cebuli i warzyw zaliczanych do grupy „pozostałe”, m.in. kukurydzy cukrowej, warzyw liściastych i łodygowych, pietruszki, fasoli szparagowej, brokułów i sałaty.

Największy udział w ogólnej powierzchni warzyw miały warzywa „pozostałe” – 34,0% oraz cebula – 25,1%. Warunki pogodowe w 2016 r. sprzyjały dobremu plonowaniu warzyw, a największy wzrost plonów, w stosunku do ubiegłego roku, odnotowano w uprawie kalafiorów – o 32,9%, kapusty – o 23,6% i buraków ćwikłowych – o 21,8%. Mimo ograniczenia powierzchni uprawy, produkcja warzyw była większa niż w 2015 r., a łączny zbiór kształtował się na poziomie 547,7 tys. t i był większy o 18,8 tys. t, tj. o 3,6% (w kraju większy o 19,9%). Udział województwa wielkopolskiego w krajowej produkcji warzyw kształtował się na poziomie 12,0%, co dawało piątą lokatę wśród producentów warzyw, po województwach: mazowieckim, kujawsko-pomorskim, małopolskim i łódzkim.

Produkcja warzyw w przeliczeniu na 1 mieszkańca województwa wielkopolskiego w 2016 r. wyniosła 157,5 kg (wobec 152,2 kg w 2015 r.).

Wykres 24. Struktura zbiorów warzyw w 2016 r.

Źródło: GUS, Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2016 r.

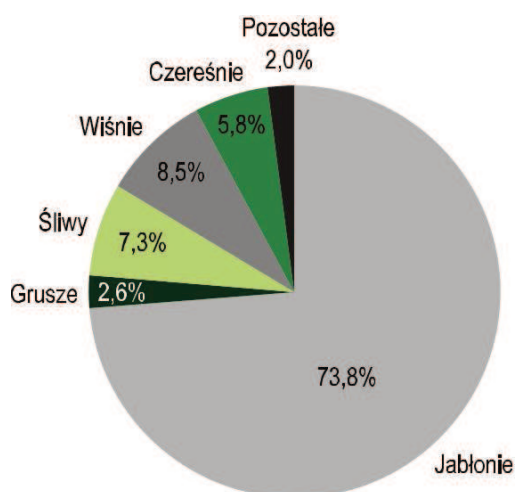
Owoce z drzew i krzewów oraz plantacji jagodowych

W 2016 r. produkcja owoców z drzew i krzewów oraz plantacji jagodowych w sadach wyniosła 157,7 tys. t i była o 22,5 tys. t (o 16,6%) większa niż przed rokiem.

Łączna produkcja owoców w przeliczeniu na 1 mieszkańca województwa wielkopolskiego w 2016 r. wyniosła 45,3 kg (wobec 38,9 kg w 2015 r.).

Łączne zbiory owoców z drzew w sadach w 2016 r. wyniosły 142,7 tys. t i były większe od ubiegłorocznych o 22,4 tys. t, tj. o 18,6%. Największy udział w zbiorach owoców z drzew miały jabłka, które stanowiły 73,8% ogólnej ilości. Owoce z drzew zebrane w sadach województwa wielkopolskiego stanowiły 3,5% krajowego zbioru, a województwo plasowało się na piątej pozycji, po województwach: mazowieckim, lubelskim, świętokrzyskim i łódzkim.

Wykres 25. Struktura zbiorów owoców z drzew w 2016 r.

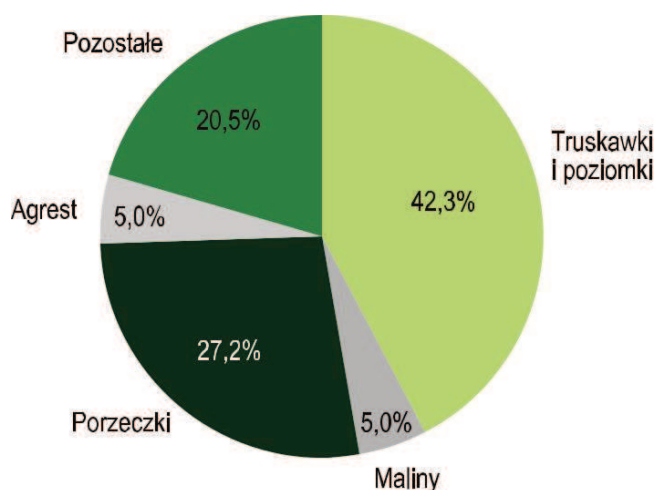

Źródło: GUS, Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2016 r.

Zbiory owoców z krzewów owocowych w sadach i plantacji jagodowych w województwie wielkopolskim w 2016 r. wyniosły 15,0 tys. t i były większe od ubiegłorocznych o 1,1 tys. t, tj. o 0,7%. Największy udział w zbiorach miały truskawki, które stanowiły 42,3% oraz porzeczki – z udziałem 27,2%.

Produkcja owoców uzyskana w województwie w 2016 r. stanowiła 2,6% krajowej produkcji, a przy takim udziale wielkopolskie lokowało się na ósmym miejscu w kraju, po województwach: lubelskim, mazowieckim, łódzkim, świętokrzyskim, zachodniopomorskim, małopolskim i podkarpackim.

Wykres 26. Struktura zbiorów owoców jagodowych w 2016 r.

Źródło: GUS, Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2016 r.

Produkcja pasz z trwałych użytków zielonych i polowych upraw pastewnych

W 2016 r. w województwie wielkopolskim powierzchnia paszowa (upraw w plonie głównym), łącznie z areałem trwałych użytków zielonych, wyniosła 378,5 tys. ha, tj. była większa o 15,4 tys. ha (o 4,2%) od ubiegłorocznej i stanowiła 9,1% powierzchni paszowej kraju. Powierzchnia trwałych użytków zielonych kształtowała się na poziomie 225,3 tys. ha i w stosunku do 2015 r. zmniejszyła się o 15,4 tys. ha (o 6,4%), a jej udział w powierzchni paszowej województwa wynosił 59,5%. Natomiast powierzchnia polowych upraw pastewnych obejmowała 153,2 tys. ha i była większa niż przed rokiem o 30,8 tys. ha (o 25,2%), a areał zajmowany przez te uprawy stanowił 40,5% powierzchni paszowej województwa. Powierzchnia paszowa w kraju w porównaniu z 2015 r. zwiększyła się o 0,8%.

W powierzchni paszowej dominowały trwałe użytki zielone, które zajmowały 73,8%, natomiast na polowe uprawy pastewne przypadało pozostałe 26,2%. Pod względem wielkości powierzchni paszowej województwo wielkopolskie zajmowało czwartą lokatę w kraju, po województwach: mazowieckim, podlaskim i warmińsko-mazurskim.

Tabela 42. Powierzchnia paszowa.

Wyszczególnienie	2015	2016	
	w hektarach		2015 = 100
Ogółem			
Ogółem (w plonie głównym)	363 104	378 526	104,2
Trwałe użytki zielone*	240 688	225 301	93,6
Łąki	222 146	213 427	96,1
Pastwiska	18 542	11 874	64,0
Polowe uprawy pastewne**	122 416	153 225	125,2
W tym gospodarstwa indywidualne			
Ogółem (w plonie głównym)	315 923	331 859	105,0
Trwałe użytki zielone*	217 824	205 465	94,3
Łąki	202 870	196 451	96,8
Pastwiska	14 954	9 014	60,3
Polowe uprawy pastewne**	98 099	126 394	128,8

* Bez łąk i pastwisk na gruntach państwowych i społecznych niestanowiących gospodarstw rolnych.

** Użytkowane na paszę.

Źródło: GUS, Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2016 r.

W 2016 r. powierzchnia łąk trwałych w województwie wielkopolskim wynosiła 213,4 tys. ha i była o 8,7 tys. ha (o 3,9%) mniejsza niż przed rokiem. Natomiast w kraju odnotowano wzrost powierzchni o 1,3%, a łąki trwałe województwa wielkopolskiego stanowiły 7,9% krajowej powierzchni łąk.

Plon siana łąkowego z trzech pokosów w województwie wielkopolskim w 2016 r. wyniósł 56,7 dt z 1 ha i był wyższy niż przed rokiem o 6,5 dt (o 12,9%). Plon siana z I pokosu kształtował się na poziomie 26,7 dt z 1 ha i był o 8,9% niższy od ubiegłorocznego; plon II pokosu wyniósł 19,3 dt z 1 ha i w stosunku rocznym zwiększył się o 38,8%; w III pokosie plon osiągnął poziom 10,7 dt z 1 ha i był o 52,9% wyższy niż przed rokiem. Zbiór z łąk trwałych w 59,7% przeznaczono na siano, w 28,1% – na kiszenie, w 6,6% – na bieżące skarmianie, a pozostałe 5,6% produkcji zostało wykorzystane jako trawa pastwiskowa.

W 2016 r. powierzchnia pastwisk trwałych w województwie wielkopolskim wynosiła 11,9 tys. ha i była mniejsza od ubiegłorocznej o 6,7 tys. ha, tj. o 36,0%. W kraju również obserwowano spadek powierzchni pastwisk, ustalony na poziomie 8,8%. Udział województwa wielkopolskiego w krajowej powierzchni pastwisk wyniósł 3,0%. Warunki w okresie wegetacji pozwoliły na uzyskanie dobrego plonu zielonki, który wyniósł 176 dt z 1 ha i o 15,0% przewyższał plon ubiegłoroczny.

Średni plon z trwałych użytków zielonych (w przeliczeniu na siano) w 2016 r. wyniósł 55,6 dt z 1 ha i był o 6,9 dt (o 14,1%) wyższy niż przed rokiem. Całkowita produkcja, przeliczona na siano, kształtowała się na poziomie 1 251,7 tys. t i w stosunku do poprzedniego roku zwiększyła się o 80,0 tys. t (o 6,8%). Z łąk trwałych zebrano 1 209,9 tys. t siana, tj. o 8,5% więcej niż w 2015 r., natomiast produkcja z pastwisk wyniosła 41,8 tys. t i była mniejsza o 26,5%. W produkcji uzyskanej z trwałych użytków zielonych przeważało siano łąkowe stanowiące 96,7% ogólnego zbioru.

Polowe uprawy pastewne, stosowane w żywieniu zwierząt gospodarskich, przeznaczone są do bezpośredniego skarmiania, suszenia lub kiszenia. Należą do nich rośliny uprawiane w plonie głównym: motylkowe grubonasienne (strączkowe pastewne), motylkowe drobnonasienne z trawami i pastwiskami polowymi, kukurydza na zielonkę oraz okopowe pastewne, a także poplony i wsiewki. W 2016 r. udział polowych upraw pastewnych w ogólnej powierzchni zasiewów województwa wielkopolskiego wynosił: dla strączkowych pastewnych – 0,2%, motylkowych drobnonasiennych z trawami i pastwiskami polowymi – 2,9%, kukurydzy na zielonkę – 7,5% i okopowych pastewnych – 0,1% (w 2015 r. odpowiednio: 0,2%, 2,3%, 5,8% i 0,1%). Powierzchnia przeznaczona pod te uprawy stanowiła 14,0% powierzchni polowych upraw pastewnych w kraju, a wielkopolskie zajmowało trzecią lokatę, po województwach podlaskim i mazowieckim.

Największy udział w powierzchni polowych upraw pastewnych miała kukurydza na zielonkę – 69,8%, a jej areał wynosił 106,9 tys. ha i był o 22,5 tys. ha (o 26,7%) większy niż przed rokiem. Udział pozostałych upraw pastewnych kształtował się następująco: strączkowe pastewne – 1,9%, motylkowe drobnonasienne – 27,5%, a okopowe pastewne – 0,9%.

Tabela 43. Powierzchnia zasiewów, plony i zbiory polowych upraw pastewnych w plonie głównym.

Wyszczególnienie	Ogółem			W tym gospodarstwa indywidualne		
	2015	2016		2015	2016	
	w liczbach bezwzględnych	2015 = 100		w liczbach bezwzględnych	2015 = 100	
Strączkowe pastewne na zielonkę						
Powierzchnia w ha	3 103	2 863	92,3	2 776	2 075	74,7
Plony z 1 ha w dt	142	167	117,6	145	172	118,6
Zbiory w t	44 037	47 689	108,3	4 0284	35 615	88,4
Motylkowe drobnonasienne * na zielonkę						
Powierzchnia w ha	33 757	42 104	124,7	26 299	34 288	130,4
Plony z 1 ha w dt	229	260	113,5	225	250	111,1
Zbiory w t	771 976	1 095 472	141,9	590 717	856 263	145,0
Kukurydza na zielonkę						
Powierzchnia w ha	84 383	106 901	126,7	67 862	88 687	130,7
Plony z 1 ha w dt	368	477	129,6	382	496	129,8
Zbiory w t	3 103 772	5 099 251	164,3	2 592 328	4 398 875	169,7
Okopowe pastewne						
Powierzchnia w ha	1 173	1 357	115,7	1 162	1 344	115,7
Plony z 1 ha w dt	371	416	112,1	373	420	112,6
Zbiory w t	43 516	56 444	129,7	43 389	56 384	130,0
W tym buraki pastewne						
Powierzchnia w ha	724	562	77,6	721	562	77,9
Plony z 1 ha w dt	402	494	122,9	403	494	122,6
Zbiory w t	29 096	27 763	95,4	29 056	27 763	95,5

* Oraz inne pastewne łącznie z trawami i pastwiskami polowymi.

Źródło: GUS, Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2016 r.

Pogłowie zwierząt ogółem według gatunków

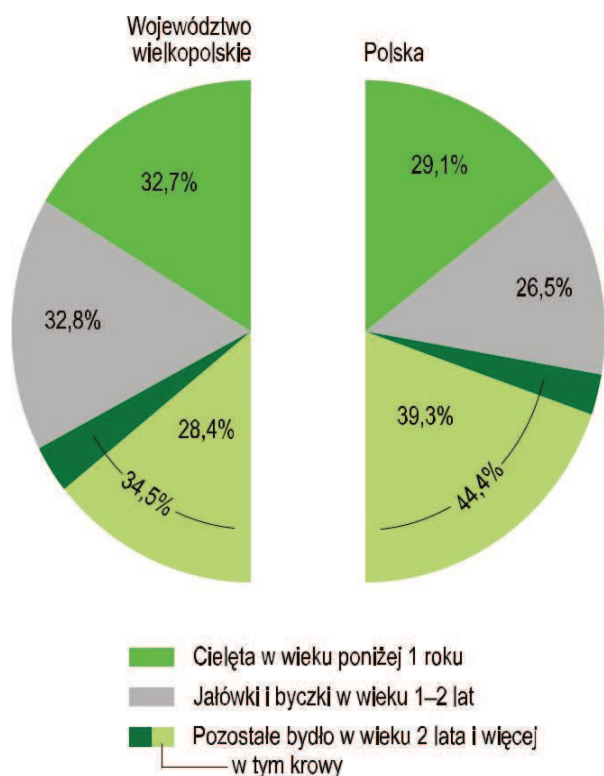
Bydło

W czerwcu 2016 r., pogłowie bydła ogółem w województwie wielkopolskim wynosiło 996,6 tys. sztuk i było o 45,6 tys. sztuk, tj. o 4,8%, większe niż przed rokiem (w kraju liczebność bydła zmniejszyła się o 0,4%). Natomiast pogłowie krów, liczące 282,8 tys. sztuk, zmniejszyło się w porównaniu z czerwcem 2015 r. o 9,6 tys. sztuk, tj. o 3,3% (w kraju o 4,6%). Udział krów w pogłowie bydła kształtował się na poziomie 28,4% (w kraju 39,3%). W pogłowie krów dominowały krowy mleczne, które stanowiły 92,4% (w kraju 92,0%). Należy podkreślić, że hodowcy z Wielkopolski, będący pod oceną użytkowości mlecznej, osiągają bardzo wysokie wydajności mleka – na poziomie światowym. Bydło utrzymywane w województwie wielkopolskim stanowiło 16,8%, a krowy 12,1% pogłowia krajowego. Przyjmując za kryterium liczebność bydła, województwo wielkopolskie zajmowało drugie

miejsce w kraju, po województwie mazowieckim, a w przypadku stada krów – trzecie miejsce, po województwach mazowieckim i podlaskim. W gospodarstwach indywidualnych utrzymywano 885,3 tys. sztuk bydła, tj. 88,8% pogłowia w województwie wielkopolskim, w tym 241,1 tys. sztuk krów, tj. 85,3% stada krów w województwie.

Obsada bydła na 100 ha użytków rolnych w czerwcu 2016 r. wynosiła 58,7 sztuk i była większa niż przed rokiem, kiedy kształtowała się na poziomie 54,8 sztuk, natomiast obsada krów wyniosła 16,7 sztuk wobec 16,8 sztuk w czerwcu 2015 r. (w kraju odpowiednio 41,3 sztuk wobec 41,0 sztuk przed rokiem i 16,2 sztuk wobec 16,8 sztuk). W porównaniu ze strukturą pogłowia bydła notowaną w czerwcu 2015 r., zwiększył się udział cieląt w wieku poniżej 1 roku (o 1,1%) i młodego bydła w wieku 1-2 lat (o 1,1%), mniejszy natomiast był udział bydła dorosłego w wieku 2 lat i więcej (o 2,3%, w tym krów również o 2,3%).

Wykres 27. Struktura stada bydła w czerwcu 2016 r.

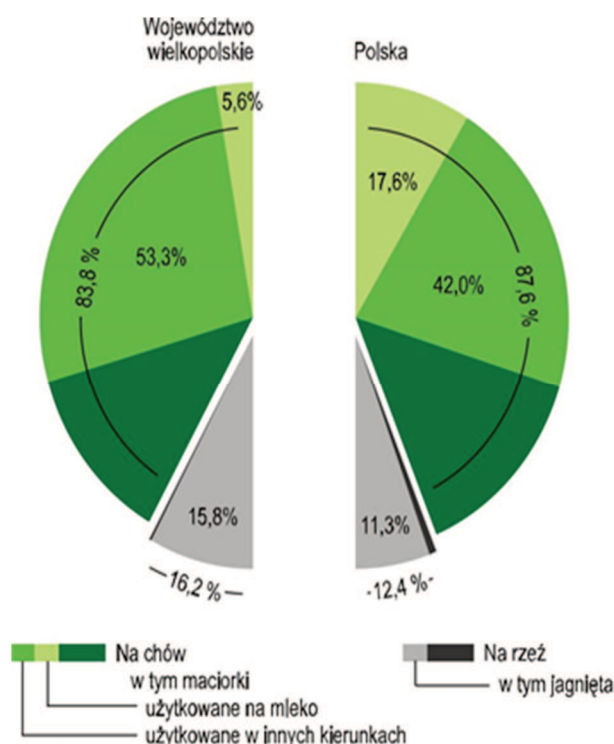
Źródło: GUS, Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2016 r

Owce

Pogłowie owiec w czerwcu 2016 r. wynosiło 17,6 tys. sztuk i było o 0,2 tys. sztuk, tj. o 1,4% większe niż przed rokiem, a stado maciorek owczych, tj. samic, które miały już potomstwo i samic pokrytych po raz pierwszy, w skali roku zmniejszyło się o 14,5% do poziomu 10,4 tys. sztuk (w kraju odpowiednio odnotowano wzrost o 5,1% i spadek o 0,6%). W strukturze pogłowia owiec dominowały maciorki, których udział wynosił 58,9% (w czerwcu 2015 r. – 69,8%). Udział województwa wielkopolskiego w krajowym stadzie

owiec kształtował się na poziomie 7,4%, a maciorek – 7,3%. Pod względem liczebności pogłowia owiec wielkopolskie lokowało się na czwartym miejscu w kraju, po województwach: małopolskim, podlaskim i podkarpackim, a uwzględniając liczebność maciorek – na trzecim miejscu, po województwach małopolskim i podlaskim. W gospodarstwach indywidualnych utrzymywano 12,0 tys. sztuk owiec, tj. 68,0% całego pogłowia w województwie. Na przestrzeni roku liczebność stada wzrosła o 1,3 tys. sztuk (o 12,2%). Obsada owiec na 100 ha użytków rolnych w czerwcu 2016r. wynosiła 1,0 sztukę, w tym obsada maciorek owczych – 0,6 sztuk, wobec 1,0 sztuki i 0,7 sztuk przed rokiem (w kraju odpowiednio 1,7 sztuk i 1,0 sztuka, wobec 1,6 sztuk i 1,0 sztuki w 2015 r.).

Wykres 28. Struktura pogłowia owiec w czerwcu 2016 r.

Źródło: GUS, Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2016 r.

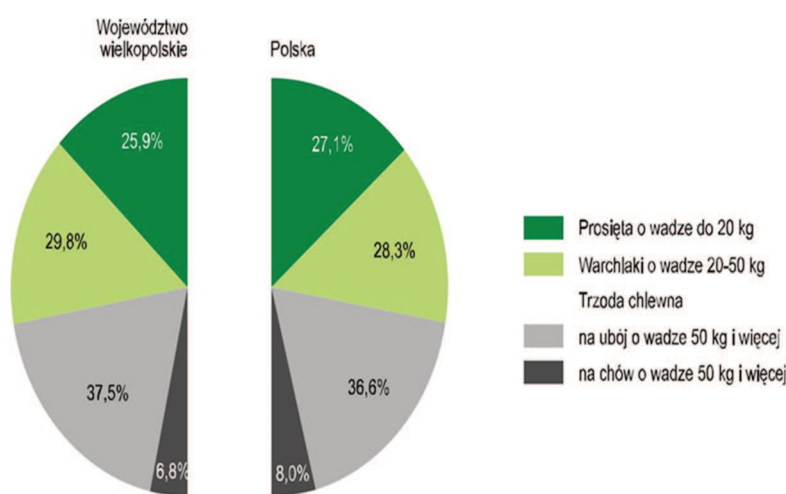
Trzoda chlewna

W czerwcu 2016 r. pogłowie trzody chlewnej w województwie wielkopolskim liczyło 3 836,2 tys. sztuk i było o 377,9 tys. sztuk, tj. o 9,0% mniejsze od stanu notowanego w analogicznym okresie poprzedniego roku (w kraju było mniejsze o 6,7%). Stado loch na chów zmniejszyło się o 23,9 tys. sztuk, tj. o 8,6%, do poziomu 255,7 tys. sztuk (w kraju wystąpił spadek o 9,9%), w tym pogłowie loch prośnych zmalało o 17,3 tys. sztuk, tj. o 8,8% (w kraju spadek o 8,5%), do poziomu 179,0 tys. sztuk. W województwie wielkopolskim utrzymywano 35,3% krajowego pogłowia trzody chlewnej, w tym 30,0% stada loch na chów, a taki udział plasował województwo na pierwszym miejscu w kraju. W gospodarstwach indywidualnych utrzymywano 2 369,7 tys. sztuk, tj. 61,8% pogłowia trzody chlewnej

w województwie, a roczny spadek liczebności stada w tej grupie gospodarstw wyniósł 392,6 tys. sztuk, tj. 14,2%. W strukturze stada dominowała trzoda chlewna na ubój o wadze powyżej 50 kg, której udział wyniósł 37,5%.

W porównaniu ze strukturą rejestrowaną w czerwcu 2015 r., udział ten zmniejszył się o 1,4%, mniejszy był także udział prosiąt – o 0,1%. Na niezmiennym poziomie utrzymał się udział trzody chlewnej na chów, a zwiększył się udział warchlaków – o 1,6%. W czerwcu 2016 r. obsada trzody chlewnej ogółem, w tym loch na chów, na 100 ha użytków rolnych wynosiła, odpowiednio 225,9 i 15,1 sztuk wobec 242,6 i 16,1 sztuk w czerwcu 2015 r. (w kraju 75,6 i 5,9 sztuk wobec 80,0 i 6,5 sztuk przed rokiem).

Wykres 29. Struktura pogłowia trzody chlewnej w czerwcu 2016 r.

Źródło: GUS, Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2016 r.

Drób

W czerwcu 2016 r. w województwie wielkopolskim pogłowie drobiu łącznie z pisklętami do drugiego tygodnia życia wynosiło 34 554,1 tys. sztuk. W dominujących gospodarstwach indywidualnych utrzymywano 24 323,3 tys. sztuk, tj. 70,4% pogłowia w województwie. Od lat wielkopolskie jest jednym z największych producentów drobiu w kraju, a jego udział w pogłowie krajowym w czerwcu 2016 r. kształtował się na poziomie 18,4%, co zapewniło drugie miejsce w kraju, po województwie mazowieckim.

Obsada drobiu na 100 ha użytków rolnych wyniosła w tym czasie 2 034,9 sztuk (w kraju 1 306,2 sztuk), a drobiu kurzego w tej obsadzie było 1 740,5 sztuk (w kraju 1 175,8 sztuk).

Tabela 44. Struktura pogłowia drobiu w czerwcu 2016 r.

Wyszczególnienie	Województwo	Polska
	w odsetkach	
Drób kurzy	85,5	90,0

w tym nioski	40,9	25,1
Drób pozostały	14,5	10,0

Źródło: GUS, Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2016 r.

W pogłowie drobiu, zarówno w województwie, jak i w kraju, przeważał drób kurzy, którego udział w czerwcu 2016 r. kształtował się na poziomie 85,5% i 90,0%.

Dynamika

Zmiany w produkcji zwierzęcej, jakie zaszły od ostatniego Powszechnego Spisu Rolnego w 2010 roku przedstawiono poniżej (dane na podstawie informacji GUS z Powszechnego Spisu Rolnego – Zwierzęta gospodarskie i wybrane elementy metod produkcji zwierzęcej. Użytkowanie gruntów).

Tabela 45. Zwierzęta gospodarskie według gatunków w gospodarstwach województwa wielkopolskiego (obsada: szt./w gospodarstwie) w latach 2010, 2013, 2016.

Wyszczególnienie	2010		2013		2016		2010	2013	2016	Dynamika 2010/2016 2010 = 100
	Liczba gospodarstw	Pogłowie zwierząt gospodarskich	Liczba gospodarstw	Pogłowie zwierząt gospodarskich	Liczba gospodarstw*	Pogłowie zwierząt gospodarskich	Średnia liczba inwentarza w gospodarstwie			
	w sztukach									%
Bydło	45 046	838 23	40 130	905 279	37 000	1 003 297	18,6	22,6	27,1	119,6
w tym krowy	34 916	302 195	28 860	288 191	25 000	274 263	8,7	10,0	11,0	90,8
Trzoda	54 655	4 800 367	43 952	3 271 422	39 000	3 959 254	87,8	74,4	101,5	82,5
w tym lochy	45 744	381 472	36 753	290 300	32 000	257 339	8,3	7,9	8,0	67,5
Owce	428	24 871	410	21 222	220	16 971	58,1	51,8	77,1	68,2
Konie**	5 271	20 205	9 606	20 806	9 506	31 649	3,8	2,2	3,3	156,6
Kozy	1 857	18 075	1 338	10 845	1 100	5 494	9,7	8,1	5,0	30,4
Drób kurzy	58 670	21 387 542	41 514	10 091 538	58 700	28 387 887	364,5	243,1	483,6	132,7
w tym kury nioski	49 176	10 155 431	38 295	4 183 072	50 000	16 025 590	206,5	109,2	320,5	157,8
w tym brojlerzy	8 009	10 922 103	4 213	5 612 191	8 200	12 362 297	1 363,7	1 332,1	1 507,6	113,2

Źródło: GUS, Charakterystyka gospodarstw rolnych w Województwie Wielkopolskim;

GUS, Powszechny Spis Rolny, Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2013 i w 2016 r.

* dane szacunkowe (WODR Poznań)

** Centralna Baza Danych Koniowatych (PZH)

Bydło

Obsada bydła na 100 ha UR w 2016 r.:

- 59,1 szt. – Wielkopolska (trzecie miejsce w kraju ze wzrostem wskaźnika do roku 2015 o 10%),
- 41,5 szt. – Polska (wzrost wskaźnika do roku 2015 o 4%).

Wyniki spisu wykazały, że w województwie wielkopolskim krowy posiadało 34,9 tys. gospodarstw rolnych, tj. 24,3% ogółu gospodarstw prowadzących działalność rolniczą.

Obsada krów na 100 ha UR w 2016 r.:

- 16,2 szt. – Wielkopolska (5 miejsce w kraju z największym 5% wzrostem wskaźnika od 2015 r.)
- 14,8 szt. – Polska (w analizowanym okresie wskaźnik nie zmienił się – 2015/2016).

Powiaty z największą i najmniejszą ogólną liczbą bydła w Wielkopolsce:

- gostyński, krotoszyński, koniński, kolski, kościański, rawicki (40-60 tys. szt.),
- międzychodzki, chodzieski, obornicki, nowotomyski, kępiński (10-15 tys. szt.).

Trzoda

W województwie wielkopolskim aktualnie w gospodarstwach utrzymujących trzodę chlewną, reprezentowanych przez ok. 40 tys. gospodarstw, utrzymuje się średnio 101,5 szt. w gospodarstwie.

Obsada trzody ogółem na 100 ha UR w 2016 r.:

- 233,2 szt. – Wielkopolska (1 miejsce w kraju z 2% wzrostem rocznym wskaźnika),
- 77,3 szt. – Polska (w analizowanym okresie +5% – zmiana roczna wskaźnika).

Powiaty z największą i najmniejszą ogólną liczbą trzody chlewnej w Wielkopolsce:

- poznański, gostyński, średzki, rawicki, krotoszyński, (powyżej 200 tys. szt.),
- turecki, kolski, złotowski (35-50 tys. szt.).

W województwie wielkopolskim w gospodarstwach utrzymujących lochy (32,0 tys.) przypada średnio 8,0 szt. na jedno gospodarstwo rolne.

Obsada loch na 100 ha UR w 2016 r.:

- 15,2 szt. – Wielkopolska (1 miejsce w kraju z 7% wzrostem wskaźnika 2015/2016),
- 6,0 szt. – Polska (w analizowanym okresie 6% wzrost wskaźnika 2015/2016).

Powiaty z największą i najmniejszą ogólną liczbą loch w Wielkopolsce:

- poznański, gostyński, rawicki (powyżej 20 tys. szt.),
- turecki, chodzieski, kolski, złotowski (5-6 tys. szt.).

Konie

W 2016 r. chowem i hodowlą koni w województwie wielkopolskim zajmowało się 9,5 tys. gospodarstw rolnych (6,6% ogółu gospodarstw prowadzących działalność rolniczą).

W 2016 r. w województwie wielkopolskim w gospodarstwach utrzymujących konie ich obsada na 100 ha UR wynosiła 1,2 szt. Średnio na 1 gospodarstwo rolne utrzymujące konie przypadało 3,3 szt.

Powiaty z największą i najmniejszą liczbą koni w Wielkopolsce:

- poznański, m. Poznań, leszczyński, czarnkowsko-trzcieński rawicki, (900-1 700 szt.),
- wrzesiński, jarociński, międzychodzki, średzki, obornicki (250-350 szt.).

Owce

W województwie wielkopolskim na przestrzeni ostatnich lat nastąpiły duże zmiany w produkcji owiec, odnotowano znaczny spadek zarówno liczby hodowców owiec, jak i zwierząt. Na podstawie PSR chowem i hodowlą zwierząt zajmowało się 428 gospodarstw, a aktualnie ok. 220.

W 2016 r. w województwie wielkopolskim w gospodarstwach utrzymujących owce obsada na 100 ha UR wynosiła 1,0 szt. Średnio na 1 gospodarstwo rolne utrzymujące owce w 2016 r. przypadało ich 77,1 szt.

Obsada owiec na 100 ha UR w 2016 r.:

- 1,0 szt., w tym maciorki 0,6 szt. – Wielkopolska,
- 1,7 szt., w tym maciorki 1,0 szt. – Polska.

Kozy

Liczba gospodarstw prowadzących chów i hodowlę kóz w roku Powszechnego Spisu Rolnego wynosiła 1,9 tys. W 2016 r. w województwie wielkopolskim w gospodarstwach utrzymujących kozy obsada kóz na 100 ha UR wyniosła 0,32 szt. Średnio na 1 gospodarstwo rolne utrzymujące kozy przypadało 5,0 szt.

Obsada kóz na 100 ha UR w 2016 r.:

- 0,32 szt. – Wielkopolska

- 0,31 szt. – Polska

Drób

W 2016 r. średnio na 1 gospodarstwo rolne utrzymujące drób kurzy przypadało 484 szt.

W 2016 r. obsada drobiu kurzego na 100 ha UR wynosiła (dane z czerwca):

- 2 034,9 szt. – Wielkopolska (2 miejsce w kraju), w tym nioski 908,4 (1 miejsce w kraju),
- 1 306,2 szt. – Polska, w tym nioski 336,3 szt.

Chowem i hodowlą niosek kurzych (utrzymywanych w celu pozyskania jaj konsumpcyjnych i wylęgowych) w 2016 r. zajmowało się ok. 50 tys. gospodarstw. Średnio na 1 gospodarstwo rolne utrzymujące nioski kurze przypadało ich 320,5 szt. W 2016 było ok. 12 tys. gospodarstw produkujących brojlery kurze. Pogłowie brojlerów kurzych w 2016 r. wynosiło 12,4 mln szt. Średnio na 1 gospodarstwo rolne utrzymujące brojlery kurze przypadało ich 1 332,1 szt.

~ ~ ~

Analiza stanu populacji inwentarza w Wielkopolsce w okresie ostatnich lat do 2016 roku oraz wiedza nt. obsady poszczególnych gatunków zwierząt (liczebności) w gospodarstwach specjalizujących się w ich hodowli i chowie pozwalają zaobserwować określone tendencje i zmiany w regionie (tabela):

1. Maleje obsada krów mlecznych i liczba gospodarstw zajmujących się produkcją mleka. Globalną produkcję surowca rekompensuje koncentracja i poprawa wydajności jednostkowej.
2. Wzrasta pogłowie bydła w grupie młodzieży oraz powiększa się stado bydła mięsnego (krowy mamki, byki i jałówki rzeźne do 2 lat).
3. O 18% oraz o 33% pomniejszyły się odpowiednio stada trzody i loch.
4. Maleją populacje owiec (68,2%), kóz (30,4%) w Wielkopolsce, wzrosła populacja koni (156,6%).
5. Dynamicznie rozwija się produkcja drobiarska we wszystkich kierunkach.

Tabela 46. Porównanie wybranych gatunków i grup zwierząt gospodarskich w Polsce i Wielkopolsce. Liczba gospodarstw, liczba zwierząt w gospodarstwie, obsada na 100 ha UR, lokata w 2016 r.

Wyszczególnienie	Liczba gospodarstw (stajni)	Udział gospodarstw prowadzących działalność rolniczą w tym zakresie	Średnia obsada zwierząt w gospodarstwie	Obsada na 100ha UR		Miejsce województwa wielkopolskiego w kraju	Powiaty z największą obsadą (liczbą zwierząt)	Powiaty z najmniejszą obsadą (liczbą zwierząt)
				Polska	Wielkopolska		Wielkopolska	
	tys. szt.	%	szt.	szt.		lokata	Od I - V miejsca	
Bydło	37,0	31,4	27,1	41,5	59,1	3	Gostyń, Krotoszyn, Konin, Koło, Rawicz	Międzychód, Chodzież, Oborniki, Nw. Tomyśl, Kępno
Krowy	25,0	24,3	11,0	14,8	16,02	5	Gostyń, Koło, Krotoszyn, Konin, Kościan	Międzychód, Chodzież, Oborniki, Kępno, Nw. Tomyśl
Trzoda	39,0	38,1	101,5	77,3	233,2	1	Poznań, Gostyń, Środa, Rawicz, Krotoszyn	Turek, Koło, Złotów
Lochy	32,0	31,8	8,0	6,0	15,2	1	Poznań, Gostyń, Rawicz	Turek, Chodzież, Koło, Złotów
Konie	9,5	6,5	3,3		1,2		Poznań, m. Poznań, Leszno, Czarneków, Rawicz	Września, Jarocin, Międzychód, Środa, Oborniki
Owce	0,22	1,5	77,1	1,7	1,0		Nw. Tomyśl, Kościan, Leszno, Słupca, Szamotuły	Grodzisk, Chodzież, Kępno, Jarocin
Kozy	1,7	1,1	9,7	0,31	0,32		Krotoszyn, Gostyń, Chodzież	Środa, Oborniki, Międzychód, Grodzisk

Drób	58,7	40,8	490	1 306,2*	2 034,9*	2	Rawicz, Wolsztyn, Środa, Poznań, Szamotuły	Gostyń, Oborniki, Jarocin, Złotów, Chodzież
------	------	------	-----	----------	----------	---	--	---

Źródło: GUS, Charakterystyka gospodarstw rolnych w Województwie Wielkopolskim (PSR).

* Dane z czerwca 2016.

Powierzchnia zasiewów w województwie wielkopolskim w 2016 r., obejmująca areal 1 430,8 tys. ha, stanowiła 13,5% powierzchni zasiewów w kraju, a jej udział był największy wśród wszystkich województw. W przypadku podstawowych ziemiopłodów rolnych udział w krajowej powierzchni zasiewów na przestrzeni roku zmienił się następująco: spadek odnotowano w uprawie buraków cukrowych – o 2,9% do 19,3%, jęczmienia – o 2,4% do 14,2% i pszenicy – o 0,4% do 9,2%, Zwiększył się natomiast udział żyta – o 2,4% do 20,3%, rzepaku i rzepiku – o 0,5% do 12,6% i ziemniaków – o 0,2% do 10,8%. Na niezmiennym poziomie utrzymał się udział powierzchni pszenżyta – 16,8%. W porównaniu ze średnimi plonami w kraju, plony głównych ziemiopłodów rolnych w województwie wielkopolskim w większości były wyższe. Udział województwa wielkopolskiego w krajowej produkcji głównych ziemiopłodów rolnych zwiększył się w skali roku tylko w przypadku żyta – o 2,5% do 20,9% i ziemniaków – o 0,8% do 11,0%, natomiast udział pozostałych ziemiopłodów był mniejszy, przy czym największy spadek dotyczył produkcji jęczmienia – o 3,0% do 14,5% i buraków cukrowych – o 2,1% do 20,3%.

Tabela 47. Województwo wielkopolskie na tle krajowej produkcji głównych ziemiopłodów rolnych w 2016 r.

Wyszczególnienie	Polska	Województwo wielkopolskie		
	2016		2015	2016
	w liczbach bezwzględnych		Polska=100	
Powierzchnia uprawy w tys. ha				
Zboża	7 462,3	1 034,4	14,3	13,9
w tym:				
pszenica	2 384,0	220,1	9,6	9,2
żyto	761,0	154,6	17,9	20,3
jęczmień	926,1	131,3	16,6	14,2
pszenżyto	1 403,5	235,1	16,8	16,8
Ziemniaki*	311,6	33,7	10,6	10,8
Buraki cukrowe	205,6	39,6	22,2	19,3
Rzepak i rzepik	826,9	104,4	12,1	12,6
Plony z 1 ha w dt				
Zboża	40,0	43,5	105,9	108,8
w tym:				
pszenica	45,4	46,3	103,9	102,0

żyto	28,9	29,8	102,5	103,1
jęczmień	37,2	38,0	105,7	102,2
pszenżyto	36,4	41,7	115,1	114,6
Ziemniaki*	285	290	96,2	101,8
Buraki cukrowe	658	694	101,3	105,5
Rzepak i rzepik	26,8	27,1	110,9	101,1
Zbiory w tys. t				
Zboża	29 849,2	4 504,1	15,1	15,1
w tym:				
pszenica	10 827,9	1 020,1	10,0	9,4
żyto	2 199,6	460,7	18,4	20,9
jęczmień	3 441,1	499,6	17,5	14,5
pszenżyto	5 102,4	980,2	19,3	19,2
Ziemniaki*	8 872,4	975,6	10,2	11,0
Buraki cukrowe	13 523,8	2 750,2	22,4	20,3
Rzepak i rzepik	2 219,3	283,3	13,4	12,8

Źródło: GUS, Rolnictwo w województwie wielkopolskim w 2016

Opłacalność produkcji

Rynek wołowiny i cielęciny

W Polsce szacuje się, że przy malejącej redukcji pogłowia krów i dalszym wzroście liczebności bydła opasowego w I półroczu 2017 r. pogłowie bydła ogółem, tak jak przed rokiem ukształtuje się na poziomie ok. 6 mln sztuk i wzrośnie o 1% w stosunku do stanu z grudnia 2016 r. Przewiduje się również, że zmiany w pogłowie bydła w 2017 r. przyczynią się do zwiększenia produkcji żywca wołowego o 1-2% w porównaniu do 2016 r. Konkurencyjność cenowa polskiej wołowiny na rynku unijnym sprzyja nadal wzrostowi eksportu z Polski. Jednak możliwości eksportowe ogranicza mniejsza dynamika wzrostu produkcji. W roku minionym zwiększył się przede wszystkim eksport mięsa oraz przetworów, a zmniejszył żywca. Stabilizacja produkcji wołowiny w pierwszym półroczu 2017 r. wskazuje, że również eksport w drugiej połowie 2017 r. może utrzymać się na poziomie zbliżonym do realizowanego wcześniej. Ponadto w pierwszym kwartale 2017 r. średnia cena zakupu żywca wołowego w Unii Europejskiej była względnie stabilna (nieco niższa niż w analogicznym okresie 2016 r.). Od 2012 r. spożycie wołowiny w Polsce ma marginalne znaczenie w całkowitej konsumpcji mięsa (około 2% udział w strukturze spożycia mięsa i podrobów). Według IERiGŻ-PIB w 2017 r. konsumpcja wołowiny może wzrosnąć o 1% poziomu z 2016 r. Z uwagi na duży udział eksportu w zagospodarowywaniu krajowej produkcji (około 90%), ceny żywca wołowego są w dużej mierze zależne od poziomu cen w UE oraz od kursu złotego. W tej sytuacji przewiduje się, że ceny skupu bydła w roku 2017 r., przy utrzymującym się

popycie eksportowym i stabilnej krajowej produkcji, mogą być o 5-7% wyższe od nieco niższych cen w analogicznym okresie 2016 r. Uwzględniając wahania sezonowe eksperci prognozują że we wrześniu oraz do końca roku 2017 ceny żywca wołowego (bez cielęcego) mogą kształtować się jak w poniższej tabeli.

Tabela 48. Prognoza ceny żywca wołowego (bez cielęcego).

Wyszczególnienie	j.m.	Rok 2017	
		czerwiec	wrzesień
Bydło ogółem	zł/kg	5,90 - 6,20	5,90 - 6,30
Młode bydło rzeźne	zł/kg	6,20 - 6,50	6,20 - 6,60

Uzyskiwane dotychczas ceny za żywca wołowy gwarantowały producentom zysk z produkcji (tendencja z ostatnich 3 lat). Wielu rolników zdecydowało się na likwidację małych stad bydła mlecznego (ograniczenie produkcji mleka do skupu po zniesieniu kwot mlecznych) na rzecz produkcji żywca wołowego.

Rynek wieprzowiny

W Polsce decyzje o redukcji pogłowia macior podjęte przez rolników w okresie niskich cen żywca wieprzowego skutkowały dotychczas spadkiem pogłowia. W 2016 r. nastąpił spadek liczebności we wszystkich grupach produkcyjno-użytkowych, największy dotyczył loch (o 16%). Szacuje się, że pogłowie trzody chlewnej w grudniu 2016 r. wynosiło 10 mln sztuk. W 2017 roku w wyniku poprawy opłacalności chowu tempo spadku pogłowia będzie jest zdecydowanie wolniejsze i może w II połowie roku ta tendencja „zatrzymać” się.

IERiGŻ-PIB przewiduje, że w całym 2016 r. krajowa produkcja żywca wieprzowego zmniejszyła się o około 2%, do 2 306 tys. ton (1 804 tys. ton mpc.). Szacuje się, że w pierwszym półroczu 2017 r. produkcja żywca wieprzowego może wynieść 1 130 tys. (880 tys. ton mpc) i będzie o 5% mniejsza niż w tym samym okresie w 2016 r.

Istotny wpływ na sytuację poziomu cen skupu trzody chlewnej ma polski handel zagraniczny oraz krajowe spożycie. Mniejsza podaż wieprzowiny na świecie i związane z nią ożywienie popytu zagranicznego sprzyjają wzrostowi eksportu asortymentu również z Polski. Największymi unijnymi odbiorcami produktów wieprzowych z Polski były: Wielka Brytania, Niemcy i Włochy. W pierwszej połowie 2017 r., w wyniku malejącej krajowej produkcji, eksport wieprzowiny nieznacznie zmniejszył się. W 2016 r. spożycie wieprzowiny uległo zmniejszeniu o ok. 0,4 kg i wyniosło 41 kg na mieszkańca. W wyniku przewidywanego dalszego ograniczenia krajowej podaży i związanego z tym wzrostu cen detalicznych mięsa wieprzowego, może nastąpić dalszy spadek konsumpcji.

Przewiduje się, że do września 2017 r. ceny trzody będą wykazywały tendencję wzrostową. Jednak ze względu na prognozowane zwiększenie krajowej produkcji i rosnącą konku-

rencję ze strony innych eksporterów tego mięsa, wzrost cen żywca wieprzowego w Polsce w okresie letnim nie będzie dynamiczniejszy jak w 2016 r. Ceny we wrześniu 2017 r. mogą być zbliżone do relatywnie wysokich cen z września ub.r. Uwzględniając wahania sezonowe, Zespół Ekspertów prognozuje, że do końca 2017 r. ceny skupu żywca wieprzowego mogą kształtować się na poziomie 5,20 - 5,60 zł/kg.

Tabela 49. Prognoza ceny skupu żywca wieprzowego.

Wyszczególnienie	j.m.	Rok 2017r.	
		czerwiec	wrzesień
Żywiec wieprzowy	zł/kg	5,00 - 5,20	5,10 - 5,50

Ceny, utrzymujące się w skupie żywca wieprzowego, od 2016 r. do połowy 2017 r. nadal gwarantują opłacalność tej gałęzi produkcji rolniczej.

Rynek drobiu

Zwiększona podaż drobiu z produkcji krajowej w 2016 r. skutkowałą dalszym spadkiem cen skupu. Przeciętna krajowa cena żywca drobiowego w 2016 r. (według GUS) wyniosła 3,68 zł/kg i była o 6,5% niższa niż w roku poprzednim. W drugiej połowie 2017 r. prognozowany jest dalszy wzrost produkcji drobiu, ale dynamika wzrostu będzie mniejsza niż w roku minionym. Przyczyną mniej dynamicznego wzrostu produkcji będzie niski poziom cen drobiu. W bieżącym roku przewidywany jest dalszy wzrost produkcji drobiu. Jednak uwzględniając utrzymujący się niski poziom cen i niewielką rentowność produkcji, przewiduje się, że tempo wzrostu ulegnie spowolnieniu do około 8-9%. W efekcie produkcja wyniesie 3,5 mln ton (2,5 mln ton mpc.).

W latach 2016-2017 również w całej UE przewidywany jest wzrost produkcji drobiarskiej. W pierwszej połowie 2017 r. odnotowano dalszy wzrost eksportu drobiu, ale tempo tego wzrostu było wolniejsze niż w pierwszej połowie roku 2016. Czynniki sprzyjającymi wzrostowi eksportu są przede wszystkim przewaga cenowa polskiego drobiu na rynku unijnym oraz ustawiczny wzrost eksportu na rynki poza unijne.

Od 2016 r. nastąpił wzrost konsumpcji mięsa drobiowego w Polsce. Rosnącej konsumpcji sprzyja pogłębiający się spadek cen detalicznych drobiu przy wygasającym spadku cen detalicznych wieprzowiny i niewielkim wzroście cen wołowiny. W mijającym roku nastąpił wzrost konsumpcji mięsa drobiowego do poziomu 28,5 kg na mieszkańca. Przewiduje się, że w 2017 r. spożycie prawdopodobnie jeszcze wzrośnie, ale dynamika tego wzrostu będzie znacznie słabsza niż w roku 2016.

Na skutek rosnącej produkcji na rynku krajowym, unijnym i światowym, ceny skupu kurcząt brojlerów do marca 2017 r. będą kształtowały się na relatywnie niskim poziomie.

Według Zespołu Ekspertów przewiduje się, że do końca marca poziom średnich krajowych cen skupu kurcząt brojlerów powinien kształtować się na poziomie 3,30-3,50 zł/kg.

Tabela 50. Prognoza cen skupu kurcząt brojlerów.

Wyszczególnienie	j.m.	Rok 2017	
		czerwiec	wrzesień
Kurczęta brojlery	zł/kg	3,30 - 3,50	3,40 - 3,60

Pomimo spadku cen żywca drobiowego, nadal utrzymuje się w kraju opłacalność tego profilu produkcji.

Rynek mleka

Sytuację na krajowym rynku mleka w pierwszej połowie 2017 r. kształtowała przede wszystkim wzrastająca koniunktura i rosnące ceny na rynku światowym.

W Polsce w pierwszym kwartale 2017 r. przeważały spadki cen mleka, jednak ceny były znacząco wyższe niż w tym samym okresie 2016 r. W czerwcu 2017 r. krajowe podmioty skupujące za surowiec płaciły przeciętnie 133,01 zł/hl (według GUS), o 1,15% więcej niż miesiąc wcześniej, ale o 33% więcej niż w marcu 2016 r.

Tabela 51. Średnie krajowe ceny skupu mleka w I półroczu 2015, 2016 i 2017 roku.

Miesiąc	2015	2016	2017	(%)
	Cena mleka zł/ha	Cena mleka zł/ha	Cena mleka zł/ha	Różnica 2016/2017
Styczeń	122,18	111,80	132,03	18,1
Luty	120,74	109,54	132,56	21,0
Marzec	121,02	105,89	131,49	24,2
Kwiecień	116,43	102,35	130,93	27,9
Maj	112,52	100,19	131,62	31,4
Czerwiec	110,40	99,97	133,01	33,0

Źródło: GUS, Ceny produktów rolniczych.

Aktualna sytuacja rynku krajowego

Od początku 2017 roku utrzymuje się w kraju wysoka dynamika skupu mleka, która przewyższa o 3,5% wielkość dostaw z analogicznego okresu 2016 roku.

Poprawia się koniunktura na rynku mleka w Polsce, a także w Unii Europejskiej spowodowana niższą produkcją mleka w Europie w roku 2017 (na poziomie ok. 220 mln litrów), ograniczoną produkcją mleka w Nowej Zelandii, rosnącym importem mleka i przetworów do Chin, promocją masła zwiększającą popyt w USA po krytyce margaryny.

Od stycznia 2017 r. średnia cena mleka w krajach UE-28, a także w Polsce, utrzymuje się na stabilnym poziomie w przedziale: od 1,30 zł do 1,33 zł za litr surowca. Obecnie cena mleka surowego w Europie i w Polsce znajduje się na poziomie sprzed 2014 roku (np. w Polsce na poziomie 32 eurocentów i jest o 33% wyższa od ceny za mleko z analogicznego okresu 2016 roku). Obserwuje się:

- wzrost ceny tłuszczu mlecznego na rynkach światowych, tym samym przetworów mlecznych, tj. masła, serów, śmietany (cena kostki masła w zbycie 22 zł/kg, śmietany – 27 zł/kg, średnia cena zbytu serów dojrzewających w UE – 1350-1450 zł/kg);
- wzrost produkcji większości produktów mleczarskich, szczególnie serów twardych, mleka płynnego i serwatki;
- wzrost wartości eksportu za I półrocze (ok. 40% w stosunku do tego samego okresu z 2016 r.) oraz wzrost salda w handlu zagranicznym o 75%.

Zakłady mleczarskie w kraju „odrobiły” straty z początku 2017 r. i aktualna sytuacja na rynku mleka wskazuje, że do końca roku utrzyma się cena mleka na niezmiennym poziomie lub nieznacznie wzrośnie, co korzystnie wpłynie na sytuację finansową producentów (rozwój branży).

Utrzymujący się wzrost opłacalności produkcji mleka sprzyja zwiększonym dostawom mleka do skupu. Analitycy z branży oceniają, że w całym 2017 roku skup mleka w kraju osiągnie rekordowy poziom 11,4 mld litrów mleka i będzie o 5% większy jak w 2016 r.

Ceny zbytu masła w I półroczu 2017 r. były wyższe niż rok wcześniej o 60%. Odtłuszczone mleko w proszku w UE i USA tanieje od początku 2017 r., podczas gdy w Oceanii gwałtowny spadek cen tego produktu notowany jest od połowy marca br. Sytuacja podażyowo-popytowa na światowym rynku mleka w 2017 r. prawdopodobnie będzie do końca roku stabilna, a dynamika wzrostu cen przetworów mleczarskich i cen skupu mleka może ulec wyhamowaniu w II połowie roku.

Zespół Ekspertów ocenia, że ceny skupu mleka w Polsce w drugim i trzecim kwartale 2017 r. będą względnie stabilne, ale wyższe od niskich cen notowanych w analogicznych okresach 2016 r. Z uwagi na duży wzrost cen surowca w drugiej połowie 2016 r., różnice między cenami w 2017 r. a cenami ubiegłorocznymi z upływem miesięcy będą ulegały zmniejszeniu. We wrześniu ceny będą o 14-23% wyższe (na poziomie 1,28-1,37 zł/l).

Tabela 52. Uwzględniając wahania sezonowe, przewiduje się następujący poziom cen skupu mleka oraz cen zbytu przetworów mleczarskich.

Wyszczególnienie	j.m.	Rok 2017	
		czerwiec	wrzesień
Mleko surowe	zł/hl	128,00 - 134,00	128,00 - 137,00
Masło w blokach*	zł/kg	17,30 - 18,20	17,20 - 18,40

Odtłuszczone mleko w proszku (OMP)*	zł/kg	8,00 - 8,40	8,00 - 8,60
-------------------------------------	-------	-------------	-------------

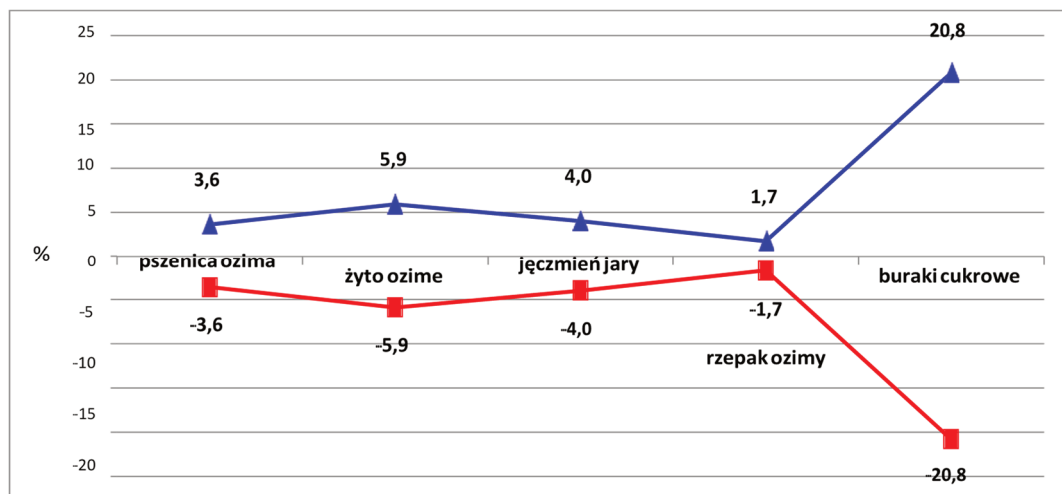
* ceny zbytu z podatkiem VAT

Na podstawie wykonanych szczegółowych kalkulacji i analiz dotyczących kosztów produkcji wynika, że nakłady ponoszone na produkcję 1 litra mleka surowego mieszczą się w przedziale kosztowym od 1,15 zł/l-1,20 zł/l. Przy cenie w skupie powyżej 1,30 zł/l producenci generują satysfakcjonujący zysk, pozwalający na powiększanie skali produkcji oraz bieżącą modernizację infrastruktury budynków gospodarskich.

Czynniki warunkujące opłacalność produkcji wybranych produktów rolniczych w perspektywie 2020 roku

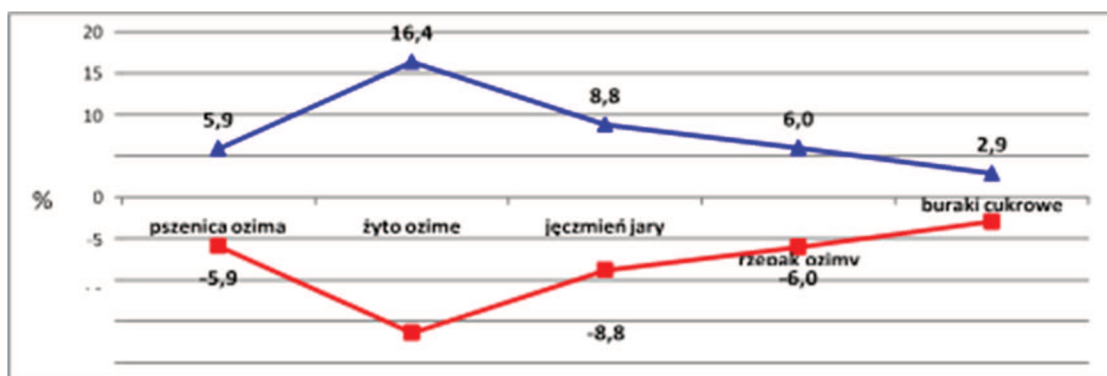
Przewidywanie zmian wyników produkcyjnych lub sytuacji ekonomicznej w rolnictwie jest trudne. Wynika to z charakteru prowadzonej produkcji uzależnionej od czynników biologiczno-technicznych oraz pogodowych. Istotne są także założenia polityki rządu w odniesieniu do rolnictwa, które mogą nie być stabilne w latach.

Wyniki badań IERiGŻ PIB w Warszawie pokazują, że nawet jednostkowe zmiany czynników dochodotwórczych, tj. plonu, ceny czy kosztów uprawy, dość wyraźnie oddziałują na poziom dochodu. W przypadku niektórych produktów (np. żyta, rzepaku) ich wpływ okazał się szczególnie silny.

Projekcja zmian w 2020 roku dochodu z działalności bez dopłat z produktów rolniczych ze względu na wzrost lub spadek ceny sprzedaży wynosi 1 dt o 1 zł.

Źródło: IERiGŻ, opracowanie na podstawie badań własnych.

Projekcja zmian w 2020 roku dochodu z działalności bez dopłat z produktów rolniczych ze względu na wzrost lub spadek kosztów ogółem uprawy 1 ha o 100 zł.

Źródło: IERiGŻ, opracowanie na podstawie badań własnych.

Wyniki projekcji sporządzonej do 2020 roku w warunkach przeciętnych, tzn. wynikających z tendencji długookresowej, wskazują na poprawę wyników produkcyjnych i cenowych badanych zbóż, tj. pszenicy ozimej, żyta ozimego i jęczmienia jarego. Roczne tempo wzrostu plonu prawdopodobnie będzie zawierać się w granicach 0,5-1,6%, a ceny ziarna 2,2-3,2%. Natomiast roczne przyrosty kosztów produkcji mogą wynosić od 3,4 do 4,3%. W tych warunkach produkcję pszenicy i jęczmienia będzie charakteryzować silniejsza dynamika wzrostu kosztów niż przychodów, dlatego możliwy jest spadek opłacalności produkcji odpowiednio o 2,4 i 8,6%. Opłacalność produkcji żyta prawdopodobnie będzie wyższa o 6,2% ze względu na silniejszy wzrost przychodów.

Ocenia się, że w perspektywie 2020 roku plon rzepaku ozimego będzie przyrastał rocznie o około 1%, cena nasion o około 3%, natomiast koszty produkcji w granicach 3,4-4,2%. Skutkiem będzie silniejsza dynamika wzrostu przychodów niż kosztów oraz wzrost o 4,8% opłacalności produkcji rzepaku.

Przewiduje się, że do 2020 roku roczne tempo wzrostu plonu buraków cukrowych będzie oscylować wokół 2%, a ceny sprzedaży korzeni wokół 1,8%. Natomiast spodziewany w skali roku wzrost kosztów wyniesie 3,6-4,2%. W tych uwarunkowaniach ekonomiczna efektywność produkcji buraków cukrowych w zasadzie nie zmieni się, wskaźnik opłacalności może wzrosnąć tylko o 0,8%. Od tych ogólnych tendencji mogą jednak występować roczne odchylenia, których nie można przewidzieć, np. spowodowane zmiennością warunków klimatycznych, czy szczególnie silnymi wahaniami cen produktów lub środków produkcji. Ich wpływ na wyniki produkcyjne i ekonomiczne badanych ziemiopłodów może być znaczący.

Żyto i rzepak wyróżnia największa wrażliwość na wahania plonu oraz ceny sprzedaży produktów. Oznacza to, że przy sprzyjających uwarunkowaniach produkcyjnych i cenowych można spodziewać się znacznego wzrostu dochodu, ale jednocześnie ich uprawa obciążona jest bardzo dużym ryzykiem.

Wyniki badań dowodzą, że wahania cen sprzedaży badanych produktów, wynikające ze zmienności w latach, mają zdecydowanie silniejszy wpływ na poziom dochodu niż wahania plonu. Silny spadek ceny ziarna żyta doprowadził do nieopłacalności uprawy tego zboża. Natomiast na produkcji pozostałych ziemioplodów, pomimo przewidywanych dość dużych spadków ceny sprzedaży, rolnicy raczej nie tracą.

Żyto charakteryzuje się także dużą wrażliwością na koszty uprawy, jednostkowa zmiana ich poziomu bardzo silnie oddziaływała na wahania dochodu. Oznacza to, że wzrost cen środków produkcji będzie miał silniejszy negatywny wpływ na wysokość dochodu z uprawy żyta niż z pozostałych badanych ziemioplodów.

Projekcja wyników na 2020 rok i jej warianty ukazują korzyści, ale także możliwe zagrożenia. Ich znajomość jest jednak bardzo przydatna, zmniejsza niepewność i może przyczynić się do wzrostu trafności podejmowanych decyzji, a tym samym do eliminacji strat, które w innych warunkach mogłyby wystąpić.

Źródło: Aldona Skarżyńska „Wyniki badawcze Instytutu Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej”, PIB Warszawa.

Znaczenie wsparcia publicznego w rolnictwie dla opłacalności produkcji i ciągłości produkcji rolniczej

Polityka rolna państwa powinna być katalizatorem zmian w rolnictwie, który minimalizuje negatywne skutki prowadzenia tej produkcji a zwiększa pozytywne. Podstawowym krokiem do realizacji takiego zadania jest właściwe zdiagnozowanie stanu bieżącego i możliwości wprowadzenia zmian dających pożądane rezultaty. Obecna reforma Wspólnej Polityki Rolnej nie spełnia tego zadania.

Chcąc upowszechnić dbałość o zasoby naturalne i środowisko wykorzystywane w produkcji rolnej zaproponowano specjalną płatność w ramach systemu płatności bezpośrednich, tj. płatność za praktyki korzystne dla klimatu i środowiska. Rolnik, aby uzyskać tę płatność, niezależnie od tego w jakim kraju i w jakich warunkach klimatyczno-przyrodniczych prowadzi swoją działalność musi:

- zachować obszar posiadanych trwałych użytków zielonych, także cennych pod względem środowiskowym;
- różnicować prowadzone uprawy (dotyczy gospodarstw o obszarze powyżej 10 ha GO);
- utrzymywać w gospodarstwie obszary proekologiczne (dotyczy gospodarstw o powierzchni powyżej 15 ha GO).

Tak określone wymogi nie przełożą się jednak na podniesienie zrównoważenia środowiskowego prowadzenia działalności rolniczej w UE, nie tylko z powodu wyłączenia z tych wymogów najmniejszych gospodarstw, ale także dlatego że takie ograniczenia nie przekładają

się na znaczącą poprawę stanu środowiska. Lepszym rozwiązaniem byłoby dostosować wymogi do lokalnych problemów środowiskowych. Celem KE było jednak wprowadzenie identycznych wymogów, uzasadnione potrzebą sprawiedliwości oraz prostotą mechanizmu. W efekcie uzyskano instrument, którego wprowadzenie generuje koszty po stronie administracji publicznej i samych beneficjentów wsparcia, a nie przynosi poprawy w funkcjonowaniu środowiska naturalnego na obszarach wykorzystywanych rolniczo.

Największym wyzwaniem przed jakim stoi rolnictwo europejskie jest obecnie podnoszenie konkurencyjności oraz przygotowanie i dostosowanie do zmian klimatycznych.

Będzie to trudne do realizacji przez wciąż rozdrobniony sektor. Należy jednakże pamiętać, że na rynek produkuje tylko część gospodarstw (w zależności od państwa odsetek ten jest różny, ale zjawisko jest powszechne). Duże gospodarstwa rolne dzięki płatnościom bezpośrednim uzyskują znaczne środki finansowe pozwalające na realizację inwestycji. Gospodarstwa te w ramach obecnej reformy WPR mają mieć ograniczone płatności i dostęp do instrumentów inwestycyjnych.

Największym mankamentem WPR jest utrzymywanie płatności bezpośrednich, instrumentu który nie wiąże się z żadnymi zobowiązaniami podejmowanymi przez beneficjentów tego wsparcia. Nie pozwala to na zapewnienie skutecznego i efektywnego realizowania bieżących celów WPR. Warto zwrócić uwagę na fakt, iż płatności bezpośrednie prowadzą do zamrożenia obrotu ziemią i utrudniają w wielu państwach Wspólnoty wchodzenie młodych rolników do sektora. Zamrożenie obrotu ziemią jest szczególnie niekorzystne w takich państwach jak Polska, które mają nadal bardzo rozdrobnione rolnictwo. Posiadanie ziemi rolnej przynosi co roku określoną pulę środków finansowych (stanowi dla wielu mieszkańców wsi ważne źródło dochodów), co zniechęca ich do sprzedawania ziemi.

WPR nie realizuje obecnie ani traktatowych celów, jakie przed nią postawiono ani zadań, które wyznacza jej KE przy kolejnych reformach instrumentarium tej polityki. Należałoby dokonać fundamentalnej zmiany i na nowo określić cele i zadania państwa w odniesieniu do rolnictwa biorąc pod uwagę jego zróżnicowanie i odmienne potrzeby gospodarstw małych i największych.

Pomoc publiczna w sektorze rolno-żywnościowym

Objęcie Polski instrumentami WPR i polityki handlowej oraz udostępnienie wsi i rolnictwu funduszy strukturalnych wpłynęło na zmianę ekonomicznych uwarunkowań funkcjonowania całej gospodarki żywnościowej i obszarów wiejskich. W okresie od 2002 do połowy 2014 roku nastąpiło istotne zwiększenie stopy subwencjonowania wsi, rolnictwa i przemysłu spożywczego. Skumulowana wartość pomocy finansowej dla sektora rolno-spożywczego i obszarów wiejskich sięgnęła blisko 195 mld zł.

Według danych IERiGŻ – PIB złożyły się na nią: płatności bezpośrednie (104,8 mld zł), PROW 2007-2013 (56,5 mld zł), PROW 2004-2006 (10,9 mld zł), płatności Sektorowego Programu Operacyjnego „Restrukturyzacja..”(6,6 mld zł), wydatki na realizację mechanizmów WPR na poszczególnych rynkach rolnych (7,8 mld zł), SAPARD (4,5 mld zł), SPO „Ryby” 2007-2013 (2,4 mld zł) oraz SPO „Ryby” 2004-2006 (1,0 mld zł). Tak wysokie wydatki publiczne, w połączeniu z regulacjami unijnymi w zakresie polityki rynkowej i strukturalnej, spowodowały:

- przyspieszenie procesu modernizacji gospodarki żywnościowej, poprawę jej konkurencyjności, poprawę jakości i bezpieczeństwa produkcji żywności oraz przyspieszenie rozwoju społeczno-gospodarczego obszarów wiejskich;
- zwiększenie możliwości sprzedaży artykułów rolno-spożywczych na wspólnym rynku oraz wzrost możliwości ich eksportu na rynki krajów trzecich z wykorzystaniem subwencji eksportowych;
- stabilizację cenową w długim okresie na rynkach rolno-spożywczych objętych regulacjami WPR;
- znaczące wsparcie dochodów rolniczych, głównie poprzez wprowadzenie dopłat bezpośrednich oraz płatności z tytułu ONW;
- wzrost kosztów administrowania systemami zarządzania i kontroli na rynkach rolnych oraz w zakresie udzielanej pomocy strukturalnej. Równolegle zwiększone wymagania jakościowe oraz sanitarno-weterynaryjne wiążą się z dodatkowymi kosztami dla podmiotów gospodarczych;
- zwiększenie barier „wejścia” na rynek rolno-spożywczy, głównie nowych podmiotów w wyniku wprowadzenia kwotowania produkcji (czy coraz ostrzejszych rygorów jakościowych, norm ochrony środowiska itp.);
- osłabienie najważniejszej z punktu widzenia prawidłowego funkcjonowania gospodarki rynkowej przejrzystości rachunku ekonomicznego. Beneficjenci pomocy publicznej są uprzywilejowani w stosunku do tych podmiotów, które z niej nie korzystają.

Finansowane ze środków I filara Wspólnej Polityki Rolnej UE dopłaty bezpośrednie są najważniejszym instrumentem wspierania dochodów rolniczych. Rolnicy otrzymują je od 2004 roku, a wnioski o ich przyznanie składa każdego roku ok. 1,4 mln beneficjentów, tj. około 92% właścicieli gospodarstw. Całkowita powierzchnia gospodarstw objętych płatnościami bezpośrednimi wynosi ok. 14 mln ha, tj. ponad 90% powierzchni użytków utrzymywanych w dobrej kulturze rolnej. Liczba rolników wnioskujących o dopłaty bezpośrednie powoli, lecz systematycznie zmniejsza się, co jest efektem zachodzących w polskim rolnictwie zmian strukturalnych.

W przeliczeniu na jedno gospodarstwo wartość płatności w 2013 roku przekroczyła 10 tys. zł, a ich łączna wartość przekroczyła 14 mld zł. Udział płatności bezpośrednich w ogólnej puli wydatków na WPR jest dość wysoki i przekracza 55%.

Tabela 53. Płatności bezpośrednie i ONW w kampaniach 2004-2013 (w mln zł).

Wyszczególnienie	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
JPO	2 853,6	3 160,2	3 881,2	4 242,8	4 759,4	7 071,1	7 815,5	9 875,1	10 182,2	11 426,9
UPO	3 486,8	3 529,2	3 915,9	2 763,2	2 560,7	3 385,4	3 094,8	2 579,9	1 642,7	964,8
Chmiel	2,3	2,0	2,1	2,1	2,2	2,9	3,1	3,1	2,5	2,5
Płatności zwierzęce	–	–	–	797,9	702,3	922,4	782,6	687,7	471,4	338,4
Rosliny energetyczne	–	0,8	1,7	12,5	6,8	8,4	–	–	–	–
Ziemniaki skrobiowe	–	–	–	–	–	–	–	–	38,4	36,5
Tyton	–	–	–	–	–	–	–	–	233,1	131,4
Buraki cukrowe	–	–	401,4	462,5	492,3	666,2	626,7	694,5	648,4	654,4
Razem płatności bezpośrednie	6 342,7	6 692,2	8 202,4	8 280,9	8 588,6	12 150,2	12 581,7	14 138,1	13 753,3	14 063,9
ONW	1 144,7	1 267,8	1 294,5	1 034,8	1 967,6	1 785,4	1 447,6	1 219,0	1 338,5	1 455,0
Razem: ONW i płatności bezpośrednie	7 487,4	7 960,0	9 496,9	9 315,7	10 556,2	13 935,6	14 029,3	15 357,1	15 091,8	15 518,0

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych ARiMR.

Z badań ankietowych przeprowadzonych w 2011 roku przez IERiGŻ-PIB wynika, że otrzymane dopłaty bezpośrednie rolnicy przeznaczali głównie na zakup środków produkcji, inwestycje oraz wydatki bieżące. Gospodarstwa duże, produkujące głównie na rynek, środki finansowe przeznaczały przede wszystkim na inwestycje (zakup maszyn, modernizację budynków) oraz zakup środków obrotowych niezbędnych do prowadzenia działalności rolniczej. W drobnych gospodarstwach, stosujących ekstensywne techniki produkcji, wzrost dochodów z tytułu otrzymanych dopłat bezpośrednich przeznaczany był częściej na wzrost konsumpcji.

Dopłaty bezpośrednie do działalności operacyjnej stanowią istotny czynnik podtrzymujący dochody rolnicze. Jest to szczególnie ważne w latach dekoniunktury, kiedy ze względu na spadek cen przychody ze sprzedaży rosną znacznie wolniej niż koszty produkcji.

Wzrost dochodów rolniczych możliwy będzie z tytułu wypłaconych dopłat bezpośrednich, a także uruchomienia programów inwestycyjnych współfinansowanych z funduszy struktu-

ralnych oraz PROW 2014-2020, które przyspieszą wzrost cen wielu maszyn i urządzeń rolniczych, a także nawozów i środków ochrony roślin. Czynnikiem sprawczym w tym przypadku będzie dodatkowy popyt inwestycyjny. Dodatkowe środki finansowe w rolnictwie przyczynią się do znacznego poszerzenia i unowocześnienia oferty handlowej kierowanej do gospodarstw rolnych, a tym samym rozwoju, pracujących na rzecz rolnictwa, sektorów przemysłu i usług.

Istotne znaczenie wsparcia publicznego dla opłacalności produkcji i ciągłości produkcji rolniczej w rolnictwie ma Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (PROW 2014-2020). Program jest wkomponowany w całościowy system polityki rozwoju kraju, w szczególności poprzez mechanizm Umowy Partnerstwa. Umowa określa strategię wykorzystania środków unijnych na rzecz realizacji wspólnych dla UE celów określonych w unijnej strategii wzrostu „Europa 2020 – Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu” z uwzględnieniem potrzeb rozwojowych danego państwa członkowskiego. Celem głównym PROW 2014-2020 jest poprawa konkurencyjności rolnictwa, zrównoważone zarządzanie zasobami naturalnymi i działania w dziedzinie klimatu oraz zrównoważony rozwój terytorialny obszarów wiejskich.

Program będzie realizował wszystkie sześć priorytetów wyznaczonych dla unijnej polityki rozwoju obszarów wiejskich na lata 2014-2020, a mianowicie:

- Ułatwianie transferu wiedzy i innowacji w rolnictwie, leśnictwie i na obszarach wiejskich;
- Poprawa konkurencyjności wszystkich rodzajów gospodarki rolnej i zwiększenie rentowności gospodarstw rolnych;
- Poprawa organizacji łańcucha żywnościowego i promowanie zarządzania ryzykiem w rolnictwie;
- Odtwarzanie, chronienie i wzmacnianie ekosystemów zależnych od rolnictwa i leśnictwa;
- Wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami i przechodzenia na gospodarkę niskoemisyjną i odporną na zmianę klimatu w sektorach: rolnym, spożywczym i leśnym;
- Zwiększanie włączenia społecznego, ograniczanie ubóstwa i promowanie rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich.

Planuje się, że łączne środki publiczne przeznaczone na realizację PROW 2014-2020 wyniosą 13 513 295 000 euro, w tym: 8 598 280 814 z budżetu UE (EFRROW), 4 915 014 186 euro wkładu krajowego.

W ramach PROW 2014-2020 będzie realizowanych łącznie 15 działań. Pomoc finansowa ze środków programu będzie skierowana głównie do sektora rolnego. Sektor ten jest szczególnie istotny z punktu widzenia zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich i wymaga znacznego i odpowiednio ukierunkowanego wsparcia. Planowane w programie instrumenty pomocy finansowej będą miały na celu przede wszystkim rozwój gospodarstw rolnych

(Modernizacja gospodarstw rolnych, Restrukturyzacja małych gospodarstw rolnych, Premie dla młodych rolników, Płatności dla rolników przekazujących małe gospodarstwa rolne).

Wnioski

1. Województwo wielkopolskie ma znaczący udział w ogólnokrajowej globalnej produkcji rolniczej. Prawie 20% tej produkcji przypada na nasze województwo. W jej tworzeniu wiodącą rolę odgrywają gospodarstwa indywidualne.
2. Od 2015 roku odnotowuje się wzrost zasiewów podstawowych zbóż, a w powierzchni upraw przeważają zboża ozime. Pod względem wielkości powierzchni zbóż Wielkopolska zajmuje 1. miejsce w kraju.
3. Wzrasta areał uprawy ziemniaków, a województwo wielkopolskie zajmuje pod tym względem 3. miejsce w kraju.
4. Nieznacznie zwiększyła się powierzchnia uprawy buraka cukrowego i pomimo iż inne województwa charakteryzował większy progres, Wielkopolska utrzymuje 1. pozycję w kraju jako największy producent tej rośliny.
5. Województwo wielkopolskie jest jednym z głównych producentów roślin oleistych w kraju, a produkcja uzyskana w 2016 r. lokowała je na 2. miejscu.
6. Udział województwa wielkopolskiego w krajowej produkcji warzyw kształtuje się na poziomie około 12,0%, co daje 5. lokatę wśród producentów warzyw.
7. W powierzchni paszowej Wielkopolski dominują trwałe użytki zielone. Ich powierzchnia nieznacznie zmniejszyła się na korzyść polowych upraw pastewnych, wśród których największy udział ma kukurydza na zielonkę. Pod względem wielkości powierzchni paszowej województwo wielkopolskie zajmuje 4. miejsce w kraju.
8. Największym wyzwaniem, przed jakim stoi rolnictwo europejskie, jest obecnie podnoszenie konkurencyjności oraz przygotowanie i dostosowanie do zmian klimatycznych. Należy na nowo określić cele i zadania państwa w odniesieniu do rolnictwa, biorąc pod uwagę jego zróżnicowanie i odmienne potrzeby gospodarstw małych i największych.
9. Wzrost dochodów rolniczych będzie możliwy z tytułu wypłacanych dopłat bezpośrednich, a także uruchomieniu programów inwestycyjnych współfinansowanych z funduszy strukturalnych oraz PROW 2014-2020. Przyspieszą one wzrost cen wielu maszyn i urządzeń rolniczych, a także nawozów i środków ochrony roślin. Czynnikiem sprawczym w tym przypadku będzie dodatkowy popyt inwestycyjny. Dodatkowe środki finansowe w rolnictwie przyczynią się do znacznego poszerzenia i unowocześ-

nienia oferty handlowej kierowanej do gospodarstw rolnych, a tym samym rozwoju, pracujących na rzecz rolnictwa, sektorów przemysłu i usług.

1.3.5. Rola rolnictwa w kształtowaniu wzrostu gospodarczego województwa i kraju

Wielkopolska jest regionem, w którym ważną rolę odgrywa rolnictwo. Rolnictwo jest jednym z najważniejszych jej potencjałów zajmując 2 miejsce w kraju pod względem wytwarzanej wartości dodanej brutto. Poziomem gospodarowania oraz wysoką wydajnością plonów wyróżnia się na tle kraju. Korzystna w stosunku do kraju jest średnia wielkość gospodarstw wynosząca 13,47 ha.

Wielkopolska jest czołowym w skali kraju regionem produkcji zwierzęcej. Produkcją zwierzęcą zajmuje się 90% gospodarstw. Natomiast w produkcji roślinnej dominują zboża i rośliny przemysłowe oraz owoce i warzywa. Jest dobrze rozwinięty rynek owoców i warzyw.

W tworzeniu globalnej produkcji rolniczej w Wielkopolsce dominowały gospodarstwa indywidualne, których udział ogółem wyniósł 78,6% w roku 2016. Według danych GUS produkcja zwierzęca stanowiła 60,5% wartości globalnej produkcji rolniczej, natomiast produkcja roślinna 39,5%.

Udział rolnictwa w PKB

W Wielkopolsce wytwarzane jest ponad 9% produktu krajowego brutto, co daje trzecią pozycję w kraju. W tworzeniu wartości dodanej brutto najwyższy udział mają usługi rynkowe 47%, a następnie budownictwo 35,5%, usługi nierynkowe 11,7%. Coraz mniejszy udział w tworzeniu wartości dodanej brutto ma sektor rolniczy, którego jednostki wytworzyły na poziomie 5,7%. Przeciętnie jeden mieszkaniec województwa wytwarza wartość PKB wyższą o 6,6% od wskaźnika uzyskanego w kraju. Udział województwa w tworzeniu PKB za 2016 wyniósł 9,8 % w skali kraju.

Rolnictwo pozostaje znaczącym sektorem gospodarki narodowej. Poprawa rolnictwa i przetwórstwa rolnego następuje przede wszystkim dzięki wykorzystaniu płatności bezpośrednich oraz innych instrumentów występujących w ramach Wspólnej Polityki Rolnej.

Głównym czynnikiem kreującym wzrost PKB jest popyt krajowy, który ma wpływ na szybszy rozwój gospodarczy.

Czynnikiem pobudzającym wzrost gospodarczy w krótkim okresie uznaje się popyt konsumpcyjny i inwestycyjny krajowy i zagraniczny. W długim okresie natomiast dostateczną podaż i efektywność czynników wytwórczych oraz handel zagraniczny.

Tempo wzrostu lub spadku produktu krajowego brutto jest sumą wskaźników obrazujących zmiany stanu zatrudnienia w rolnictwie oraz wydajność pracy.

Jednym z najważniejszych źródeł wzrostu wydajności jest postęp techniczny oraz dynamika inwestycji. Korzyścią ze wzrostu gospodarczego i rozwoju gospodarczego jest podwyższenie standardu życia, lepsza sytuacja socjalna, większe bezpieczeństwo publiczne. Jednak sam wzrost PKB nie gwarantuje wzrostu stopy życiowej czy dobrobytu społeczeństwa. Dlatego też skutecznym miernikiem korzyści ze wzrostu gospodarczego jest ujęcie PKB w przeliczeniu na jednego mieszkańca. Oceniając oddziaływanie rolnictwa na wzrost gospodarczy państwa należy także uwzględnić pozytywny wpływ handlu zagranicznego artykułami rolno-spożywczymi na dynamikę PKB, jak też wysokie dodatnie saldo wymiany towarowej w tej grupie towarów, wpływające na poprawę bilansu płatniczego.

Ważnym elementem systemu żywnościowego jest sektor przetwórczy, który wraz z rolnictwem i naukami rolniczymi jest istotny dla specjalizacji Wielkopolski. Zakłady produkcyjne przemysłu spożywczego w Wielkopolsce wykorzystują głównie surowce wytworzone przez rolnictwo w danym regionie. Produkcja artykułów spożywczych stanowi 25% wartości sprzedaży i opiera się na doskonałej bazie surowców. Innowacyjny sektor rolno-spożywczy to ważny segment gospodarki regionu, który zajmuje się przetwórstwem produktów rolnych i wytworzeniem wysokiej jakości żywności. Jest gwarantem zaspokojenia podstawowych potrzeb żywieniowych mieszkańców regionu. Przemysł rolno-spożywczy aktywizuje dalszy rozwój całej branży rolnej w Wielkopolsce. Jednocześnie z uwagi na swoją markę oraz udział w tworzeniu dochodu regionu oraz kształtowanie rynku pracy będzie to nadal ważna branża kreująca wizerunek województwa oraz wpływająca na stan gospodarki całego regionu.

Udział rolnictwa w PKB sukcesywnie zmniejszał się wraz ze zmianami wynikającymi z transformacji gospodarki. Jak wynika z publikacji Instytutu Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. S. Leszczyckiego PAN w 1947 r. udział rolnictwa w PKB szacowany był na 58% i do 1989 r. spadł do poziomu około 13%. Późniejsze lata przyniosły dalszy spadek tego udziału, co było wynikiem braku wyraźnego wzrostu wolumenu produkcji w gospodarce rolnej przy jego wzroście w innych działach gospodarki narodowej. W efekcie udział rolnictwa, leśnictwa i łowiectwa w PKB obniżył się aż do około 3,8% w 2007 r.

Niemniej na przestrzeni ostatnich lat udział ten ustabilizował się, co wynika z raportu o stanie gospodarki 2015 r. Ministerstwa Gospodarki, w którym podano następujące dane:

Tabela 54. Zmiany w strukturze tworzenia wartości dodanej w latach 2005, 2008-2014 w cenach bieżących.

Wyszczególnienie	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Rolnictwo	3,3	2,9	2,9	3,0	3,3	3,2	3,3	3,4
Przemysł	25,2	25,0	24,8	24,7	25,4	25,2	24,9	25,1

Budownictwo	6,9	7,9	8,3	8,3	8,3	7,6	7,4	7,5
Handel; naprawa pojazdów samochodowych	19,1	18,7	19,1	19,4	18,5	19,2	19,1	19,2
Transport i gospodarka magazynowa	5,5	5,4	5,6	5,3	5,5	6,1	6,0	6,6
Zakwaterowanie i gastronomia	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,3	1,3
Informacja i komunikacja	4,4	4,2	4,1	3,9	3,8	3,8	3,8	3,5
Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	3,9	4,2	3,9	4,1	4,3	4,0	4,2	4,1
Obsługa rynku nieruchomości	6,1	5,6	5,2	5,3	5,2	5,2	5,1	5,1
Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna; Administrowanie i działalność wspierająca	6,5	7,2	7,2	7,0	7,0	7,2	7,4	7,4
Administracja publiczna i obrona narodowa; Obowiązkowe zabezpieczenia społeczne; Edukacja; Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	15,5	15,3	15,3	15,4	15,0	14,8	14,9	14,3
Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją oraz pozostała działalność usługowa oraz gospodarstwa domowe zatrudniające pracowników oraz wytwarzające produkty na własne potrzeby	2,4	2,3	2,3	2,4	2,4	2,4	2,6	2,6

Udział rolnictwa w wymianie handlowej

Wyniki handlu zagranicznego produktami rolno-spożywczymi oraz wybrane marki i konkurencyjność świadczą zatem o istotnej roli naszych producentów żywności na rynku unijnym i światowym.

Źródłem wysokiej konkurencyjności były przede wszystkim przewagi kontowo-cenowe, które wprawdzie stopniowo maleją, a wzrasta znaczenie innych źródeł konkurencyjności takich jak jakość, innowacyjność, przedsiębiorczość oraz wiedza i kapitał intelektualny.

Eksport artykułów rolno-spożywczych stanowi blisko 12% całkowitej wartości polskiego eksportu i zwiększył się o 8% w stosunku do lat poprzednich. W związku z nieco większym wzrostem eksportu niż importu wystąpił pozytywny wpływ eksportu netto na tempo wzrostu gospodarczego.

W Roczniku Statystycznym Handlu Zagranicznego wydanym przez GUS podano następujące dane dotyczące importu towarów według sekcji PKWiU w 2015 r., w ramach których określono również udział rolnictwa w imporcie.

Tabela 55. Dane dotyczące importu towarów według sekcji PKWiU w 2015 r., w ramach których określono również udział rolnictwa w imporcie.

Sekcje	Ceny bieżące			Ceny stałe 2014=100
	w tys. zł	w mln euro	w mln dol. USA	
OGÓŁEM	740 973,3	177 233	197 682	105,3
Produkty rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa	22 768,8	5 440	6 070	101,6
Produkty górnictwa i wydobywania	44 915,6	10 762	12 010	108,9
Produkty przetwórstwa przemysłowego	649 367,3	15 5308	173 184	105,0
Energia elektryczna, paliwa gazowe, para wodna, gorąca woda i powietrze do układów klimatyzacyjnych	2 375,5	569	638	107,0
Ścieki i odpady	4 405,3	1 055	1 178	107,5
Produkty związane z informacją	6 756,2	1 613	1 800	109,1
Towary gdzie indziej niesklasyfikowane	10 384,7	2 487	2 802	81,9

Źródło: Rocznik Statystyczny Handlu Zagranicznego, GUS.

Z kolei w poniższej tabeli podano następujące dane dotyczące eksportu towarów według sekcji PKWiU w 2015 r., w ramach których określono również udział rolnictwa w eksporcie.

Sekcje	Ceny bieżące			Ceny stałe 2014=100
	w tys. zł	w mln euro	w mln dol. USA	
OGÓŁEM	750 835,8	179 578	200 343	107,7
Produkty rolnictwa, leśnictwa, łowiectwa i rybactwa	17 615,3	4 210	4 693	103,4
Produkty górnictwa i wydobywania	3 931,3	941	1 050	87,7
Produkty przetwórstwa przemysłowego	711 899,9	170 270	189 961	107,8
Energia elektryczna, paliwa gazowe, para wodna, gorąca woda i powietrze do układów klimatyzacyjnych	2 223,3	532	596	130,5
Ścieki i odpady	5 448,4	1305	1 457	94,1
Produkty związane z informacją	9 187,8	2194	2 445	118,5
Towary gdzie indziej niesklasyfikowane	529,8	127	141	92,7

Z danych GUS wynika więc że produkty rolnicze zajmują drugie miejsce w zakresie eksportu oraz trzecie w zakresie importu.

Liczba miejsc pracy

Według danych GUS w I kwartale 2017 roku w rolnictwie pracowało 1 676 tys. osób. Stosunkowo wysokie zatrudnienie wskazuje na znaczną rolę ekonomiczną i społeczny sektora

rolnego w województwie. Dlatego też bardzo ważne jest aby coraz mniej mieszkańców wsi utrzymywało się z bezpośredniej pracy w rolnictwie a zaczęli rozwijać sektor usług, przetwórstwo lokalnych surowców, agroturystyka i inną działalność pozarolniczą. Zwiększenie zatrudnienia w rolnictwie w dużym stopniu powiązane jest tendencjami przemian w strukturze agrarnej, chociaż należy przewidzieć iż zmiany zachodzące w jej obrębie będą następowały wolnej niż odchodzenie ludności z rolnictwa, ze względu na niechęć do wyzbycia się ziemi nawet przy realnie wysokich dochodach ze źródeł pozarolniczych.

Na przestrzeni lat 2008-2016 w województwie utworzonych zostało 414 tys. miejsc pracy, co plasuje region na 3 miejscu w kraju.

Udział pracujących w poszczególnych sektorach gospodarki w porównaniu z rolnictwem za I kwartał 2017 roku przedstawia się następująco: sektor usługowy 58%, sektor przemysłowy 31,7%, a sektor rolniczy 10,3%.

Według Rocznika Statystycznego Rolnictwa wydane przez GUS wynika, że na przestrzeni lat stan pracujących w rolnictwie, łowiectwie i leśnictwie się zmieniał

Tabela 56. Stan pracujących w rolnictwie, łowiectwie i leśnictwie.

Wyszczególnienie	2005	2010	2013	2014	2015
	w tys.				
Ogółem	2 134,1	2 376,1	2 379,0	2 384,9	2 384,8
w tym uprawy rolne, chów i hodowla zwierząt, łowiectwo	2 082,7	2 326,8	2 326,8	2 331,5	2 331,3
W tym w rolnictwie					
Ogółem	2 082,2	2 326,2	2 326,7	2 331,4	2 331,2
pracujący w gospodarstwach indywidualnych	2 009,4	2 262,6	2 262,6	2 262,6	2 262,6
członkowie spółdzielni produkcji rolniczej	15,3	11,8	10,6	10,3	9,7

Z publikacji wynika następujący udział pracujących w rolnictwie według województw.

Tabela 57. Udział pracujących w rolnictwie według województw.

Województwa	2005	2010	2013	2014	2015	
					ogółem	na 100 ha użytków rolnych
POLSKA	2 092 242	2 329 990	2 329 314	2 334 092	2 334 918	16,1
Dolnośląskie	70 142	83 927	83 738	84 252	84 304	9,3
Kujawsko-pomorskie	115 786	105 381	105 086	105 267	105 314	9,9
Lubelskie	276 162	305 873	305 680	305 844	305 778	21,2

Lubuskie	23 916	32 927	32 984	33 295	33 233	8,5
Łódzkie	190 615	177 570	177 515	177 628	177 638	18,3
Małopolskie	182 149	270 680	270 613	270 751	270 722	50,4
Mazowieckie	318 094	297 956	298 411	299 273	300 048	15,5
Opolskie	48 743	49 137	48 904	48 876	48 869	9,8
Podkarpackie	155 362	255 900	255 747	255 795	255 827	44,6
Podlaskie	136 828	124 208	124 418	124 546	124 428	11,8
Pomorskie	57 168	61 747	61 716	62 058	62 178	8,2
Śląskie	68 450	99 647	99 205	99 484	99 343	27,8
Świętokrzyskie	142 528	148 027	148 049	148 053	148 040	30,8
Warmińsko-mazurskie	62 476	64 899	65 072	65 405	65 420	6,6
Wielkopolskie		208 069	208 290	209 005	209 160	12,0
Zachodniopomorskie	39 023	44 042	43 886	44 560	44 616	5,3

Ocena sytuacji gospodarczej Polski przedstawiona w dokumencie (Dokument SWD 2016) pozwoliła na określenie cech charakterystycznych gospodarki. Jest to silny i stabilny wzrost gospodarczy dający możliwość utrzymania i poprawy stabilności finansów publicznych oraz zrównoważenie stadium rozwoju gospodarczego, w którym przyrosty wydajności i trwałe wzrost są trudniejsze do osiągnięcia. Mówi się o utrzymaniu stabilności sektora finansowego mające kluczowe znaczenie w przyszłości.

Ogólne perspektywy gospodarcze w dalszym ciągu są pozytywne, chociaż pojawia się ryzyko wewnętrzne. Przewiduje się, że głównym motorem wzrostu gospodarczego pozostanie spożycie prywatne, ze względu na rosnące płace, zwiększone zatrudnienie i transfery fiskalne. Spodziewany jest silny wzrost inwestycji prywatnych w związku z już wysokim stopniem mocy produkcyjnych.

1.3.6. Przetwórstwo rolno-spożywcze i pozostała działalność gospodarcza związana z rolnictwem

Rodzaje działalności związanej z rolnictwem

Tabela 58. Rodzaje działalności związanej z rolnictwem.

Rodzaj działalności	Opis	Wyzwania
Działalność usługowa z wykorzystaniem własnego sprzętu	Jako dodatkowe alternatywne źródła przychodów	Pomoc w zdobywaniu kwalifikacji oraz dofinansowanie sprzętu
Turystyka na terenach wiejskich (agroturystyka i wynajem pokoi, zagrody edukacyjne)	Odgrywa istotną rolę w aktywizacji gospodarczej obszarów wiejskich, wpływa na lokalne struktury gospodarcze i ich ożywienie, a w efekcie przyczynia się do wzrostu liczby miejsc pracy i pozyskiwania	Większość prowadzących działalność to osoby mało zaznajomione z komputerem i Internetem. Miałoby być szkolenia z tego zakresu, jak również z zakresu marketingu i promocji działalności.

	nowych źródeł dochodu.	Brak jednolitej bazy gospodarstw agroturystycznych województwa dostępnej dla turysty. Pomoc w uzyskaniu środków na modernizację budynków, zakup sprzętu rekreacyjno-sportowego i zagospodarowania terenu
Przetwórstwo produktów rolnych	Przetwarzanie produktów z gospodarstwa rolnego jak mięso, owoce i warzywa, wyroby piekarnicze	Pomoc w dofinansowanie sprzętu, dystrybucji produktów oraz marketingu i promocji
Przetwarzanie drewna	Przetwarzanie surowego drewna w gospodarstwie	Pomoc w zdobywaniu kwalifikacji oraz dofinansowanie sprzętu
Rękodzieło	Wyroby rękodzielnicze cieszą się coraz większą popularnością wśród odwiedzających tereny wiejskie i są nabywane jako pamiątki oraz upominki. Może stanowić to okazję do odtworzenia wielu zanikających już zawodów (rzeźbiarzy, hafciarek, kowali, plecionkarzy itp.) oraz twórców ludowych	Mile widziane szkolenia z zakresu marketingu i promocji działalności. Pomoc w uzyskaniu środków na modernizację budynków, zakup sprzętu czy dystrybucję produktów
Akwakultura	Jest to uprawa roślin i hodowla zwierząt w środowisku wodnym. Jej celem jest zwiększenie pozyskiwania żywności ze środowiska wodnego	Ograniczenie biurokracji oraz poprawa dostępu do przestrzeni i wody. Pomoc w uzyskaniu środków na modernizację budynków, zakup sprzętu czy dystrybucję produktów
Wytwarzanie energii odnawialnej na rynek	Wprowadzanie do produkcji w gospodarstwie roślin nieżywnościowych. Coraz większym zainteresowaniem w ramach tej produkcji cieszy się kierunek bioenergetyczny, czyli produkowanie biomasy jako odnawialnego źródła energii	Pomoc w zastosowaniu innowacyjnych rozwiązań produkcji i przetwarzania energii odnawialnej. Szkolenia i doradztwo. Dofinansowanie modernizacji gospodarstwa.

Najwięksi producenci i zakłady przetwórcze rolno-spożywcze lub związane z rolnictwem

Sektor przetwórstwa rolno-spożywczego obejmuje swym działaniem bardzo szeroki zakres. W jego skład wchodzi i tworzą go firmy zajmujące się przetwórstwem produktów zwierzęcych (np. przemysł mięsny, mleczarski), przetwórstwem produktów roślinnych (np. przemysł zbożowo-makaronowy, owocowo-warzywny), przetwórstwem wtórnym (przemysł piekarski, paszowy, cukierniczy, przemysł koncentratów spożywczych czy napojów bezalkoholowych), bądź też produkcją używek (alkohole). Produkty sektora mogą być zarówno nisko przetworzone (jak w przypadku uboju zwierząt i rozbiórki mięsa), jak też stanowić efekt zaawansowanych procesów technologicznych, jak w przypadku żywności liofilizowanej.

Przestrzenne rozmieszczenie funkcji produkcyjnych w Wielkopolsce nie jest jednolite. Najbardziej rozwinięte są one w większych ośrodkach miejskich takich jak Poznań, Kalisz czy Leszno. Mniejsze ośrodki koncentracji przemysłu występują w części miast powiatowych,

m.in. w Gnieźnie, Wrześni, Kościanie oraz Wronkach, Czarnkowie, Chodzieży. Największy potencjał przemysłowy stanowi Poznań i jego okolice. Stolica regionu w największym stopniu ma rozwinięty przemysł spożywczy oraz produkcję pojazdów mechanicznych. Wśród najbardziej znanych firm przemysłu spożywczego są Kompania Piwowarska S.A., Jutrzenka S.A., Wyborowa S.A. czy Poznańska Palarnia Kawy Astram Sp. z o.o., natomiast samochodowego Volkswagen Polska.

Drugim po Poznaniu ośrodkiem przemysłowym w Wielkopolsce jest aglomeracja kalisko-ostrowska. Wyróżnia się tu przemysł spożywczy (m.in. Colian Holding S.A. – producent m.in. napojów Hellena), istotne znaczenie ma też przemysł włókienniczy i odzieżowy. Produkty tego przemysłu pochodzą z renomowanych firm takich jak: Fabryka Firanek i Koronek Haft S.A., Zakłady Przemysłu Jedwabniczego Wistil S.A., Fabryka WYROBÓW Runowych Runotex S.A.

Nieco niższy stopień uprzemysłowienia występuje w Pile i Lesznie. Jednak zlokalizowane tu zakłady wytwarzają szereg prestiżowych wyrobów, znanych szeroko poza ich obszarem – rejonem wytwarzania. W Pile do takich firm należy Philips Lighting Poland S.A. – producent żarówek i sprzętu oświetleniowego – jednego z pierwszych w kraju przedsiębiorstw utworzonych z udziałem kapitału zagranicznego. W Lesznie – stolicy rejonu znanego w kraju z wysokiej kultury produkcji rolnej – wyróżnia się przemysł spożywczy, którego największym reprezentantem jest Akwawit – Polmos S.A. W Lesznie działają też firmy w branży metalowo-maszynowej, a wśród nich m.in. Leszczyńska Fabryka Pomp Sp. z o.o. oraz LOB S.A. – producent zamków, okuć, drzwi i bram.

Rynki hurtowe

Na terenie Wielkopolski działa ogólnopolskie Stowarzyszenie Polskie Rynki Hurtowe, które reprezentuje interesy rolno-spożywcze rynków hurtowych wobec organów administracji rządowej, samorządowej i instytucji zewnętrznych. Jej przedstawicielem na terenie województwa jest Wielkopolska Giełda Rolno-Ogrodnicza S.A w Poznaniu.

WGRO S.A. to miejsce różnych inicjatyw na rzecz producentów i handlowców. Rynek hurtowy prowadzi działalność integracyjno-szkoleniową, szereg działań marketingowych celem rozpoznania potrzeb i wymagań rynku oraz podejmuje działania zmierzające do ich zaspokojenia.

W stowarzyszeniu nie są zrzeszone Giełda Kaliska Sp. z o.o. oraz Pilski Rynek Hurtowy Sp. z o.o. Przedmiotem ich działalności jest wynajem i dzierżawa powierzchni do handlu hurtowego artykułami rolno-spożywczymi, działalność marketingowa i informacyjna oraz prowadzenie badań rynkowych.

Należy podjąć działania, by były jasne i dogodne warunki handlu, aby wzbogacić ofertę oraz przyciągnąć nowych sprzedawców.

Kanały sprzedaży produktów rolniczych

Bazarki (np. Poznań Zielony Bazar, Zielony Targ)

Bazary, targowiska miejskie, zlokalizowane w większych ośrodkach miejskich, to miejsca, które dostarczają w określone dni (np. co tydzień w sobotę Zielony Targ na Placu Bernardyńskim w Poznaniu) świeże i ekologiczne produkty prosto z gospodarstw naszego regionu. Na straganach znaleźć można wyselekcjonowane, najlepszej jakości produkty z Wielkopolski oraz ościennych województw. Prowadzone są również pogadanki na temat produktów z oznaczeniami jakości oraz warsztaty z zakresu przyrządzania zakupionych produktów. Działania te spotykają się z dużym zainteresowaniem mieszkańców miast i zasługują na kontynuację.

Lokalne targowiska

Niemalże w każdym ośrodku gminnym województwa wielkopolskiego można spotkać się z wyznaczonym placem pod targowisko. Coraz więcej z nich posiada utwardzoną powierzchnię oraz stoiska czy zadaszenie. Lokalne targowiska są miejscem bezpośredniego kontaktu z rolnikiem z okolicy oraz produktami z jego gospodarstwa.

Festyny, imprezy lokalne

Zwiększa się liczba organizowanych imprez na terenach wiejskich. Okazją do przedstawienia swoich produktów oraz dziedzictwa kultury lokalnej są festyny, np. z okazji Dnia Dziecka, dożynki, dzień mleka etc. Imprezie towarzyszą wystawy rękodzieła, stoiska z lokalnymi produktami czy instytucjami, a także zabawa taneczna. Warto wspomagać inicjatywy lokalne, gdyż przyczyniają się do zwiększenia zainteresowania przyjezdnych wsią oraz produktami wytwarzanymi w gospodarstwie.

Sprzedaż z gospodarstwa

Rolnicy często sprzedawali swoje produkty osobom przyjeżdżającym do ich gospodarstwa. Odbывało się to mniej lub bardziej legalnie. Obecnie dzięki zastosowaniu rolniczego handlu detalicznego sprawa została ułatwiona. Dzięki temu rolnik może pójść o krok dalej i wyjść do klienta poprzez zastosowanie dowozu zamówionych produktów bezpośrednio do klienta. Do tego potrzebne jest odpowiednie zaplecze sprzętowe, np. pojazd czy urządzenia chłodzące, dlatego też ważne jest wsparcie szkoleniowo-finansowe takich inicjatyw.

Kooperatywy spożywcze (np. Poznańska Kooperatywa Spożywcza)

Kooperatywa spożywcza to inicjatywa konsumentów, którzy chcą budować sprawiedliwą, demokratyczną i ekologiczną gospodarkę. Jest siecią współpracy producentów i konsumentów, w której celem jest zaspokajanie potrzeb, a nie zysk. Kupowane produkty powinny

pochodzić z upraw ekologicznych, spełniać standardy etyczne, omijać pośredników i zachowywać niską cenę. Jedną z istotnych kwestii jest również budowanie z producentami bliskich relacji, opartych o wzajemne poszanowanie, dialog i sprawiedliwy handel. Uczestnictwo w Kooperatywie to oszczędność dla domowego budżetu (handel omija pośredników), kontrola konsumenta nad jakością i świeżością kupowanych produktów. Kooperatywa buduje sieć producentów rolnych, z którymi współpracuje bezpośrednio, uzyskując wpływ na sposób produkcji i jakość żywności oraz jest w stanie utrzymywać stosunkowo niskie ceny, ale godziwe dla producenta.

Ekosklepy

Na rynku pojawia się wiele inicjatyw, które sprowadzają się do funkcjonowania sklepu z żywnością ekologiczną. Wiele z nich funkcjonuje w miastach, a prowadzone są przez mieszkańców wsi. Coraz częściej przy gospodarstwie rolnym powstają takie sklepy ekologiczne, gdzie sprzedawane są produkty wytwarzane w gospodarstwie lub od okolicznych producentów. Inicjatywy są godne uwagi i pomocy, gdyż aktywują ludność wsi do działań w sferze około rolniczej.

Automaty

Istnieje wiele bezobsługowych stacji umożliwiających sprzedaż produktów z gospodarstwa rolnego, są to np. mlekomaty czy automaty do soków. Niezbędna jest tutaj wiedza z zakresu obsługi sprzętu specjalistycznego, serwisu, a także marketingu.

Internet i media społecznościowe

Dzisiejsze kontakty opierają się na szybkiej komunikacji, którą umożliwia Internet. Aby interakcje producent-konsument były jak najszybsze, należy korzystać z wielu narzędzi. Posiadanie strony internetowej oraz adresu mailowego jest obecnie standardem. Do działań promocyjnych wykorzystywane są różnego rodzaju portale, np. Facebook, YouTube itp. Aby swobodnie poruszać się po wirtualnej przestrzeni i skutecznie promować swoje produkty i usługi, należy organizować szkolenia z tego zakresu oraz wyposażać obszary wiejskie w dostęp do Internetu.

Do firm przetwórczych

Jednym z podstawowych kanałów sprzedaży produktów rolnych jest ich bezpośrednia sprzedaż do producenta. Rolnik produkuje niezbędny materiał, który dostarcza sam do przetwórstwa lub jest on od niego odbierany przez przedsiębiorstwo. W tym kanale niezbędne są dobre relacje firm przetwórczych z rolnikiem oraz elastyczność przedsiębiorstwa. Wskazana jest pomoc w kwestiach formalnych i doradczych.

Rola handlu detalicznego

Rynek handlu detalicznego w Wielkopolsce jest obecnie zdominowany przez sieci handlowe, gdzie dominującą pozycję zajmują sklepy dyskontowe oraz sieci super- i hipermarketów. Co prawda znajdują się w niej również polskie akcenty, jak sieć sklepów Piotr i Paweł czy Dino, ale są one pod ogromną presją większych konkurentów.

Ilość sklepów tradycyjnych, czyt. o małej powierzchni, zmniejsza się. Szansą na przeżycie jest zrzeszanie się w sieciach partnerskich (Społem, ABC) lub franczyza (Żabka).

Współzależna od rynku gospodarka oraz zmieniające się tendencje rynkowe wymagają od właścicieli małych i średnich gospodarstw rolnych poszukiwania i stosowania nowych sposobów zdobywania miejsca na rynku. Jednym ze sposobów zwiększenia dochodów tych gospodarstw może być sprzedaż bezpośrednia żywności bezpośrednio konsumentowi z pominięciem pośredników. Sprzedaż bezpośrednia żywności wyprodukowanej w gospodarstwie należy do jednych z najstarszych kanałów dystrybucji i form sprzedaży, która w pewnym okresie została wyparta przez inne formy handlu lecz obecnie obserwuje się jej rozwój.

Sprzedaż żywności z gospodarstwa w ramach nowej działalności jaką jest rolniczy handel detaliczny, polega na zbywaniu konsumentowi końcowemu żywności pochodzącej w całości lub części z własnej uprawy, hodowli lub chowu, takiej jak:

- surowce i produkty pochodzenia zwierzęcego (mleko, jaja, masło, miód, mięso, wędliny, itp.),
- surowce i produkty pochodzenia roślinnego (np. zboża, warzywa, owoce, przetwory z owoców i warzyw, pieczywo, olej, itp.),
- produkty złożone (żywność zawierająca jednocześnie produkty pochodzenia roślinnego jak i zwierzęcego).

Miejsce sprzedaży żywności powinno być oznakowane w sposób czytelny i widoczny dla konsumenta, poprzez umieszczenie napisu „rolniczy handel detaliczny” oraz danych obejmujących: imię i nazwisko albo nazwę i siedzibę podmiotu prowadzącego rolniczy handel detaliczny, adres miejsca prowadzenia produkcji tej żywności, weterynaryjny numer identyfikacyjny podmiotu, w przypadku żywności pochodzenia zwierzęcego i żywności złożonej. Zmiana przepisów umożliwia sprzedaż wyprodukowanej żywności przez pośrednika, ale tylko wtedy, gdy ma to miejsce podczas wystaw, festynów, targów lub kiermaszy, organizowanych w celu promocji żywności, jeżeli pośrednik zbywa żywność: własną, wyprodukowaną w ramach rolniczego handlu detalicznego, wyprodukowaną przez innego rolnika prowadzącego rolniczy handel detaliczny na obszarze powiatu, w którym pośrednik ten prowadzi produkcję żywności lub na obszarze powiatu sąsiadującego z tym powiatem.

Tempo wzrostu znaczenia dyskontów oraz marketów wskazywać może na dalsze umacnianie się ich pozycji na ranku lokalnym (jak i krajowym). Niewątpliwie będzie się to odbywać kosztem sklepów tradycyjnych, dlatego też tematem godnym uwagi i wsparcia jest rolniczy handel detaliczny.

Powiązania w zakresie przetwórcy-producent w kontekście krótkich łańcuchów dostaw. Rozmieszczenie terytorialne

Dopasowanie łańcucha dostaw do nowego otoczenia gospodarczego wymusiły następujące aspekty:

- rozwój rynku produktów ekologicznych,
- zmieniający się sposób myślenia i większa świadomość konsumentów przy podejmowaniu decyzji dotyczącej zakupu produktów tradycyjnych,
- zwiększające się zainteresowanie i zapotrzebowanie na produkty lokalne i regionalne,
- chęć zdobycia wiedzy o pochodzeniu produktu,
- aspekty ekonomiczne.

Wzrost popytu na produkty ekologiczne oraz coraz większa wiedza dotycząca wpływu człowieka na środowisko naturalnie prowadzą do zmian w strukturze łańcucha dostaw. Zmiany ekonomiczne, społeczne i gospodarcze stają się impulsem do tworzenia krótkich łańcuchów dostaw produktów spożywczych. Jednym z celów ich tworzenia i funkcjonowania jest wzmocnienie lokalnych sieci spożywczych, przy dużym zaangażowaniu zarówno producentów, jak i konsumentów. Rozwiązanie to pozwala na eliminację liczby pośredników, co przyczynia się do skrócenia drogi pokonywanej od producenta do konsumenta. Dzięki temu otrzymujemy wysokiej jakości produkt oraz korzyści wynikające z ograniczenia kosztów. Ze względu na naturę i charakter produktów (często produkty żywnościowe niskoprzetworzone) niektóre elementy pośredniczące w łańcuchu dostaw, które są generatorami kosztów, można wyeliminować, tym samym ograniczyć wzrost cen produktu końcowego.

Tabela 59. Krótki łańcuch dostaw.

Bezpośredni	Bezpośredni rozszerzony	Przedłużony-rozszerzony
<ul style="list-style-type: none"> • Sklepy w gospodarstwach • Rynki rolne • Sprzedaż przydrożna, targi • Odbiór własny • Skrzynki (boksy) • Dostawa do domu • Mail lub e-commerce • Wspólne strony internetowe 	<ul style="list-style-type: none"> • Grupy sprzedawców przy gospodarstwach • Regionalne giełdy i rynki • Kooperacja konsumentów • Wspieranie rolnictwa • Szlaki tematyczne • Specjalne eventy, targi • Sklepy lokalne, restauracje, przedsiębiorstwa turystyczne 	<ul style="list-style-type: none"> • Certyfikacja i etykiety • Kody producentów • Efekt reputacji (image)

	<ul style="list-style-type: none"> • Dedukowani sprzedawcy (dietetyczne, specjalistyczne sklepy) • Catering stołówki, szkoły • Sprzedaż dla emigrantów 	
--	---	--

Źródło: Renting, Marsden, Banks 2003.

Klasy i poziom innowacyjności przemysłu

Klastrami nazywamy współdziałanie oparte na geograficznej koncentracji, do których należą jednostki naukowe, samorządy lokalne, otoczenie biznesowe oraz przedsiębiorstwa. Wszystkie podmioty współpracują ze sobą, jednocześnie zachowując zdrową konkurencję.

Przedsiębiorstwa Wielkopolski dostrzegają szanse wynikające ze współdziałania w klastrach, dlatego na terenie województwa funkcjonuje 19 inicjatyw tego typu (2016 rok). Najliczniejszymi klastrami województwa wielkopolskiego są: budownictwo (45 tys.), medycyna (20 tys.), transport i logistyka (17 tys.), motoryzacja (16 tys.), turystyka (14 tys.), edukacja (13 tys.) i technologie informacyjne i komunikacyjne ICT (ang. *Information and Communication Technologies*) (12 tys.).

Silną koncentrację podmiotów w Wielkopolsce obserwuje się w rolnictwie, które stanowi potencjał dla rozwoju klastrow opierających się o przemysł spożywczy czy zagospodarowanie odpadów rolniczych oraz w klastrze kotlarskim i meblarskim. Poza wymienionymi środowiskami klastrowymi, silną koncentrację w województwie wielkopolskim na tle kraju charakteryzują się również: motoryzacja, obróbka metali, sektor spożywczy i gospodarka odpadami.

Jak podaje „Informacja o stanie gospodarki województwa wielkopolskiego w 2016 roku”, cztery lata wcześniej – w 2012 roku – 17 aktywnych inicjatyw klastrowych z terenu Wielkopolski wraz ze współdziałającym z nimi jednostkami otoczenia biznesu oraz jednostkami badawczo-rozwojowymi utworzyło Stowarzyszenie Wielkopolskie Centrum Klasteringu. Strategicznymi celami Stowarzyszenia pozostają:

- integracja środowiska regionalnych liderów oraz animatorów powiązań kooperacyjnych oraz inicjatyw klastrowych,
- budowa wspólnej przestrzeni społeczno-gospodarczej, sprzyjającej wdrożeniom innowacji (stworzenie Regionalnego Ekosystemu Klastrowego),
- przekształcenie regionalnych powiązań kooperacyjnych w system klastrowych powiązań multilateralnych (międzynarodowych), w tym powiązań inicjatyw klastrowych z instytucjami otoczenia biznesu; parkami naukowo-technologicznymi, instytucjami badawczymi, uczelniami wyższymi, przedsiębiorcami oraz samorządem gospodarczym,

- określenie kierunków strategii inwestycyjnej przedsięwzięć klastrowych w regionie, jako elementu regionalnego systemu wspierania klastrów i zrzeszonych w nich podmiotów,
- wyznaczenie spójnych ram wsparcia instytucjonalnego i finansowego rozwoju środowiska klastrowego województwa.

W 2016 r. Departament Gospodarki UMWW (Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego) rozpoczął wdrażanie Procesu Certyfikacji Inicjatyw Klastrowych w Województwie Wielkopolskim. Jego celem jest kwalifikacja współpracy przedsiębiorstw i jednostek naukowych w regionie jako Inicjatywy Klastrowej oraz zdefiniowanie fazy rozwoju Inicjatywy Klastrowej w celu dopasowania wsparcia dedykowanego dla poszczególnych poziomów zaawansowania Inicjatyw Klastrowych (IK). Szczegółowe działania w tym zakresie obejmują:

- skatalogowanie istniejących w regionie Inicjatyw Klastrowych,
- promocję istniejących w regionie Inicjatyw Klastrowych,
- wsparcie rozwoju IK dopasowane do fazy rozwoju Inicjatywy Klastrowej,
- budowę świadomości Marki Wielkopolski oraz
- realizację założeń dokumentów strategicznych Województwa Wielkopolskiego dotyczących rozwoju, innowacji i promocji gospodarczej.

Rysunek 8. Klastry i inicjatywy klastrowe w Wielkopolsce.

Źródło: Regionalna Strategia Innowacji dla Wielkopolski 2015-2020, str. 40.

II. Analizy SWOT

Analiza SWOT jako jedna z podstawowych metod analizy strategicznej wskazuje na mocne i słabe strony obszarów wiejskich woj. Wielkopolskiego oraz potencjalne szanse i zagrożenia, jakie mogą wystąpić lub istnieją w otoczeniu. Analiza stosowana jest w szeroko pojętym zakresie i odnosi się do funkcjonowania całokształtu obszarów wiejskich bądź może być stosowana w poszczególnych jego dziedzinach.

Podmiotem poniższej analizy są ogólnie rozumiane obszary wiejskie Wielkopolski oraz rolnictwo wielkopolskie, a jego otoczeniem – głównie uwarunkowania regionalne i krajowe.

2.1. Analiza SWOT obszarów wiejskich województwa

Silne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> Korzystne położenie regionu w przestrzeni europejskiej i krajowej Stosunkowo gęsta sieć dróg Bogate dziedzictwo kulturowe – materialne i niematerialne Stosunkowo zwarty system ekologiczny Duża różnorodność środowiska przyrodniczego i bogactwa zasobów przyrodniczych w regionie Sprawnie działające mechanizmy poprawy stanu środowiska Duży odsetek terenów chronionych, w tym Natura 2000 - walor przyrodniczy i czynnik rozwoju turystyki Duże zasoby dla energii odnawialnej m.in. biomasy, źródeł termalnych, energii wiatrowej i słonecznej Zwiększająca się świadomość ekologiczna mieszkańców obszarów wiejskich oraz przedstawicieli podmiotów działających na tym obszarze Infrastruktura korytarzy TEN-T (transeuropejskiej sieci transportowej) Infrastruktura logistyczna Wysoki w skali kraju poziom PKB per capita Zróżnicowana i dynamiczna gospodarka, o dużym potencjale Duży potencjał i wysoka aktywność MSP 	<ul style="list-style-type: none"> Duży obszar województwa zagrożony marginalizacją przestrzenną Niewystarczająca podaż odpowiednio przygotowanych terenów inwestycyjnych Chaos urbanizacyjny w odniesieniu do planów zagospodarowania przestrzennego Pogłębiające się dysproporcje między metropolią poznańską a resztą województwa Obszary, w tym miasta, wymagające rewitalizacji Duża powierzchnia terenów zdegradowanych i zdewastowanych Niewystarczająca wydajność infrastruktury zabezpieczającej środowisko Niewystarczające zasoby wodne, niski poziom retencji oraz złe stosunki hydrologiczne w zlewniach rzek Niski udział energii odnawialnej w bilansie energetycznym Niewystarczająca energetyczna infrastruktura przemysłowa Brak planów ochrony dla wszystkich obszarów NATURA 2000 i ograniczenia inwestycyjne na tych obszarach Zbyt mało połączeń komunikacyjnych, szczególnie

<ul style="list-style-type: none"> • Duży potencjał naukowo-badawczy • Dobre warunki do wdrażania innowacji • Relatywnie duża wiedza , świadomość i otwartość na innowacje wielkopolskich rolników wyróżniające się w skali kraju • Wysoka atrakcyjność inwestycyjna • Największe w regionie imprezy wystawiennicze o charakterze międzynarodowym, np. Polagra, AgroShow, targi w Sielinku, Marszewie etc. • Duży potencjał dziedzictwa kulturowego wsi • Duża, rosnąca aktywność zawodowa i ekonomiczna, szczególnie w zakresie działalności pozarolniczej • Szybki wzrost liczby ludności obszarów wiejskich, w szczególności w pobliżu ośrodków miejskich • Duży społeczny potencjał mieszkańców oraz organizacji pozarządowych • Lokalne Grupy Działania – doświadczone struktury lokalne z dużym potencjałem w zakresie promocji, aktywizacji społecznej oraz kreowania i wspierania produktów i usług lokalnych. • Przedsiębiorczość mieszkańców • Korzystny układ dróg śródlądowych • Zróżnicowana oferta podmiotów edukacyjnych w regionie • Publiczne doradztwo jako narzędzie wdrażania Wspólnej Polityki Rolnej 	<p>w kierunku północ-południe</p> <ul style="list-style-type: none"> • Niewystarczający rozwój komunikacji zbiorowej • Brak osób chętnych do pracy zwłaszcza sezonowej • Bariery dla niepełnosprawnych • Słaba infrastruktura informacyjna • Niewystarczające wykorzystanie dróg wodnych • Dysproporcje potencjału i aktywności gospodarczej poszczególnych części województwa • Niski stopień powiązań kooperacyjnych oraz powiązań nauki z gospodarką • Niewystarczająca trwałość MSP • Ograniczona oferta strefy B+R (badawczo-rozwojowej) i jej powiązania z gospodarką i rolnictwem • Zbyt skomplikowana dokumentacja formalna i procedury pozyskiwania środków z zewnętrznych źródeł finansowania (inwestycje, innowacje) • Niewystarczająca świadomość producentów rolnych oraz innych podmiotów (np. w turystyce wiejskiej) w zakresie możliwości podejmowania wspólnych działań oraz korzyści z nich płynących • Ukryte bezrobocie oraz „szara strefa” na rynku pracy • Wysoki poziom bezrobocia na znacznym obszarze województwa oraz duże zróżnicowanie przestrzenne • Ograniczony dostęp do usług społecznych • Słaba dostępność komunikacyjna i niska mobilność mieszkańców • Niski poziom dochodów części mieszkańców wsi i wykształcenia, w tym niski odsetek mieszkańców z wykształceniem wyższym • Nadal niska świadomość zasad funkcjonowania infrastruktury OZE • Niewystarczająca świadomość dziedzictwa kulturowego wsi, brak postrzegania tego dziedzictwa jako potencjału • Niewystarczająca i niedostosowana do potrzeb oferta edukacyjna na wsi • Ekonomiczne bariery dostępu do edukacji • Niekorzystne procesy demograficzne – starzenie się społeczeństwa, migracje, niski przyrost naturalny • Mała mobilność zawodowa mieszkańców • Patologie społeczne • Ubóstwo i zagrożenie wykluczeniem społecznym • Niewystarczająca infrastruktura społeczna i nierównomierny do niej dostęp • Osłabienie więzi społecznych
--	---

	<ul style="list-style-type: none"> • Relatywnie niski stopień aktywności mieszkańców wsi w zakresie samoorganizacji • Zatrącenie charakteru wsi i wiejskiego krajobrazu • Postępująca degradacja i obniżenie statusu publicznego doradztwa
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> • Potencjał edukacyjny w ośrodkach subregionalnych; • Potencjał rynku pracy ośrodków subregionalnych • Prowadzone inwestycje w infrastrukturę komunikacyjną, w wybranych częściach regionu • Wzrastająca ranga metropolii poznańskiej i ośrodków subregionalnych, która powinna pozytywnie wpłynąć na rozwój obszarów wiejskich. • Aktywizacja gospodarcza głównych korytarzy transportowych • Zwiększający się popyt na usługi turystyczne i rekreacyjne, • Moda na „wiejskość”, zdrowy tryb życia, ruch, turystykę aktywną itp. • Rosnący popyt na zdrową żywność, produkty tradycyjne i regionalne • Systematyczna poprawa jakości wód powierzchniowych • Zewnętrzne finansowanie inwestycji, w tym ze środków strukturalnych • Popyt na usługi komunikacyjne • Rozwój usług związanych z tranzytem wschód-zachód • Rozwój motoryzacji indywidualnej – wyższa mobilność mieszkańców. • Inwestycje prywatne mieszkańców i lokalnych podmiotów gospodarczych • Wzrost udziału nakładów zewnętrznych (prywatnych i publicznych) w inwestycje na obszarach wiejskich • Integracja europejska zwiększająca popyt na towary i usługi – dostępność rynków • Postęp technologiczny w rolnictwie • Rosnąca ranga zielonej gospodarki i przemysłu ekologicznego • Gotowe do wdrożenia Innowacje, pochodzące z sektora B+R i dobrych praktyk spoza regionu oraz wsparcie zewnętrzne na innowacje • Rozwiązania oraz dobre praktyki w zakresie kooperacji i powiązań klastrowych do wykorzystania w inicjatywach gospodarczych na obszarach wiejskich 	<ul style="list-style-type: none"> • Marginalizacja obszarów i ośrodków o niższej konkurencyjności, w tym konkurencyjność regionów • Fragmentacja przestrzeni przyrodniczej • Urbanizacja i wzrastająca antropopresja • Zmniejszanie zasobów różnorodności biologicznej • Duże wahania czynników pogodowych powodujące klęski; • Oddziaływania komunikacyjne – negatywny wpływ na środowisko • Niestabilność i brak przejrzystości przepisów prawa (częste zmiany) • Utrzymywanie się barier formalnych dla inwestycji infrastrukturalnych (procedury, kryteria przyznawania pomocy itp.) • Niska aktywność zawodowa • Niedostosowana do potrzeb oferta ośrodków edukacyjnych • Procesy migracyjne i depopulacja • Starzenie się społeczeństwa • Utrzymujący się słaby dostęp do edukacji oraz usług społecznych na polskiej wsi • Odpływ siły roboczej, w tym wykwalifikowanych kadr • Erozja gleb, zła gospodarka wodna • Marginalizacja grup o najniższym wykształceniu, upośledzonych pod względem społecznym, ekonomicznym, fizycznym i psychicznym • Wzrost występowania patologii społecznych w Polsce • Niewystarczający dostęp do usług medycznych mieszkańców wsi • Marginalizacja rodzimej kultury, w szczególności w konfrontacji z masową popkulturą oraz pod wpływem działania mediów i ogólnie dostępnych przekazów medialnych • Liczne grupy i środowiska krajowe zagrożone wykluczeniem • Cały obszar objęty OSN • Niedoinwestowane publiczne doradztwo rolnicze

<ul style="list-style-type: none"> • Realizowane inwestycje regionalne i lokalne w zakresie infrastruktury • Wsparcie działań w zakresie specjalizacji regionalnych • Rozwój przedsiębiorczości w Polsce • Rozwój infrastruktury informacyjnej w kraju • Tendencje rozwoju pozarolniczych funkcji wsi • Tendencje wykorzystywania dziedzictwa kulturowego i lokalnych czynników kulturowych w rozwoju turystyki • Społeczna akceptacja dla produkcji energii odnawialnej oraz globalne uwarunkowania narzucające wzrost jej produkcji • Ogólnopolskie tendencje rozwoju turystyki wiejskiej, w tym agroturystyki • Wzrost znaczenia polityki społecznej w działaniach regionalnych i krajowych • Ogólnopolski postęp w zakresie rozwoju społeczeństwa informacyjnego • Rozwój gospodarki społecznej i tworzenie w Polsce preferencji dla ekonomii społecznej • Rozwój innowacyjnych form kształcenia – tendencja ponadregionalna, a także zróżnicowana oferta podmiotów edukacyjnych w Polsce i zagranicą • Ogólny wzrost wykształcenia i zamożności mieszkańców w Polsce • Wzrastające aspiracje rozwojowe mieszkańców obszarów wiejskich w Polsce • Ogólna integracja międzynarodowa w szczególności dotycząca ludzi młodych • Ogólne tendencje wzrostu tożsamości narodowej i integracji lokalnej • Obiektywne doradztwo publiczne 	
--	--

2.2. Analiza SWOT rolnictwa, w tym przetwórstwa, w województwie

Silne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> Konkurencyjny kompleks żywnościowy Walory naturalne i kulturowe jako potencjał turystyczny Duży potencjał naukowo-badawczy Ponadprzeciętna w skali kraju wydajność gospodarstw rolnych Dobra baza surowcowa Wzrastający popyt na produkty rolnictwa ekologicznego Wysokie walory kulturowe i ekologiczne Duży potencjał biomasy do produkcji energii Wysoki poziom technologii stosowanych w rolnictwie Wysoka podaż surowca Intensyfikacja rolnictwa Obiektywne doradztwo publiczne 	<ul style="list-style-type: none"> Stosunkowo słabe gleby Niewystarczające zasoby wodne, niski poziom retencji oraz złe stosunki hydrologiczne w zlewniach rzek Postępująca chemizacja środowiska Energochłonność i materiałochłonność podnoszące koszty produkcji rolniczej i przetwórstwa Niewystarczająca wydajność infrastruktury zabezpieczającej środowisko Niewystarczająca świadomość producentów rolnych w zakresie wspólnych działań i powiązań z rynkiem Niski procent przetwórstwa surowców rolniczych • kompleks rolniczy Niska aktywność ośrodków naukowo – badawczych w zakresie transferu wiedzy do praktyki rolniczej Postępująca degradacja i obniżenie statusu publicznego doradztwa
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> Inwestycje finansowane ze środków strukturalnych Rozwój przedsiębiorczości Wzrost dostępności komunikacyjnej do rynków pracy Innowacje w produkcji i przetwórstwie rolnym Wysoka jakość produktów rolnych Dostępność rynków zewnętrznych Potencjał przetwórstwa środków spożywczych Obiektywne doradztwo publiczne 	<ul style="list-style-type: none"> Antropopresja Utrata bioróżnorodności Zmiany klimatyczne Oddziaływania komunikacyjne Intensyfikacja rolnictwa Konkurencja rolnictwa innych krajów oraz produkcji niskiej jakości Migracja siły roboczej Dysproporcje wsparcia bezpośredniego w rolnictwie w porównaniu do krajów UE Niedoinwestowane publiczne doradztwo rolnicze

2.3. Kierunki rozwoju

10. Wsparcie ras rodzimych, hodowli zarodowej, krajowej produkcji nasiennej (LOZ, PDO) oraz wdrażanie i upowszechnianie postępu hodowlanego w produkcji rolnej.
11. Wsparcie profesjonalnego i obiektywnego państwowego doradztwa rolniczego oraz wzmocnienie jego roli w kształtowaniu wszystkich aspektów funkcjonowania na obszarach wiejskich i w rolnictwie.
12. Wsparcie działań promujących rolnictwo i produkty pochodzenia rolniczego pod marką PRODUKT POLSKI, z uwzględnieniem regionalnych podmiotów wytwarzających produkty z dominującym udziałem rodzimych surowców.
13. Podniesienie roli państwowych służb doradczych w mechanizmie dystrybucji środków uzyskiwanych w ramach funduszy promocji żywności i produktów regionalnych
14. Wsparcie organizowania lokalnych targowisk oferujących artykuły pochodzące bezpośrednio od rolników i rodzimych wytwórców, w szczególności w dużych miastach.
15. Wsparcie instytucji w zakresie OZE, w szczególności biogazowni wykorzystujących nadwyżki organicznych substratów, a także innych podmiotów z obszarów wiejskich decydujących się na wprowadzenie rozwiązań energetycznych z zastosowaniem OZE.
16. Wsparcie kompleksowego programu alternatywnych hodowli, np. produkcji małych przeżuwaczy, zajęczaków oraz akwakultur.
17. Wspieranie integracji terytorialnej województwa wielkopolskiego poprzez rozwój i utrzymanie lokalnych sieci transportowych i komunikacyjnych, ze szczególnym uwzględnieniem obszarów o utrudnionej komunikacji, które z tego powodu narażone są na marginalizację lub wykluczenie.
18. Uporządkowanie zasad interpretacji przepisów urbanizacyjnych i zagospodarowania przestrzennego przez samorządy.
19. Zapewnienie dostępu do wysokiego poziomu edukacji z punktu widzenia potrzeb oraz sprawnie funkcjonującego systemu oświaty.
20. Wprowadzenie mechanizmów stymulujących rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich.
21. Wspieranie działań prośrodowiskowych na terenach wiejskich – zwiększanie sorpcyjności gleb poprzez regulację ich odczynu – wojewódzki program wapnowania gleb.

22. Wzmocnienie integracji poziomej i pionowej w łańcuchu żywnościowym – wsparcie tworzenia grup producenckich oraz ich związków.
23. Uregulowanie gospodarki wodnej w województwie – od regulacji głównych rzek (np. problem Noteci leniwej) do melioracji szczegółowych.
24. Systemowe uregulowanie statusu kopalni węgla brunatnego w Wielkopolsce – ograniczenie negatywnego wpływu na rolnictwo i środowisko.
25. Wspieranie działań promujących wielkopolską żywność i produkty regionalne z Wielkopolski na rynkach europejskich i światowych.
26. Wspieranie rozwoju przetwórstwa spożywczego na rynek lokalny i produktów lokalnych.
27. Wsparcie działań wspierających ochronę bioróżnorodności, w szczególności owadów zapylających.
28. Utworzenie kompleksowego programu transferu wiedzy z instytucji naukowo-badawczych do praktyki rolniczej.
29. Wsparcie integracji społecznej na obszarach wiejskich szczególnie w zakresie środowisk lokalnych.

III. Rozwój funkcjonalny i przestrzenny obszarów wiejskich

Zachodzące od 1989 r. zmiany polityczno-ustrojowe w Polsce miały wpływ na przemiany gospodarki krajowej. Nie ominęły one obszarów wiejskich, gdzie widać je było w zagospodarowaniu przestrzennym czy uwarunkowaniach społeczno-gospodarczych. Ujawniły się różne problemy obszarów wiejskich i ich mieszkańców w wielu innych aspektach życia. Ich zakres i skala są bardzo zróżnicowane zarówno na szczeblu krajowym jak i lokalnym. Stąd istotne jest tworzenie koncepcji rozwoju terenów wiejskich wraz z indywidualnym podejściem do całego kraju jak i poszczególnych regionów.

Jednym z istotniejszych działań samorządu terytorialnego w Wielkopolsce jest kształtowanie i prowadzenie polityki przestrzennej regionu. Dokumentem stanowiącym podstawę w kierunku rozwoju regionu jest plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego. Uzasadnionym wymiarem polityki przestrzennej jest wprowadzenie planowania funkcjonalnego na obszarach charakteryzujących się wspólnymi uwarunkowaniami i celami rozwoju. Zgodnie z zapisami Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju (KPZK) plan zagospodarowania przestrzennego oraz strategia rozwoju województwa powinny stanowić integralną całość i wyznaczać w przestrzeni obszary funkcjonalne takie jak: obszary metropolitalne, ośrodki regionalne i lokalne, wiejskie obszary funkcjonalne, obszary funkcjonalne szczególnego zjawiska (m.in. zagrożone powodzią, cenne pod względem przyrodniczym, obszary wymagające rozwoju nowych funkcji itp.).

3.1. Zróżnicownie funkcjonalne obszarów wiejskich

Obszarem funkcjonalnym nazywamy wyodrębniony przestrzennie obszar, charakteryzujący się wspólnymi uwarunkowaniami geograficznymi, przestrzennymi, społeczno-gospodarczymi, systemem powiązań funkcjonalnych oraz określonymi na ich podstawie jednolitymi celami rozwoju, zapewniającymi efektywne wykorzystanie jego przestrzeni. Obszary wiejskie w Wielkopolsce charakteryzują się znacznym zróżnicowaniem funkcjonalnym. Rozpoznanie ich może pomóc w podejmowaniu decyzji dotyczących kierunków przyszłego zagospodarowania poprzez rozwój istniejących lub nowych funkcji. Wyłączeniem od tej zasady mogą być obszary należące do kilku regionów jednocześnie lub cechujące się strategicznym znaczeniem dla całego kraju.

3.1.1. Dominujące typy obszarów wiejskich w województwie wymiarze przestrzennym wynikające z głównych funkcji gospodarczych

Teren województwa Wielkopolskiego jest zróżnicowany, dlatego przestrzeń wykorzystywana jest wielorako. Istotnym jest fakt, iż poszczególne kompleksy (rolniczy, przyrodniczy, gospodarczy) tworzą stosunkowo zwarte przestrzenie i tylko w niewielkim stopniu się przenikają.

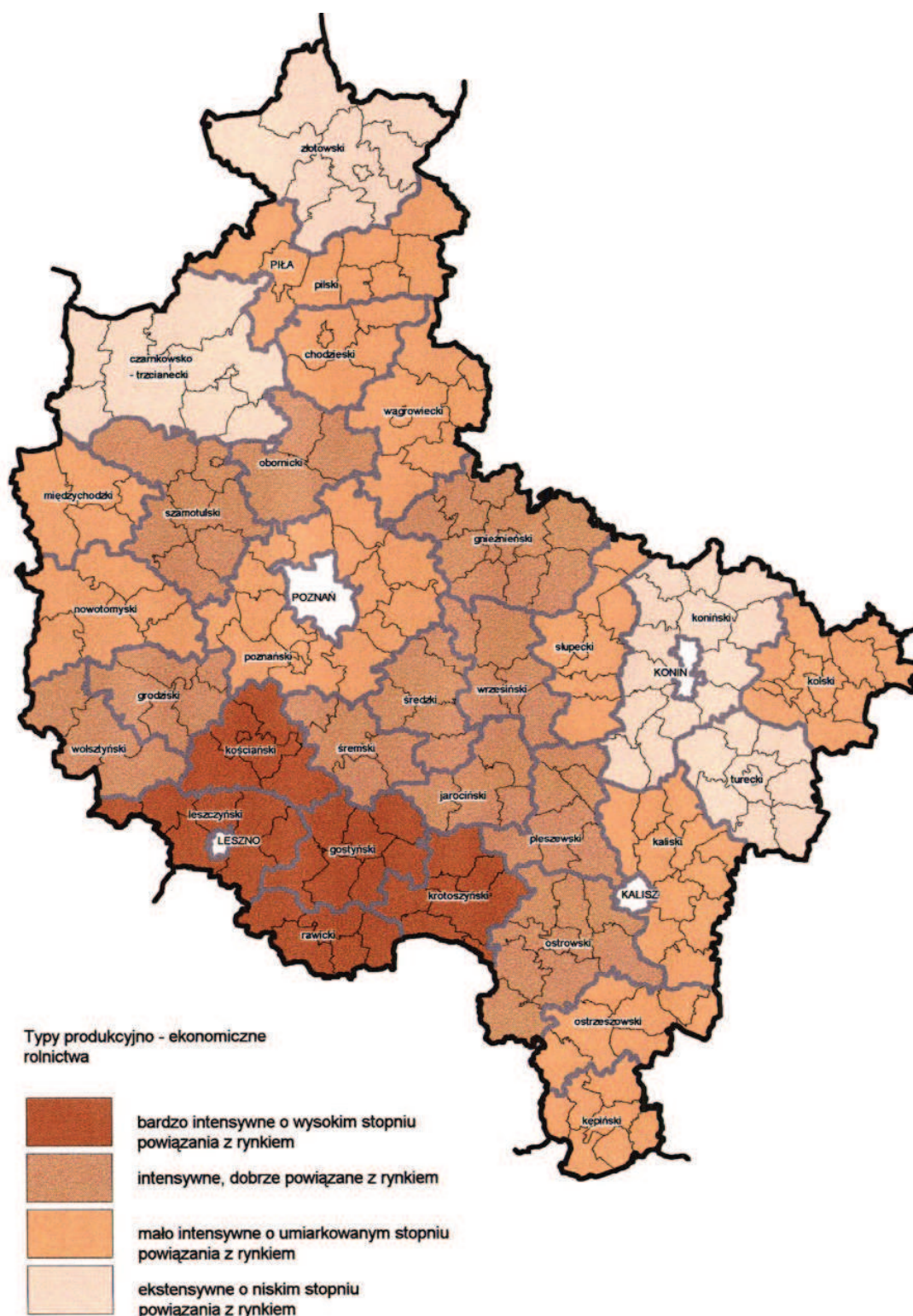
Rolnicza przestrzeń produkcyjna jest wyróżnikiem województwa i jest znaczącym element niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Jest charakterystyczna dla krajobrazu regionu i jednym z najbardziej rozpoznawalnych typów zagospodarowania przestrzeni.

Wg Planu Zagospodarowania Przestrzennego sporządzonego przez Wielkopolskie Biuro Planowania Przestrzennego na terenie województwa Wielkopolskiego wyróżnia się następujące typy produkcyjno-ekonomiczne rolnictwa:

- bardzo intensywne o wysokim stopniu powiązania z rynkiem,
- intensywne, dobrze powiązane z rynkiem,
- mało intensywne o umiarkowanym powiązaniu z rynkiem,
- ekstensywne, o niskim stopniu powiązania z rynkiem.

Rozmieszczenie poszczególnych typów produkcyjno-ekonomicznych w Wielkopolsce obrazuje poniższa mapa.

Rysunek 9. Zróżnicowanie przestrzenne rolnictwa według typów produkcyjno-ekonomicznych.

Źródło mapy: Plan Zagospodarowania Przestrzennego, Wielkopolskie Biuro Planowania Przestrzennego.

W związku z tym należy podjąć działania zmierzające do ochrony tej przestrzeni zarówno dla celów gospodarczych, jak i estetycznych. Wg KPZK 2030, obszar ochrony gleb dla celów produkcji rolnej dotyczy gleb wysokiej jakości, niezbędnych do zachowania ich

w użytkowaniu rolniczym jako elementu bezpieczeństwa żywnościowego kraju. Z uwagi na to, że dla właściwego funkcjonowania środowiska, w tym szczególnie przyrodniczego niezbędne są otwarte tereny rolnicze, które są źródłem utrzymania znacznej części mieszkańców obszarów wiejskich.

Wielkopolska jest regionem bogatym w zasoby i walory kulturowe oraz przyrodnicze, dlatego jest miejscem, gdzie można uprawiać zarówno turystykę kwalifikowaną, krajoznawczą, przyrodniczą jak również pielgrzymkową. Każdy w regionie znajdzie coś interesującego dla siebie, gwarantuje to zróżnicowanie województwa pod względem rzeźby terenu, występowania jezior i rzek, znacznych powierzchni leśnych oraz cennych obiektów kulturowych. Duże znaczenie ma także występowanie na terenie Wielkopolski wielu zabytków związanych z początkiem państwowości polski.

3.1.2. Zróżnicowanie obszarów wiejskich w województwie pod kątem stopnia urbanizacji

Województwo wielkopolskie charakteryzuje się wysokim na tle kraju poziomem urbanizacji. Sieć osadnicza Wielkopolski reprezentuje model hierarchiczny, gdzie głównym ośrodkiem jest metropolia poznańska wraz z miastem Poznań jako stolicą województwa i regionu. To wokół niej skoncentrowana jest największa część potencjału gospodarki regionu. Prężnie rozwijają się też tereny zlokalizowane w pobliżu większych miast województwa: Kalisza i Ostrowa Wielkopolskiego – jako ośrodki regionalne, Konina, Leszna Piły oraz Gniezna – jako ośrodki subregionalne. Przy równomiernym ukształtowaniu pod względem przestrzennym sieć osadnicza Wielkopolski jest zróżnicowana pod względem poziomu rozwoju oraz skali problemów w każdym z regionów. Ma ona też wymiar geograficzny (względem Poznania) oraz ekonomiczny (związany ze zmianami strukturalnymi).

Na obszarach wiejskich Wielkopolski można wyodrębnić trzy grupy gmin określonych jako obszary o wysokim poziomie rozwoju pozostające pod wpływem oddziaływania Poznania, obszary o przeciętnym poziomie rozwoju oraz obszary położone peryferyjnie lub problemowe o niskim poziomie rozwoju. Ostatnią grupę stanowią tereny, które można określić jako peryferyjne. Tereny te powinny być obszarami szczególnej interwencji polityki regionalnej w najbliższym czasie. Ponadto do dzisiaj są jeszcze widoczne różnice po przebiegającej poprzez województwo wielkopolskie dawnej granicy pomiędzy zaborami.

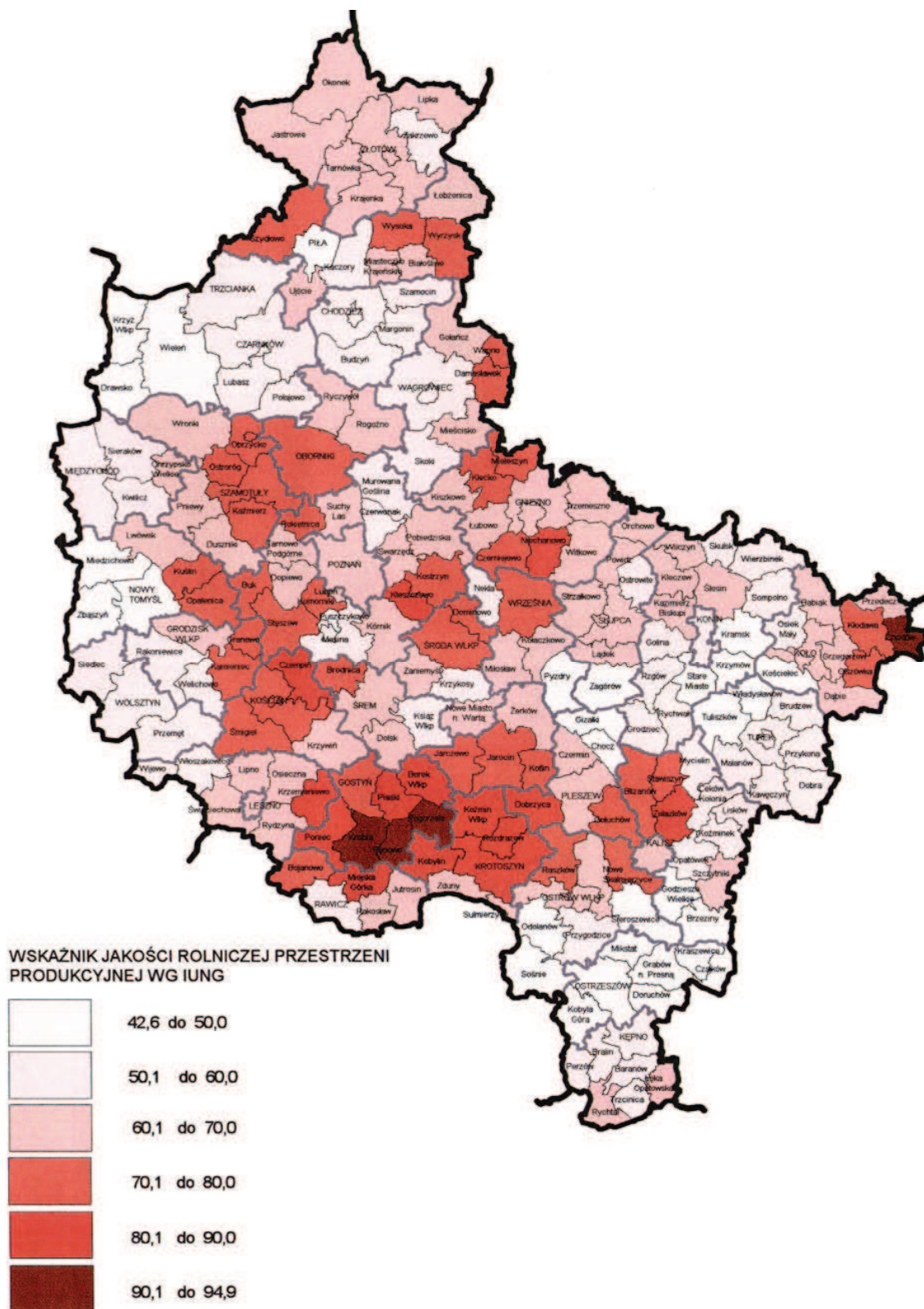
Dla spójności regionu niezwykle istotny jest wiejski obszar funkcjonalny województwa na obszarze którego można wyróżnić tereny bardziej atrakcyjne pod względem społeczno-gospodarczym oraz tereny o mniejszych uwarunkowaniach. Powoduje to, że mieszkańcy z terenów o mniejszych możliwościach rozwojowych przenoszą się na tereny bardziej atrakcyjne rozwojowo.

3.2. Rozwój przestrzenny obszarów wiejskich

Jednym z ważniejszych potencjałów województwa wielkopolskiego jest jego rolnictwo, które istotnie wyróżnia się na tle kraju, pod względem sposobu gospodarowania, jak też wysokością plonów i wydajnością. Wielkopolska od dawna jest kojarzona jako województwo rolnicze o wysokiej „kulturze rolnej”. Wielkopolska jest regionem postrzeganym w kraju jako rolniczy pomimo gleb o średniej i słabej bonitacji.

Jedną z możliwości opisu warunków dla produkcji rolnej zawartej w Planie Rozwoju Województwa Wielkopolskiego jest Wskaźnik Jakości Rolniczej Przestrzeni Produkcji, który jest zbiorem czynników takich jak: klimat, gleba, rzeźba terenu czy uwarunkowania wodne; powodujące razem różne kombinacje sprzyjające lub niekorzystne dla prowadzenia działalności rolniczej (im wyższa suma punktów tym leprze warunki dla prowadzenia działalności rolniczej). Sytuację na terenie Wielkopolski obrazuje poniższa mapa.

Rysunek 10. Waloryzacja rolniczej przestrzeni produkcyjnej w gminach.

Źródło mapy: Plan Zagospodarowania Przestrzennego, Wielkopolskie Biuro Planowania Przestrzennego.

Jak wskazują analizy, województwo wielkopolskie, jest obszarem zróżnicowanym m.in. pod względem rozmieszczenia zasobów, aktywności gospodarczej oraz poziomu życia mieszkańców obszarów wiejskich.

3.2.1. Spójność środowiskowa obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym

Obszary woj. wielkopolskiego, które charakteryzują się najważniejszymi walorami przyrodniczymi, wraz z terenami ekologicznymi tworzą spójny system przyrodniczy województwa.

Jego zaletą jest znaczny udział tzw. „Zielonych zasobów”, do których niewątpliwie należą lasy, zadrzewienia, czy zakrzewienia. „Zielone zasoby” to również tereny trwale pokryte zielenią, rodzinne ogrody działkowe oraz tereny zieleni urządzonej. Udział „zielonych zasobów” stanowi ok. 37% powierzchni województwa, na której w głównej mierze dominują kompleksy leśne i trwałe użytki zielone, zajmujące ok. 88% w ogólnej powierzchni „zielonych zasobów”, które w znacznym stopniu ograniczają niedobory zadrzewienia i przyczyniają się do poprawy struktury krajobrazu rolniczego.

Lasy w województwie wielkopolskim stanowią 25,7% powierzchni regionu, co stawia je poniżej średniej ogólnopolskiej, która wynosi 29,5%. Ich przestrzenne rozmieszczenie jest w dużym stopniu zróżnicowane. Najwyższą, bo przekraczającą 50%, lesistością odznaczają się gminy północnej i zachodniej części województwa (z Puszczą Notecką, która stanowi największy zwarty kompleks leśny w województwie o powierzchni ok. 130 tys. ha), natomiast najniższą tj. poniżej 10% – gminy położone w centralnej i wschodniej części regionu. W celu wprowadzania proekologicznej taktyki leśnej państwa, w Wielkopolsce utworzono dwa Leśne Kompleksy Promocyjne (LKP). Są to: „Lasy Rychtańskie” oraz „Puszcza Notecka”, która jest drugim co do wielkości leśnym zwartym kompleksem w kraju. Obszary, które charakteryzują się najwyższymi walorami środowiska przyrodniczego są objęte formami ochrony przyrody i mają status parków czy pomników przyrody (np. Wielkopolski Park Narodowy czy Dęby Rogalińskie). Dbałość o ich prawidłowe funkcjonowanie i utrzymanie we właściwym stanie jest niezwykle istotne i ważne z uwagi na zachowanie bioróżnorodności czy zachowania ich w niezmienionym stanie dla kolejnych pokoleń.

Obszary objęte prawną ochroną w Wielkopolsce stanowią 31,7% jej powierzchni, co stawia województwo na 9 miejscu w Polsce, dla której średnia powierzchnia tych obszarów wynosi 32,5%, z wyłączeniem obszarów Natura 2000. Według Centralnego Rejestru Form Ochrony Przyrody na terenie województwa wielkopolskiego w całości lub też w części znajdują się następujące formy ochrony przyrody:

- 2 – parki narodowe,
- 13 – parków krajobrazowych,
- 5 – zespołów przyrodniczo-krajobrazowych,
- 1 – stanowisko dokumentacyjne,
- 34 – obszary chronionego krajobrazu,
- 77 – obszarów Natura 2000,
- 98 – rezerwatów przyrody,
- 241 – użytków ekologicznych,
- 3 088 – pomników przyrody.

Zróżnicowane rozmieszczenie form ochrony przyrody w obrębie województwa, przyczynia się do wzrostu możliwości, ale też ograniczeń dla rozwoju przestrzennego regionu.

Gminy i powiaty, które charakteryzują się bardzo wysokim udziałem form ochrony przyrody, rozmieszczone są w północno-zachodniej, zachodniej, południowo-zachodniej oraz południowej i wschodniej części województwa wielkopolskiego. W 21 gminach formami ochronnymi przyrody objętych jest ponad 90% ogólnej ich powierzchni. Na terenie województwa 12 gmin w całości podlega ochronie prawnej. Natomiast na terenie 44 gmin wcale nie występują obszary prawnie chronione, a w 11 gminach ich powierzchnia zawiera się zaledwie pomiędzy 0,1% -1,0% całkowitej powierzchni danej gminy. Ilustruje to mapka zamieszczona poniżej.

Rysunek 12. Formy ochrony przyrody.

Źródło mapy: Plan Zagospodarowania Przestrzennego, Wielkopolskie Biuro Planowania Przestrzennego.

Istotne dla utrzymania różnorodności biologicznej, prócz form ochrony przyrody, są wyróżniające się w województwie ostoje o znaczących walorach przyrodniczych. Występują one w rejonach o zróżnicowanym statusie ochronnym i różnym udziale w formach ochrony przyrody, w tym w obszarach Natura 2000.

Cenne i ważne ostoje wg. Planu Rozwoju Województwa Wielkopolskiego 2020+ to:

- 8 ostoi roślinnych IPA, które zostały zidentyfikowane w ramach europejskiej sieci obszarów o szczególnym znaczeniu dla zachowania różnorodności gatunkowej wszystkich grup flory i fitocenozy Europy,
- 20 ostoi ptaków o znaczeniu międzynarodowym IBA, które wyznaczono w celu ochrony rzadkich, zagrożonych gatunków ptaków, gatunków o ograniczonym zasięgu oraz takich miejsc, w których ptaki przelotne i zimujące występują w dużych koncentracjach,
- 21 ostoi o znaczeniu krajowym i regionalnym stanowiących, poza ostojami europejskimi, najbardziej wartościowe w regionie miejsca, których ochrona ma kluczowy wpływ na zachowanie najcenniejszych, zarówno w Wielkopolsce jak i w Polsce, skupień ptaków lęgowych, migrujących i zimujących,
- 67 obszarów ważnych dla ptaków w okresie gniazdowania oraz migracji wyznaczonych w celu ochrony miejsc cennych dla ptaków, które najbardziej narażone są na kolizje np. drogami, liniami elektroenergetycznymi oraz farmami wiatrowymi.

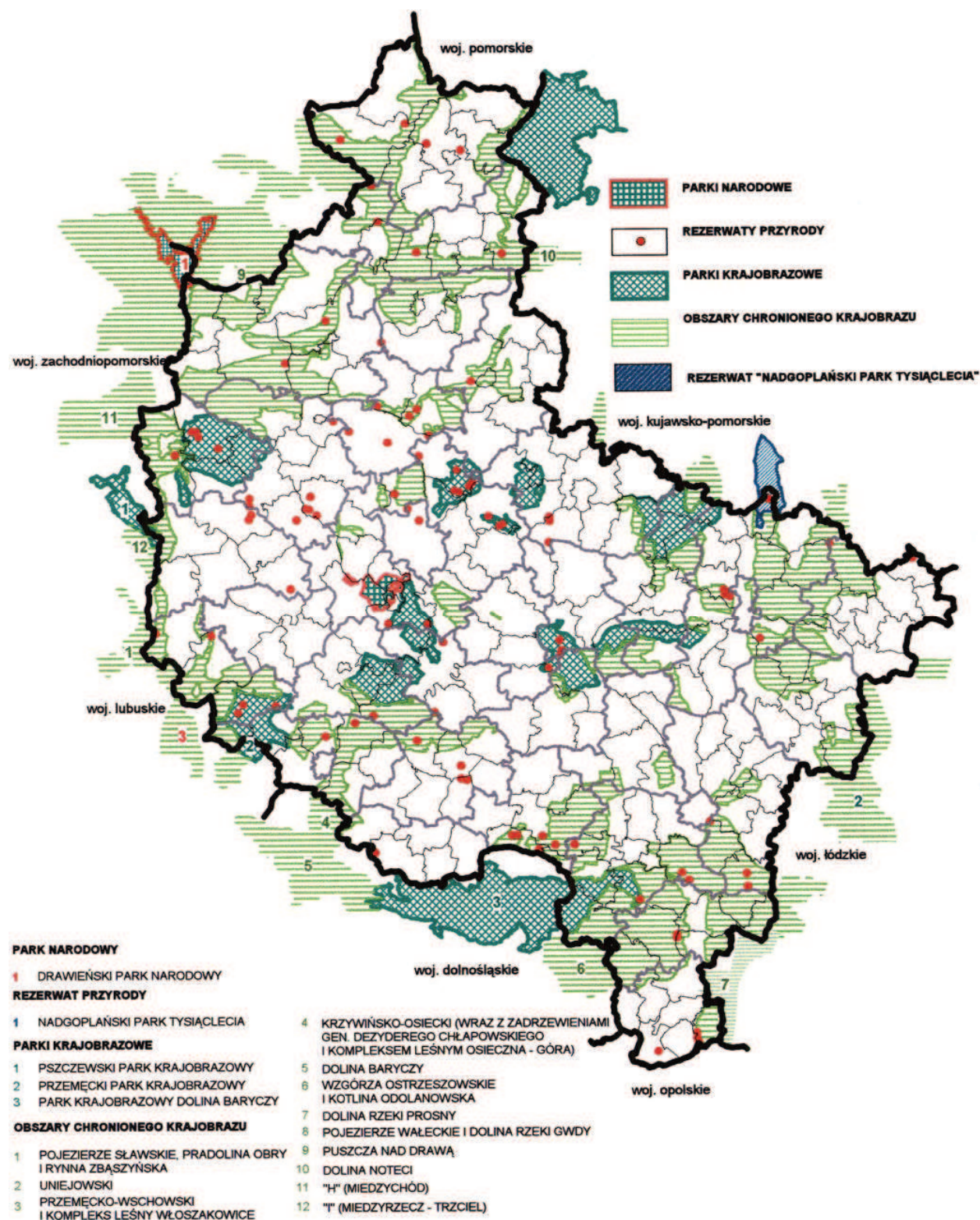
Wielkopolska dzieli z województwami sąsiednimi obszary o dużej wartości przyrodniczej, które są objęte ochroną prawną. Należą do nich Drawieński Park Narodowy położony na pograniczu województwa wielkopolskiego z województwem lubuskim i zachodniopomorskim, Pszczewski i Przemęcki Park Krajobrazowy mieszczący się na pograniczu z województwem lubuskim oraz Park Krajobrazowy Doliny Baryczy zlokalizowany na pograniczu z województwem dolnośląskim na południu województwa wielkopolskiego, w dolinie rzeki Barycz. Obszary chronionego krajobrazu oraz obszary Natura 2000 przecinają granice województwa, warto zaznaczyć, że przez obszar Wielkopolski przebiegają lądowe korytarze ekologiczne, które mają istotne znaczenie międzynarodowe, krajowe i regionalne. Wiele jest też miejsc lęgowych ptaków oraz miejsc ich migracji w okresach wiosennych i jesiennych. Tereny te zlokalizowane są w okolicach dorzeczy Warty oraz terenów zalewowych czy w okolicach licznych jezior. Obrazuje to mapa 5 (na następnej stronie)

Tereny szczególnie narażone na niebezpieczeństwo powodzi w skali dorzeczy wyznaczono w oparciu o mapy zagrożenia powodziowego. Obszarami narażonymi na niebezpieczeństwo powodzi wskazuje się te, które objęte są wysokim ryzykiem wystąpienia powodzi lub jest duże prawdopodobieństwo jej wystąpienia. Dla obszarów, które narażone są na niebezpieczeństwo powodzi tj. rzeki lub odcinki rzek wskazane we WOPR, sporządzono mapy zagrożenia powodziowego wyznaczające granice obszarów zagrożenia powodziowego oraz głębokości zalewu dla trzech prawdopodobieństw wystąpienia powodzi -

0,2%, 1%, 10%. Są one podstawą do prowadzenia polityki przestrzennej na obszarach zagrożenia powodziowego. Tereny, których dotyczy zagrożenie powodzią w skali dorzeczy obejmują gminy, na terenie których znajdują się wyżej wymienione obszary zagrożone wystąpieniem powodzi. Uwzględniając charakterystykę poszczególnych elementów, wyznaczony obszar stanowi cztery podtypy, w których granicach znalazły się następujące gminy:

- gminy o obszarach stanowiących wysokie prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi – wynoszącym $p=10\%$, tj. raz na 10 lat (obszary szczególnego zagrożenia powodzią),
- gminy, o obszarach stanowiących średnie prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi – wynoszącym $p=1\%$, tj. raz na 100 lat (obszary szczególnego zagrożenia powodzią),
- gminy, o obszarach stanowiących niskie prawdopodobieństwo wystąpienia powodzi – wynoszącym $p=0,5\%$, tj. raz na 500 lat, lub na których istnieje prawdopodobieństwo wystąpienia zdarzenia ekstremalnego,
- gminy, w których obecne są tereny narażone na zalanie w przypadku, gdy zniszczone lub uszkodzone zostaną wały przeciwpowodziowe.

Rysunek 13. Formy ochrony przyrody w obszarach granicznych.

Źródło mapy: Plan Zagospodarowania Przestrzennego, Wielkopolskie Biuro Planowania Przestrzennego.

3.2.2. Spójność gospodarcza obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym

Wielkopolska należy do grupy regionów, która zajmuje czołowe miejsce pod względem najszybciej rozwijających się terenów w Polsce. Jako główne czynniki wpływające na rozwój gospodarczy wskazuje się znaczny potencjał produkcyjny, wysoką produktywność rolnictwa, dobrze rozwinięty sektor usług, wysoki poziom przedsiębiorczości, duże zainteresowanie zagranicznych inwestorów czy wzrastającą rolę turystyki. Region rozwija się także dzięki dobremu skomunikowaniu drogowemu, kolejowemu i lotniczemu z pozostałą częścią regionów kraju i europy.

Na terenie Wielkopolski znajduje się wiele zakładów i przedsiębiorstw o znaczeniu nie tylko regionalnym czy krajowym ale także europejskim. Największym przedsiębiorstwem jest zespół kopalni odkrywkowej wraz z zespołem elektrowni w okolicach Konina. Ponadto na terenie województwa znajdują się: kopalnia soli w Kłodawie, czy fabryki VW w Poznaniu i Wrześni.

Firmy sektora rolno-spożywczego z przewagą zakładów produkcji artykułów spożywczych zlokalizowane są w dużej mierze w południowo-zachodniej części Wielkopolski.

W Wielkopolsce działa obecnie 12 aktywnych inicjatyw klastrowych, w tym 6 to branża przemysłowo-budowlana, 4 to sektor usługowy i 2 z branży rolno-spożywczej. Ideą ich utworzenia jest skumulowanie grup przedsiębiorstw pochodzących z tego samego lub pokrewnych sektorów, a także instytucji i organizacji, dla wzmocnienia ich przewagi konkurencyjności. Centrami klastrowymi regionu są Poznań i powiat poznański oraz Kalisz, Leszno i Pleszew. Największa obszarowo jest inicjatywa Klaster Spożywczy Południowej Wielkopolski, która zrzesza przedsiębiorstwa położone na terenie kilkunastu gmin.

Istotne znaczenie dla aktywizacji gospodarczej regionu mają podstrefy Specjalnych Stref Ekonomicznych (SSE) występujące w strefach:

- Kamiennogórskiej SSE (Ostrów Wielkopolski),
- Kostrzyńsko-Słubickiej SSE (Buk, Chodzież, Nowy Tomyśl, Przemęt, Stęszew,
- Swarzędz, Śmigiel, Poznań, Wągrowiec, Wronki),
- Łódzkiej SSE (Nowe Skalmierzyce, Kalisz, Koło, Przykona, Turek i Ostrzeszów),
- Pomorskiej SSE (Piła),
- Wałbrzyskiej SSE „Invest Park” (Jarocin, Kalisz, Kościan, Krotoszyn, Leszno, Rawicz, Śrem i Września).

3.2.3. Spójność społeczna i kulturowa obszarów wiejskich w wymiarze przestrzennym

W przestrzeni krajobrazu Wielkopolski duże znaczenie ma dziedzictwo kulturowe obszarów wiejskich, które jest ważnym elementem jego struktury. Zmiany kulturowe na przestrzeni wielu wieków, przewijające się przez tereny obecnej Wielkopolski, miały znaczący wpływ na jej tożsamość kulturową i społeczną. Ujednolicona ochrona oraz poprawne kształtowanie środowiska kulturowo-społecznego ma zasadniczy wpływ na dalszy harmonijny i zrównoważony rozwój regionu. Spójność społeczno-kulturowa ma jednocześnie duży wpływ na rozwój miast, miasteczek oraz wsi i podnosi ich atrakcyjność oraz tożsamość historyczno-kulturową zamieszkującej ją ludności. Istnienie na terenie Wielkopolski wielu zabytków oraz wielu tradycji podkreśla odrębność kulturową województwa i jego różnorodność. Dziedzictwo kulturowe Wielkopolski jest wynikiem bogactwa wielu kultur i wielu narodów zamieszkujących te ziemie poprzez wieki. Objawia się to nie tylko mnogością zabytków i obiektów historycznych, ale także niematerialnym dziedzictwem ludzi zamieszkujących te tereny i przekazującym te zwyczaje kolejnym pokoleniom. Na terenie Wielkopolski zamieszkują liczne mniejszości narodowe oraz grupy etnograficzne przekazujące swoje tradycje kolejnym pokoleniom, zwłaszcza w postaci kultywowanych tradycji i obrzędów często o charakterze ludowym czy religijnym.

Na terenie województwa występuje wiele obszarów i obiektów zabytkowych które są znane nie tylko w regionie czy kraju lecz także poza jego granicami. Do najbardziej znanych należą: Wzgórze Lecha w Gnieźnie, Biskupin, Ostrów Tumski w Poznaniu, Ostrów Lednicki czy obiekty związane z formowaniem się państwa polskiego zlokalizowane przede wszystkim na Szlaku Piastowskim.

Na terenie wielkopolskich miast do dziś zachowało się 185 układów urbanistycznych i zabudowy przestrzennej miast z których 114 zostało wpisane do rejestru zabytków. Najwięcej zabytków dotyczy budowli sakralnych oraz zespołów dworsko-parkowych, pałacowo-parkowych i folwarcznych.

Na terenie Wielkopolski wyznaczono również wiele szlaków o znaczeniu międzynarodowym i krajowym w ramach dziedzictwa kulturowego regionu.

Poziom rozwoju instytucji kultury na terenie Wielkopolski podlegał w ostatnim czasie niewielkim zmianom i koncentrował się w dużych miastach regionu (Poznań, Kalisz, Konin, Piła, Leszno).

Instytucje kultury ze względu na zasięg i funkcje działania możemy podzielić na dwie kategorie. Są to instytucje o zasięgu i znaczeniu krajowym w skład której wchodzi Muzea Narodowe wraz z oddziałami czy Polska Akademia Nauk oraz instytucje o zasięgu regionalnym i ponadregionalnym do których należą muzea i skanseny.

Nieodłącznym dziedzictwem kulturowym jest także dziedzictwo kulinarne Wielkopolski. Region należy do Europejskiej Sieci Regionalnego Dziedzictwa Kulinarne i posiada wiele produktów wpisanych na listy: Rejestru Chronionych Nazw Pochodzenia, Chronionych Oznaczeń Geograficznych i Gwarantowanych Tradycji i Specjalności.

3.3. Wnioski

1. Rolnictwo na terenie Wielkopolski znajduje się na wysokim stopniu rozwoju. Jest to zasługa nie tylko kultury rolnej mieszkańców, ale także zmian jakie zaszły w naszym kraju po 1989 roku. Dostęp do środków unijnych i krajowych oraz wykorzystywanie w pełni puli środków przyznanych dla Wielkopolski spowodował znaczny rozwój technologiczny obszarów wiejskich w regionie. **Dlatego do dalszego dynamicznego rozwoju regionu niezbędne jest dalsze wspieranie możliwości finansowania i współfinansowania inwestycji w gospodarstwach i na terenach wiejskich.** Ponadto w celu lepszego rozwoju obszarów wiejskich należy położyć duży nacisk na wspieranie zakładów przetwórczych w ich modernizację oraz tworzenie nowych. Nie bez znaczenia jest także tworzenie przyjaznych przepisów oraz procedur do organizowania się producentów czy rolników, np. w grupy producenckie.
2. Duży wpływ na rozwój obszarów wiejskich mają dobrze rozwinięte połączenia drogowe czy kolejowe oraz uzbrojenie tych obszarów w media i dostęp do wygód cywilizacyjnych, równoważnych z tymi z miast. Jest to szczególnie widoczne w zainteresowaniu tworzącą się w regionie tzw. koleją metropolitalną czy dostępem do szerokopasmowego internetu. Wspieranie tych zmian zmniejszy odpływ ludności z obszarów wiejskich do dużych miast regionu. Na poprawę rozwoju obszarów wiejskich ma duży wpływ tworzenie specjalnych stref ekonomicznych w regionie, które bardzo dobrze oddziałują na aktywizację tych obszarów i w tym wymiarze się sprawdzają bardzo dobrze.
3. Na terenie województwa należy także zwrócić szczególną uwagę na obszary chronione, które należy chronić i rozwijać celem zachowania walorów przyrodniczych Wielkopolski. Należy także zrehabilitować tereny zdegradowane, np. po kopalniach węgla brunatnego, mające po zakończeniu tam działalności przemysłowej duży wpływ na rozwój znajdujących się tam gospodarstw. Należy także stworzyć programy mające na celu wspieranie działań ekologicznych na terenie obszarów wiejskich. Dotyczy to w szczególności ochrony wód oraz zanieczyszczenia powietrza.
4. Na przestrzeni wieków w Wielkopolsce zamieszkiwała nie tylko rdzenna ludność tych terenów, ale także ludność napływowa z Europy. Obecnie są tworzone grupy i stowarzyszenia wspierające i kultywujące tradycje tych grup społecznych. Należy wspierać i tworzyć kolejne grupy przekazując w ten sposób tradycję i kulturę kolejnym pokoleniom.